

«Жаһандық өзгерістер жағдайындағы ғылым мен білімнің өзекті мәселелері»
X халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары жинағы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND WORLD LANGUAGES

16-17 қараша, 2023 жыл

ЖАҒАНДЫҚ
ӨЗГЕРІСТЕР
ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ
ҒЫЛЫМ МЕН БІЛІМНІҢ
ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

November 16-17, 2023

"CURRENT PROBLEMS
OF SCIENCE AND
EDUCATION IN THE
CONTEXT OF
GLOBAL CHANGES"

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛДАРЫ ЖИНАҒЫ

X

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL
CONFERENCE
PROCEEDINGS

TOM - II - VOLUME

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН**

**АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ**

**КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА**

**«Жаһандық өзгерістер жағдайындағы
ғылым мен білімнің өзекті мәселелері»
атты X Халықаралық ғылыми-практикалық
конференция материалдары жинағы**

16-17 қараша 2023 жыл

II - том

**Сборник материалов
X Международной научно-практической конференции
«Актуальные проблемы науки и образования
в условиях глобальных изменений»**

16-17 ноября 2023 года

II - том

**X International Scientific and Practical Conference Proceedings
“Current problems of Science and Education in the
context of global changes”**

November 16-17, 2023

II - Volume

Алматы, 2023

УДК 001+37
ББК 72+74
МЗЗ

Рекомендовано к изданию решением Ученого Совета
КазУМОиМЯ имени Абылай хана (протокол №3 от «24» октября 2023 г.)

Ответственные редакторы:

Успанова М.У., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности
КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Тусупова А.С., ведущий специалист управления научно-инновационной деятельности
КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:

Чакликова А.Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

МЗЗ

Материалы X **Международной научно-практической конференции** «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений». – Алматы: КазУМОиМЯ им. Абылай хана, издательство «Полилингва», 2023. – 250 с.

ISBN 978-601-270-603-1
ISBN 978-601-270-605-8

Материалы X **Международной научно-практической конференции** «Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений» отражают актуальные проблемы инновационно-информационного пространства иноязычного образования, современные вопросы филолого-лингвистических исследований, перевода и межкультурной коммуникации, современные геополитические процессы, лингвистические и общественно политические вопросы, теоретико-прикладные аспекты и новые тренды экономики, международного и национального права, менеджмента, медиа и журналистики, векторы развития туризма в эпоху информационных технологий. Кроме того, представлены научные исследования молодых ученых о значимости науки в инновационно-цифровом развитии Казахстана и формировании гражданских ценностей.

Издание предназначено для широкого круга читателей, интересующихся проблемами модернизации общественного сознания, преподавания иностранных языков, филологической наукой, вопросами национальной безопасности, обеспечения экономического роста страны.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-270-603-1
ISBN 978-601-270-604-8

© Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ,
«Полилингва» баспасы, 2023

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

СЕКЦИЯ 5.

ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ӨЗГЕРІСТЕРІ

СЕКЦИЯ 5.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ЦИФРОВОМ МИРЕ

SECTION 5.

TRANSFORMATION OF EDUCATION IN THE DIGITAL WORLD

Кузнецова Т.Д. Искусственный интеллект в иноязычном образовании: современные вызовы	6
Джусубалиева Д.М., Жумабекова Г.Б. Цифровая трансформация образования в 21 веке	10
Tashkyn E., Kaliyeva A. The role of digital technologies in education	16
Duisengaziyeva B., Serzhanova A. Peculiarities of neuroscience and language learning in educational process	21
Тенизбаев Е.Н., Отынбай Е.Б. Перспективы развития онлайн-образования в Казахстане	27
Каженова Л.Ж., Табылдиева С.Ж. Особенности средств и приемов народного инструментального исполнительства в оркестровке современных симфонических произведений композиторов Казахстана	30
Карпенко Т.Е., Ташкын Э., Трофимова А.В. Методология обучения информатике с использованием python для студентов, не имеющих технической базы	35
Kaldymuratova G.N., Zhumabayeva D.Y. Discovery of new opportunities in the development of education in the digital world	40
Адилбекова А.К., Инкаш Н.С. Цифрлық әлемдегі білім беру өзгерістері: білімге арналған цифрлық ресурстар	43
Makhmudova D. The use of social networks in learning English	46
Ниятбаева Н.А., Таупаева Л.Е. Жасанды интеллект және оның болашақ қоғамдағы рөлі	49
Pentina Y.O., Rakhimzhanova S.M. Narrative competence formation with the use of digital technologies	54
Raikanova A.M. The impact of incorporating TED talks in teaching English on enhancing listening skills among senior secondary school students	58
Junusbayeva M.K. The effectiveness of using case-study-based stem learning in teaching English language	62
Адилжанова У.Р., Сраилова А.Б. Лингводидактические возможности цифровых технологий в иноязычном образовании	67
Assan K. Transformation of education in the digital world	72
Жақсылықұлы Қ., Сайкенева Д.К. Трансформация образования в цифровом мире	77
Сері Л.Т., Елеусизова Г.С., Бердыгулова А.Д. Применение интерактивных средств в обучении информатике	84
Арабова Б. ҚР және ЕО арасындағы білім беру саласындағы ынтымақтастықтың даму қарқыны	89
Исабаева Д.Ж. Педагогикалық жоғары оқу орындарында «алгебра» курсының оқытудың әдістемелік ерекшеліктері	93
Сағадиева А.О. Инновациялық қызмет білім сапасын басқару ресурсы ретінде	95
Satylganova U.N. Formation of foreign language communicative competence in technical and professional educational institutions using computer-supported collaborative learning technologies	98
Talap Sh., Golovchun A.A. Multimedia technologies as a way to improve English speaking skills of secondary school students	102
Talapova A.K., Sadykova A.K. Unveiling the multifaceted realm: professionally-based competence of foreign language teachers in contemporary education	106

СЕКЦИЯ 6.

**МОНОПОЛИЯСЫЗДАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТУРИЗМ МЕНЕДЖМЕНТІ МЕН
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛАРДЫ ДАМУ ӨЗГЕРІСТЕРІ**

СЕКЦИЯ 6.

**ТРАНСФОРМАЦИЯ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА ТУРИЗМА И МЕЖДУНАРОДНЫХ
КОММУНИКАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ДЕМОНОПОЛИЗАЦИИ**

SECTION 6.

**TRANSFORMATION OF THE TOURISM MANAGEMENT DEVELOPMENT AND
INTERNATIONAL COMMUNICATIONS IN THE CONTEXT OF DEMONOPOLIZATION**

Nurpeisova L.S., Sagyrbayeva D.E. The importance of standardisation in improving the quality of hotel services	111
Ракымжанова С.С., Бекбенбетова Б., Жүнісбек А.Ә., Мырзабаева Д.Ж. Роль и значимость гостиничного бизнеса в развитии туризма	115
Айдарханова Б.К. Этническое самосознание личности	119
Айтбаева Г.Ж., Жұрымбаев Н.М. «HAWAII bar and Grill» мейрамхана тұтынушыларының қанағаттануын зерттеу	122
Жубанова М.Х., Узакбаев Н.Т. HR-брендинг – создание благоприятного имиджа компании	126
Айтжанова А.Ә., Ақбергенов Ә.Е. Қонақжайлылық индустриясындағы құзыреттілікті дамыту жолдары	130
Калганбаев Н.А., Саткали И.Қ. Қонақжайлылық индустриясында компанияның қолайлы имиджін құру	133
Айтбаева Г.Ж., Тұрарова Ә.С. Қонақ үй қызметін тұтынушылардың адалдығына маркетингтік зерттеу	138
Даулбаев А.К. Компания процестеріне «үнемді өндіріс» құралдарын енгізу	143
Atchabarova A.M., Sagyrbayeva D.E. Audit report	146
Сабитова А.М., Сайкенева Д.К. Демонополизация в сфере туризма: приложения для путешествий как возможность для развития малого и среднего бизнеса (опыт Южной Кореи)	149
Түлеубаева М.К. Туризм индустриясындағы инвестициялардың рөлі	156
Турлыев Д., Омаркулова М.Б. Нарықтағы бәсекелестік жағдайында компанияның коммуникациялық қызметін жетілдіру	159
Кәрімов Д.Ж. Әлемдік тамақтандыру дәстүрлері мен мәдениеттерін зерттеудің теориялық тәсілдері	162
Жолдасбекова Ж.Е., Шоқан Р. Әлеуметтік желінің туризм және қонақ үй бизнесіне әсері	169
Рублева К.С. Эффективность современных систем управления персоналом	173

СЕКЦИЯ 7.

ЭКОНОМИКА МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ ЗАМАНАУИ ҮДЕРІСТЕРІ
ЖӘНЕ ӨЗЕКТІ БАҒЫТТАРЫ

СЕКЦИЯ 7.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОЦЕССЫ И АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ЭКОНОМИКИ
И МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

SECTION 7.

MODERN PROCESSES AND CURRENT TRENDS IN ECONOMICS AND
INTERNATIONAL LAW

Мизанбекова С.К., Джумабаева А.М., Торегелдиева М.Е. Факторы устойчивости зерновой компании в обеспечении конкурентоспособности	178
Мухамеджанов Э.Б. О предпосылках принятия «Декларации о государственном суверенитете Казахской ССР»	183
Искалиев М.Д., Мынжанова Г.Т. Жаңа экономикалық саясат және білім экономикасы	185
Джетибаев Н. Адамдарды саудалау қылмыс құрамын саралаудың ерекшеліктері	189
Kishibekova G.K. Application of rebranding in modern conditions	193
Boltayeva A. The development and formation of social responsibility at the present stage of the Republic of Kazakhstan banking system's evolution	195
Nazarova K. Characteristics of international business and institutions for its development in modern economy	199
Майданевич Ю.П. Государственное управление бюджетными инвестициями в регионе: проблемы и пути решения	202
Рык Д., Маркелова М.А. Пенсионная система Республики Казахстан: от прошлого к настоящему	205
Туменбаева З. ҚХР және Орталық Азия мемлекеттері арасындағы сауда-экономикалық қатынастардың жай-күйі	209
Токмеилова М., Ким Со Джун. Устойчивое развитие как международно-правовой инструмент в решении глобальных экологических проблем	212
Клюев Д.А., Маркелова М.А. Общий и государственный внешний долг Республики Казахстан (за последние 3 года)	217
Жанайдарова К.Н. Реализация программно- целевых проектов на примере МНТЦ	221
Коломиец Ю., Маркелова М.А. Фонд обязательного социального медицинского страхования: анализ системы	226
Туребаева Ж.К., Агабекова Г.Н., Агабекова Ш.Н. Концептуальный подход к дефиниции арендных отношений в учете	229
Арманқызы Ж. Қазақстан кәсіпорындарының инновациялық дамуы мәселелері мен мүмкіндіктері	232
Пятковский И.Е., Вершицкая Е.Р. Антимонопольная политика как составная часть концепции экономического развития региона	236
Baltabayeva A.N., Zhumabekova G.B. Exploring the application of argumentation discourse as a methodology for teaching foreign languages in the context of current economic trends	239
Жауынбай Ж. Ұйымдағы персоналдың инновациялық белсенділігіне әсер ететін факторларды талдау	242
Rysbay A., Abdykalykova A., Baiuzakova G. Adaption of marketing strategies to the global environment	245

СЕКЦИЯ 5. ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ӨЗГЕРІСТЕРІ

СЕКЦИЯ 5. ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ЦИФРОВОМ МИРЕ

SECTION 5. TRANSFORMATION OF EDUCATION IN THE DIGITAL WORLD

УДК 378.14

Кузнецова Т.Д.

к.п.н., профессор, кафедра
методики иноязычного
образования, Казахский
университет международных
отношений и мировых языков
имени Абылай хана, Алматы,
Казахстан
e-mail: kuznetsova-almaty@
yandex.ru

**ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ:
СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ**

Аннотация: В данной статье рассматривается использование искусственного интеллекта в иноязычном образовании в контексте современных вызовов через призму целевого аспекта иноязычного образования на основе когнитивной лингвокультурологической методологии иноязычного образования и реализации методологических принципов, направленных на формирование личности субъекта межкультурной коммуникации, готовой и способной к решению профессиональных задач. Искусственный интеллект прочно вошел в нашу жизнь и в образование. Мы рассматриваем искусственный интеллект и его особенности, обеспечивающие разные типы грамотности и его отличие от интеллекта человека. Мы не претендуем на полноту раскрытия проблемы искусственного интеллекта в иноязычном образовании, а лишь высказываем свои суждения с опорой на источники и опыт работы и приглашаем молодых исследователей к дальнейшему обсуждению проблемы.

Ключевые слова: искусственный интеллект (ИИ), принципы, виды грамотности, эмоции, интеллектуальные эмоции, компьютерные программы, технологии, когнитивные механизмы.

Kuznetsova T.D.

Professor, Chair of foreign
education methodology,
Kazakh Ablai khan University
of International Relations and
World Languages, Almaty,
Kazakhstan
e-mail: kuznetsova-almaty@
yandex.ru

**ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION:
MODERN CHALLENGES**

Abstract: The article deals with use of Artificial Intelligence in foreign language education in the context of modern challenges through the prism of aims of foreign language education on the basis of cognitive

linguacultural methodology of foreign language education and realization of methodological principles of the formation of personality of intercultural communication capable and ready to solve professional tasks. Artificial Intelligence has become part of our life and education. We discuss Artificial Intelligence through the prism of aims of FL education and the characteristics of Artificial Intelligence provide diverse types of knowledge, its difference in comparison with the man's intelligence. We do not pretend to completely discuss the problem and only speak out our thoughts relying on the literature and our own experience. We welcome young researches for further discussion of the problem.

Keywords: Artificial Intelligence (AI), principles, types of knowledge, emotions, intellectual emotions, computer programs, technologies, cognitive mechanisms.

Сегодня, в условиях глобализации, быстроразвивающейся цифровизации и инновационных технологий, в условиях экологических и геополитических проблем в мире, влияющих на все уровни жизни, современное образование, бесспорно является стратегическим условием развития всего общества в целом и каждого человека в отдельности как ответ на все вызовы современности.

Иноязычное образование, как источник подготовки конкурентно способных, высококвалифицированных специалистов, призвано готовить активных и инициативных специалистов, готовых и способных видеть, формулировать и самостоятельно решать профессиональные задачи с использованием профессионально-значимых знаний и умений, информационно-коммуникационных технологий в ответ на вызовы современности.

Искусственный интеллект прочно вошел во все сферы нашей жизни. Нам представляется возможным рассмотреть роль и значение искусственного интеллекта в иноязычном образовании через призму целевого аспекта иноязычного образования на основе когнитивной лингвокультурологической методологии, поскольку «цель как закон, она определяет характер и способ действия» (К. Маркс).

Целевые установки на формирование межкультурно-коммуникативной компетенции (МКК) специалистов означают целенаправленный, концепто- обусловленный, методически- управляемый, поэтапно-формируемый, профессионально- ориентированный, высоко технологичный процесс формирования знаний, умений и компетенций. Однако, условия реализации не всегда адекватны поставленным целям: низкая информационная грамотность, низкая компьютерная грамотность, недостаточно высокая технологическая и методическая грамотность и т.д. вызывают некоторые риски в использовании ИИ как вероятность событий с негативным исходом. Здесь имеет место эмоциональный интеллект, т.е. психологический механизм осуществляющий мотивирующую функцию в мышлении. Таковы наши собственные суждения, подкрепленные ссылками на источники.

Знакомство с литературой по искусственному интеллекту убедило нас в многоаспектности подхода к проблеме искусственного интеллекта, в неоднозначности оценки его современной жизни, включая страх перед искусственным интеллектом (в бытовом плане).

Например:

1. Победитель фотоконкурса отказался от премии, сказав, что снимок был сделан искусственным интеллектом.

2. Драматурги и постановщики считают, что многие вещи могут быть сделаны искусственным интеллектом, без участия артистов 2-го плана.

Термин «искусственный интеллект» используется с 1956 года в работах по автоматизации умственного труда. Справедливо сказать, что для технологий нет барьеров, и технологии искусственного интеллекта прочно вошли в нашу жизнь.

Мы рассматриваем «искусственный интеллект» как 1) научное направление в русле кибернетики и как 2) компьютерные программы (кибернетические системы). «Искусственный интеллект» как научное направление сложилось в русле кибернетики, которую Винер Н. рассматривал как теорию управления, где выделял 3 направления:

1. самоорганизующиеся системы;
2. моделирование;
3. искусственный интеллект [1].

В настоящее время третье направление «искусственный интеллект» (artificial intelligence) стало ведущим научным направлением в научном мире.

Искусственный интеллект можно представить, как способность компьютерных программ работать аналогично человеческому мозгу, что означает «стратегическую цель - приблизиться к человеческому интеллекту». Однако уже первые работы по искусственному интеллекту (ИИ) дают представление об отсутствии каких-либо взаимоотношений искусственного интеллекта и психологии. Так, например, на IV Международной объединенной конференции по искусственному интеллекту в Тбилиси в 1975 г. содержание секции «Психологические аспекты искусственного интеллекта» включало доклады, лишённые психологического содержания или ограничивающие использование данных психологической науки о человеческом интеллекте, в частности данные об эмоциях и их функциях, о мышлении, о моделировании интеллектуальной деятельности человека (без учета механизмов целеобразования и мотивационно-эмоциональной регуляции) и др. [2]. При таком подходе «стратегическая цель – приблизиться к человеческому интеллекту» ставилась под сомнение.

Принципиальное значение имеет анализ теоретических основ «искусственного интеллекта» как научного направления. В зарубежной литературе обычно отмечается отсутствие единой общей теории и просто перечисляются теоретические дисциплины: математическая логика, теория управления, структурная лингвистика теории эвристического поиска и т.д., исключая, однако психологию, философию в числе теоретических дисциплин, на основе которых лежат исследования в области искусственного интеллекта.

«Искусственный интеллект» как научное направление обычно характеризуется через практическую цель - разработать методы, позволяющие электронно-вычислительной машине решать задачи, требующие интеллекта, если они решаются человеком.

А что такое интеллект? В научной литературе существует несколько определений «интеллект»:

1- Интеллект - это работа мозга, его префронтальной области, отвечающей за мышление.

2- Интеллект (от латинского *intellectus*- познание) - это общая способность к познанию и решению проблем, определяющая успешность любой деятельности и лежащая в основе других способностей, в том числе и способностей к изучению языков.

3- Это система всех познавательных способностей индивида: ощущения, восприятия, памяти, представления, мышления, воображения [3].

В «Советском Энциклопедическом словаре» (1981) записано: «Искусственный интеллект» - условное обозначение кибернетических систем, моделирующих некоторые стороны интеллектуальной деятельности человека – логическое, аналитическое мышление [4]. Понятия интеллекта, несмотря на его междисциплинарный характер и статус культурного феномена, по мнению Лобанова А.П. трудно поддается точному определению и различные его грани находят отражения в его дефинициях: это и разум, и рассудок, и здравый смысл.

Спозиций когнитивной психологии нам представляется адекватным современности определение интеллекта, данное Холодной М.А. «интеллект - это форма организации индивидуального опыта в виде наличных ментальных структур, порождаемого ими ментального пространства отражения и строящихся в рамках этого пространства ментальных репрезентаций происходящего» [5]. Интересно отметить, что автор подчеркивает некое единство между когнитивным стилем и интеллектуальной деятельностью человека. Когнитивные стили непосредственно не отвечают за результативность когнитивной деятельности с точки зрения правильности и быстроты решения задачи, но они отвечают за организацию процесса переработки информации, то есть имеют отношение к интеллектуальной саморегуляции. Интересная идея, которую можно проверить на практике.

Как часть цифровизации искусственный интеллект - это область информатики, где компьютеры учатся моделировать процесс обучения, мышления и восприятия, используя алгоритмы. Примером могут служить метод «Deep Learning» (глубокое обучение), основанный на пошаговом использовании алгоритмов. Другой пример «Illumina» - стартап с обширным набором компьютерных игр для обучения математики и «Small Step», которая может создавать автоматически учебные и обучающие тексты по любой дисциплине с упражнениями и заданиями, адаптированными к способностям ученика. Этим ИИ не исчерпал своих возможностей в образовании будущего его образовательный потенциал значительно увеличивает эффективность образования:

1. Индивидуализация обучения посредством создания специальных интеллектуальных алгоритмов с учетом темпа и способностей обучаемого (индивидуальные проекты).

2. Создание программ репетиторства и поддержки по предметам. Обеспечение обратной связи.

3. Создание учебной интерактивной среды обучения с учетом потребностей ученика, что делает процесс адаптируемым и гибким, продуктивным для каждого конкретного ученика (Кейс-технологии, прагма- профессиональные задачи).

4. Повышение качества и эффективности учебного процесса с использованием рефлексивных методик.

5. Информационное обеспечение учебного процесса. Создание более обширной образовательной платформы для самообразования за счет использования других источников информации.

6. Моделирование ситуаций общения на основе игровых технологий Role play. Использование их интеррогенных и экстеррогенных характеристик. С методической точки зрения «ситуация - это универсальная форма функционирования процесса общения, существующая как интегративная динамическая система социально-статусных, ролевых, деятельных и нравственных отношений субъектов общения, отраженная в их сознании и возникающая на основе ситуативных позиций обучающихся» [6, с. 94].

7. Использование технологий Digital Storytelling, CALL (Computer –Assisted Language Learning, Video) и других мультимедиа. Обеспечение проблемного характера обучения.

8. Использование системы «MOODLE» при обучении профессиональному иностранному языку. Обеспечение активной и рефлексивной деятельности обучаемых.

Эти и другие виды работ помогают определить, как происходят мыслительные процессы у человека, как думает компьютер и т.д.

Что дает нам искусственный интеллект? Использование технологий искусственного интеллекта обеспечивает прочную основу различных видов грамотности XXI века: компьютерной, информационной, визуальной, технологической, медиа грамотности, цифровой и универсальной грамотности в сочетании с традиционной грамотностью читать и писать, что в итоге формирует новые навыки и умения, новые качества, как составляющие профессиональной компетенции.

В процессе познавательной и исследовательской деятельности у человека формируются интеллектуальные чувства и эмоции, о чем говорили еще Аристотель и Декарт. Одним из основных вопросов психологии Виготский Л.С. считал вопрос о связи между интеллектом и аффектом (эмоцией) - эмоции возникают и специфическим образом функционируют в структуре человеческого интеллекта [7]. Отсюда стало общепринятым говорить: «человеческий интеллект эмоционален, а эмоции интеллектуальны», чему есть много подтверждений. Можем мы сказать это об искусственном интеллекте? Кроме того, ученые считают, что интеллектуальные чувства и эмоции человека являются психологическим механизмом, осуществляющим в мышлении мотивирующую функцию. А что у искусственного интеллекта?

Мы рассмотрели лишь некоторые аспекты проблемы искусственного интеллекта в контексте современных вызовов через призму целевого аспекта иноязычного образования на основе когнитивной лингвокультурологической методологии иноязычного образования, реализующей методологические принципы коммуникативности, социальный, лингвокультурный, социокультурный, концептуальный, рефлексивный и когнитивный в подготовке специалистов готовых и способных к решению профессионально- значимых задач, что дает основание заключить о необходимости дальнейшего совершенствования технологий ИИ с учетом их целесообразности, результативности и эффективности в формировании компетенций специалиста и его профессиональной готовности к ответам на современные вызовы с опорой на основополагающие принципы когнитивной лингвокультурологической методологии иноязычного образования [8].

ЛИТЕРАТУРА

1. Винер Н. Кибернетика. – М., 1968.
2. Труды IV Международной объединенной конференции по «искусственному интеллекту». – М., 1975.
3. Щукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь. – М., 2007. – С. 91.

4. Советский энциклопедический словарь. – М., 1981. – С. 513.
5. Холодная М. А. Когнитивные стили: О природе индивидуального ума. Учебное пособие. – М., 2002. – С. 195.
6. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М., 1991. – С. 94-98.
7. «Искусственный интеллект» и психология. – М., 1976. – 342 с.
8. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010. – 342 с.

УДК 378.118

Джусубалиева Д.М.,
доктор педагогических наук,
профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
E-mail – dinaddm@mail.ru
Жумабекова Г.Б.,
кандидат педагогических наук,
профессор КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
E-mail – zhuma@mail.ru

ЦИФРОВАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В 21 ВЕКЕ

Аннотация: В статье рассматриваются последние новые направления в использовании цифровых технологий в образовании, формирование цифровой компетентности будущих учителей в условиях современного информационного общества, как необходимое условие подготовки современных кадров. Показана трансформация образования в связи с переходом в цифровое общество, его проблемы и перспективы с учетом подходов министерства науки и высшего образования РК по цифровой трансформации образования, а также опыт КазУМОиМЯ в этом направлении.

Ключевые слова: трансформация образования, глобализация, цифровая компетентность, цифровые технологии, электронное обучение, открытое образование, массовые открытые онлайн курсы, цифровой университет, Smart университет, искусственный интеллект.

Dzhusubaliyeva D.M.,
doctor of pedagogical sciences,
professor of Kazakh Ablai khan UIR&WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: dinaddm@mail.ru
Zhumabekova G.B.,
candidate of pedagogy,
professor of Kazakh Ablai khan UIR&WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail – zhuma@mail.ru

DIGITAL TRANSFORMATION OF EDUCATION IN THE 21ST CENTURY

Annotation: The article considers the latest new trends in the use of digital technologies in education, the developing digital competence of future teachers in the conditions of the modern information society, as a necessary condition for the training of modern personnel. The transformation of education in connection with the transition to a digital society, its problems and prospects are shown, taking into account the approaches

of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan on the digital transformation of education, as well as the experience of Kazakh Ablaihan UIR&WL in this direction.

Key words: transformation of education, globalization, digital competence, digital technology, e-learning, open education, massive open online courses, digital university, Smart university, artificial intelligence.

Джусубалиева Д.М.

п.ғ.д профессор Абылай хан
атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: dinaddm@mail.ru

Жумабекова Г.Б.

п.ғ.к., профессор Абылай хан
атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: –zhuma@mail.ru

21 ҒАСЫРДАҒЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЦИФРЛЫҚ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ

Түйіндеме: Мақалада білім беруде цифрлық технологияларды қолданудың соңғы жаңа тенденциялары, қазіргі ақпараттық қоғам жағдайында болашақ мұғалімдердің цифрлық құзыреттілігін қалыптастыру, заманауи кадрларды даярлаудың қажетті шарты ретінде қарастырылады. Цифрлық қоғамға көшуге байланысты білім берудің трансформациясы, оның мәселелері мен келешегі көрсетілген. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің білім беруді цифрлық трансформациялау бойынша ұсыныстары, сондай-ақ осы бағыттағы Қаз ХҚ және ӘТУ тәжірибесі.

Түйін сөздер: білім трансформациясы, жаһандану, цифрлық құзыреттілік, цифрлық технологиялар, e-learning, ашық білім, жаппай ашық онлайн курстар, цифрлық университет, Smart университет, жасанды интеллект.

Сегодня современный мир перешел в эпоху четвертой промышленной революции Industry 4.0, что привело к модернизации всего экономического и промышленного сектора, а это в свою очередь потребовало подготовки квалифицированных кадров, умеющих работать в условиях трансформации экономики в цифровую экономику. Возникла необходимость в подготовке специалистов не только в предметной области знаний, но и обладающих цифровой компетентностью, способных к самоорганизации и самообучению [1, с.102].

Вопрос цифровой трансформации образования особенно остро проявился в период мировой пандемии covid-19, когда все учебные заведения мира перешли на дистанционное обучение, не исключением стал и Казахстан. Именно поэтому Евросоюз взял курс на усиленное использование потенциала цифровых технологий в учебной деятельности и перестройку всей образовательной системы Европы для успешного функционирования в новом цифровом веке. В 2018 году в Европе был принят «План действий по цифровой трансформации образования», но пандемия, вынудила внести в него свои коррективы, с фокусом на долгосрочную перспективу. Еврокомиссией были изучены все недостатки, извлеченные из опыта дистанционного обучения в период локдауна; рассмотрены различные подходы к преодолению кризиса образовательной системы, все сильные и слабые стороны различных предпринимаемых мер по восстановлению системы. Было внесено около 2700 предложений, которые вошли в новый «План действий» Еврокомиссии по цифровой трансформации образования [2]. В этом документе определены приоритеты по реализации цифровой трансформации системы образования на период 2021–2027 гг. Основными из них стали: 1) создание высокоэффективной экосистемы цифрового образования; 2) повышение цифровых навыков и компетенций для осуществления цифровой трансформации; 3) укрепление сотрудничества и обмена опытом в области цифровой трансформации между странами-членами Евросоюза. [2,3].

Ключевыми ресурсами XXI века становится актуальная, достоверная информация, которая

пополняется каждые 72 часа. Развитие информационного общества дало толчок к новым подходам к модернизации всей системы образования, методологическую основу современных форм обучения в которой составили интернет и цифровые технологии. Анализ количества пользователей интернета во всем мире показал, что он стал неуклонно расти. Так, если в 2013 году это было 27 млрд. человек, то в 2023 году, по данным Международного союза электросвязи (ITU) и GSMA Intelligence, эта цифра уже составляет 5,16 млрд. человек, причем 6 из 10 трудоспособных интернет-пользователей (57,8%) обращаются к онлайн ресурсам в поисках информации для своей профессиональной деятельности. Во всем мире проблемы образования стали рассматривать с учетом цифрового общества. Выступая на международном семинаре «Актуальные исследования и разработки в области образования» доктор Кейс Терлоу (Saxion University of Applied Sciences, Голландия) поделился своими мыслями относительно современного образования и выступил с докладом «Тренды, меняющие пространство образовательных технологий: вызов высшему образованию». Он считает, что с развитием информационных и цифровых технологий общество перешло на новый этап обучения [4]. Говоря о новом обучении, о новом образовании, подразумеваем не только современные технологии обучения, но и те изменения, которые стоят за их появлением.

Сегодня в Казахстане активно идет процесс перехода на цифровую экономику, основанную на экономики знаний, инноваций, глобальных информационных систем, экономики интеллектуального труда, науки, новейших технологий. Основу данной новой экономики составляет интеллектуальный потенциал, являющийся главной доминантой социально-экономического развития современного общества.

В своем ежегодном послании народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» (1 сентября 2023 года) Президент страны Токаев К.К. подчеркнул, что мы идем к **цифровой экономике**, поэтому современные кадры должны владеть цифровой компетенцией, наряду с профессиональной. Особое внимание было обращено вопросам цифровизации и внедрения инноваций. В его выступлении было подчеркнуто, что одной из важных стратегических задач нашей страны является **превращение Казахстана в IT-страну, активное использование технологий искусственного интеллекта**, с помощью которого Казахстан сможет совершить качественный рывок к экономике знаний. [5].

Цифровые технологии становятся новой средой существования человека и дают ему возможность обучаться в любом месте и в любое время, проектировать индивидуальный образовательный маршрут и, наконец, быть не только потребителем, но и создателем электронных ресурсов. Основными трендами современного образования стали сетевые активности; использование социальных сетей в качестве образовательных ресурсов; проведение удаленных мастер классов и лекций, а также мобильное обучение.

Вопросу подготовки кадров соответствующих требованиям современного общества, уделил внимание и министр науки и высшего образования Саясат Нурбек. В своем интервью в октябре 2022 года он сказал, что во всем мире сейчас идут очень быстрые и радикальные перемены на рынке труда. Чем быстрее развивается цифровизация, тем сильнее деформируется рынок труда. Некоторые профессии стремительно устаревают, вместо них появляются новые, которые требуют других навыков и компетенций [6]. Выступая на форуме «Digital Almaty 2023» Саясат Нурбек высказался также о том, что со следующего учебного года Миннауки РК планирует запустить в пилотном режиме проект «Трансформация в цифровые университеты», а также поделился своим видением об особенностях развития высшего образования в условиях цифровой реальности и возможности цифровизации в процессе обучения. Он подчеркнул, что, «с появлением прорывных цифровых технологий, новые подходы к обучению бросают вызов модели высшего образования. Ожидания студентов возрастают и меняются. В перспективе студентов будут привлекать те вузы, которые максимально используют возможности цифровой эпохи и предвосхищают будущее развитие» [7].

Рынок труда с каждым годом становится все более конкурентным, возрастают требования не только к молодому специалисту, но и к системе его подготовки. На образовательном рынке появляются вузы нового типа: электронный университет, открытый университет, виртуальный университет, дистанционный университет, где обучение проходит с использованием интернета и цифровых технологий. Безусловно, что владение цифровыми технологиями в своей профессиональной

деятельности это уже не дань моде, а объективная необходимость, требование рынка труда и информационного общества.

Организуя современный образовательный процесс, необходимо учитывать те изменения, которые произошли и происходят в личностных характеристиках обучаемых.

Сегодня в вузах обучаются дети поколения «Z». Что представляет из себя молодое поколение – поколение «Z»? Об этом поколении современных детей говорят, что они родились с компьютерной мышью в руке. Поколение Z (Generation Z, Generation M, Net Generation, Internet Generation) – это своеобразное *переходное поколение* из XX века в век XXI, на которое ещё оказывает влияние поколение Миллениум (Y), но в то же время у него формируются собственные черты. [8, с.10]

Развитие цифровых технологий сделало их поколением, выросшим в цифровой среде – почти всю информацию они получают из Сети. Неограниченный доступ к информации придает им уверенность в своих взглядах. Они могут сутками сидеть в сети: играть в онлайн-игры, общаться друг с другом в Сети, рассказывать о своей жизни в блогах, смотреть передачи и фильмы. Они больше предпочитают общаться в виртуальной среде, чем при личной встрече. Поэтому подготовка современных педагогов к будущей работе в школе должна учитывать все сказанные выше факторы. Современный учитель на своих занятиях должен уметь использовать цифровые технологии для лучшего разъяснения изучаемого материала, уметь разрабатывать свой электронный контент, в противном случае его занятие для учеников может стать не интересным и, соответственно, не достичь желаемой цели. Все это должно учитываться при подготовке будущих учителей в процессе обучения в вузе. Выделяя педагогический аспект этой проблемы, мы можем говорить об условиях эффективного взаимодействия преподавателя и студентов, находящихся в информационно-образовательном пространстве университета. Одним из таких условий для преподавателя становится знание о характерных чертах молодого поколения и учет их при построении процесса обучения.

К сожалению, не только в школах, но и в системе образования в целом, можно отметить еще низкий уровень использования цифровых технологий как инструмента обучения.

В Европейском союзе проводились исследования по определению владения цифровой грамотностью педагогов. Выявлено, что «только 20-25% школьников обучаются у учителей с достаточным уровнем цифровой компетентности, активно использующих цифровые технологии в учебном процессе» [9]. Европейским Союзом в 2006 году было дано понятие «цифровая грамотность» и «цифровая компетентность», которые были признаны одними из 8 компетентностей непрерывного обучения. Под понятием «цифровая компетентность» Европейский Союз определил «критическое и уверенное использование информационных технологий для работы, свободного времени и коммуникации». Понятие «цифровая компетентность» подразумевает также такие первоначальные навыки как, применение компьютера в своей профессиональной деятельности, хранение информации, обмен информацией, участие в совместных сетях через интернет и т.д. [9].

Анализ существующих определений «цифровой компетентности», показал, что цифровая компетентности относится к числу активно развивающихся, в нее постоянно вносятся изменения в соответствии с развитием современных инфокоммуникационных и цифровых технологий.

Цифровая компетентность, по определению Солдатовой Г. и др. (2013), - это сложный феномен, в структуре которого четыре компонента компетенции [10]: информационная и медиакомпетентность; коммуникативная компетентность; техническая компетентность; потребительская компетентность.

Таким образом, Г.Солдатова считает, что **цифровая компетентность** – это способность индивида уверенно, эффективно, критично и безопасно выбирать и применять инфокоммуникационные технологии в разных сферах жизнедеятельности (работа с контентом, коммуникации, потребление, техносфера), а также его готовность к такой деятельности. Очень важно отметить, что в данном подходе Г. Солдатовой учитываются мотивационная и ценностная сферы личности. Мотивационная сфера - потребность и желание человека, к развитию, а ценностная сфера - определение его отношения к интернету, степень его понимания и принятия норм, правил и ценностей цифрового мира и готовности им следовать. Все это позволяет не только определить цифровую компетентность личности на данный момент, но и выявить перспективы ее развития, определить особенности деятельности человека в интернете, в том числе при столкновении с новыми возможностями и опасными ситуациями.

В Казахстане, как и во всем мире, идет цифровая трансформация образования, предполагающая глубокое изменение самой сущности образовательного процесса (переход аналоговой образовательной среды в цифровую). Это предполагает перестройку учебного процесса с опорой на ИКТ, изменения роли преподавателя и студента (преподаватель становится менеджером образовательного процесса). Меняется форма, методы, технологии и средства обучения, а также форма оценивания студента. Безусловно, это требует и изменения нормативно-правового обеспечения вуза.

Современные вызовы информационного общества требуют от образования новых моделей. К ним можно отнести:

- интернет и цифровые технологии (дают возможность создания и трансляцию знаний);
- технологические стартапы в образовании (венчурные фонды уже признали, что будущее за онлайн образованием);
- гиперконкуренция за таланты и быстрое развитие отраслей (новые требования к форматам подготовки кадров - максимальная гибкость и развитие надпрофессиональных компетенций, точечная подготовка кадров);
- образование как актив (инвестирование в университеты, расчет затраты средств на подготовку каждого человека).

Появляются новые формы получения образования – электронное (E-Learning), дистанционное, открытое.

Цифровая трансформация ставит перед вузами такие задачи как подготовка ППС к работе в условиях цифровой среды; формирование цифровых компетенций у всех участников образовательного процесса; доступность и массовость образовательного контента.

Активно продвигается во всем мире и новая модель глобального, открытого образования – массовые открытые онлайн курсы (MOOC- Massive Open Online Course). MOOC предоставляет возможность свободного доступа к новейшим курсам, что позволяет снизить стоимость получения высшего образования и, даже изменить существующие модели высшего образования. В основе MOOC лежит понятный для образования процесс трансляции знаний от учителя к ученику. Формат MOOC позволяет уйти от модели образования «одной для всех» и дать студентам возможность индивидуализированного обучения [11, с.13].

Определяющим фактором успешности курса является его дизайн: курс должен быть спроектирован так, чтобы студент смог освоить материал без участия преподавателя. Курсы можно обогащать дополнительным подготовительным материалом (видео – лекцией, обучающими видеороликами, покрывающими широкий диапазон по тем или иным темам). В идеале, формат MOOC позволяет уйти от модели образования «одной для всех» к модели «одной для одного» и дать студентам возможность индивидуализированного обучения [12, с.8].

Отрадно то, что наше министерство науки и высшего образования старается идти в ногу с мировыми трендами в системе образования. Сегодня министерство науки и высшего образования РК предлагает вузам концепцию перехода в SMART университет, формирование нового цифрового профиля студента «student life track», развивать цифровые сервисы EdTech, оптимизировать процесс обучения в соответствии с передовыми трендами цифровизации. Для продвижения реализации MOOC Министерством науки и высшего образования (МНиВО) было подписано трехлетнее соглашение с Coursera по обучению наших преподавателей на предмет создания онлайн контента по самым лучшим мировым стандартам. Прорабатываются такие мероприятия, как привлечение «Coursera for campus» в Казахстан, для открытия доступа наших студентов к онлайн-курсам ведущих университетов мира, а также стимулирование отечественных вузов размещать собственные курсы на данной платформе. МНиВО планирует также предоставить возможность студентам засчитывать кредиты освоенных мировых онлайн-курсов и дисциплин в своей образовательной деятельности. То есть студент сможет самостоятельно пройти онлайн-курс известного зарубежного профессора и получить за это кредиты, которые будут обязательно учитываться при получении диплома.

В Казахском университете международных отношений и мировых языков им. Абылай хана идет активная работа по цифровой трансформации всего процесса обучения. Автоматизированы все основные информационные блоки: управленческий, маркетинговый, учебный, научный, экономический и хозяйственный. Разработаны курсы по цифровизации иноязычного образования,

создана кафедра «Цифровизации профессионального образования», информационно-образовательная среда вуза (электронный журнал преподавателя, электронная база успеваемости всех студентов). Научные диссертации магистрантов и докторантов на 50-70% включали в решение своих профессиональных задач цифровые технологии. Работает электронная библиотека имеющая доступ к электронным ресурсам мировых интернет сайтов как Science Direct, Thomson Reuters, Springer Link, Macmillan и др. Практически все преподаватели университета прошли курсы цифровой грамотности и активно используют цифровые технологии на своих занятиях.

Внедрение цифровых технологий в процесс обучения повышает уровень владения цифровой грамотностью, как педагога, так и обучающегося, поскольку дает возможность интересно провести занятие, сделать занятие интерактивным с визуальными анимациями. Все это безусловно повышает цифровую компетентность как обучаемого, так и преподавателя.

Таким образом, в заключении хотелось бы отметить, что трансформация образования условиях цифрового общества - неизбежный процесс дающий много положительных возможностей-получения высшего образования в самых благоприятных для обучающегося условий с использованием электронного и дистанционного обучений; в вузах идет подготовка специалистов обладающих цифровой компетенцией; происходит модернизация образования, меняются методики преподавания, роль преподавателя и студента; идет постепенная трансформация вуза в цифровой университет.

ЛИТЕРАТУРА

1. Самохина М.А. Цифровая трансформация образования как новая возможность развития традиционного образования // Инновационные проекты и программы в психологии, педагогике и образовании. Сборник статей международной научно-практической конференции. – Уфа, 2020. – С. 102–108.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Digital Education Action Plan 2021–2027. Resetting education and training for the digital age /EUR-Lex [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL:<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=%201602778451601&uri=CELEX%3A52020DC062> [дата обращения 25.09. 2023 г.]

Digital Education Action Plan 2021–2027. Resetting education and training for the digital age / European Commission [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan> [дата обращения 20.09. 2023г.]

Десять трендов современного образования, Национальный исследовательский университет Высшая школа экономики, международный семинар, октябрь 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL:<https://www.hse.ru/news/science/63841790.html>/ [дата обращения 20.09. 2023г.]

Послание Президента РК от 1 сентября 20123 года «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество». Режим доступа URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130> [дата обращения 20.09 2023г.]

Профессии будущего и слияние вузов – большое интервью министра науки и высшего образования/ Режим доступа URL: <https://www.zakon.kz/6026943-novye-professii-i-sliianie-vuzov-interviu-ministra-nauki-i-vysshego-obrazovaniia.html> [дата обращения 22.09.2023г.]

Выступление министра науки и высшего образования на форуме «DIGITAL ALMATY 2023» [Электронный ресурс]. – Режим доступа URL: <https://ortcom.kz/ru/novosti/1675490319> [дата обращения 25.09. 2023 г.]

2. Джусубалиева Д.М. Формирование цифровой компетентности будущих учителей иноязычного образования в ходе обучения в вузе. Сборник материалов Круглого стола, посвященного 150-летию Ахмета Байтурсынова и Дню работников образования «Современное языковое образование: традиции и инновации», 15 апреля 2022, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, 2022, С. 10-15

European Commission (2008). The European qualifications framework for lifelong learning (EFQ). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. Режим доступа URL: <http://escompetences.eu> [дата обращения 22 .09. 2023 г.]

Солдатова Г. У., Нестик Т.А., Рассказова Е.И., Зотова Е. Ю., Цифровая компетентность

подростков и родителей. Результаты всероссийского исследования, Москва, 2013, Фонд Развития Интернет, 2013. — 144 с.

Джусубалиева Д.М., Мамбетказиев А.Е., Мынбаева А.К. MOOK – новые подходы к дистанционному обучению. Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана серия “Педагогические науки”, № 2 (57) 2020 ISSN 2412-2149, С.13-21

3. Derijan I.V., Dzhusubaliyeva D.M., Tashkin E. MOOCS – as a new approach to distance education. Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия “Педагогические науки”, Алматы «Полилингва» баспасы 2021, Раздел «Теория и практика профессиональной подготовки специалистов в высшей школе», С. 8-19, 2021 г.

UDC 378.1.

Tashkyn E.,

Head Professional Digitalization of Education
Department & Distance Education Center
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: taskin.e@ablaikhan.kz

Kaliyeva A.,

Head of department of training and research
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: kalieva.ase@ablaikhan.kz

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN EDUCATION

Abstract: This article describes the use and role of digital technologies in education, as well as the impact of digital, media and virtual platforms on the learning process.

Keywords: Educational process, digital technologies, social networks.

Ташкын Е.,

Білім беруді кәсіби цифрландыру
кафедрасы басшысы, Қашықтан білім беру
бөлімінің басшысы, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: taskin.e@ablaikhan.kz

Kaliyeva A.,

Оқыту және ғылыми зерттеулерді, қолдау
бөлімінің басшысы, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжәнеӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: kalieva.ase@ablaikhan.kz

БІЛІМ БЕРУДЕ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Түйін: Бұл мақалада білім берудегі цифрлық технологиялардың қолданысы мен рөлі, сонымен қатар цифрлық, медиа және виртуалды платформалардың оқу процесіне әсері баяндалады.

Тірек сөздер: Оқу процесі, цифрлық технологиялар, әлеуметтік желілер

Sustainable development encompasses the aspect of social well-being, which is intricately linked to education. Information technology has emerged as a pivotal catalyst in disseminating shared knowledge and has played a fundamental role in driving reforms in the field of education. The introduction of new technology-facilitated learning tools, such as mobile devices, smartboards, MOOCs, tablets, laptops,

simulations, dynamic visualizations, and virtual laboratories, has fundamentally transformed the landscape of education within schools and institutions. The Internet of Things (IoT) stands out as a highly cost-effective method for nurturing the intellect of young learners, while also serving as a robust mechanism for delivering a world-class learning experience to a diverse audience [1, 2, 3].

Educational technology companies are consistently striving to devise innovative solutions to extend access to education, especially to those who lack access to traditional educational facilities. Social media, as a learning tool, has evolved significantly and now plays a central role in the broader e-learning experience. It serves as a vital platform for the exchange of information on critical subjects. Beyond the capacity to share information seamlessly at any time and from any place, social media platforms also serve as excellent networking hubs, fostering social interactions and, potentially, new opportunities [4, 5]

Educational apps and websites have become integral tools in digital classrooms, enhancing the learning experience for students. Two crucial elements of digital classrooms are feedback mechanisms and technology. Feedback mechanisms are vital for enabling students to receive real-time input from their educators. Educators can leverage these feedback loops to offer insights based on various factors, including individual student performance, specific lessons, or group dynamics. The use of technologies such as PowerPoint presentations, video lectures, e-learning methods, online training, and other digital resources has gained prominence in the teaching and learning processes [Reference 6]. Consequently, classroom instruction has become more interactive. Students now have the opportunity to explore various subjects independently by utilizing internet resources and digital classrooms. Traditional educational tools like color charts, graphs, and physical models, once synonymous with effective teaching, are now considered outdated. In the contemporary classroom, education extends beyond conventional practices like reading textbooks, writing on chalkboards to explain concepts, and taking notes in physical notebooks [7].

Utilizing Digital Technologies in Education

Digital technologies serve as a potent tool with the potential to enhance education in multiple ways, simplifying the creation of instructional materials for educators and offering novel avenues for individuals to engage in learning and collaboration. The advent of the internet's global reach, coupled with the proliferation of smart devices, marks a new era in education. Consequently, the responsibility falls upon instructional designers and educators to harness the full potential of advanced digital technology, thereby revolutionizing education to make it effective and accessible to all, irrespective of location [8].

Technology continues to play a pivotal role in extending educational opportunities beyond the traditional classroom setting. Digital learning nurtures creativity, fosters a sense of accomplishment among students, and promotes additional learning by encouraging innovative approaches. Remarkably, nations across the globe have adopted remote learning technologies, employing a blend of television, radio, online platforms, and mobile devices. This collective effort has expanded access to information, enhanced information retention, facilitated efficient data storage, and improved information presentation. Consequently, education has become more interactive, facilitating seamless knowledge sharing and kindling a heightened enthusiasm for learning. For a comprehensive overview of the prominent applications of digital technologies in education, please refer to Table 1.”

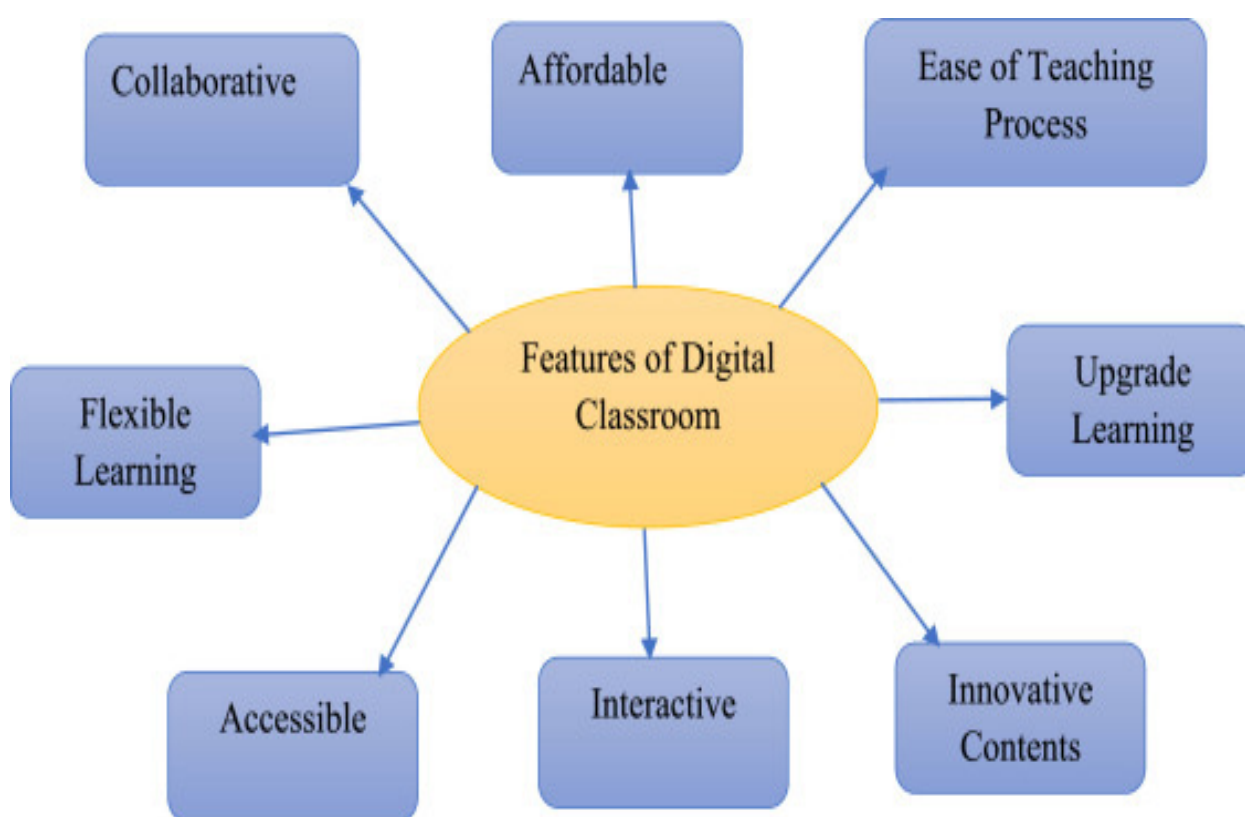
The process of globalizing education has already called for the adoption of digital technologies. Online platforms have been available for conducting classes, resource sharing, assessments, and managing the day-to-day operations of academic institutions. However, the utilization of these platforms was largely proactive. It was the advent of the COVID-19 pandemic that compelled educational institutions to embrace online teaching as a means of sustaining the education system. While developed nations were relatively well-prepared to tackle this crisis, developing countries exerted substantial efforts to meet this new requirement. In this critical period, digital technologies emerged as the saviors of education [9].

This global crisis underscores the imperative of integrating international dimensions into the educational system. Digital technologies facilitate the development of competencies crucial for students' professional success, including problem-solving, critical thinking, and understanding complex processes. They also prepare students for an increasingly uncertain and dynamic future in which technology will play a pivotal role. The qualities and skills acquired by students will prove essential to their professional achievements. Educational resources and digital tools contribute to enhancing the classroom environment and render the teaching-learning process more engaging. Moreover, they grant each educational institution

greater flexibility and the ability to tailor the curriculum to the unique needs of individual students [10].”

Digital classrooms can be characterized by the utilization of electronic devices and platforms such as social media, multimedia, and mobile devices for educational purposes. The integration of digital technology in education has led to significant enhancements in the contemporary educational landscape. Digital learning represents an instructional approach that leverages technology to encompass the entire curriculum, facilitating rapid and efficient learning for students [11].

In a digital classroom, the primary emphasis lies in teaching through the utilization of technology. Students engage with the curriculum using devices like laptops, tablets, Chromebooks, and others that are connected to the internet. Rather than traditional note-taking, a substantial portion of the educational content is delivered to students through engaging and interactive online platforms. At its core, education is fundamentally a form of communication. The advent of the internet has given rise to new communication channels, expanding the avenues for the dissemination and access to educational information. These digital media and virtual platforms serve as facilitators of the learning process [12]. For a comprehensive overview of various features of a digital classroom, please refer to Figure 1

Applications		Description
No		
1.	Improve teaching productivity	Technological advancements have helped create and develop online libraries, which have removed the physical space requirement and facilitated interaction among students, teachers, and researchers from across the globe. Online forums have brought subject specialists to discuss specific topics and evaluate the curriculum, teaching pedagogy, and assessment methods.
2.	Develop libraries	Online Technological progress has played a crucial role in the establishment and expansion of virtual libraries, eliminating the need for physical space and promoting global interaction among students, educators, and researchers. Online discussion forums have enabled subject matter experts to convene, deliberate on specific subjects, and assess curriculum, teaching methodologies, and evaluation techniques.

No	Applications		Description
3.	Promote learning	Distance	Indeed, technological progress has significantly enhanced distance learning in education. It offers seamless access to a wide range of educational materials and facilitates convenient interaction with instructors. Educators can efficiently establish and oversee groups through the use of learning tools and technologies, including social learning platforms.
4.	Facilitate of students with exceptional needs	Teaching	It's inspiring to witness the extensive array of assistive technologies designed to support students with physical or cognitive challenges in grasping concepts effectively and actively engaging in their educational pursuits. Speech recognition, screen-reading tools, Braille displays, and text-to-speech applications have proven to be groundbreaking technologies for individuals with visual impairments. Similarly, for those with hearing impairments, closed-captioning tools, sound amplification devices, and video conferencing technologies have eased communication through sign language and lip-reading
5.	Create classroom	Virtual	The advent of digital technologies in education has led to the development of numerous Learning Management Systems (LMS). These systems have fostered virtual classrooms, enabling teachers to engage with students in real-time. Within this virtual environment, instructors can share resources, deliver lectures, assess student progress, gather feedback, and respond to student inquiries.
6.	Build knowledge and understanding skills		Technologies aim to cultivate knowledge, comprehension, and skills, promoting the individual growth of students and their ability to work effectively as a team. Teachers can stimulate children's curiosity and inquisitiveness by providing engaging and educational materials, which have been associated with improved academic performance.
7.	Creating learning environments	Inclusive	Inclusive learning environments ensure that every student, regardless of their ability level, has an equitable opportunity to learn in the same setting. Virtual classrooms, videos, augmented reality, robots, and other technological tools not only make the learning experience engaging but also establish inclusive learning environments that encourage collaboration and curiosity. Additionally, these tools enable teachers to gather data on student performance.
8.	Developing teamwork and communication skills		Teamwork and effective communication are two vital qualities that contribute to the development of a prosperous professional. Digital technologies play a pivotal role in nurturing and enhancing these skills.
9.	Solving educational challenges		Students join forces on online platforms to tackle persistent educational challenges. Hackathons have surfaced as a successful avenue for addressing a multitude of complex problems. Through sharing their thoughts and ideas, students can express themselves and engage in collaborative activities.

With the rapid technological advancement of today, educators must adapt to utilizing various devices, such as smartphones and tablets, to avoid falling behind. Furthermore, educators should harness the full spectrum of available online resources to ensure that their instructional materials remain dynamic, engaging, and up-to-date. It's important to recognize that technology goes beyond mere entertainment in the form of video games and animated films. The benefits of technology in education are contingent on how students, parents, and teachers utilize it to enhance the learning experience. When technology is effectively employed for instructional purposes, it leads to an enriched educational journey, captivating students' interest.

The compatibility of e-learning systems with modern smart devices like smartphones and tablets has significantly improved access and the adoption rate of digital learning. Additionally, specialized learning tools, such as animations, games, or AI-powered systems designed exclusively for educational entertainment (edutainment), have been integrated into the educational landscape. Technology-driven innovations have played a pivotal role in facilitating learning across various age groups and subjects. It's worth highlighting the significance of Big Data and the application of analytics in the realm of educational technology [Reference 13]. Schools and educational institutions are increasingly realizing the value of comprehensive student and instructor performance data as they expand their utilization of virtual classrooms, e-learning platforms, and online assessments.

Despite its advantages, educational technology presents certain challenges, particularly in its implementation and usage. Concerns surrounding issues like excessive screen time, the effectiveness of instructors' technology use, and considerations of equitable access to technology are frequently raised. The significance of educational content has been heightened, especially in response to challenges posed by the COVID-19 pandemic. Educators must create and curate online educational materials that encourage students to critically analyze topics from multiple perspectives.

Moreover, while some students thrive in online learning environments, others may struggle due to various factors, including a lack of necessary support. For instance, students who previously faced challenges in traditional face-to-face settings may encounter even greater difficulties in the current online learning environment, as they may have relied on services that are no longer accessible. Instructors, especially in regions where online education has not been the norm, may also encounter their own set of challenges in adapting to this new educational landscape [14].”

Several factors contributing to the learning crises are well-documented, with one critical element being the subpar quality of instruction. Many educators often lack subject expertise and receive limited training. Technology offers viable solutions in this regard and can be instrumental in training both instructors and students. Technological interventions can provide in-service training, or a blend of online and in-person training, addressing this issue. Furthermore, there is substantial evidence to suggest that educators require better incentives. They possess the ability to educate but may lack the motivation to do so.

In conclusion, education has always extended beyond the traditional classroom, the evolving landscape of digital and remote learning requires significant adaptation, preparation, support, and engagement. In this context, educators face challenges such as limited or no direct contact with students, reevaluating engagement strategies, modifying teaching approaches to suit diverse needs, motivating students, managing competing time demands, and navigating constrained settings. Addressing these complexities is pivotal for promoting effective teaching and attentive learning.

REFERENCE

1. J. Keengwe, M. Bhargava. Mobile learning and integration of mobile technologies in education. *Education and Information Technologies*, 2014. pp. 737-746
2. S. Dreimane, R. Upenieks. Intersection of serious games and learning motivation for medical education: A literature review. *Research Anthology on Developments in Gamification and Game-Based Learning*, 2022. pp. 1938-1947.
3. P.L. Rogers. Barriers to adopting emerging technologies in education. *Journal of educational computing research*, 2000. pp. 455-472
4. Haddad, W. D., & Draxler, A. The dynamics of technologies for education. *Technologies for education potentials, parameters, and prospects*, 1, 2- Google Scholar iques and technologies for education and performance support Report to the Chief of Naval Education and Training, 2003. pp. 1-108
5. M.I. Qureshi, N. Khan, H. Raza, A. Imran, F. Ismail, Digital Technologies in Education 4.0. Does it Enhance the Effectiveness of Learning? A Systematic Literature Review. *International Journal of Interactive Mobile Technologies*, 15 (4), 2021. pp. 44-50
6. H.L. Schnackenberg, Tablet technologies and education, *International Journal of Education and Practice*, 1 (4), 2013. pp. 44-50
7. R. Gurunath, D. Samanta, A novel approach for semantic web application in online education

based on steganography, International Journal of Web-Based Learning and Teaching Technologies (IJWLTT), 17 (4), 2022. pp. 1-13

8. B. Collis., Information technologies for education and training., Handbook on information technologies for education and training, Springer, Berlin, Heidelberg , 2002. pp. 1-20

9. V.L. Dudar, V.V. Riznyk, V.V. Kotsur, S.S. Pechenizka, O.A. Kovtun. Use of modern technologies and digital tools in the context of distance and mixed learning Linguistics and Culture Review, 5 (S2), 2021. pp. 733-750

10. B. Somekh Taking the sociological imagination to school: An analysis of the (lack of) impact of information and communication technologies on education systems, Technology, pedagogy and Education, 13 (2), 2004. pp. 163-179

11. R. Oliver. Ten more years of educational technologies in education: how far have we travelled? Australian Educational Computing, 20 (1), 2005. pp. 18-23

12. J. Roschelle, M. Sharples, T.W. Chan. Introduction to the special issue on wireless and mobile technologies in education Journal of computer-assisted learning, 21 (3), 2005. pp. 159-161

13. C.C. Lewis, C.E. Fretwell, J. Ryan, J.B. Parham. Faculty use of established and emerging technologies in higher education: A unified theory of acceptance and use of technology perspective. International Journal of Higher Education, 2 (2), 2013. pp. 22-34

14. S. Bennett, A. Bishop, B. Dalgarno, J. Waycott, G. Kennedy. Implementing Web 2.0 technologies in higher education: A collective case study. Computers & Education, 59 (2), 2012. pp. 524-534

UDC 327.7:327

Duisengaziyeva B.,

Senior lecturer, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: monitor_712@mail.ru

Serzhanova A.,

Senior lecturer, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: serzhanova.a@ablaikhan.kz

PECULIARITIES OF NEUROSCIENCE AND LANGUAGE LEARNING IN EDUCATIONAL PROCESS

Abstract: This article explores the intricate relationship between neuroscience and language learning within the educational context. It delves into how our brains process, acquire, and retain languages, drawing on recent neuroscientific insights to enhance our understanding of language acquisition. The article discusses the roles of critical brain regions, such as Broca's and Wernicke's areas, in language processing, and emphasizes the significance of neuroplasticity in learning multiple languages. It critically examines traditional language learning theories through the lens of contemporary neuroscience, considering the cognitive and emotional factors that influence language learning outcomes. The impact of bilingualism on cognitive function and brain structure is also analyzed, along with the ethical considerations and challenges in integrating neuroscience into education. By marrying the fields of neuroscience and language learning, the article suggests innovative, brain-based strategies for language education, providing a comprehensive overview of the potential benefits for educators and learners alike.

Keywords: Neuroscience, Language Acquisition, Neuroplasticity, Bilingualism, Cognitive Processes, Language Education, Educational Neuroscience

Дуйсенгазиева Б.,
ст. Преподаватель КазУМОиМЯ
имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: monitor_712@mail.ru
Сержанова А.,
ст. Преподаватель, КазУМОиМЯ
имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: serzhanova.a@ablaikhan.kz

ОСОБЕННОСТИ НЕЙРОНАУКИ И ИЗУЧЕНИЯ ЯЗЫКА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация: В данной статье исследуются сложные отношения между нейробиологией и изучением языка в образовательном контексте. Он углубляется в то, как наш мозг обрабатывает, усваивает и сохраняет языки, опираясь на последние нейробиологические открытия, чтобы улучшить наше понимание процесса усвоения языка. В статье обсуждается роль критических областей мозга, таких как зоны Брока и Вернике, в обработке речи, и подчеркивается значение нейропластичности в изучении нескольких языков. В нем критически рассматриваются традиционные теории изучения языка через призму современной нейробиологии, учитывая когнитивные и эмоциональные факторы, влияющие на результаты изучения языка. Также анализируется влияние двуязычия на когнитивные функции и структуру мозга, а также этические соображения и проблемы интеграции нейробиологии в образование. Объединив области нейробиологии и изучения языков, статья предлагает инновационные, основанные на мозге стратегии языкового образования, предоставляя всесторонний обзор потенциальных преимуществ как для преподавателей, так и для учащихся.

Ключевые слова: Нейронаука, овладение языком, нейропластичность, двуязычие, когнитивные процессы, языковое образование, образовательная нейронаука.

I. Introduction

Imagine a world without language—a world devoid of the lyrical cadence of poetry, the depth of philosophical discourse, or the intricate nuances of everyday conversation. Language is the cornerstone of human communication and understanding, shaping our thoughts, cultures, and interactions. Language learning, in its myriad forms, is an essential element of education, transcending boundaries and unlocking opportunities. In this rapidly evolving global landscape, the quest to unravel the mysteries of how our brains acquire and process language has led us to the intriguing realm of neuroscience.

Language learning isn't merely about mastering vocabulary and grammar; it is the key to accessing knowledge, fostering empathy, and connecting with diverse societies. It bridges the gap between cultures and opens doors to education, employment, and personal growth. Educational systems worldwide recognize the critical role of language in shaping the future of their students, making language acquisition an integral part of their curriculum [1].

Exploring the fascinating intersection of neuroscience and language learning in the educational process. In this article, we embark on a journey through the intricate web of language learning, as we delve into the enchanting world of neuroscience. By merging the wisdom of age-old language learning theories with cutting-edge neurological insights, we aim to uncover the peculiarities of how our brains acquire, retain, and utilize languages. Through this exploration, we hope to shed light on the profound impact of neuroscience on language learning in the educational process and provide valuable insights for educators, students, and anyone passionate about the art of communication.

Language acquisition is a complex cognitive process rooted deeply within the intricacies of the human brain. From the moment a child utters their first words to an adult mastering a foreign language, the brain tirelessly processes linguistic information. This process involves various brain regions working in harmony to comprehend, produce, and interpret language. Understanding the

neural mechanisms behind language acquisition is crucial for unraveling the mysteries of effective language learning [2].

Two pivotal brain regions, Broca's area and Wernicke's area, play central roles in language processing. Broca's area, located in the frontal lobe, is responsible for language production and grammar processing. In contrast, Wernicke's area, situated in the temporal lobe, comprehends language and interprets meaning. Additionally, various other regions, including the angular gyrus and the arcuate fasciculus, contribute to different aspects of language understanding and production. The intricate interplay between these regions allows humans to communicate, showcasing the remarkable neural architecture dedicated to language.

Neuroplasticity, the brain's ability to reorganize itself by forming new neural connections, is a fundamental phenomenon underlying language learning. This remarkable adaptability enables individuals, especially young learners, to acquire multiple languages effortlessly. Through exposure and practice, neural pathways strengthen, facilitating the processing of linguistic information. Neuroplasticity also allows the brain to recover from language-related impairments, emphasizing the importance of consistent, immersive language experiences in educational settings.

Understanding the neuroscience of language learning not only sheds light on the remarkable capabilities of the human brain but also informs effective teaching strategies, paving the way for enhanced language acquisition experiences in educational contexts [3].

II. The Neuroscience of Language Learning

Language acquisition is a complex cognitive process rooted deeply within the intricacies of the human brain. From the moment a child utters their first words to an adult mastering a foreign language, the brain tirelessly processes linguistic information. This process involves various brain regions working in harmony to comprehend, produce, and interpret language. Understanding the neural mechanisms behind language acquisition is crucial for unraveling the mysteries of effective language learning.

Two pivotal brain regions, Broca's area and Wernicke's area, play central roles in language processing. Broca's area, located in the frontal lobe, is responsible for language production and grammar processing. In contrast, Wernicke's area, situated in the temporal lobe, comprehends language and interprets meaning. Additionally, various other regions, including the angular gyrus and the arcuate fasciculus, contribute to different aspects of language understanding and production. The intricate interplay between these regions allows humans to communicate, showcasing the remarkable neural architecture dedicated to language.

Neuroplasticity, the brain's ability to reorganize itself by forming new neural connections, is a fundamental phenomenon underlying language learning. This remarkable adaptability enables individuals, especially young learners, to acquire multiple languages effortlessly. Through exposure and practice, neural pathways strengthen, facilitating the processing of linguistic information. Neuroplasticity also allows the brain to recover from language-related impairments, emphasizing the importance of consistent, immersive language experiences in educational settings.

Understanding the neuroscience of language learning not only sheds light on the remarkable capabilities of the human brain but also informs effective teaching strategies, paving the way for enhanced language acquisition experiences in educational contexts [5].

Language learning theories provide frameworks for understanding how individuals acquire language skills. Behaviorism emphasizes learning through reinforcement and repetition, cognitivism focuses on mental processes like memory and problem-solving, and constructivism emphasizes active learning through social interaction and context. These theories have shaped educational practices for decades, guiding language instruction methods across the globe.

Recent advancements in neuroscience have both supported and challenged traditional language learning theories. Neuroscientific research demonstrates that behaviorist principles, such as repetition, can reinforce neural pathways associated with language. Cognitivist theories align with brain processes related to memory, attention, and comprehension. Constructivism finds support in brain-based learning, highlighting the importance of interactive, experiential learning environments. However, neuroscience also challenges rigid adherence to these theories, emphasizing the brain's adaptability and the need for personalized, multifaceted approaches to language instruction.

The critical period hypothesis suggests that there is an optimal window in early life for language acquisition, after which language learning becomes more challenging. Neurologically, this phenomenon is

linked to heightened neural plasticity during early childhood, allowing the brain to form robust language connections. As individuals age, neural plasticity decreases, making it more difficult to acquire language skills naturally. Understanding the neurological basis of the critical period hypothesis informs educators about the importance of early language exposure and immersive learning experiences, emphasizing the significance of early childhood language education programs [6].

Cognitive processes are integral to language learning. Memory plays a vital role in retaining vocabulary, grammar rules, and language structures. Attention is crucial for focusing on linguistic details, and problem-solving helps learners navigate language challenges. Neuroscientific studies have revealed that memory-related brain areas, such as the hippocampus, are active during language acquisition. Attention and problem-solving involve regions like the prefrontal cortex, underscoring their relevance in language learning. The brain's ability to adapt and optimize these processes through training provides educators with valuable insights for designing effective language instruction.

Emotions and motivation play a significant role in language learning outcomes. Positive emotions and intrinsic motivation enhance the brain's receptivity to new linguistic information. Studies have shown that the release of neurochemicals, such as dopamine, is linked to motivation and reward, which can boost language learning. Conversely, stress and anxiety can impede language acquisition by hindering neural plasticity. Understanding the emotional and motivational aspects of language learning provides educators with tools to create supportive and stimulating learning environments.

Neuroscience has unveiled effective language learning strategies that align with cognitive and emotional processes. Strategies such as spaced repetition, which leverages memory consolidation mechanisms, have been shown to improve vocabulary retention. Emphasizing context and meaningful engagement in language learning leverages the brain's natural wiring for pattern recognition and comprehension. Encouraging positive emotions and intrinsic motivation through personalized, relevant content can enhance language acquisition [7].

As we continue our exploration of the fascinating intersection of neuroscience and language learning, it becomes increasingly evident that understanding the cognitive and emotional factors at play is key to optimizing language education. Educators and learners alike can harness these insights to make language learning a more engaging, efficient, and fulfilling endeavor.

Bilingualism and multilingualism offer a myriad of cognitive, cultural, and economic benefits. Beyond the obvious advantage of being able to communicate with a broader range of people, bilingual individuals often exhibit superior problem-solving skills, multitasking abilities, and creativity. Moreover, bilingualism enhances metalinguistic awareness, allowing individuals to reflect on language structure and meaning, which can improve overall language proficiency and academic performance. Culturally, multilingualism fosters intercultural understanding, promoting tolerance and empathy in diverse societies [8].

Neuroscientific research has revealed that bilingualism induces structural and functional changes in the brain. Bilingual individuals exhibit greater gray matter density in areas related to language processing, such as Broca's area and Wernicke's area, indicating enhanced neural connections. Moreover, bilingualism has been associated with delayed onset of neurodegenerative diseases like Alzheimer's, highlighting the neuroprotective effects of multilingualism.

Implementing neuroscience-based strategies can enhance multilingual education. Immersive language experiences that engage multiple senses, such as storytelling, music, and interactive activities, stimulate diverse brain regions, reinforcing language learning. Culturally relevant and context-based language instruction activates the brain's reward system, fostering intrinsic motivation among learners. Additionally, creating a supportive, low-stress learning environment reduces anxiety, facilitating optimal neural plasticity for language acquisition [9].

By embracing the neuroscience of bilingualism and multilingualism, educators can design inclusive, effective language programs that empower students to navigate a globalized world. Understanding the neurological underpinnings of multilingualism not only enriches educational practices but also promotes linguistic diversity, fostering a more interconnected and harmonious society.

Technology has revolutionized language education, offering interactive and personalized learning experiences. Language learning apps, online platforms, and virtual classrooms provide learners with flexible, accessible, and engaging content. Gamified applications make learning enjoyable, encouraging consistent

practice. Additionally, technology enables real-time communication with native speakers, fostering language immersion and cultural understanding.

Neuroscience supports the effectiveness of technology-enhanced language learning. Language learning apps that incorporate spaced repetition algorithms optimize memory retention, aligning with the brain's natural learning processes. Virtual reality (VR) simulations create immersive language environments, activating multiple sensory pathways in the brain, enhancing retention and understanding. Interactive tools, such as language learning games, stimulate the brain's reward system, motivating learners to persist and excel in their language studies [10].

Educators must thoughtfully integrate technology into language instruction. Tailoring technology to students' learning styles and preferences enhances engagement. Providing guidance on effective app usage and encouraging interaction with culturally relevant digital content enriches the learning experience. Additionally, educators should balance screen time with offline activities to promote well-rounded language development. Moreover, fostering digital literacy ensures students can navigate online resources effectively and responsibly.

By understanding the brain's response to technology and adopting evidence-based practices, educators can harness the power of technological advancements to create dynamic, effective, and inclusive language learning environments. Integrating technology thoughtfully enhances language acquisition, preparing students for the multilingual demands of the modern world.

While language learning is a remarkable cognitive process, it's not without its challenges. Neurological factors can contribute to difficulties in language acquisition. Variations in brain structure and function among individuals can affect language processing. Conditions like dyslexia, attention deficit disorders, and aphasia are examples of neurological factors that can impede language learning. Understanding these challenges from a neurological perspective is crucial for tailored interventions [11].

Overcoming language learning difficulties requires a multifaceted approach. Neuroscience can inform personalized strategies, including targeted interventions and accommodations. For example, learners with dyslexia may benefit from explicit phonics instruction, which aligns with the brain's phonological processing pathways. Neuroplasticity also suggests that consistent, well-structured practice can rewire the brain to overcome certain language-related challenges. Educators should employ evidence-based methods, conduct ongoing assessments, and provide additional support for those facing neurological language barriers.

The intersection of neuroscience and education raises important ethical considerations. The use of brain data and neuroimaging in educational settings requires robust privacy safeguards and informed consent, particularly when working with vulnerable populations, such as children. Societal considerations include addressing potential inequalities in access to neuroscientifically informed education. Equity issues may arise if certain students have better access to resources and strategies based on their socioeconomic status or educational setting.

Navigating the challenges and ethical considerations associated with the integration of neuroscience in education is essential for creating a fair and inclusive learning environment. It's crucial to ensure that all learners have access to the benefits of neuroscience-informed educational practices while safeguarding their rights and privacy [12].

Throughout this article, we embarked on a fascinating journey exploring the intricate relationship between neuroscience and language learning in the educational process. We delved into the neuroscience of language acquisition, the role of key brain regions, and the significance of neuroplasticity in language learning. We examined the alignment of language learning theories with brain research and considered the critical period hypothesis's neurological basis. Cognitive and emotional factors, the benefits of bilingualism, and the influence of technology on language acquisition were all discussed. We also highlighted the challenges related to neurological factors and ethical considerations in neuroscience-informed education. In the practical realm, we explored how educators can apply neuroscientific insights, create neuro-friendly learning environments, and promote lifelong language learning.

The intersection of neuroscience and language learning is a burgeoning field with profound implications for education. It demonstrates the brain's remarkable adaptability, providing a scientific foundation for effective language instruction. Bridging the gap between these disciplines offers the potential to revolutionize language education, making it more engaging, inclusive, and effective [13].

In closing, we call upon educators, policymakers, and stakeholders in education to embrace the insights offered by neuroscience in language learning. It is an exciting time to harness this knowledge to enrich language instruction, address learning difficulties, and foster a love for languages from an early age to adulthood. This integration is not only beneficial for individual learners but also crucial in preparing a multilingual, culturally sensitive, and globally connected society for the future.

REFERENCE

1. Kuhl P. K. Brain mechanisms in early language acquisition // *Neuron*. – 2010. – Vol. 67, No. 5. – P. 713-727.
2. Dehaene S., Cohen L., Morais J., Kolinsky R. Illiterate to literate: Behavioural and cerebral changes induced by reading acquisition // *Nature Reviews Neuroscience*. – 2015. – Vol. 16, No. 4. – P. 234-244.
3. Golestani N., Zatorre R. J. Learning new sounds of speech: Reallocation of neural substrates // *NeuroImage*. – 2004. – Vol. 21, No. 2. – P. 494-506.
4. Abutalebi J., Green D. W. Bilingual language production: The neurocognition of language representation and control // *Journal of Neurolinguistics*. – 2007. – Vol. 20, No. 3. – P. 242-275.
5. Birdsong D., Molis M. On the evidence for maturational constraints in second-language acquisition // *Journal of Memory and Language*. – 2001. – Vol. 44, No. 2. – P. 235-249.
6. McCandliss B. D., Kalchman M., Bryant P. Design experiments and laboratory approaches to learning: Steps toward collaborative exchange // *Educational Researcher*. – 2003. – Vol. 32, No. 1. – P. 14-16.
7. Tokuhamma-Espinosa T. *Mind, Brain, and Education Science: A Comprehensive Guide to the New Brain-Based Teaching*. – W. W. Norton & Company, 2010.
8. Green A. E., Fugelsang J. A., Kraemer D. J. M., Shamos N. A., Dunbar K. N. Frontopolar cortex mediates abstract integration in analogy // *Brain Research*. – 2006. – Vol. 1096, No. 1. – P. 125-137.
9. Bialystok E., Craik F. I. M., Luk G. Bilingualism: consequences for mind and brain // *Trends in Cognitive Sciences*. – 2012. – Vol. 16, No. 4. – P. 240-250.
10. Vygotsky L. S. *Mind in society: The development of higher psychological processes*. – Harvard University Press, 1978.
11. Krashen S. *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. – Pergamon Press Inc., 1982.
12. Paradis M. *A Neurolinguistic Theory of Bilingualism*. – John Benjamins Publishing Company, 2004.
13. Pinker S. *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*. – William Morrow and Company, 1994.

УДК 378:004

Тенизбаев Е.Н.,
м.пед.н., ст. преподаватель
кафедры «Профессионального ИЯ
международного взаимодействия»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: yersayen90@mail.ru
Отынбай Е.Б.,
м.э.н., преподаватель кафедры
«Международный бизнес»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: eldos1995@mail.ru

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ОНЛАЙН-ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация: В статье рассмотрены перспективы развития и недостатки дистанционного обучения в Республике Казахстан. В ней высказаны мнения зарубежных специалистов об обучении в онлайн-формате. Результаты исследования демонстрируют отношение студентов к электронному обучению. Имеет место запрос на внедрение смешанного обучения вне зависимости от направления вуза.

Ключевые слова: онлайн образование, инструменты дистанционного обучения, «цифровая революция», цифровые технологии.

Tenizbaev E.N.,
m.ped.sc., senior lecturer
departments «Professional foreign
language international interaction»
Kazakh Ablai khan UIR&WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: yersayen90@mail.ru
Otynbay Y.B.,
m.e.s., teacher, «International business»,
Kazakh Ablai khan UIR&WL, Almaty,
Kazakhstan
e-mail: eldos1995@mail.ru

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF ONLINE EDUCATION IN KAZAKHSTAN

Abstract: The article discusses the development prospects and disadvantages of distance learning in the Republic of Kazakhstan. It expresses the opinions of foreign experts on online learning. The results of the study demonstrate students' attitudes towards e-learning. There is a request for the introduction of blended learning, regardless of the direction of the university.

Keywords: online education, distance learning tools, “digital revolution”, digital technologies.

Введение

Пандемия COVID–19 нанесла непоправимый урон многим отраслям экономики. Во всех странах мира зафиксирован срочный переход в онлайн-домен, вызвавший интерес к цифровым технологиям. В последнее время онлайн-технологии сыграли свою роль в обеспечении непрерывности процесса приобретения знаний из-за невозможности организовать обучение на местах. Онлайн-система стала практически единственным способом уберечь сферу образования от

банкротства. С этой точки зрения повышается важность внедрения смешанного обучения, которое фактически нацелено на снижение рисков учебных заведений в непредвиденных обстоятельствах. Мы не говорим о полной смене парадигмы обучения и полном переходе в виртуальную реальность. Речь идет о гибкости учебного процесса, праве выбора студентами стиля обучения. И здесь нужны маневренность и соразмерность. Однако применение разных образовательных технологий позволяет снизить риски в непредсказуемой среде и создать свободные и удобные условия для обучающихся, тем более если они являются принципами учебного процесса. Вот почему в период постлокдауна важно наравне с общеустановленным обучением часть занятий проводить дистанционно, тем более если уже в течение последних пятнадцати лет сфера высшего образования была вовлечена в этот дискурс. Весна 2020 г. запомнилась как время, сопоставимое разве что с военным. Практически все вузы Казахстана переключились на онлайн-формат.

Таким образом, пандемия помогла осознать важность и роль технологий в адаптации процесса обучения к новым условиям и в поддержке устойчивого обучения во всем мире. Мы считаем, что обучение именно в смешанном формате (blended learning) является тем стилем обучения, который в наибольшей степени отвечает запросам как студентов, так и учебных заведений. Но то, с чем столкнулись казахстанские вузы в марте 2020 г., не сопоставимо ни по своим масштабам, ни по последствиям. Внезапность ситуации и отсутствие понимания поначалу парализовали учебный процесс. Вводимые карантинные меры предусматривали роспуск студентов из общежитий университетов и отправку их по адресам проживания.

Некоторые здания общежитий стали использоваться как гостиницы для врачей, вынужденных жить в изоляции от своих семей. А администрации университетов должны были в кратчайшие сроки провести ревизию технических возможностей и организовать учебный процесс в новых условиях, а именно дистанционно. Важно было не потерять связь со студентами.

Изучение английского языка онлайн

Для изучения иностранных языков формат онлайн очень удобен. И вот почему:

- вы можете подобрать комфортный для себя график занятий, откидывая временные затраты на дорогу к репетитору или языковой школе;
- если это индивидуальные уроки с репетитором, то преподаватель легко адаптирует удаленное обучение под вас (присылает множество творческих заданий, таблиц, презентаций, которые вы можете использовать в процессе урока);
- вы экономите свои финансы (не тратите деньги на проезд и перекусы в дороге между работой/учебой и посещением курсов иностранного языка).

Вы занимаетесь в удобном для себя формате, в домашней атмосфере, и достаточно для приобретения новых знаний только компьютера и интернета.

- Сейчас для изучения английского есть масса вариантов:
- курсы обучения онлайн для изучения английского;
- занятия с репетитором онлайн;
- изучение английского в социальных сетях с помощью марафонов, бесплатных видео уроков.

Онлайн-обучение изменило жизнь университетов и школ. Но и учащиеся, и учителя нашли в этом массу преимуществ. И если выработать достаточный уровень самодисциплины, то, обучаясь удаленно, вы сможете получить высокий уровень знаний!

Плюсы и минусы онлайн обучения

Преподавателям стало сложно организовывать работу всей группы в режиме онлайн. Поскольку удаленному формату пришлось обучаться и студентам, и преподавателям, многие столкнулись с явными недостатками данного метода.

Плюсы онлайн обучения в Казахстане

- 1) Не нужно выходить из дома, спешить на общественный транспорт, собирать портфель и утренний наряд.
- 2) Без переживаний и лишнего стресса студент находится в домашней атмосфере и получает новые знания.
- 3) Если студент не успевает что-то посмотреть, заболел или плохо себя чувствует, то можно

восстановить свои силы, а потом пересмотреть уроки в записи, сделать задания и наверстать упущенное.

4) В случае грамотного распределения времени, появляется больше возможностей для хобби и отдыха, ведь не нужно тратить время на то, чтобы собраться и добраться в университет.

5) Поддерживается активное взаимодействие с преподавателем, как и в реальной жизни. Можно написать или позвонить преподавателю, задать ему свои вопросы.

Если студента правильно настроить на этот формат, показать ему, как проходит онлайн обучение, рассказать, как можно распределить время, то никаких трудностей не возникнет.

Минусы

К недостаткам удаленного образования можно отнести:

1) Технические моменты. Никто не застрахован от того, что во время урока может быть плохая связь, а, может, у учащегося или преподавателя сломается гаджет. Также не у каждого человека есть возможность остаться в тишине дома. Карантин заставил многих работать удаленно, поэтому во время онлайн занятий в квартире могут находиться родители, братья и сестры, старшие родственники. И с тем, чтобы найти время и сосредоточиться, могут возникнуть трудности.

2) Самодисциплина. Не каждый студент обладает достаточным уровнем самоорганизанности, поэтому zoom-онлайн обучение оказывается не эффективным, если студент регулярно пропускает уроки и не выполняет домашних заданий.

3) Стеснение задавать дополнительные вопросы преподавателю. Например, в университетах проходит онлайн обучение бесплатно, и студент имеет право задавать вопросы преподавателям. Но многие студенты стесняются, боятся, молча отсиживают дома.

Правильно организовать процесс онлайн обучения, доступно объяснить информацию даже на расстоянии - это талант. И многое зависит от мастерства преподавателя. Но и со студентов ответственность снимать не нужно.

Инструменты для дистанционного образования: видео уроки, мессенджеры, онлайн-платформы

Активную поддержку учащимся в освоении материала оказывали казахстанские телеканалы. При поддержке Минобразования проведена работа по созданию видеоуроков, которые транслировались на каналах «Аль-Фараби» и «Ел Арна». Телеуроки, как дополнительный образовательный ресурс, транслировались в течение учебного дня в эфире указанных телеканалов. Кроме того, они доступны в сети интернет. Делается это для того, чтобы учащиеся могли самостоятельно выбрать удобное время просмотра и имели возможность повторить пройденный материал по своему усмотрению.

К сожалению, как отмечают в Министерстве образования, не все населенные пункты нашей страны могут принимать телевизионную картинку образовательных каналов. Более чем в 600 селах данные каналы недоступны, а в них проживает 314 учеников.

При этом он добавил, что каждая школа будет принимать самостоятельное решение по использованию того или иного ресурса в образовательном процессе. К сожалению, по его словам, не все образовательные платформы идеально подходят для организации онлайн-обучения. Однако они содержат готовые видеоуроки, различные мультимедийные ресурсы, которые вполне позволяют получить необходимые знания по предметам.

Популярный мессенджер **WhatsApp** преподаватели используют для ведения классных чатов, рассылки и сбора домашних заданий, проведения виртуальных родительских собраний и много чего еще. WhatsApp стал настоящим символом дистанционки в Казахстане. Главные преимущества приложения: бесплатная аудио- и видеосвязь, простой и понятный интерфейс, доступность (установлен практически на всех гаджетах в нашей стране).

Для проведения видеоуроков, видеоконференций, онлайн-встреч отечественные педагоги выбрали видеосервис **Zoom**. Бесплатная учетная запись позволяет проводить видеоконференцию продолжительностью до 40 минут. Некоторые классы используют платные тарифные планы с неограниченной продолжительностью конференций и с количеством участников до 100 человек.

Основные преимущества Zoom: видео- и аудио связь с каждым участником конференции; в платформу встроена интерактивная доска (можно легко и быстро переключаться с трансляции видеоконференции на доску и демонстрировать слайды); есть чат (удобно делиться сообщениями и

файлами); а еще можно вести запись уроков как в память компьютера, так и в «облако».

Более продвинутые преподаватели используют продукт компании Microsoft — корпоративную платформу **Teams**. В ее состав входят чат, онлайн-встречи, различные приложения. Также продукт предоставляет возможность обмена и совместной работы с файлами. Платформа Teams, по замыслу разработчиков, может заменить такие сервисы как Zoom, Google Docs, Trello и другие подобные инструменты. Базовой версией Microsoft Teams можно пользоваться совершенно бесплатно.

Главные преимущества Teams: разделение работы и задач по командам; возможность добавлять неограниченное количество пользователей; облачное хранилище для файлов; более 250 интегрированных приложений для выполнения практически любых учебных задач.

Основная цель стратегии дистанционного обучения – предоставить учащимся разнообразные возможности и реализовать современные педагогические технологии. И все это для повышения эффективности образования. Поэтому выбор приложения – дело исключительно добровольное. Разработчики предлагают на рынке продукты на любой вкус, уровень подготовки и кошелек.

В качестве главной образовательной силы в период дистанционного обучения Министерство образования и науки Казахстана рекомендовало использовать онлайн-платформы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кунанбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. -Алматы, 2010. – 344 с.
2. Электронный ресурс: <https://vestnik.turan-edu.kz/jour/article/view/2375>
3. Еримпашева А.Т., Таракбаева Р.Е., Закирова А.А., Койлыбаева М.Т. Перспективы дистанционного обучения в казахстанских вузах в условиях активной цифровизации вследствие пандемии COVID–19. Вестник университета «Туран». 2022;(1):276-283. <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2022-1-1-276-283>
4. Электронный ресурс: <https://vestisemey.kz/11002/onlayn-obrazovanie-preimuschestva-i-nedostatki.html>
5. Электронный ресурс: <https://buki.kz/news/onlayn-obuchenie-v-kazakhstane-preimushchestva-i-nedostatki/>
6. Электронный ресурс: <https://bluescreen.kz/dierzhi-distantsiiu-onlain-obrazovaniie-v-kazakhstanie/>

УДК 780.6(574)

Каженова Л.Ж., старший преподаватель
Западно-Казахстанский университет имени
М.Утемисова, Уральск, Казахстан
Табылдиева С.Ж., старший преподаватель
Западно-Казахстанский университет имени
М.Утемисова, Уральск, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ СРЕДСТВ И ПРИЕМОВ НАРОДНОГО ИНСТРУМЕНТАЛЬНОГО ИСПОЛНИТЕЛЬСТВА В ОРКЕСТРОВКЕ СОВРЕМЕННЫХ СИМФОНИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ КОМПОЗИТОРОВ КАЗАХСТАНА

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы своеобразных национально-характерных форм развития, типов фактуры и оркестровки симфонического творчества композиторов Казахстана, во главе угла ставится проблема – отражение особенностей средств и приемов народного инструментального исполнительства в оркестровке современных симфонических произведений Казахстана. Прочным фундаментом для дальнейшего функционирования казахской традиционной музыки, оказывая воздействие на самые различные слои современной музыкальной жизни Казахстана служит параллельное существование и взаимодействие типов исполнительства. Надежную основу

для современного композиторского творчества и его дальнейших перспектив составляет более глубокое и разнообразное освоение фольклорных и традиционных пластов казахской музыки.

Ключевые слова: Фольклор и композиторское творчество, организация музыкального процесса, традиционное музыкальное музицирование, народная терминология, национальное инструментальное исполнительство, жанровые разновидности, стилевые черты, агогика, штрихи, исполнительская среда, характер звукоизвлечения, тембровые свойства, оркестровый стиль, древний инструментарий, тембровая оригинальность, композиторы Казахстана, казахская симфоническая музыка, академическая традиция, инструментальная специфика, фактурное подобие, этнографическая достоверность, симфоническая партитура, домбыра, кобыз.

Abstract: The article deals with the issues of peculiar national-characteristic forms of development, types of texture and orchestration of symphonic creativity of composers of Kazakhstan, the problem is put at the forefront – the reflection of the features of the means and prems of folk instrumental performance in the orchestration of modern symphonic works of Kazakhstan. A solid foundation for the further functioning of Kazakh traditional music, influencing the most diverse layers of modern musical life in Kazakhstan is the parallel existence and interaction of types of performance. A reliable basis for modern compositional creativity and its future prospects is a deeper and more diverse development of folklore and traditional layers of Kazakh music.

Keywords: Folklore and compositional creativity, organization of the musical process, traditional musical making, folk terminology, national instrumental performance, genre varieties, stylistic features, agogics, strokes, performing environment, nature of sound production, timbre properties, orchestral style, ancient instrumentation, timbre originality, composers of Kazakhstan, Kazakh symphonic music, academic tradition, instrumental specificity, textural similarity, ethnographic authenticity, symphonic score, dombra, kobyz.

Түйін: Мақалада Қазақстан композиторларының симфониялық шығармашылығының өзіндік ұлттық-тән даму формалары, текстурасы мен оркестрлеу түрлері мәселелері қарастырылады, басты мәселе-Қазақстанның қазіргі заманғы симфониялық шығармаларын оркестрлеудегі халықтық Аспаптық орындаушылық құралдары мен сыйлықтарының ерекшеліктері. Қазақстанның қазіргі заманғы музыкалық өмірінің әртүрлі қабаттарына әсер ете отырып, қазақ дәстүрлі музыкасының одан әрі жұмыс істеуі үшін берік іргетас-орындаушылық типтерінің қатар өмір сүруі мен өзара іс-қимылы. Қазіргі заманғы композиторлық шығармашылықтың және оның одан арғы перспективаларының сенімді негізі қазақ музыкасының фольклорлық және дәстүрлі қабаттарын тереңірек және әр түрлі игеру болып табылады.

Тірек сөздер: Фольклор және композиторлық шығармашылық, музыкалық процесті ұйымдастыру, дәстүрлі музыкалық музыка жасау, халықтық терминология, ұлттық аспаптық орындаушылық, жанрлық сорттар, стиль ерекшеліктері, агогика, штрихтар, орындаушылық орта, дыбыс шығару сипаты, тембрлік қасиеттер, оркестрлік стиль, ежелгі аспаптар, тембрлік өзіндік ерекшелік, Қазақстан композиторлары, Қазақ симфониялық музыкасы, академиялық дәстүр, аспаптық ерекшелік, текстуралық ұқсастығы, этнографиялық шынайылығы, симфониялық партитурасы, домбыра, кобыз.

Глубокая национальная почвенность является важнейшей основой симфонического творчества композиторов Казахстана, во многом определяющей их творческие достижения. В неисчерпаемых богатствах фольклора и музыки устной профессиональной традиции современные авторы видят источники не только интонационного языка, но и своеобразных национально-характерных форм развития, типов фактуры и оркестровки. Такая многосторонность взаимодействия художественных систем фольклора и композиторского творчества побуждает к исследованию этого процесса на самых различных уровнях. В связи с этим одной из главных проблем – отражение особенностей средств и приемов народного инструментального исполнительства в оркестровке современных симфонических произведений. Национальное исполнительское творчество – неотъемлемая составная часть каждой системы культуры – формируется, прежде всего, под воздействием того

музыкального материала, носителем которого оно выступает и тесно с ним взаимосвязано. Вместе с тем, обладая яркими индивидуальными свойствами, национальное исполнительство вырабатывает свой особый комплекс художественно-стилевых приемов и само становится действенным фактором организации музыкального процесса. Показательна в связи с этим мысль Б.Асафьева о том, что природа инструмента, техника игры сказывается «в мелодическом рисунке, в его протяженности, в расчленении, в диапазоне, в его мускулатуре и дыхании» [1, с.125].

В условиях бытования казахской народной и профессиональной музыки устной традиции диалектическая взаимообусловленность процесса сочинения и конкретно-материальной звуковой среды инструмента проявляется еще более очевидно и наглядно. Функции творца и исполнителя как бы совмещены здесь в одном лице с самого начала – с момента зарождения инструментального произведения- и в дальнейшем его бытования, когда исполнительская импровизация создает ряд равноценных ему художественно убедительных вариантов. Целостность такого «множественного» существования фольклорного произведения зависит, в числе главных факторов, от первоначально заложенного в нем единстваинтонационного материала со спецификой звучания и разнообразными техническими приемами, которые нередко «определяют и ритмический рисунок, и динамику, и самый характер произведения» [2, с.45]. Отсюда становится закономерным, что по способу исполнения в казахской инструментальной музыке различаются не только отдельные пьесы и жанровые разновидности, но и целые школы и стилевые направления. Показателем смысловой существенности этого служит также выработанная практикой традиционного музицирования народная терминология, осознанно отражающая наиболее характерные черты национального инструментального исполнительства.

С освоением письменной музыкальной культуры исполнительская традиция казахского народа в соответствии с изменением социальной среды своего бытования приобрела также и другие формы. Фиксация кюев в виде неизменного нотного текста повлекла за собой «отделение исполнительства от процесса сочинения и выделение его в самостоятельный вид музыкальной деятельности» [3, с.96]. Относительная консервация традиции, с одной стороны, несколько ослабила импровизационную сторону народного искусства, но с другой, в новых исторических условиях способствовала сохранению его жизнеспособности в художественно оригинальном и своеобразном виде.

Таким образом, параллельное существование и взаимодействие отмеченных типов исполнительства служит прочным фундаментом для дальнейшего функционирования казахской традиционной музыки, оказывая воздействие на самые различные слои современной музыкальной жизни Казахстана. Закономерно поэтому, что авторы симфонической музыки подходят к сложившейся системе народных исполнительских средств и приемов, как к относительно самостоятельной национальнойтрадиции, дающей конкретное представление о ряде стилевых черт самобытной музыкальной культуры.

Круг инструментальных исполнительских средств, как известно, весьма широк, включая в себя звуковысотное интонирование, громкостную динамику, агогику, штрихи, тембр. Действуя в совокупности друг с другом, они проявляют себя, прежде всего, в интонационном процессе на звуковысотном уровне. Вместе с тем, в каждом из них заключается нечто специфичное, трудно передаваемое в иной исполнительской среде.

Изучение этих исполнительских средств как в отдельности, так и в комплексе представляется задачей сложной и многогранной, являющейся предметом целой научной дисциплины – интерпреталогии, которая еще только вырабатывает свои основные методологические установки. Отсутствуют специальные исследования в этой области и по отношению к казахской традиционной музыке, не считая ряда ценных, но разрозненных наблюдений и замечаний в работах музыковедов республики. Все это в соответствии с поставленной в данной работе задачей заставляет ограничиться обращением лишь к тем сторонам национального инструментального исполнительства, которые получили наиболее яркое и последовательное воплощение в симфоническом творчестве композиторов Казахстана. Главное внимание уделяется отражению характера звукоизвлечения и тембровых свойств народных инструментов в оркестровом стиле произведений.

В качестве основного объекта анализа избрана исполнительская манера самого распространенного и любимого среди казахов инструмента – домбры. Как отмечают исследователи,

в ней полнее всего проявились черты характера народа. Выделяется также ряд претворенных композиторами особенностей не столь популярных в настоящее время, но не менее своеобразных видов древнего инструментария – кобыза, сыбызгы и других. По мере необходимости затрагиваются некоторые стилистические признаки главного инструментального жанра народной и традиционной музыки – кюя.

Одним из выразительнейших качеств казахской инструментальной музыки является тембровая сторона – «стабилизировавшаяся форма воплощения народом своих звуковых представлений». Еще А.Затаевич, делая первые попытки перенести отдельные образцы народного искусства в сферу концертной деятельности европейского типа, заметил, что «все кюи, исполняемые на фортепиано точно по двухголосной записи, звучат гораздо беднее, чем то же двухголосие на домбре» [4, с.28].

Удивительно чутким слухом музыканта он впервые подметил тембровое богатство и своеобразие столь скромного на вид инструмента: «Домбра под пальцами умелого игрока, - писал собиратель, - то поет – тянет звук, как духовой инструмент, то брызжет тончайшими фигурками пассажей, то изумляет скоростью звуковых пунктиров. Очень характерен и мягкий, уютный, убаюкивающий тембр» [4, с.28].

Необычную окраску звучания другого казахского инструмента – кобыза (кылкобыза) – отмечал целый ряд исследователей еще в прошлом веке, слыша в его игре то моменты звукоподражания, то печальные и плачущие интонации человеческого голоса, то колдовской, зловещий характер [5, с.39].

О выразительных возможностях сыбызгы своими впечатлениями делился А.Ф.Эйхгорн: «Сыбызгы звучит красиво, и хороший игрок может получить на ней различные по звучанию регистры, как, например, гудящий регистр низкой октавы, полный и мягкий регистр следующей октавы, выше – род регистра, очень тихого и приятного, и, наконец, самый высокий регистр, дающий приближение к звучанию пикколо» [6, с.56].

Чрезвычайно разнообразна техника игры на каждом из этих инструментов. Звукоизвлечение на домбре, например, производится несколькими способами: щипком, перебором струн, скольжением подушечек пальцев, отдельным или групповым ударами, бряцанием по струнам. Каждый из них, кроме того, имеет свою внутреннюю штриховую дифференциацию. Тембровая многоплановость струнного смычкового кылкобыза также определяется особыми исполнительскими приемами. Ведение смычка по его открытым или плотно зажатым пальцами левой руки струнам дает звучание густое и насыщенное, близкое виолончельному тону. Другой прием – флажолетно-ногтевое касание струн с ведением смычка ближе к подставке-создает еще более специфичный тембр, связанный с одновременным извлечением основного тона и нескольких «мерцающих» его обертонов.

Тембровая оригинальность народного инструментария постоянно привлекает композиторов Казахстана в качестве важнейшего источника в поисках национального своеобразия оркестрового воплощения художественного образа.

Включение народных инструментов в партитуру сочинения или воспроизведение их тембровых черт средствами самого симфонического оркестра-две стороны наблюдающейся тенденции тембрового сближения казахской симфонической и традиционной музыки.

Отметим, однако, что на первых шагах создания национальной симфонической музыки-даже в рамках простого цитирования-композиторы республики всецело ориентировались на звучание симфонического оркестра, сторонясь непосредственного введения в свои сочинения народных инструментов.

В этом сказалось, вероятно, то, что неравномерно темперированный строй и несколько ограниченные динамические возможности самих народных инструментов препятствовали их полноценному выявлению в ансамбле европейского типа.

Сыграла также роль устойчивая академическая традиция избегания стилистической пестроты и «натуралистичности», против которых в свое время предостерегал Римский-Корсаков, когда писал, что «голое звукоподражание...унижает значение музыкального искусства» [7, с.23]. Известно, что и эксперимент самого композитора с введением балалаек и домр в партитуру «Китежа» не принес автору желаемых результатов. Напротив, опыт русской и советской музыкальной классики свидетельствовал о большой перспективности творческого воссоздания специфики народных тембров в симфоническом оркестре. Достаточно вспомнить здесь такие замечательные образцы,

как удачно найденные оркестровые приемы имитации шипкового характера звукоизвлечения на балалайке в опере Е.Фомина «Ямщики на подставе», в 1-й картине оперы «Иван Сусанин» М.Глинки, на гитаре-в «испанских» произведениях Глинки и Римского-Корсакова, в финале Скрипичного концерта Глазунова. В оперных партитурах русских композиторов изобретательно воспроизведены также переборы гуслей, звучание духовых народных инструментов. Необычные тембры восточных инструментов стремились отразить в своих сочинениях Глиэр, Хачатурян, А.Козловский и другие композиторы.

Перечисленные примеры показывают, сколь плодотворным и многообразным был интерес русских и советских композиторов к народным инструментам. Обусловленный общими идейно-эстетическими задачами времени и их демократической направленностью, он своеобразно проявился в музыкальных произведениях, реализуясь большей частью косвенным путем-средствами сложившегося состава симфонического оркестра.

Именно этот, апробированный практикой и органичный для молодой национальной культуры принцип претворения инструментальной специфики народного музицирования был взят за основу в казахской симфонической музыке, продолжающей успешно развиваться и вести поиски в данном направлении и на современном этапе.

Вместе с тем, о широте и интенсивности творческих устремлений композиторов Казахстана свидетельствует наметившаяся с начала 60-х годов тенденция к более тесному тембровому слиянию звучания народной и симфонической музыки. Ориентирование на достаточно обобщенное тембровое и фактурное подобие все чаще стало соседствовать со стремлением к этнографической достоверности путем включения народных инструментов в симфоническую партитуру. Этому содействовал целый ряд факторов, из которых отметим наиболее важные.

С одной стороны, произошло усовершенствование и стабилизирование строя домбры и кобызы, что позволило им заметно повысить свой динамический уровень и расширить репертуар. Успешная деятельность оркестра народных инструментов имени Курмангазы, созданного из семейств этих инструментов еще в 1934

Году, показала возросшие ансамблевые возможности инструментов, а исполнение произведений европейских композиторов в переложении перекинуло арку к взаимодействию с принципами современной музыки и оркестровки.

С другой стороны, произошел значительный сдвиг в исследовании и реконструкции древнего казахского инструментария, сопровождавшийся возрождением некоторых его видов в первоначальной, «природной» данности-сыбызгы, саз-сырнай, шан-кобыз и другие [8, с.45]. Их оригинальное сольное и ансамблевое звучание в сочетании с использованием средств искусственного усиления звука позволило создать оркестр иного плана-фольклорно-этнографический, и стимулировало новые композиторские поиски.

К отмеченным взаимосвязанным факторам необходимо отнести, наконец, накопленный советской музыкой опыт применения народных инструментальных тембров. Ряд интересных примеров их использования содержится в произведениях написанных еще в 40-е годы.

Таким образом, национальная исполнительская традиция, представляя собой одно из ярчайших проявлений художественного наследия казахского народа, содержит неисчерпаемые возможности для творческого претворения в сфере оркестровки симфонической музыки. Композиторы Казахстана подходят к народному инструментальному исполнительству как к качественно своеобразной системе, существенность технических и выразительных средств которой обусловлена не только внешней оригинальностью, но и более глубокими факторами функционирования музыкального искусства устной профессиональной традиции. Отсюда – многоуровневая связь их творчества с такими важнейшими чертами традиционного исполнительства, как особенности звукоизвлечения и техники игры, характерная тембровость, тип и метод образного мышления.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Аманов Б. Терминология как «знак культуры». – Советская музыка, 1985, № 7. - 125 стр.
2. Асафьев Б.В. Музыкальная форма как процесс. – Л., 1963. – 45 стр.
3. Жубанов А.К. Казахский народный инструмент-домбра. – В кн.: Музыкознание, вып. 8-9. Алматы, 1976. – 96 стр.

4. Затаевич А.Т. 1000 песен казахского народа (песни и кюи), М.,1963. – 28 стр.
5. Затаевич А.В. 500 казахских песен и кюев. Алматы, 1931. – 39 стр.
6. Мухамбетова А.И. Традиции и новаторство в казахской инструментальной музыке. – В кн.: Традиции и новаторство в художественном освоении действительности. Алматы, 1981. – 56 стр.
7. Сарыбаев Б.Ш. Казахские музыкальные инструменты. Алматы, 1978. – 23 стр.
8. Эйхгорн А.Ф. Музыка киргизов. – В кн.: Музыкальная фольклористика в Узбекистане. Ташкент, 1963. – 45 стр.

УДК 378.147

Карпенко Т.Е.,

канд.филол.наук, КазУМОиМЯ имени
Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: tatiana_karpe@mail.ru

Ташкин Э.,

Phd in Technology, КазУМОиМЯ имени
Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: erkantaskin@gmail.com

Трофимова А.В.

магистр гуманитар.наук, КазУМОиМЯ имени
Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: a.trofimova9292@mail.ru

МЕТОДОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ ИНФОРМАТИКЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ PYTHON ДЛЯ СТУДЕНТОВ, НЕ ИМЕЮЩИХ ТЕХНИЧЕСКОЙ БАЗЫ

Аннотация: В статье рассматриваются методологические основы освоения информатики с использованием Python студентами нетехнических специальностей. В статье описываются преимущества Python, методология обучения студентов гуманитарного профиля, примеры некоторых задач и тенденции обучения информатике. Обучение информатике с использованием Python - это ключ к успешной адаптации к современной цифровой эпохе, ключ к развитию навыков программирования, аналитического мышления и решения профессионально-направленных лингвистических задач.

Ключевые слова: информатика, язык программирования, Питон, методология, текстовый анализ.

Karpenko T.E.,

candidate of philological sciences, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: tatiana_karpe@mail.ru

Taskin E.,

Phd in Technology, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: erkantaskin@gmail.com

Trofimova A.V.

Master of Arts, Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.trofimova9292@mail.ru

METHODOLOGY OF TEACHING PYTHON FOR HUMANITIES STUDENTS

Abstract: The article deals with the methodological foundations of mastering computer science using Python by students of non-technical specialties. Learning computer science using Python is the key to successfully adapting to the modern digital age.

The article discusses the advantages of Python, the teaching methodology for humanities students, examples of some tasks and future trends in computer science education. Python is the key to developing programming skills, analytical thinking and solving profession-oriented linguistic tasks.

Keywords: computer science, programming language, Python, methodology, text analysis.

В современном информационном обществе, где технологии и цифровые навыки становятся неотъемлемой частью повседневной жизни, понимание информатики и умение программировать становятся всё более важными компетенциями. Однако многие студенты, не имеющие технической подготовки, могут ощущать барьеры при изучении этой дисциплины.

В данной статье мы рассмотрим методологию обучения информатике с использованием Python, ориентированную на студентов с ограниченными техническими знаниями. Python активно используется в образовательных учреждениях по всему миру.

Развитие методологии обучения информатике означает постоянное совершенствование и адаптацию подходов, материалов и инструментов для обучения студентов с учетом актуальных требований и изменяющейся образовательной среды. **Методология** включает в себя следующие аспекты:

1. Актуализация образовательных программ: Развитие методологии начинается с обновления образовательных программ, чтобы они отражали текущие потребности рынка труда и современные технологические тренды.

2. Интеграция информатики в образование: Обучение информатике становится все более важным в различных областях знаний, и методология предполагает интеграцию информатики в другие предметы, включая также филологические науки в гуманитарном вузе.

3. Использование онлайн-ресурсов и образовательных платформ: С развитием технологий методология обучения информатике использует онлайн-ресурсы, массовые открытые онлайн-курсы, искусственный интеллект и образовательные платформы для улучшения доступности и гибкости обучения.

4. Практический подход: Методология акцентирует практический опыт, основанный на решении задач при анализе текстов, создании проектов и реальных приложений.

5. Практические лекции и семинары: Программы обучения информатике включают регулярные интенсивы и лекции, направленные на решение конкретных задач и проектов.

Python как язык программирования играет важную роль в этой методологии из-за своей простоты и универсальности. Этот язык обладает рядом преимуществ, которые делают его идеальным выбором для начинающих студентов [1, с.13-24]:

- **Читаемость:** Синтаксис Python напоминает английский язык, что упрощает понимание и написание кода.
- **Простота и доступность:** Python позволяет студентам фокусироваться на освоении концепций программирования, минимизируя необходимость в бесконечных деталях. Python остается легким для изучения и применения для начинающих студентов.
- **Большое сообщество:** Python имеет активное сообщество разработчиков и обучающих материалов, что облегчает доступ к поддержке и ресурсам для обучения.
- **Множество библиотек:** Python обладает богатой экосистемой библиотек, что делает его подходящим для различных областей, от веб-разработки до анализа данных.
- **Универсальность:** Python применим в различных областях, что делает его полезным как для будущих программистов, так и для студентов гуманитарного профиля, желающих применить информатику в своей основной области знаний.

Питон — это универсальный язык программирования высокого уровня, известный своей удобочитаемостью и простотой. Он отличается динамичным, интерпретируемым характером, что делает его подходящим для широкого спектра приложений, от веб-разработки и анализа данных до искусственного интеллекта и автоматизации.

Питон, с его чистым и интуитивным синтаксисом, стал одним из наиболее популярных языков программирования в мире. Этот язык широко используется учеными и педагогами, в промышленных и научных вычислениях.

Кроме того, Питон является одним из ведущих средств реализации перспективных на сегодняшний день технологий искусственного интеллекта, в связи с чем владеющий данным языком программирования педагог может стать частью механизма внедрения искусственного интеллекта в сферу образования [2, с. 27].

Обзор литературы по теме показывает наличие множества учебных книг и руководств по изучению программирования на языке Питон, что можно также использовать при обучении информатике студентов с нетехнической базой. Научно-дидактические публикации обсуждают подходы к преподаванию программирования с использованием Python и предлагают практические советы для преподавателей.

Учебные книги и образовательные программы, основанные на Python, разработаны специально для начинающих и могут быть полезными для определения методологии обучения информатике на базе Питона [3; 4; 5; 6].

Особенно важным в методологическом аспекте является наличие публикаций, специально направленных на анализ естественного языка с помощью Питона. Например, в книге П.Спронка предлагаются некоторые задания на анализ текстов с помощью программирования на Питоне для начинающих [7], а книга Дж.Кейджа является введением в процесс обработки естественного языка для новичков на Python [8].

Рассмотрев преимущества и литературу по Python, мы можем перейти к **разработке методологии** обучения информатике и языку Питон для студентов без технической подготовки. При этом используются такие подходы.

1. Определение уровня и целей обучения.

Первым шагом при разработке методологии обучения Python для студентов без технической базы является четкое определение уровня и целей обучения. Это позволяет адаптировать программу под нужды студентов. Например, уровень начального обучения может включать основы синтаксиса Python и основные концепции программирования. Высший уровень обучения может включать более сложные проекты и задачи, такие как создание веб-приложений или анализ данных.

2. Использование интуитивных концепций и аналогий при обучении

Для студентов без технической базы важно использовать интуитивные концепции и аналогии, чтобы сделать материал более доступным. Например, можно объяснить переменные как «контейнеры», функции как «действия», а циклы как «повторяющиеся действия». Эти аналогии помогают студентам лучше понять абстрактные понятия программирования.

3. Практический подход к обучению с акцентом на проектах и задачах

Практический подход играет ключевую роль в обучении Python. Вместо того, чтобы просто изучать теорию, студенты должны применять свои знания на практике. Разработка лингво-аналитических проектов и решение задач помогает студентам закрепить свои навыки и понимание. Проекты могут быть разнообразными, от создания простых игр до разработки веб-сайтов или решения реальных проблем.

4. Использование онлайн-ресурсов и обучающих платформ

Существует множество онлайн-ресурсов и обучающих платформ, которые предоставляют интерактивные уроки, видеоуроки и учебные задания по Python. Эти ресурсы могут значительно облегчить процесс обучения студентов и расширение своих знаний. На начальной ступени изучения Питона на аудиторных занятиях и дома можно использовать наряду с загрузочной программой также и онлайн-средства:

- Онлайн Питон компиляторы: а) Python Online Compiler наиболее удобный компилятор для начинающих студентов, особенно если имеются трудности с загрузкой программы на персональный компьютер [9]; б) Online DGB beta [10];

- Обучающие онлайн платформы: Python Tutorial [11].

- Обучающие видео на YouTube.

С практическим подходом, акцентом на интуитивных концепциях и использованием онлайн-ресурсов, методология обучения Python для студентов без технической базы может стать более эффективной и доступной.

Обязательной частью методологии является программа обучения Python, которая может быть

разработана специально для студентов гуманитарных специальностей. Как отмечает автор канала «Интерактивные технологии» А. Столяров, программирование имеет практическую ценность и в некоторых ВУЗах уже становится обязательным для гуманитариев [12].

Программа может включать в себя следующие ключевые элементы:

Ориентированность на практические навыки: Студентам предоставляются задачи и проекты, связанные с их областью интересов, что помогает им понимать, как Python может быть применен в будущей карьере.

Методологические **задачи** могут включать следующие аспекты:

1. Определение потребностей аудитории: Идентификация уникальных потребностей и предпочтений студентов-гуманитариев в области информатики и программирования.

2. Адаптация материалов и методологии: Разработка учебных материалов и методов преподавания, которые учитывают уровень знаний и интересы студентов гуманитарных специальностей.

3. Создание программы с акцентом на практические навыки: Разработка курсов, уроков и проектов, которые позволяют студентам применять свои знания Python на практике в контексте гуманитарных наук.

4. Интеграция в контекст гуманитарных специальностей: Создание учебных планов и задач, которые позволяют студентам видеть, как информатика и Python связаны с их основной областью знаний (например, использование программирования в лингвистических исследовательских проектах).

5. Оценка и обратная связь: Разработка системы оценки, которая учитывает специфику студентов нетехнического профиля, и предоставление им обратной связи для улучшения навыков.

6. Изучение и адаптация программы: Постоянное изучение и анализ эффективности программы обучения, с учетом обратной связи студентов и корректировка методологии при необходимости.

Эти методологические задачи помогут создать программу обучения Python, которая будет успешно адаптирована к потребностям студентов гуманитарных специальностей и поможет им развивать компетенции в области информатики.

Методика обучения Питону может предложить несколько **задач** на работу с текстом и на кодирование в Python, которые можно включить в программу начального обучения студентов гуманитарных специальностей:

Задача 1: Написать программу, которая подсчитывает количество слов в текстовом документе и определяет самое часто встречающееся слово.

Задача 2: Создать программу для шифрования и дешифрования текста с использованием простых алгоритмов, таких как шифр Цезаря.

Задача 3. Определить с помощью кодирования, является ли слово палиндромом.

Задача 4. Разработать текстовую игру, например, виселицу, чтобы продемонстрировать концепции условных операторов и циклов

В будущем, обучение информатике с использованием Python будет продолжать развиваться, а некоторые из тенденций в этой области могут включать:

Интеграция информатики в образование: Информатика будет становиться все более важной в образовательных программах, интегрируясь в различные предметы и специализации, включая и гуманитарные науки. Это поможет студентам видеть связь между информатикой и их основной областью знаний.

Обучение через проекты и практику: Практический подход к обучению, основанный на создании профессионально-ориентированных проектов и решении задач, будет сохранять свою актуальность.

Искусственный интеллект и машинное обучение: Обучение информатике с использованием Python будет включать в себя больше материалов, связанных с искусственным интеллектом и машинным обучением, что соответствует современным потребностям рынка труда.

Увеличение интерактивности и онлайн-обучения: С развитием онлайн-платформ и технологий дистанционного обучения, обучение информатике с использованием Python будет становиться более

интерактивным, адаптивным и доступным для студентов во всем мире.

Расширение областей применения: Python будет применяться в новых областях, таких как интернет вещей, робототехника, компьютерная и корпусная лингвистика. Это откроет новые перспективы для обучения информатике с использованием Python в гуманитарном вузе.

В **заключении** статьи следует подчеркнуть важность развития методологии обучения информатике с использованием Python для студентов без технической базы. Современный мир требует, чтобы все больше людей обладали цифровыми навыками, и Python представляет собой мощный инструмент для достижения этой цели. Обучение информатике с использованием Python - это ключ к успешной адаптации к современной цифровой эпохе.

Развитие методологии обучения информатике с использованием Python отражает изменяющиеся потребности обучающихся и рынка труда. Она стремится сделать обучение информатике более доступным, интересным и эффективным для студентов, в том числе для тех, кто не имеет технической базы.

В данной статье мы рассмотрели преимущества Python, методологию обучения для студентов без технической базы, примеры некоторых задач и будущие тенденции обучения информатике. Надеемся, что эта статья будет побуждать образовательные учреждения и преподавателей развивать и совершенствовать программы обучения Python, чтобы дать студентам возможность освоить этот важный навык и успешно справиться с вызовами современного мира

Python - это ключ к развитию навыков программирования, аналитического мышления и решения сложных профессиональных задач, и он останется актуальным и важным инструментом в будущем профессионального образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Tollervey N.H. Python in Education Teach, Learn, Program. - O'Reilly Media, 2015. - p.13-24.
2. Розов К.В., Подсадников А.В. Язык программирования Python в педагогическом вузе: от основ до искусственного интеллекта // *Информатика и образование*. 2019. № 6. – С.26-33. – Режим доступа URL: <https://info.infojournal.ru/jour/article/view/417/396> - (дата обращения: 23.10.2023).
3. Dawson M. Python Programming for the Absolute Beginner. - Course Technology PTR, 2010 – 480 p.
4. Paz Alexander. Your First Python Program: Get the basics to start your Python journey today. - Independently published, 2023. — 170 p.
5. Python. Python&C++ for Beginners. Learning to code for students, for Beginners. Learning to code for work, for fun, for everyone. – 2019. – 166 p.
6. Whittington J. Python from the Very Beginning: With 100 exercises and answers. – Coherent Press, 2020. — 385 p.
7. Spronck P. The Coder's Apprentice. Learning Programming with Python 3. – Maastricht: 2017. — 390 p.
8. Cage J.K. Python Natural Language Processing (NLP) Exercises: From Basics to BERT. – 2020. - 163 с.
9. Programiz. Python Online Compiler. - <https://www.programiz.com/python-programming/online-compiler/>
10. Online DGB beta. - https://www.onlinegdb.com/online_python_compiler
11. Python Tutorial. - <https://www.w3schools.com/python/default.asp>
12. Столяров А. Python — лекарство от скуки на уроках информатики. 2021. – Режим доступа URL: <https://pedsovet.org/article/python-lekarstvo-ot-skuki-na-urokah-informatiki>. - (дата обращения: 23.10.2023).

UDC 37.031.1

Kaldymuratova G.N.¹,

Zhumabayeva D.Y.²

Master of Pedagogical sciences, teacher¹,

Master of Pedagogical sciences, teacher²,

Ablai khan KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

e-mail: gkaldymuratova@mail.ru¹,

diko_23_04@mail.com²

DISCOVERY OF NEW OPPORTUNITIES IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE DIGITAL WORLD

Abstract: In the modern world, digital technologies have intertwined with all areas of our lives, radically changing the usual approaches to many aspects of society. One area that has been significantly impacted by these changes is education. In the era of digital transformation, learning processes have become more flexible, innovative and accessible. Digital transformation is penetrating all areas of human life, including education. Modern technologies are changing approaches to learning, making it more flexible, accessible and effective. In this article, we look at how digital technologies are changing education and opening up new opportunities for students and educators.

Keywords: «digital», «formation», «opportunities», «development», «collaborative learning», «augmented reality».

Қалдымұратова Г.Н.¹,

Жумабаева Д.Е.²

п.ғ.м., мұғалім¹, п.ғ.м., мұғалім²

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық

қатынастар және әлем тілдері университеті

Алматы, Қазақстан

e-mail: gkaldymuratova@mail.ru¹,

diko_23_04@mail.com²

ЦИФРОВИЗАЦИЯЛЫҚ ӘЛЕМДЕ БІЛІМ БЕРУДІ ДАМУДАҒЫ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРДІҢ АШЫЛУЫ

Түйін: Заманауи әлемде цифрлық технологиялар біздің өміріміздің барлық салаларымен араласып, қоғамның көптеген аспектілеріне әдеттегі көзқарастарды түбегейлі өзгертті. Осы өзгерістерден айтарлықтай әсер еткен саланың бірі – білім беру. Цифрлық трансформация дәуірінде оқу процестері икемді, жаңашыл және қолжетімді болды. Цифрлық трансформация адам өмірінің барлық салаларына, соның ішінде білімге де енуде. Заманауи технологиялар оқытудың тәсілдерін өзгертіп, оны икемді, қолжетімді және тиімді етуде. Бұл мақалада біз цифрлық технологиялар білім беруді қалай өзгертетінін және студенттер мен оқытушылар үшін жаңа мүмкіндіктерін қарастырамыз.

Тірек сөздер: «цифрлық», «қалыптасу», «мүмкіндіктер», «даму», «бірлескен оқыту», «толықтырылған шындық».

Education is a fundamental pillar of societal progress, and the digital revolution has brought forth a multitude of new opportunities for its development. In recent years, numerous researchers have explored the transformative potential of digital technologies in education, revealing the profound impact they can have on teaching, learning, and accessibility. The rapid advancement of digital technology has ushered in a new era of educational possibilities. The educational landscape has seen a profound transformation, largely due to the widespread adoption of online learning, augmented reality, artificial intelligence, and big data analytics. Researchers, educators, and policymakers have been actively exploring the latest opportunities emerging in this digital realm to revolutionize education.

S.S. Kunanbayeva's insights and research have shed light on the competence-based approach as a

cornerstone of educational reform in the higher education system. This approach, as expounded in her work, underscores the importance of equipping learners with practical skills, knowledge, and competencies that are directly applicable in real-world contexts. S.S. Kunanbayeva's work serves as a compass guiding us through the uncharted territory of digital education, emphasizing the need for adaptability and innovation to harness the potential of technology effectively [1].

One of the most significant advantages of digital education is its ability to break down traditional barriers to learning. Accessibility has been a central focus of many researchers, including T. Bates and A. Sangrà, who found that online education can be tailored to diverse learning styles and preferences, making education more inclusive for students with disabilities and those in remote areas. The advent of e-learning platforms, such as Coursera and edX, has brought high-quality education to millions, transcending geographical boundaries [2].

Digital technologies enable personalized learning experiences, a concept studied by researchers like T. Anderson and J. Dron. Through adaptive learning systems, artificial intelligence, and big data analytics, educators can tailor content and pace to individual students' needs. This personalization can significantly improve learning outcomes and engagement, catering to various learning speeds and styles [3].

Artificial intelligence (AI) has enabled the development of personalized learning experiences. Recent research by B. Zheng and G. Biswas delves into how AI-driven systems can adapt content, pacing, and assessment to cater to individual students' strengths and weaknesses. This personalization enhances engagement and ensures that each learner progresses at their optimal speed [4].

Virtual and augmented reality technologies are providing new dimensions for education. VR and AR create immersive, interactive learning environments. These technologies can be particularly beneficial in fields like science and engineering, offering hands-on experiences that were previously unattainable in traditional classrooms.

Collaborative learning has been a topic of interest in the digital education realm. Researchers such as P. Dillenbourg have highlighted the role of digital tools in fostering collaboration and interaction among students. Virtual classrooms, discussion forums, and cloud-based collaboration tools offer opportunities for peer learning and the exchange of ideas on a global scale [5].

Gamification in education has garnered significant attention from researchers. S. Deterding et al. demonstrated how gamified elements, such as rewards and achievements, can enhance student motivation and engagement. Integrating game-based approaches into education can make learning more enjoyable and productive [6].

The digital world has opened up new avenues for lifelong learning and professional development. In this regard, the potential of massive open online courses (MOOCs) as a means for people to acquire new skills and move up the career ladder. These platforms provide flexible, cost-effective options for continuous learning and skill development. Digital tools enable the collection of vast amounts of data on student performance and behavior. Analyzing this data can help educators make informed decisions, identify areas for improvement, and adapt teaching methods to enhance learning outcomes.

While digital education offers numerous opportunities, it also poses challenges. Researchers like N. Selwyn have examined the potential risks and ethical considerations, including issues of data privacy, digital divide, and the impact of technology on the teaching profession. It is essential to consider these aspects when developing and implementing digital education initiatives [7].

With the advent of information technology, the landscape of education has been significantly transformed. Presently, digital platforms dedicated to language acquisition introduce an array of pioneering tools and methodologies, thus instigating a paradigm shift in the process of mastering foreign languages.

A plethora of digital language learning platforms have emerged in response to this transformation. Among these, the following options are recognized for their popularity and effectiveness:

- Duolingo: Duolingo, celebrated for its extensive course offerings spanning over 30 languages, employs an interactive and playful pedagogical approach. It holds a distinguished position as one of the foremost language learning platforms worldwide.
- Rosetta Stone: Distinguished by its immersive methodology, Rosetta Stone places a paramount emphasis on honing effective communication skills as part of its language courses.
- Babbel: Babbel, on the other hand, prioritizes practicality by delivering courses tailored to

real-life scenarios. The curriculum is designed to cultivate proficiency in grammar and conversational competence.

- Memrise: By leveraging mnemonic techniques grounded in associations and visual imagery, Memrise caters to individuals who are inclined towards visual learning methods.
- italki: italki facilitates direct interaction with native speakers through video chats, offering an exceptional means to augment one's conversational proficiency.
- HelloTalk: Functioning as a social network dedicated to language learning, HelloTalk empowers learners to engage in real-time conversations with native speakers.
- Busuu: Noteworthy for its structured courses that enable learners to monitor their progress, Busuu additionally provides opportunities for interaction with native speakers.
- Lingodeer: Lingodeer's curriculum is comprehensive, encompassing grammar, vocabulary, and conversational practice.
- Clozemaster: This resource centers on enhancing vocabulary through contextual sentences.
- Pimsleur: Pimsleur distinguishes itself by adopting audio-based techniques to foster oral proficiency.

These platforms encompass diverse learning approaches and offer courses spanning multiple languages. The selection of a platform hinges on individual preferences and specific language acquisition goals.

Incorporating multimedia and interactive technologies, the educational process becomes visually stimulating. Video lessons, interactive simulations, and virtual labs expand comprehension and facilitate in-depth subject mastery.

Digital platforms foster connections to global learning communities, enabling the sharing of knowledge, collaborative involvement in team projects, and even the collective resolution of global challenges.

The advent of digital technologies has furnished students with access to a wealth of educational materials, including e-books, video courses, webinars, audio lectures, and other resources. This extended array of learning opportunities empowers individuals to discover educational paths that best align with their unique preferences and objectives.

In conclusion, the digital world presents a wealth of opportunities for the advancement of education. Researchers have shed light on the potential of digital technologies to make learning more accessible, personalized, and engaging. However, it is crucial to address the challenges and ethical concerns that accompany this transformation to ensure that the benefits of digital education are maximized while minimizing potential drawbacks. The ongoing research in this field will continue to shape the future of education in the digital era, offering promise for a more inclusive, efficient, and effective educational landscape. The emergence of digital education introduces a myriad of opportunities aimed at augmenting the caliber of education and widening its accessibility. Specifically:

1. Global Reach: Digital education transcends geographical boundaries, enabling learning from any corner of the world with Internet connectivity. This is of particular significance for individuals residing in remote or hard-to-access regions.
2. Personalized Learning Pace: Digital platforms provide the flexibility for learners to set their own pace. This entails the ability to expedite or decelerate the assimilation of material in accordance with individual requirements.
3. Diverse Learning Resources: Digital platforms proffer a plethora of learning materials spanning diverse formats, encompassing text, video, interactive applications, and audio recordings. This diversification empowers learners to select the most efficacious pedagogical methods.
4. Interactivity and Visual Aids: Digital tools facilitate the creation of interactive lessons replete with visual components, thereby rendering the learning experience more captivating and memorable.
5. Practical Engagement and Online Assessment: Digital platforms frequently furnish practice exercises and assessments, serving as immediate gauges of one's educational progress.
6. Adaptive Learning Programs: Some platforms employ artificial intelligence to customize the educational journey to align with the learner's specific needs and educational proficiency.
7. Schedule Flexibility: Learners can opt for the time and location of study that aligns with their personal convenience, a facet that bears heightened significance for individuals with rigorous time constraints.
8. Gamification of Learning: Many digital platforms incorporate gamification elements to infuse an element of enjoyment and stimulation into the learning process.

9. Access to Expertise and Resources: Digital education facilitates the acquisition of counsel and expertise from subject matter experts across diverse domains, eliminating the necessity for physical presence.

10. Social Integration and Learning Communities: Numerous digital platforms foster connections and knowledge sharing amongst students, thus cultivating a conducive environment for profound learning experiences.

Collectively, these attributes furnish the means to craft a distinctive and effective educational journey tailored to individual needs and objectives.

REFERENCE

1. Kunanbayeva S.S. Educational Paradigm: Implementation of the Competence-Based Approach to the Higher School System // International Journal of Environmental and Science Education 11 (18). - Netherlands, 2016. – P. 12699-12710.
2. Bates T., Sangrà A. Managing technology in higher education: Strategies for transforming teaching and learning. – The USA, 2011. – P. 288.
3. Anderson T., Dron J. Three generations of distance education pedagogy. The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 12(3), 2011. – P. 80-97.
4. Zheng B., Biswas G. Improving STEM Learning through Personalized Learning Pathways and Feedback // Artificial Intelligence in Education Springer. – Germany, 2021. – P. 42-56.
5. Dillenbourg P. What do you mean by collaborative learning? Collaborative-learning: Cognitive and computational approaches // Elsevier. – Oxford, 1999. – P. 1-19.
6. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From game design elements to gamefulness: defining” gamification” // In Proceedings of the 15th international academic MindTrek conference: Envisioning future media environments. – Finland, 2011. – P. 9-15.
7. Selwyn N. Education and technology: Key issues and debates. Continuum International Publishing Group. – Great Britain, London, 2011. – P. 220.

УДК 94(560):355.48

Адилбекова Алия Кудайбергеновна,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
«Білім беруді кәсіби цифрландыру»
кафедрасының оқытушысы
Алматы, Қазақстан
e-mail: adilbekova.a.k@mail.ru
Інкаш Назерке Сәттібекқызы,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
«6B011900 екі шет тілі» мамандығы 2 курс
студенті, Алматы, Қазақстан
e-mail: inkash.nazerke@bk.ru

ЦИФРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ БІЛІМ БЕРУ ӨЗГЕРІСТЕРІ: БІЛІМГЕ АРНАЛҒАН ЦИФРЛЫҚ РЕСУРСТАР

Түйін: Бұл мақалада сабақтарда қолданылатын заманауи цифрлық технологиялар туралы айтылады. Қазіргі уақытта біз цифрлық технологияларды барлық жерде кездестіреміз, білім де бұл бағытта табысқа жетуде. Оқытушы заман ағымынан қалмай, студенттерімен бірге сәнді гаджеттер мен технологияларды шебер пайдаланады. Бұл мақалада оқытушылар меңгеруі қажет кейбір цифрлық технологиялар тізімі беріледі.

Тірек сөздер: оқу үдерісіндегі цифрлық технологиялар, скринкаст, бейне скрипт, хрома кілті.

Аннотация: В данной статье рассказывается о современных цифровых технологиях, используемых на занятиях. В настоящее время мы находим цифровые технологии повсюду, и

образование также делает успехи в этом направлении. Преподаватель идет в ногу со временем и умело использует вместе со своими студентами современные гаджеты и технологии. В этой статье перечислены некоторые цифровые технологии, которыми необходимо овладеть преподавателям.

Ключевые слова: цифровые технологии в образовательном процессе, скринкаст, видеосценарий, хромакей.

Abstract: This article talks about modern digital technologies used in educational classes. Nowadays, we find digital technologies everywhere, and education is also making progress in this direction. The teacher keeps up with the times and skillfully uses modern gadgets and technologies together with his students. This article lists some digital technologies that teachers need to master.

Keywords: digital technologies in the educational process, screencast, video script, chroma key.

Цифрлық технологиялар енді тек құрал ғана емес, адам өмірінің жаңа ортасы болып табылады. Цифрлық білім беру ортасы түбегейлі жаңа мүмкіндіктер береді: сыныптағы оқудан кез келген жерде және кез келген уақытта оқуға көшу; жеке білім беру бағытын жобалау, сол арқылы оқушы тұлғасының білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыру; студенттерді электронды ресурстардың белсенді тұтынушыларына ғана емес, сонымен қатар жаңа ресурстарды жасаушыларға және т.б. айналдыру. Әртүрлі курстардың, вебинарлардың, семинарлардың арқасында оқушыларды білім беруде қолданылатын жаңа цифрлық технологиялармен танысады. Осы тақырыпты зерттеуді ынталандыру үшін оқытушылар заманауи технологияларды қолданудың әдіс-тәсілдерімен бөлісетін түрлі байқаулар өткізіледі. Оқытушы неғұрлым көп технологияға ие болса, соғұрлым сабақ қызықты және жан-жақты болуы мүмкін. Цифрлық технологиялар оқытушыға жаңа мүмкіндіктер ашады, олар шексіз болады. Бұл технологияларды қолдану арқылы мүмкін болатын көрнекіліктің демонстрациясы сәтті болады. Технологияның үлкен көлемі бар. Заманауи цифрлық технологияларға: оқытушы мен студенттің бірлескен эксперименттік зерттеу технологиясы, «виртуалды шындық», «панорамалық кескіндер» технологиясы, «3D модельдеу», «білім беру робототехникасы», MSI технологиясы (шағын ақпараттандыру құралдарын пайдалану), мультимедиялық білім беру мазмұны, интерактивті электронды контент және т.б. Мультимедиялық технологиялар оқу процесіне үйлесімді түрде енгізілді.

Қоғамды ақпараттандыру және оның нақты көрінісі ретінде білім беруді ақпараттандыру білім беруді ұйымдастырудың жаңа технологияларының пайда болуына әкеледі. Ақпараттандырудың салдарын көрсететін осындай технологиялардың бірі ашық білім беру, ал ашық білім беру кеңістігін кеңейту мен жаһандандудың тиімді әдістерінің бірі ашық білім беру жүйесінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде қашықтықтан оқыту технологияларын (ҚБТ) дамыту болып табылады. Шындығында, жақында біз ақпараттық технологияларды талқылап, олардың Қазақстандағы және әлемдегі даму тенденциялары туралы әңгімелестік, әркім өзінің не істей алатынын, осы технологиялардың қайсысын өз шеберлігі, сондай-ақ техникалық мүмкіндіктері арқылы пайдалана алатыны туралы ойландық. қолдау көрсету. Бірақ цифрлық технологияларды қолдану тақырыбы оны кеңінен қолданысқа енгізуге жақын болғаны сонша, артымыздан жүгіріп, кейін кенеттен қуып жетіп, бағынуға мәжбүрлеген сияқты. Ал енді барлығы, тіпті осы бағытта дамуын жоспарламағандар да тағдырдың жазуымен ақпараттық білімнің жаңа белестерін түсіне бастады. Әрбір мұғалім бұл жағдайда ең қолайлы, түсінікті және өнімді технологияларды таңдады. Өз кезегінде мен сіздермен осы саладағы таңдаулыларыммен бөлісемін. Технологияны қолдануды білу – өмірлік дағды және сауаттылықтың маңызды түрі. Қазіргі уақытта білім беру саласына ақпараттық технологияларды енгізу процесі жүріп жатыр. Бұл көп уақыт пен күш-жігерді қажет етеді, бірақ соңында «технология – жаңа білім мен жаңа тәжірибеге апаратын жол». Уақыт өте келе технологияны қолдану мұғалімге үйреншікті және оңай болады.

Оқытушылардың баға жетпес көмекшілері - бейне өңдеу және дыбысты өңдеу бағдарламалары. Осындай бағдарламалардың көмегімен оқу бағдарламасының әртүрлі тақырыптары бойынша оқу бейнероликтерін жасауға болады. Мен бүгін мультимедиялық контентті жасау үшін қандай бағдарламалар мен технологияларды қолданатынымды айтқым келеді. Мен VideoPad Video Editor бағдарламасы арқылы бейнеклиптерді өңдеймін. Мен экранның скриншотын алу үшін қажет Cam

бағдарламасын да қолданамын. Бейне монтажды қолдана білу керек, өйткені бейнематериал жасау мұғалімнің барлық жерде қолданатын қажетті дағдысы. Оқытушыға көбінесе бейнесабақ жасап, ұзын бейнені қиып, өз бетінше бірдеңе жасап, түсіруге тура келеді. Келесі кезекте мен жиі қолданатын сүйікті технологиям туралы айтатын боламын. Скринкаст – компьютер экранында көрсетілетін ақпараттың сандық бейнежазбасы, басқаша айтқанда, көбінесе дауыстық пікірлермен бірге жүретін «бейне экранды түсіру». Бұл технология экранда не болып жатқанын дауыспен түсіндіре отырып, қадамдық жұмысты жазуға мүмкіндік береді. Скринкаст жасауға арналған көптеген бағдарламалар бар. Менің қазіргі сүйікті бағдарламам - OBS Studio деп аталатын бағдарлама, бұл тегін бағдарлама, оның көмегімен мен оқушыларыма бейне оқулықтарды жаза аламын. Бұл қалай болады? Жазуды қосқаннан кейін мен оқушыларға алдын ала дайындалған суреттерді, бейнелерді, презентацияларды пайдалана отырып, материалды түсіндіремін, белгілі бір білім беру платформасымен қалай жұмыс істеу керектігін түсіндіре аламын, ақпаратты қайдан іздеу керектігін көрсете аламын және т.б. Студенттердің онлайн сабақтарға қатысу мүмкіндігі болмаған жағдайда скринкаст қажет болуы мүмкін. Экрандық бейне технологиясы оқу процесінде өте сәтті шешім болып табылады: әрбір қимыл мен сөзді бақылай отырып, оқушының өзі процеске енгізіледі; ол үшін ең қиын сәттерге назар аудара отырып, бейнені қайта-қайта айналдыра алады, материалды жеке қарқынмен оқи алады; көрген-білгенінің барлығын бірден іс жүзінде іске асыру [3]. Тағы бір өте қызықты технология - бейне жазу (бұл анимация және арнайы эффектілермен толықтырылған сурет пен қызықты оқиғаның үйлесімінен тұратын динамикалық қолмен салынған бейне). Бұл құбылыстың танымал болуы бірнеше себептерге байланысты. Ең алдымен, бейнежазушылар назар аударады және оны ұзақ уақыт бойы ұстай алады. Өз стилінде олар бейнебаяндардан өте ерекшеленеді. Танымалдықтың тағы бір себебі, бейне скрипт көрерменді болып жатқан оқиғаға тарта отырып, қатысу әсерін жасайды. Сюжет шынайы түрде, көрерменнің көз алдында өрбіп жатқандай.

Бейнежазбалар эмоцияны тудырады. Суреттерді салу процесінің өзі гипнозды: анимациялық кескіннің жасалуына қарап, көрермен бейненің сюжеті қалай дамитынын және оның қалай аяқталатынын білгісі келеді. Бейнежазба жазудың жаңалығы, оның бейтаныстығы осы технология арқылы жасалған бейнелерді қарауды тоқтатады [4]. Сондай-ақ chroma key технологиясы мен мұғалімнің бейне қолдауымен бейне сабақтарды құру технологиясы бар, мен онымен енді танысып жатырмын. Chromakey технологиясы - екі немесе одан да көп кескіндерді немесе кадрларды бір композицияға біріктіру арқылы оны берілген, біркелкі, негізгі түске бояу арқылы бірнеше кадрлардан мазмұнның жағымсыз бөлігін анық кесіп алу технологиясы. Хрома кілті қалай жұмыс істейді? Түсіру кезінде объект қарапайым түсті фонда (артқы экран) орналастырылады. Сахнаны жазу кезінде немесе өңдеу кезінде кадрдағы фонмен нысанды біріктірген кезде фонның орнына басқа кескінді қоюға болады. Бұл негізгі қағида, содан кейін суретшілер мен редакторлардың кәсіби шеберлігімен еселенген режиссерлік фантазия бізді сиқырлы, шындыққа жатпайтын, бірақ соншалықты шынайы дүниелерге батырады [5].

«1-сурет: Ұжымдық жұмысты байланыстырыған цифрлық ресурстар»

Студенттердің өздері бейнероликтер жасай алады, әр сыныпта сурет салуды және бейнелерді өңдеуді ұнататын балалар бар. Бұл жерде, әрине, студенттерді компьютермен, планшеттермен және интернетке қолжетімділікпен қамтамасыз ету үлкен рөл атқарады. Жаңартылған орта білім беру мазмұнының оқу бағдарламасына сәйкес әзірленген жалпы білім беретін пәндер бойынша интерактивті сабақтарды Bilim Land интернет-платформасында педагогтар пайдаланады. LearningApps қызметін мұғалімдер шағын, жалпыға қолжетімді интерактивті модульдер арқылы интерактивті оқыту және оқыту құралдарын әзірлеу үшін пайдаланады. Бұл ресурстарды оқытушылар жаңа материалды түсіндіру, бекіту, оқыту, бақылау үшін онлайн – шағын жаттығу жасайды және болашақта қашықтықтан білім беру процесінде қолданылады. Интерактивті жаттығулар қашықтықтан оқыту технологиясы процесіне біріктіріледі. Сабақтарда цифрлық білім беру ресурстарын жүйелі және мақсатты пайдалану студенттердің оқуға деген қызығушылығын арттырады. Демек, қашықтықтан оқыту процесінде пән бойынша білім сапасы да артады. Оқытушыға тек цифрлық технологияларды зерттеп, осы бағытта өз құзыреттілігін дамыту қажет, мұны заман талабы. Бірақ электронды оқыту дәстүрлі оқытуды толығымен алмастырмауы керек, ол оны толықтыруы керек екенін ұмытпауымыз керек, өйткені мұғалім мен студенттер арасындағы тірі байланысты ешкім және ештеңе алмастыра алмайды. Оқытушы студентпен кері байланыс жасай отырып, оқыту барысында оқу материалын түсінікті және қолжетімді етіп қайта құра алады. Электрондық оқытудың өзі оқушыға бейімделе алмайды, оны тірі ақыл басқарады, бұл жағдайда мұғалім [2]. Қалай болғанда да, цифрлық технологиялар біздің өмірімізге енді, сондықтан біз оларды пайдалануды үйренуіміз керек.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану [Электрондық ресурс]: электрондық оқу құралы / А.В.Сарафанов, А.Г.Суковаты, И.Е.Суковатая және т.б.. Красноярск: ҚарМТУ ППИ. 2006. Жоғары оқу орындарының оқу процесінде цифрлық технологияларды қолдану Карабельская И.В.
2. Сергеева И. Л. Трансформация массовой культуры в цифровой среде / И.Л. Сергеева // Культура и цивилизация. — 2016. — Т. 6. — № 6А. — С. 55–65.
3. Соколова Н. Л. Цифровая культура, или культура в цифровую эпоху / Н. Л. Соколова // Междунар. журн. исслед. культуры. — 2012. — № 3. — С. 6–10.
4. Прокудин Д.Е. «Цифровая культура» & «Аналоговая культура» / Д.Е. Прокудин, Е.Г. Соколов // Вестн. СПбГУ. — Сер. 17. — 2013. — Вып. 4. — С. 83–91.
5. Тэйлор М. Л. Поколение next: студент эпохи постмодерна / М.Л. Тейлор // Отечественные записки. — 2006. — № 3. — Режим доступа: <http://jarki.ru/wpress/2009/01/26/413/>.

UDC 81-139

Makhmudova D.,

Teacher of professional foreign language department, Faculty of International Relations, Law and Business

KazUIRandWL named after Ablai khan

Almaty, Kazakhstan

e-mail: dily99m@mail.ru

THE USE OF SOCIAL NETWORKS IN LEARNING ENGLISH

Abstract: The article discusses the features of the use of social networks for the purpose of learning foreign languages. In modern society, social networks play an important role, since today social networks act not only as a platform for communication and a source of news, but also provide educational content and courses, which makes them useful for learning and development. Thus, social networks provide opportunities for socialization and are one of the ways to update and disseminate information, influencing the general public.

Keywords: social networks, online platform, learning, foreign language.

Махмудова Д.,
Преподаватель кафедры профессионального иностранного языка факультета Международных Отношений, Права и Бизнеса КазУМОиМЯ имени Абылай хана Алматы, Казахстан
e-mail: dily99m@mail.ru

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В ИЗУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация: В статье рассматриваются особенности использования социальных сетей в целях изучения иностранных языков. В современном обществе, социальные сети играют важную роль, так как на сегодняшний день социальные сети выступают не только в качестве платформы для коммуникации и источника новостей, но и предоставляют образовательный контент и курсы, что делает их полезными для обучения и развития. Таким образом, социальные сети предоставляют возможности для социализации и являются один из способов актуализации и распространения информации, воздействуя на широкую общественность.

Ключевые слова: социальные сети, онлайн-платформа, обучение, иностранный язык.

The Internet provides a wide range of tools and resources such as search engines, video conferencing, email, social networks and others. These Internet tools can be used for a variety of purposes, including education, communication, work, entertainment and other fields.

The Internet provides a wide range of tools and resources such as search engines, video conferencing, email, social networks and others. These Internet tools can be used for a variety of purposes, including education, communication, work, entertainment and other fields.

Today, the modern educational system includes the use of the Internet in the educational process. The Internet provides extensive access to information and resources, thereby contributing to the accessibility of learning and expanding opportunities for students and teachers. Social networks are one of the ways in which the Internet is used in the educational process.

In the modern media space, social networks are an active and main driving force, being a platform for communication, an information source, a tool for promoting products and services, a way to create and maintain a personal brand, an entertainment tool, and a career-oriented and educational platform.

Online platforms designed for social interactions and information exchange between users have their own characteristic features. These include profile page, communication and friends, news feed, multi-media content, interactivity, privacy, and security settings, hashtags and tags, network capabilities, availability of mobile applications, analytics and statistics, geolocation, a variety of platforms and target audiences, educational and information resources. Such features make social networks an important tool for communication, information exchange, and self-expression in the modern world.

According to a study conducted in early March among Kazakh youth aged 14-35, the most popular social networks are Instagram (71%), Tik Tok (59%), Telegram и YouTube (57%), ВКонтакте (27%) and Facebook (13%) [1].

To analyze the use of the social network in the process of learning a foreign language, the Tik Tok social network, which has more than 1 billion users, will be considered. Tik Tok is a popular social media platform that specializes in creating, viewing and sharing short videos. The evaluation of this social network as a platform for learning a foreign language, namely English, will be based on characteristic features such as the main format, visual and sound effects, the opportunity for interaction and a global audience.

To describe the functioning of the Tik Tok social network as a platform for learning a foreign language, we analyzed popular accounts with content aimed specifically at learning English.

One of the most popular Tik Tok accounts for learning English is @linguamaria, which has more than

1 million subscribers [2]. The main topics of the content are: pronunciation, grammar, phrasal verbs, idioms, thematic vocabulary, translation tasks, as well as popular mistakes made by English language learners. For example, *the difference between small and little*, vocabulary on the topics of *body, emotions, food* and others. Vocabulary expansion is an important part of learning a foreign language, as it allows to express thoughts more accurately and richly and better understand the speech of native speakers.

The following account is @nastya.eng, in which more than 840,000 people are interested in learning English. The content includes learning English with the help of translation tasks, learning verbs, phrases, vocabulary, memorizing new words with the help of associations, studying grammatical errors, building dialogues, country studies, as well as interesting facts about the English language and life in America. For example, *how to order coffee in English* or *grammar in which Americans make mistakes*. The author of the account also shares websites for communication in English and applications for more language learning. One of the main advantages of using apps in learning a foreign language is accessibility at any time and from any device. The choice of application depends on goals and learning style. These include Duolingo, Memrise, HelloTalk, Tandem, Busuu, Quizlet and others.

The @reveuus account has over 176,000 subscribers. The main topics of the content are: the study of words and phrases of the day, synonyms, the task of translation, the study of grammar. For example, the phrase of the day is *there you go, to kick off, or settle down*. It is worth noting that the author uses excerpts from films, TV series, cartoons with the necessary phrases, which allows to arouse the interest of subscribers and helps to visually remember. The author of the account also shares a list of books, movies and TV series in English. Reading books while learning a foreign language allows to learn new words, phrases in context and a variety of grammatical structures. Moreover, reading books allows to immerse in the culture of a country that speaks this language. Movies and TV series when learning a foreign language provide visual cues and gestures that can help to understand the meaning of expressions and phrases. This is especially useful when learning languages, as visual context can enhance understanding.

The next Tik Tok account that helps in learning English is @series.english with more than 149.000 subscribers. The content is aimed more at developing pronunciation, listening and reading skills. The listening skill allows to understand the spoken language of native speakers in various contexts. The author shares polysemous words, figurative words and phrases, and new words in the format of translation. For example, *words in English that have 2 meanings: bark, train, the, right, well* or *figurative phrases: take your time, Bob is your uncle and break a leg*. The author also shares a list of TV series in English and tips on how to learn English.

The following account is @englishrussian, in which more than 132.000 people are interested in learning English. The account also describes itself as learning English from movies. The content of this platform consists mainly of excerpts from films, cartoons, TV series and popular videos in which the author highlights phrases, abbreviations, neologisms and other lexical means. This allows people learning English to expand their vocabulary. For example, *YOLO (You Only Live Once), GOAT (Greatest of All Time), no hard feelings, cry me a river* and others. Movies are very useful tools for learning a foreign language. They provide context and situations that help to understand how the language is used in real life, and listening to native speakers helps to improve pronunciation and intonation.

The next Tik Tok account that helps in learning English is @englishwithrafaa with more than 78.000 subscribers. The content of the page includes the study of such sections as phrasal verbs, idioms, useful phrases, pronunciation and vocabulary. Moreover, the material is also aimed at learning English the way its native speakers speak. For example, *how Americans call a person who is too trusting, or how Americans call things that they have done themselves*. Listening to native speakers is an important part of the process of learning a foreign language, as there is a development and improvement of pronunciation, intonation, auditory perception, as well as the expansion of vocabulary. When listening to native speakers, you also learn a lot of cultural nuances related to the language and helps you develop the ability to understand a variety of pronunciations depending on accents and dialects. It is worth noting that the social network allows to enter live broadcasts. This Tik Tok account is no exception: the author conducts live broadcasts in which he reads books in English and translates texts, which allows users to develop both listening and reading.

The pages of the Tik tok social network aimed at learning a foreign language differ in their characteristic features. For example, in addition to the exchange of information and materials, there is a collaboration that

allows you to exchange ideas and discuss the material being studied. Moreover, social media platforms allow you to exchange feedback and participate in discussions, which contributes to a deeper understanding of educational materials. A distinctive feature is that there is an algorithm for personalization of content and recommendations. So Tik Tok users are offered videos based on their preferences. An important factor is the duration of videos from 15 seconds to 3 minutes, which allows users to view content that is easily digested and suitable for entertainment and creative expressions.

When analyzing the use of social networks in the process of learning a foreign language, it is worth considering the linguistic features of online platforms that distinguish them from other means of communication. These include brevity and conciseness, the use of hashtags, abbreviations, neologisms, slang and terms of highly specialized communities, as well as the use of non-verbal means of communication such as emojis, memes and other multimedia publications. Linguistic features of social networks reflect the transience and dynamism of the online communication environment, where brevity, emotionality and interactivity play an important role in communication between users.

The use of social networks in the educational process can significantly improve the accessibility of education, make the learning process more flexible and dynamic, as well as enrich learning with a variety of online resources and tools. Social networks provide access to educational resources, video courses and materials, which allows users to learn and develop independently. Social networks are often used for live broadcasts, which allows students to gain knowledge in real time and ask questions. Many social networks offer tools for learning a foreign language as interactive learning materials, such as quizzes, tests and exercises. Moreover, social networks provide an opportunity to share knowledge and experience, motivating to achieve educational goals. Thus, social networks can serve as an important educational platform, providing unique opportunities for learning and knowledge sharing.

REFERENCE

1. Рейтинг социальных сетей в Казахстане и что от них ждут покупатели. Mode of access URL: [https://profit.kz/news/64582/Rejting-socialnih-setej-v-Kazahstane-i-chto-ot-nih-zhdut-pokupateli/#:~:text=%D0%A1%D0%BE%20%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%BC%20%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%8B%D0%B2%D0%BE%D0%BC%2C%2059%25%20%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D1%85,%25\)%20%D0%B8%20Twitter%20\(3%25\).](https://profit.kz/news/64582/Rejting-socialnih-setej-v-Kazahstane-i-chto-ot-nih-zhdut-pokupateli/#:~:text=%D0%A1%D0%BE%20%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%8B%D0%BC%20%D0%BE%D1%82%D1%80%D1%8B%D0%B2%D0%BE%D0%BC%2C%2059%25%20%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D1%85,%25)%20%D0%B8%20Twitter%20(3%25).) - (accessed: 25.10.2023).

ӘОЖ 004.8

Ниятбаева Н.А.

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, «Физика және IT» кафедрасының аға оқытушысы
Тараз, Қазақстан, e-mail: n_nadira79@mail.ru

Таупаева Л.Е.

М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті, «6B01503-Информатика мұғалімдерін даярлау» мамандығының студенті, Тараз, Қазақстан
e-mail: ltaupaeva@gmail.com

ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ЖӘНЕ ОНЫҢ БОЛАШАҚ ҚОҒАМДАҒЫ РӨЛІ

Түйін: Бұл мақала жасанды интеллекттің маңыздылығын және оның болашақ қоғамдағы рөлін, сондай-ақ оның бизнес пен қоғамның болашағына әсерін туралы мәселелер зерттелген.

Мақалада жасанды интеллектте жұмыс істеу және өмір сүру тәсілдері, соның ішінде автоматтандыру, тиімділік және шешім қабылдау мәселелері талқыланды. Жасанды интеллект рөлінің бірнеше негізгі аспектілері зерттелген. Мақалада этикалық және қауіпсіздік мәселелерін ескере отырып, жасанды интеллектті жауапкершілікпен пайдалану өте маңызды, өйткені ол болашақ қоғамдардың дамуында басты рөл атқаратыны атап өтілген.

Тірек сөздер: Жасанды интеллект, тұтынушы, машина, технология, зерттеуші, алгоритм.

Niyetbayeva N.A.

Taraz Regional University named after M.Kh. Dulaty, Senior teacher of “Physics and IT” department, Taraz, Kazakhstan
e-mail: n_nadira79@mail.ru

Taupaeva L.E.

Taraz Regional University named after M.Kh. Dulaty, “6B01503-Training of computer science teachers”, Taraz, Kazakhstan, e-mail: ltaupaeva@gmail.com

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND ITS ROLE IN THE FUTURE SOCIETY

Abstract: This article discusses the importance of artificial intelligence and its role in the future society, as well as its impact on the future of business and society. The article discusses ways of working and living with artificial intelligence, including automation, efficiency and decision making. Several key aspects of the role of artificial intelligence have been explored. The article points out that the responsible use of artificial intelligence, taking into account ethical and safety issues, is very important as it will play a key role in the development of future societies.

Keywords: artificial intelligence, consumer, machine, technology, researcher, algorithm.

«Жасанды интеллект» термині еске түскенде, адамның ойына қуатты роботтар мен жоғары интеллектілі құрылғылар жиі келеді. Бұл тұжырымдама ғылыми фантастикамен танымал болды. Голливудтан басқа жасанды интеллект дегеніміз не және ол не істей алады? Негізінде, жасанды интеллект әдетте адам интеллектін қажет ететін тапсырмаларды орындау үшін компьютерлерді пайдалануды қамтиды. Адамдарда көрнекі ақпаратты өз көздерімен қабылдау және түсіндіру қабілеті бар. Біз қоршаған ортаны түсініп, оны шарлай аламыз. Біздің санамыз үлгілерді тани алады және біз сөйлеу тілін түсінеміз. Жасанды интеллект информатиканың кең саласын қамтиды және компьютерлерге осы мүмкіндіктерді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін көптеген тұжырымдамаларды қамтиды. Бай деректер жиынын пайдалана отырып, жасанды интеллект алгоритмдері үлгілерді анықтай алады, болжамдар жасай алады және ұсыныстар жасай алады. Технология ретінде жасанды интеллект біздің әлемде төңкеріс жасау мүмкіндігіне ие. Бұл адамдар сияқты оқи алатын және ойлай алатын машиналарды жасауға бағытталған зерттеу саласы. Бұл кіріс деректері негізінде шешім қабылдай алатын алгоритмдерді әзірлеуді қамтиды. Жасанды интеллект қолданбалары өздігінен жүретін көліктер мен медициналық диагностикадан виртуалды көмекшілер мен қаржылық аналитикаға дейін жетеді. Оның үстіне, жасанды интеллект пен интеллектуалды жүйелер адамдардың бір-бірімен және жалпы әлеммен қарым-қатынасын өзгертеді. Оның әсері тұтынушыларға қызмет көрсету, бөлшек сауда, білім беру, денсаулық сақтау, автономды автомобильдер, робототехника, өнеркәсіптік автоматтандыру, компьютерлік көру, табиғи тілді өңдеу және т.б. салаларға таралады. Ғылыми қауымдастық жасанды интеллект мәселесінде оның жалпы интеллектке жету потенциалы және оның түпкілікті әлеуметтік салдары туралы сұрақтармен күресуде. Кейбіреулер мұны адамзаттың ең үлкен өнертабысы деп санаса, Илон Маск пен Стивен Хокинг сияқты басқалары оны ықтимал қауіп деп санайды. Жасанды интеллект саласында машиналық оқыту ерекше маңызға ие болды, өйткені ол айтарлықтай жетістіктерге жетуде шешуші рөл атқарды. Ірі жетістіктер 20 ғасырдың екінші жартысында болды, бірақ прогреске машиналық оқыту алгоритмдерінің өсіп келе жатқан талаптарын

қанағаттандыру үшін есептеу қуатының жетіспеушілігі кедергі болды [1]. Үлкен деректердің өсуі машиналық оқытуды дамытудың негізгі катализаторына айналды. Бүгінгі таңда қол жетімді ақпараттың орасан зор көлемі бір адамға оны жан-жақты жинауға және талдауға мүмкіндік береді. Осы жылдар ішінде Netflix әртүрлі салаларда жасанды интеллект әлеуетін пайдаланды. Тақырыптың жанында орналасқан нобай кескіні негізінде көрермендер фильмдерді қалай таңдайтынын зерттеу қызықты мысал болып табылады. Осылайша, олар көрермендерді өздерінің түпнұсқа туындылары мен шоуларына тарту үшін осы миниатюралық көрнекі бейнелерді стратегиялық түрде басқарды. Бұл көрінбейтін көрінетін жетістіктер, тіпті маңызды емес мәселелерде де, адамның мінез-құлқын өзгертуде шешуші рөл атқарды. Мұндай оқиғалардың пайда болуы тұтынушылардың жеке өмірі мен деректер қауіпсіздігіне қатысты көптеген әлеуметтік-саяси мәселелерге жол ашты. Атап айтқанда, алгоритмдік бұрмалану сияқты мәселелер нәсілшілдік, гендерлік бейімділік және теңдік сияқты тақырыптар бойынша тақырыптарды басып, қоғамдық пікірталас тудырды. Соңында, алгоритмдердің өздері де, олар жинайтын ақпараттар да олардың қалыптасу кезіндегі негізгі адамның бейімділігін көрсетеді.

Жасанды интеллектінің болашақ қоғамға әсер етуінің негізгі бағыттарының бірі еңбек нарығы болып табылады. Жасанды интеллект гамбургерлерді аудару немесе ауруларды диагностикалау сияқты бұрын адамдар үшін ғана ойластырылған тапсырмаларды орындауға қабілетті екендігі дәлелденді. Осылайша, жасанды интеллект көптеген жұмыс орындарын жоғалтуға және жаппай жұмыссыздыққа әкеледі деген алаңдаушылық артып келеді. Дегенмен, жасанды интеллект барлық салаларда адам еңбегін алмастыра алмайтынын атап өткен жөн. Шығармашылық салалар, денсаулық сақтау және білім беру сияқты адами қарым-қатынасты қажет ететін белгілі бір мамандықтар бар. Сонымен қатар, жасанды интеллект дамуы деректерді талдау, бағдарламалық жасақтаманы әзірлеу және жасанды интеллект жүйесіне техникалық қызмет көрсету сияқты салаларда жаңа жұмыс орындарын құруы мүмкін.

Жасанды интеллект диагностика мен емдеуді жақсарту арқылы денсаулық сақтау саласында төңкеріс жасау мүмкіндігіне ие. Жасанды интеллект алгоритмдері дәрігерлерге ауруларды дәлірек анықтауға және әр пациенттің ерекше сипаттамаларына негізделген жеке емдеу жоспарларын жасауға көмектеседі. Сондай-ақ жасанды интеллект пациенттердің денсаулығын қашықтан бақылау және денсаулық сақтау мамандарына нақты уақыт режимінде кері байланысты қамтамасыз ету үшін пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, жасанды интеллект әртүрлі емдеудің тиімділігін түсіну және жаңа медициналық жаңалықтарды анықтау үшін, үлкен көлемдегі медициналық деректерді талдау үшін пайдаланылуы мүмкін. Бұл денсаулық сақтау шығындарын азайта отырып, емделушінің нәтижелерін жақсартатын мақсатты және дербестендірілген терапияны дамытуға әкелуі мүмкін [7].

Жасанды интеллект қоғамда кең тараған сайын, оның этикалық салдары туралы алаңдаушылық та күшейе түседі. Мысалы, жасанды интеллект алгоритмінің өмір немесе өлім туралы шешім қабылдауы этикалық болып табылады ма? Жасанды интеллект жүйесі зиян келтірсе немесе қателессе, кім жауапты? Бұл мәселелерді шешу қажет, өйткені жасанды интеллект біздің өмірімізге көбірек кіріктіріледі. Тағы бір алаңдаушылық – жасанды интеллект бұрмаланулар мен теңсіздіктерді күшейтуі мүмкін. Егер жасанды интеллект алгоритмдері бейтарап деректерге үйретілсе, олар сол ауытқуларды қайталай алады және тіпті күшейте алады. Жасанды интеллектті дамыту және енгізу әділ, ашық және бейтарап түрде жүзеге асырылуы өте маңызды [2]. Осы орайда маңызды сұрақтар туындайды: жасанды интеллект қашан адам әрекетін алмастырады және ол адамдарды қаншалықты жұмыссыз етеді? Қандай жұмыс орындары жойылудан қорғалады? Жаңа жұмыс орындары жеткілікті түрде ашылады ма? Белсенді кіріс көзі болмаса, жеке адамдар мен топтар қалай өмір сүреді? Жасанды интеллект пен жаңа технологиялар жұмыс орнына еніп жатқандықтан, күнделікті қайталанатын көптеген тапсырмаларды виртуалды жеке көмекшілер мен чат-боттар орындайтыны анық, бұл адамдарға шығармашылық және танымдық тапсырмаларға назар аударуға көбірек уақыт пен еркіндік береді. Технологиялық революциялар сияқты, жұмыс орындарын ауыстыру бүкіл экономикаға әсер етеді және оны әркім бір немесе басқа түрде сезінеді. Ол қазірдің өзінде сауда тәжірибесін өзгертті, сауда орталықтары бос отыр және көптеген биік көшелердегі көптеген дүкендер ауыр қаржылық шығындарға байланысты жабылды. Экономистер алдағы экономикалық құлдыраудың әсерін болжауға тырысуда. Жүк көліктері мен жеңіл автокөліктерді

өздігінен басқаруға болады, ал транзакциялық есептегіштер кассирді қажет етпестен тиімді жұмыс істейді. Қалай болғанда да, зерттеушілердің көпшілігіне адамдардың орнын компьютерлер басатыны анық. Жасанды интеллект болашақтың бөлігі ме? Statista тек 2021 жылы әлем бойынша жасанды интеллектке 93,5 миллиард доллар инвестицияланғанын көрсетеді. Миллиардтаған ақша мен жылдам технологиялық жетістіктер жасанды интеллект мүмкін болып көрінетін болашақты білдіреді. Бірақ бүгінде біз күнделікті мәселелерді шешу үшін жасанды интеллекттің осы немесе басқа түрін қолданамыз. Смартфондар күнделікті тапсырмаларды орындауға, іздеуге және суретке түсіруге көмектесетін жасанды интеллектпен жабдықталған. Сондай-ақ көліктер тұраққа, соқтығысуға, жаяу жүргіншілерге және тіпті круиздік бақылауға көмектесетін жасанды интеллектпен жабдықталған. Жасанды интеллект адамзатты жаулап алады немесе жай болмайды деген қорқынышқа қарамастан, осының барлығынан бір қорытынды жасауға болады, бұл технологияның көптеген артықшылықтары мен мүмкіндіктерінің кең ауқымы бар екені анық. Шетелдік зерттеушілер бізді, әлемді өзгертетін революцияға дайындап жатыр. Егер біз жасанды интеллекттің болашағына мәңгілік көз жүгіртетін болсақ, бұл революция бірнеше онжылдықтарда емес, бірнеше жылдан кейін болады, бұл қазір бизнестің жасанды интеллектті қабылдауға кірісетін уақытын білдіреді. Жасанды интеллект біздің өміріміздің бір бөлігіне айналды. Жаһандық жасанды интеллект нарығы 2027 жылға қарай 267 миллиард долларға жетеді деп болжануда. жұмыс орындары дами береді, өйткені ол барлық секторлардағы салаларда төңкеріс жасады, бірақ жасанды интеллект барлық салалардағы адамдарға қолжетімді жұмыс орындары мен мүмкіндіктер санын көбейтті. Өнеркәсіпте әрбір машина оны басқаратын адам қажет, кейбір жұмыс орындарын ауыстырғанымен, ол әлі де адамдарға көбірек жұмыс орындарын жасайды. Жасанды интеллектті үш түрге бөлуге болады: Біріншіден, әлсіз интеллект, Apple компаниясының Siri сияқты нақты тапсырмаларды орындайды. Жалпы жасанды интеллект тапсырмаларды адам сияқты орындайды. Жасанды интеллект түрлері: Super жасанды интеллект адамға қарағанда қабілетті, бірақ жалпы жасанды интеллект және супер жасанды интеллект екеуі де гипотетикалық, өйткені бұл технологиялар әлі әзірленбеген және зерттеулер жалғасуда. Алайда мұндай жасанды интеллект әзірлеу ұзақ уақытты алады, алдағы 10 жылда жеделдей түседі. Шын мәнінде, зерттеушілердің пікірінше, 2025 жылға қарай жасанды интеллект ойлау қабілеттеріне қатысты адамдарға ұқсайтынына 25 мүмкіндік бар[4]. Сонымен қатар, компьютерді дамытудағы қазіргі серпіліс және автоматтандырылған әдістер мен машина алгоритмдерін жетілдіру берік негіз береді. Адам деңгейіндегі платформалар үшін жасанды интеллект шешуші рөл атқарады. Денсаулық сақтау, киберқауіпсіздік, электронды коммерция, ауыл шаруашылығы, робототехника, білім беру, әскери жүйе сияқты салалар, қаржылық ойындар және т.б. Жасанды интеллект денсаулық сақтауда ауруларды анықтау үшін қолданылады, медицина қызметкерлеріне және олардың пациенттеріне емдеу мен өмір салтын жақсырақ шешім қабылдауға көмектеседі. Жасанды интеллект болмаса, біз робототехника, виртуалды шындық чат-боттары сияқты салалардағы керемет жетістіктерге қол жеткізе алмас едік деп айта аламыз. Мысалы бетті тану және автономды көліктер, қаржы саласындағы ақылды робот кеңесшілері [5]. Виртуалды көмекшілер немесе чат-боттар кәсіби кеңес береді. Басқа артықшылықтарға шешім қабылдау процестерін жақсарту арқылы басқаруды күшейту, ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстар бастамалары үшін нарыққа шығу уақытын қысқарту және осы сценарийлердің барлығында тасымалдау мен жеткізу желілерін оңтайландыру кіреді. Жасанды интеллект алдағы жылдары өнеркәсіптің кең ауқымына тереңірек таралады. Ол қазіргі уақытта біздің смарт құрылғыларымыздың, автомобильдердің дамуын басқарады, және алдағы жылдардағы таңдаулы қолданбалар. Жасанды интеллект біздің өміріміздің барлық саласына еніп, ақырында адам интеллектінен асып түседі [6]. Жасанды интеллект көп ұзамай күнделікті өміріміздің қалыпты бөлігіне айналады, өйткені ол кеңірек таралады және олардың тиімділігін арттыру және адамдардың назарын қажет ететін бірінші кезектегі міндеттерге назар аудару арқылы өмірімізді жақсартуға және тиімдірек өмір сүруге мүмкіндік береді. Жасанды интеллект технологиялары көптеген салаларды өзгертеді. Жасанды интеллект әлемді жақсы жаққа өзгертеді. Жасанды интеллект өнімділікті арттырып, өмірді жеңілдетеді, тіпті қауіпсіздікті жақсартып, өмірді сақтап қалуы мүмкін. Қазірдің өзінде жасанды интеллект адамның күнделікті өміріне үлкен әсер етуде. Сіз өміріңізді күнделікті жеңілдету үшін жасанды интеллекттің қандай да бір түрін қолданып жүрген шығарсыз. Технология ретінде жасанды интеллект ұзақ жолды бағындыруы керек, бірақ

бұл оның негізгі ағымға әлі енбегенін білдірмейді [8]. Оның дамуына көптеген адамдар инвестиция салуға шешім қабылдағандықтан, адамзаттың технологиядағы жаңа жетістіктерге жетуі тек уақыт мәселесі. Жасанды интеллектті зерттеу туралы айтатын болсақ, жасанды интеллект бірнеше ғылыми бағыттарды біріктіретін сала: нейрондық желілер, машиналық оқыту, табиғи тілді өңдеу, когнитивті есептеулер, компьютерлік көру. Жасанды интеллектте жұмыс істеу математика, статистика, бағдарламалау және машиналық оқыту алгоритмдерін білуді талап етеді. Қазақстандық ғалымдар жасанды интеллект пен оның қоғамға әсерін белсенді түрде зерттеуде. Мысалы, 2024 жылдан бастап Қазақстанның барлық университеттерінде студенттер міндетті пән болып табылатын жасанды интеллект оқу курсынан өтеді. Сонымен қатар, Қазақстан 2024 жылдың соңына дейін жасанды интеллектті дамыту стратегиясын ұсынуды жоспарлап отыр. Қазақстандық сарапшылар жасанды интеллект елдегі еңбек нарығын қалай өзгерте алатынын талқылады. Олар сондай-ақ жасанды интеллектті реттеу үшін шаралар қабылдаудың маңыздылығы туралы айтады. Жасанды интеллектті қолдану Қазақстанның даму факторына айналуы мүмкін. Осылайша, қазақстандық ғалымдар мен сарапшылар жасанды интеллект пен оның қоғамға тигізетін әсеріне қатысты мәселелерді белсенді түрде зерттеп, талқылауда. Жасанды интеллект туралы мақала осы технологияны жақсырақ түсінуге көмектесті деп үміттенемін.

Қорытындылай келе жасанды интеллект болашақ қоғамда маңызды рөл атқаруға дайын, ол біздің өмір сүру жолымызды әлі толық болжай алмайтын тәсілдермен өзгертеді. Оның жұмыспен қамтуға әсері мен кеңірек этикалық салдары туралы елеулі алаңдаушылық бар болса да, оның денсаулық сақтау, білім беру және басқа салалардағы әлеуетті пайдасы бірдей маңызды. Сондықтан жасанды интеллектінің қоғамға ықтимал әсерін қарастыруды жалғастыру және оның дамуы мен жүзеге асырылуының этикалық принциптерге негізделгенін қамтамасыз ету үшін жұмыс жасау маңызды. Соңғы жылдары жасанды интеллект пен технология ғылым мен техниканың жетістіктері арқылы адамзатқа тікелей әсер етіп, оны басқара бастады. Жасанды интеллект адамдар үшін ойлайтын, шешім қабылдайтын және есте сақтайтын тірі организм сияқты. Бұл жағдайдың жеке адамға және қоғамға тигізетін әсері мен салдары анық болжанып, байқалады. Дегенмен, бұл нәтижелер ұзақ мерзімді перспективада болашағымызға қалай әсер ететіні үлкен сұрақ болып қала береді. Осы ықтимал мәселелер мен қиындықтарға қарсы өз азаматтарының хабардарлығын арттыру үшін елдер алдағы жылдары оқу бағдарламаларына жасанды интеллект пен кодтау сауаттылығы дағдыларын қосады. Бүгінгі таңда жасанды интеллектті түсіну технологияны тиімді пайдаланудың кілті болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Как искусственный интеллект революционизирует мир – Қолжетімділік режимі URL: www.Ask.com
2. Understanding the Role of Artificial Intelligence and Its Future Social Impact(Salim Sheikh)-2020-P.225.
3. Әлемдегі ең таңдаулы курстар мен оқулықтарды зерттеңіз.-Қолжетімділік режимі URL: <https://hackr.io/blog/benefits-of-artificial>
4. The Future of AI: How Artificial Intelligence Will Change the World- Қолжетімділік режимі URL: <https://builtin.com/artificial-intelligence/artificial-intelligence-future>
5. Что такое искусственный интеллект. Объясняем простыми словами.- Қолжетімділік режимі URL: <https://secretmag.ru/enciklopediya/chto-takoe-iskusstvennyi-intellekt-obyasnyam-prostyimi-slovami.htm>.
6. «The AI Revolution in Medicine: GPT-4 and Beyond» Peter Lee, Carey Goldberg , Isaac Kohane.- Pearson,2023-P.128.
7. Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence(Автор: Max Tegmark) (Қаралған күні-25.10.2023ж)
8. The Industries of the Future (Автор: Alec Ross)- Қолжетімділік режимі URL: <https://medium.com/@chris.eldridge0/industries-of-the-future-alec-ross-f78397cb5d6a> (Қаралған күні: 2.09.2023)

Pentina Y.O.

MA in pedagogical sciences, senior teacher
Chair of Theory and Practice
of Intercultural Communication
Kazakh Ablai khan University of
International Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
e-mail: hzlaya@bk.ru

Rakhimzhanova S.M.

3rd year student of Pedagogical Faculty of
Foreign Languages, «6B01701 Training of
Foreign Language Teachers»,
Kazakh Ablai khan University of International
Relations and World Languages
Almaty, Kazakhstan
e-mail: sevinch.rahimjanova@mail.ru

NARRATIVE COMPETENCE FORMATION WITH THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Abstract: The article discusses the main practical aspects of digital technologies for foreign language education. Authors give definitions of a narrative competence and emphasize the importance of its formation in preparation of future foreign language teachers. Digital technologies practiced by the teacher in the educational process facilitate the modeling of situations of intercultural interaction, which helps students develop the ability to communicate on the intercultural level to establish adequate relationships between communicants. Effective digital technologies for developing students' narrative competence include: internet services, digital applications, online resources and storytelling technology. Methodological and didactical possibilities of digital technologies are highlighted and some guidelines on how to create narratives are provided.

Keywords: narrative, narrative competence, digital technologies, foreign language teaching, intercultural communication.

Пентина Е.О.

м.п.н., старший преподаватель кафедры
теории и практики межкультурной
коммуникации Казахский университет
международных отношений и мировых
языков имени Абылай хана, Алматы,
Казахстан, e-mail: hzlaya@bk.ru

Рахимжанова С.М.

студентка 3-го года обучения
Педагогический факультет иностранных
языков, «6B01701 Подготовка учителей
иностранного языка», Казахский
университет международных отношений
и мировых языков имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан
e-mail: sevinch.rahimjanova@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ НАРРАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Аннотация: В статье рассмотрены основные практические аспекты использования цифровых

технологий в иноязычном образовании. Авторы дают определение нарративной компетенции и подчеркивают необходимость ее формирования у будущих учителей иностранного языка. Цифровые технологии, используемые преподавателем в образовательном процессе, способствуют моделированию ситуаций межкультурного взаимодействия, в которых речевое поведение уникально для каждого представителя иной культуры, что помогает студентам развивать умение общаться на межкультурном уровне, устанавливать адекватные отношения между коммуникантами. К эффективным цифровым технологиям для развития нарративной компетенции студентов относятся: интернет-сервисы, цифровые приложения, онлайн-ресурсы и технологии storytelling. Также в статье освещены методологические и дидактические возможности цифровых технологий и представлены рекомендации по созданию нарративов с их использованием.

Ключевые слова: нарратив, нарративная компетенция, цифровые технологии, иноязычное образования, межкультурная коммуникация.

One of the tasks of modern education is the creation of high-quality digital content in various disciplines, which the teacher can subsequently use both directly in the lesson itself and when organizing remote interaction with students. At the same time, it is necessary to work with educational content, basing on modern pedagogical technologies. The formation of students' intercultural communicative competence and narrative sub-competence as its component, using digital technologies makes it possible to present the sociocultural context, which is manifested in different visions of the world, diverse mentalities, customs and lifestyles of the representatives of foreign language cultures [1]. Narrative competence is the ability and readiness to create a reasonable statement and understanding of the statement of the interlocutor, representative of the socio-cultural community and the language environment, adequately accepted in society by socio-cultural norms. Azimov E. and Schukin A. state that narrative competence is the entire set of skills involved in the ability to identify, listen to, tell, understand, be touched by and act on the stories that one is exposed to. Taking into account these definitions, narrative competence is the base for perception and creation of oral and written narratives or messages of events happening with the narrator or others. This competence is vital for future foreign language teachers and leads to successful communication with the representative of foreign linguocultural community.

Digital technologies practiced by the teacher in the educational process facilitate the modeling of situations of intercultural interaction in which speech behavior is not identical for representatives of different cultures, which helps students develop the ability to communicate at the intercultural level to establish adequate relationships between communicants. Digital technologies that implement teaching, monitoring and demonstrating are integrated into the teaching of various disciplines, including professionally oriented foreign language in the training of future foreign language teachers. Effective technologies in foreign language education for developing students' narrative competence include: Internet services, digital applications, online resources and storytelling technology.

The Genial.ly service is the basis for creating an information and communication environment for the modern educational process, contributing to the formation of a high level of narrative and foreign language communicative competence of future foreign language teachers. Genial.ly is an educational online resource that promotes the development of skills necessary in the process of developing narrative competence: searching and selecting the necessary information, its analysis and synthesis, which presupposes the development of logical thinking. This platform is universal online tool for creating presentations, interactive images (posters), video presentations, projects, quizzes, instructions, infographics, tables, various types of reports, tests and personal portfolios. Genial.ly allows teacher to develop the creative thinking of students, activate all participants in the educational process to create interactive posters, presentations, and projects, adding a unique narrative to them. The teacher can organize both independent and group work to create a new product.

The created product, such as presentation, can be easily downloaded in PDF or JPG format for printing, or in HTML format for offline viewing. The methodological and didactical potential of the service in question, Genial.ly, allows the following:

- select any material according to educational goals and objectives;
- organize discussions of important pedagogical problems in narrative form;

- carry out project activities of students;
- develop students' creative abilities and intellectual potential.

Using the Genial.ly service, classroom work is activated and constant information support is provided, which plays a key role in the process of developing students' narrative competence. Lessons of this type use modern educational technologies and teaching aids that are interactive. Erzhanova F., Ibraeva Zh. and Serikova S. highlight the importance of interactivity, which is valuable in the process of solving problem tasks, since the relationship between the teacher and the student is revealed, their place in the learning process is determined, pragmatism, accessibility, practical applicability of the knowledge and skills acquired by students.[2]

Other interesting online resources are Google Docs. They help create multimedia lesson plans and deserve mention and implementation in students' independent and classroom work. These online resources simulate MS Office online and include a text editor, a spreadsheet editor, a service for creating presentations, and a cloud file storage service. Another advantage of Google Docs is that it does not need to be downloaded and installed. Its use ensures communication between the teacher and the student in synchronous and asynchronous mode, allowing to instantly correct existing deficiencies; creation of individual and collective; increasing the volume of tasks solved together with the teacher.

Digital information technologies help students to develop memory and problem-solving skills. The technology of storytelling in the educational process assumes that the disclosure of the main substantive points of the topic will be presented using a story/narrative that has a specific goal, structure, and main character. Students' narrative should be aimed at solving the set tasks of training, education and development. The use of information and communication technologies in the implementation of classical storytelling technology and all its types, allows us to talk about digital storytelling technology [3]. Digital storytelling allows students:

- make the explanation more convincing and visual;
- quickly share digital stories with peers;
- individualize learning and simulate various situations;
- increase involvement in the learning process;
- preserve the structure and basic elements of traditional storytelling in a digital story, while making it possible to significantly expand the format for presenting information [4].

Creating digital stories, narratives and other projects teaches students to work with information, use various computer tools in the process of searching, processing and presenting it. In addition, by designing and preparing educational projects, students learn to interact verbally and in writing with classmates and work in cooperation.

It is important to dwell on the stages of creating a digital narrative. The first stage begins with choosing a topic or problem to be solved and revealing solutions. Students are presented with pedagogical situations, in order to solve the problem using information from the texts, which they have read. A problem situation requires students' deep analysis and, therefore, non-standard solutions. Communication is carried out on the content of future professional activity and problem issues associated with it are resolved. When training future foreign language teachers, it is necessary to involve students in problems related to education, not only in Kazakhstan, but also abroad. Currently, there are a lot of educational problems, for example: school hooliganism, problem students, conflict situations arising in the educational process, plagiarism, bullying of classmates etc.

Next, students should think about a digital story/narrative script. This is the task of the second stage. It is necessary to outline a plan according to which the plot will develop. For this purpose, students answer the following questions:

- What should be presented at the beginning of the story?
- What event or decision will be the key?
- How will the story end?

It is important to have specific answers to these questions, presented in verbal, graphic or audio form. It is advisable to devote the third stage for the beginning of the story. In order to immediately capture the attention of listeners, it is necessary to amaze them from the first minute of the story. However, it's not enough to attract attention, students also need to keep it.

The fourth stage is no less significant than the previous ones. Having chosen the topic, determined the content, and created the plot, students should understand how the content of the story will be perceived. Students present their vision of the problem they encountered during the development of the plot. A story is perceived with great interest if it comes from the first person, if what is being said is felt and reflected by the narrator. Public storytelling is not a simple statement of facts, events or impressions. This is the discovery of a new perspective on a problem that must be accepted and understood by the person to whom it is addressed. To do this, students need to carefully and deeply study the topic of digital storytelling/narrative and justify decisions.

The fifth stage is the selection of visual material for the digital story. Here students need to hone their verbal formulations, rehearse the content and collect expressive multimedia effects. It is important to remember that a clear, logical and imaginative presentation of thoughts and feelings is the key to successful speech.

The last stage of digital narrative design is to model the upcoming public speech. It is necessary to “play out” the story as if it were happening in a real setting. During such a rehearsal, it is important to monitor voice, intonation and diction. In addition, it is necessary to re-check the compatibility of the multimedia tools with which the digital story will be presented. Moreover, students should always remember that they can only effectively tell the stories that they feel comfortable with and which have meaning for them.

We would like to provide some guidelines on how to select appropriate narratives and what to consider both during and after narrative presentation:

- when selecting narrative, consider: language difficulty, content appropriateness, cognitive load, objectives and interactive opportunities;
- when telling a story: prepare the environment and audience for listening; know where you are headed and how to get there, evaluate continuously and adapt accordingly;
- after storytelling: make your shared experience real through extension and reflection activities; evaluate and reflect in order to improve and progress [5]

Considering the role of a teacher in the process of narrative creation, we should mention that an interesting narrator is able to win over any audience, completely capture it, and convey his thoughts, feelings and experiences. This is exactly what a future foreign language teacher should strive for. He needs not only to have a comprehensive knowledge of his subject, but also to be a good storyteller who masters the technologies of successful communication. A well-timed story captivates students, encourages them to consciously perceive information, and helps them better understand and assimilate the educational material.

“The creation of a digital environment in foreign language education is a set of resources that ensure the educational process, which is aimed at personalized educational activities organized in a digital educational environment, the key components of which are data in digital format, the processing, exchange and analysis results of which allow the achievement of a specific individual qualitatively new educational results in a specific life situation” [6]. Digital technologies are used in parallel with other educational technologies; they accompany the course of the lesson, but do not occupy a large part of it. The use of various digital technologies have an enormous methodological potential. Digital technologies help students perceive the material being studied with interest, open up new opportunities, approach assignments creatively, and become cognitively involved in every stage of the educational process. Various information technologies make each lesson more vibrant, unique, varied and memorable.

REFERENCE

1. Алексашина А.В. Цифровые технологии в преподавании иностранного языка в системе профессионального образования URL:<https://nsportal.ru/npo-spo/obrazovanie-i-pedagogika/library/2023/02/15/tsifrovye-tehnologii-v-prepodavanii-inostrannogo> (accessed: 16.10.2023).
2. Ержанова Ф.М., Ибраева Ж.Б., Серикова С. Использование интерактивных форм и методов обучения на уроках русского языка как иностранного URL:https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=G7nUUV8A AAAJ&citation_for_view=G7nUUV8A AAAJ:hqOjcs7Dif8C (accessed: 16.10.2023).
3. Курганова Н.А. Использование технологии цифрового сторителлинга при изучении темы «компьютерные вирусы» на уроке информатики URL:<https://docviewer.yandex.kz/>

view/0/?page=1&*=26ea0d9i6aay0zg4S1lZauCYoh17InVybcI6Imh0dHBzOi8vc2Nob29sLmluZm9 (accessed: 16.10.2023).

4. Ермолаева Ж.У., Лапухова О.В., Герасимова И.Н., Смирнова В.А. Сторителлинг как педагогическая техника передачи явного и неявного знания в ВУЗЕ URL: https://iedtech.ru/files/journal/2017/1/9_1_2017.pdf (accessed: 16.10.2023).

5. Mr. sc. Mauro Dujmović. Storytelling as a method of EFL teaching URL: <https://hrcak.srce.hr/file/17682> (accessed: 16.10.2023).

6. Дмитренко Т. А. Современные технологии обучения иностранному языку в системе высшего образования: учебное пособие. М., 2022.- 164 с.

УДК 378.1

Raikanova A.M.

m.p.s., teacher, «6B01701- Teacher of two foreign languages», Ablai khan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: raikhanova7@gmail.com

THE IMPACT OF INCORPORATING TED TALKS IN TEACHING ENGLISH ON ENHANCING LISTENING SKILLS AMONG SENIOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract. This article explores the benefits of incorporating TED Talks into secondary school foreign language classes to enhance students' listening skills. Effective listening activities are crucial for language acquisition and boosting self-confidence in understanding spoken English, often gained through interactions with native speakers. Limited access to authentic materials and a lack of motivation can hinder progress, but digital resources, such as TED Talks, offer a solution. TED Talks cover a wide range of topics, featuring an interactive transcript that enhances interest and comprehension. Despite the importance of listening skills, they often receive less emphasis in language education. This study aims to examine the impact of TED Talks on secondary school students' listening skills, exploring factors that matter to EFL students and the benefits of integrating TED Talks into English classes.

Keywords: senior stage of secondary school, foreign language, listening, TEDTalks, modern media-content

Райқанова А.М.

м.п.н., преподаватель «6B01701- Екі шетел тілдері мұғалімі», Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ
Алматы, Қазақстан,
e-mail: raikhanova7@gmail.com

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА «TED TALKS» ҚОЛДАНУДЫҢ ОРТА МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ТЫҢДАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУЫҒА ӘСЕРІ

Түйін. Аталмыш мақалада студенттердің тыңдау дағдыларын жақсарту үшін орта мектептегі шетел тілі сабақтарына TED Talks қолданудың артықшылықтары қарастырылады. Тиімді тыңдалым сабақтары тілді меңгеру және ана тілінде сөйлейтіндермен өзара әрекеттесу нәтижесінде жиі алынатын ауызекі ағылшын тілін түсінуге деген сенімділікті арттыру үшін өте маңызды. Аутентті материалдарға шектеулі қол жетімділік және мотивацияның болмауы прогреске кедергі келтіруі мүмкін, бірақ TED Talks сияқты сандық ресурстар шешімді ұсынады. TED баяндамалары тақырыптардың кең ауқымын қамтиды және қызығушылық пен түсінікті арттыратын интерактивті транскрипциямен бірге жүреді. Тыңдау дағдыларының маңыздылығына қарамастан, оларға тілдік білім беруде аз көңіл бөлінеді. Бұл зерттеу TED Talks-тың орта мектеп оқушыларының тыңдау дағдыларына әсерін, ағылшын тілін

шетел тілі ретінде оқитын оқушылар үшін маңызды факторларды және TED сөйлеулерін ағылшын тіліндегі сабақтарға біріктірудің артықшылықтарын зерттеуге бағытталған.

Түйін сөздер: жалпы білім беретін мектеп, шетел тілі, тыңдалым, TED Talks, заманауи медиа

Introduction

In an era driven by technology and globalization, the ability to effectively communicate in English has become increasingly important. As English has emerged as the lingua franca of the modern world, educators have been tasked with finding innovative methods to enhance students' language skills. Listening, as one of the four key language skills, holds significant importance in language acquisition, as it acts as the foundation for effective communication. However, teaching listening skills can be challenging, especially in the context of senior secondary school students who are often faced with distractions and limited exposure to authentic English language sources.

In recent years, the incorporation of TED Talks in English language teaching has gained traction as a means to address these challenges and engage students in the learning process. TED (Technology, Entertainment, Design) Talks are influential and thought-provoking presentations by experts from various fields, delivered in an accessible and captivating manner [1]. The potential of TED Talks lies not only in their ability to provide authentic language input but also in their capacity to captivate students' interest, foster critical thinking, and promote active learning [2].

TED Talks may encourage and motivate our learners to study on their own, thereby encouraging self-directed and autonomous learning among our learners. Several researchers confirmed the empirical effects of TED Talk videos. For example, Takaesu used TED Talks as extensive material and found that they enhanced college students' listening skills. Ahluwalia, based on her findings, argued that TED Talks could promote the participants' listening skills, communication skills, and selfconfidence [3, 4, 5]. Likewise, Gagen-Lanning found that after receiving training on the use of metacognitive strategies, the participants could use TED Talk videos to promote their listening skills in a self-directed learning environment [6].

This research aims to explore the impact of incorporating TED Talks in teaching English on enhancing listening skills among senior secondary school students. By examining the potential benefits and challenges associated with this pedagogical approach, this study seeks to contribute to the existing body of research focused on innovative teaching methodologies in language education.

Furthermore, this research will not only investigate the impact of TED Talks on students' listening skills but also explore their influence on motivation, engagement, and comprehension.

The findings of this research will provide valuable insights for educators, curriculum developers, emphasizing the significance of incorporating authentic materials such as TED Talks in English language teaching. Additionally, the study aims to highlight the importance of nurturing students' listening skills as a means to improve their overall language proficiency and equip them with the necessary tools for successful communication in the globalized world.

Materials and Methods

1. Participants. The research was conducted at school in Almaty. The intervention period lasted for two and a half months. The educational intervention was represented by 48 secondary school students (senior stage- 10th grade) in natural science area. One of these groups was control group who was taught without using any TED Talk video-materials based on their curriculum, while the second one was the intervention group whose short- term plans were adapted by including TED Talk videos as an additional authentic material.

2. Study Design. The research study used a mixed-methods design, combining quantitative and qualitative data collection methods. Quantitative data was collected through pre- and post-tests, while qualitative data was gathered through surveys, interviews, and classroom observations.

3. Intervention

The intervention involved incorporating TED Talks into the English language teaching curriculum. A total of 10 TED Talks were selected, covering various topics and difficulty levels. The TED Talks were integrated into regular English language classes, with one TED Talk being shown and analyzed each week for a period of 10 weeks.

4. Data Collection

a) Pre-test: A pre-test was conducted before the intervention to assess students' listening skills. The pre-test involved listening comprehension tasks, such as multiple-choice questions, gap-filling exercises, and short-answer questions.

b) Intervention:

During the 10-week intervention period, data was collected through various methods:

- Surveys: Students were given surveys at the beginning and end of the intervention to assess their motivation, engagement, and attitudes towards the TED Talks approach.

- Classroom Observations: Students' engagement, participation, and the overall classroom atmosphere were observed during the TED Talks lessons.

- Interviews: Selected students were interviewed to gain deeper insights into their experiences, challenges, and perceptions of the TED Talks approach.

c) Post-test:

After the intervention, a post-test was conducted to assess students' listening skills. The post-test was identical to the pre-test to allow for a comparison of pre- and post-intervention scores.

5. Data Analysis

In this research, the data is analyzed and interpreted through quantitative analysis which includes the data of pre- test and post- test while questionnaire and intervention results are analyzed descriptively.

6. Ethical Considerations

Informed consent was obtained from the participants and their parents before their involvement in the study. Confidentiality and anonymity were ensured throughout the data collection and analysis process.

7. Limitations

Limitations of this study include the relatively short duration of the intervention and the potential for bias in self-reported data obtained through interviews.

Results

The results of this study indicated that incorporating TED Talks into the English language teaching curriculum had a positive impact on enhancing the listening skills of senior stage secondary school students.

This table illustrates the results of pre- test and post- test of two groups (intervention group, control group). The result in the table can be seen as follows:

Pre- test result					
Types of a group		Number of students in each group	Results		
			11-20 (low)	2 1 - 3 0 (average)	31-40 (high)
			Number of students		
1	Intervention group	23	3 students	7 students	13 students
2	Control group	25	5 students	8 students	10 students
Post- test result					
1	Intervention group	23	1 student	8 students	14 students
2	Control group	25	4 students	9 students	10 students

Table 1- Pre-test and post- test results

Quantitative analysis of the pre- and post-test scores revealed a significant improvement in students' listening skills after the intervention. The mean post-test scores were significantly higher than the mean pre-test scores, indicating that the TED Talks approach was effective in improving students' listening abilities. This finding was consistent across all proficiency levels, with beginner, intermediate, and advanced students all showing significant improvements in their listening skills.

Qualitative analysis of the survey data, interviews, and classroom observations provided further insights into the impact of the TED Talks approach. The surveys indicated that the majority of students were highly motivated and engaged during the TED Talks lessons. They expressed positive attitudes towards the use of TED Talks, citing the relevance of the topics, the engaging nature of the presentations, and the opportunity to learn from native English speakers as key reasons for their enthusiasm.

The classroom observations supported these findings, as students were actively participating in discussions, asking questions, and showing a high level of engagement during the TED Talks lessons. The atmosphere in the classroom was described as lively and dynamic, with students eagerly sharing their opinions and ideas.

The interviews with selected students provided deeper insights into their experiences with the TED Talks approach. Many students reported feeling more confident in their listening skills, as they were exposed to authentic English language input and were able to practice listening to a variety of accents and speech styles. They also highlighted the benefits of learning from real-life examples and experiences shared by the TED Talk speakers, which they found more interesting and relatable compared to traditional listening materials.

Discussion

The findings of this study support the use of TED Talks as an effective approach to enhance students' listening skills in the English language classroom. The integration of TED Talks into the curriculum provided students with authentic, engaging, and relevant listening materials, which contributed to their motivation and active participation. The variety of topics and difficulty levels allowed for differentiation based on students' proficiency levels, ensuring that all students were challenged and engaged.

The positive attitudes and high levels of motivation reported by the students are consistent with previous research on the use of authentic materials in language learning. Authentic materials, such as TED Talks, provide learners with exposure to real-world language use and help bridge the gap between classroom learning and real-life communication situations. The interactive and dynamic nature of TED Talks also fosters a positive classroom atmosphere, encouraging active participation and collaboration among students.

The use of mixed-methods in this study allowed for a comprehensive understanding of the impact of incorporating TED Talks in teaching English. The combination of quantitative and qualitative data provided a rich and nuanced analysis of the students' experiences, attitudes, and improvements in listening skills. The triangulation of data from surveys, interviews, and classroom observations strengthened the validity and reliability of the findings.

Conclusion

In conclusion, the findings of this study suggest that incorporating TED Talks into the English language teaching curriculum can significantly enhance listening skills among senior stage secondary school students. The use of authentic, engaging, and relevant materials provided students with opportunities for meaningful and effective language learning. The positive attitudes, high levels of motivation, and improvements in listening skills reported by the students support the use of TED Talks as an effective approach to teaching English. Further research could explore the long-term effects of incorporating TED Talks in language learning and investigate its impact on other language skills, such as speaking and vocabulary acquisition.

REFERENCES

1. Humeniuk I. et al. Mastering listening comprehension at ESP classes using TED TALKS // Advanced Education. – 2021. – P. 27-34.
2. Tilwani S.A. et al. The impact of using TED talks as a learning instrument on enhancing Indonesian EFL learners' listening skill //Education Research International. – 2022. – P. 2022.
3. Abdulrahman T. TED talks as listening teaching strategy in EAP classroom //The Asian ESP Journal. – 2018. – P. 60.
4. Puspita D., Amelia D. Ted-Talk: A Supplement Material To Promote Students' Autonomy In Listening //Eltin Journal: Journal of English Language Teaching in Indonesia. – 2020. – T. 8. – №. 2. – P. 91-102.
5. Poveda Taipe J.J. The TED Talk videos and the Listening Skill : дис. – Universidad Técnica de Ambato-Facultad de Ciencias Humanas y de la Educación-Carrera de Idiomas, 2020.
6. Maharani I., Arifin M.N., Amalia I. TED Talks: Video-Based Materials to Improve Students' Listening Skills //Conference on English Language Teaching. – 2023. – P. 842-852.

УДК 81'243
МРНТИ 14.07.09

Junusbayeva M.K.
master's degree of law, lecturer
"6B03101 - International relations"
Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan, e-mail: madina__lmp@inbox.ru

THE EFFECTIVENESS OF USING CASE-STUDY-BASED STEM LEARNING IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Abstract. The article proves the necessity of using innovative educational technology STEM on the basis of case-method for teaching English. The purpose of this study is to assess the level of effectiveness of approaches in the process of learning English, determine the main principles of thematic learning of STEM approach, identify the advantages and disadvantages of method introduction and its implementation, as well as an analysis of the impact of this approach in learning English.

The main directions of scientific research are as follows:

1. Thematic foreign language training based on STEM technology when using case situation in the classroom
2. Identifying the strengths and weaknesses of STEM learning as a new approach in the educational process.
3. Determination of the level of quality and efficiency of STEM learning.

The paper uses the following research methods: study and analysis of literature and sources, comparative analysis, discourse analysis, scientific and methodological identification of the text and expert evaluation. As a result, it was concluded about the effectiveness of using STEM technology in teaching English.

This scientific study on the use of case-based STEM education in the teaching of English is relevant today and is focused not only on pupils/students, but also on teachers and lecturers of higher education institutions. This practice demonstrates that the STEM method has several key features: integrated interdisciplinary training on certain topics by specialty, the application of knowledge in real life situations, teamwork, use of modern digital visualization tools, awakening interest in learning a foreign language.

Keywords: Case-Study-Based STEM Learning, STEM approach implementation, technological solutions, fourth industrial revolution, technology and engineering, motivational sphere, sense of teamwork, assessment.

Джунусбаева М.К.
заң ғылымының магистрі, оқытушы
«6B03101 – Халықаралық қатынастар»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: madina__lmp@inbox.ru

АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДА ТАҚЫРЫПТЫҚ ОҚЫТУ ӘДІСІН ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа. Бұл мақалада ағылшын тілін оқыту барысында кейс-әдіс негізінде STEM инновациялық білім беру технологиясын қолдану қажеттілігі дәлелденді. Зерттеудің мақсаты-ағылшын тілін үйрену процесінде тәсілдердің тиімділік деңгейін бағалау, STEM оқытуды тақырыптық зерттеудің негізгі принциптерін анықтау, осы әдісті енгізудің артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау, сондай-ақ ағылшын тілін оқытуда осы тәсілдің әсерін талдау.

Ғылыми зерттеудің негізгі бағыттары:

1. Сабақта кейс жағдайды пайдалану кезінде STEM технологиясы негізінде шет тілін тақырыптық оқыту
2. STEM оқытудың күшті және әлсіз жақтарын білім беру процесінде жаңа тәсіл ретінде анықтау.
3. STEM оқытудың сапасы мен тиімділік деңгейін анықтау.

Жұмыста келесі зерттеу әдістері қолданылды: әдебиеттер мен дереккөздерді зерттеу және

талдау, салыстырмалы талдау, дискурсивті талдау, мәтінді ғылыми-әдістемелік сәйкестендіру және сараптамалық бағалау. Нәтиже ретінде ағылшын тілін оқытуда STEM оқытуды қолданудың тиімділігі туралы қорытынды жасалды.

Ағылшын тілін оқытуда кейстер негізінде STEM-білім беруді қолдану бойынша бұл ғылыми зерттеу бүгінгі таңда өзекті болып табылады және тек оқушыларға/студенттерге ғана емес, сонымен қатар жоғары оқу орындарының мұғалімдері мен оқытушыларына да бағытталған. Бұл тәжірибе STEM әдістемесінің бірнеше негізгі ерекшеліктері бар екенін көрсетеді: мамандық бойынша белгілі бір тақырыптар бойынша интеграцияланған пәнаралық оқыту, өмірдің нақты жағдайларында білімді қолдану, топтық жұмыс, заманауи цифрлық бейнелеу құралдарын пайдалану, шет тілін үйренуге деген қызығушылықты ояту.

Тірек сөздер: кейс-стади негізінде оқыту, STEM тәсілін енгізу, технологиялық шешімдер, төртінші өнеркәсіптік революция, технология және инженерия, мотивациялық сала, ұжымдық жұмыс сезімі, бағалау.

Джунусбаева М.К.

магистр юридических наук., преподаватель

«6B03101 - Международные отношения»

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: madina__lmp@inbox.ru

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА ТЕМАТИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Аннотация. В данной статье доказана необходимость использования инновационной образовательной технологии STEM на основе кейс-метода в ходе преподавания английского языка. Целью исследования является оценка уровня эффективности подходов в процессе изучения английского языка, определение основных принципов STEM-обучения, определение преимуществ и недостатков внедрения данного метода, а также анализ влияния данного подхода в обучении английского языка.

Основные направления научного исследования:

1. Тематическое обучение иностранному языку на основе STEM технологии при использовании кейс ситуации на уроках
2. Определение сильных и слабых сторон STEM обучения как новый подход в образовательном процессе.
3. Определение уровня качества и эффективности использования STEM обучения.

В работе использованы следующие методы исследования: изучение и анализ литературы и источников, сравнительный анализ, дискурсивный анализ, научно-методологическая идентификация текста и экспертная оценка. В виде результата был сделан вывод об эффективности использования STEM обучения в преподавании английского языка. Данное научное исследование по использованию STEM-образования на основе кейсов в обучении английскому языку является актуальной на сегодняшний день и ориентирована не только на учеников/студентов, но и на учителей и преподавателей высших учебных заведений. Данная практика показывает, что методика STEM имеет несколько ключевых особенностей: интегрированное междисциплинарное обучение по определенным темам по специальности, применение знаний в реальных ситуациях жизни, командная работа, использование современных цифровых средств визуализации, пробуждение интереса к изучению иностранного языка.

Ключевые слова: Обучение на основе тематических исследований, внедрение подхода STEM, технологические решения, четвертая промышленная революция, технология и инженерия, мотивационная сфера, чувство коллективной работы, оценивание.

Introduction

An overview of current science, technology, engineering, and math (STEM) initiatives reveals their role in the future workforce and economy. The thesis stimulated the implementation of Case-Study-Based STEM learning as a new approach to the educational process in the early 2000s in the USA that overcomes the inherent detachment from the practical component of the assignments in traditional education and links several disciplines together for students. It was found that a disproportionate number of young people chose liberal studies over STEM majors, which also required the adoption of this conceptual method to increase their proficiency.

The relevance and novelty of the introduction of Case-Study based STEM learning lie in the necessity of transforming the system of education given the forecasted fourth industrial revolution, which is the introduction of artificial intelligence of cyber-physical systems into the world. As mentioned above, the U.S. Summit introduced STEM education entitled “The Road to Success: An American Strategy for STEM-education,” which explains the effectiveness of STEM technologies as the sci-tech potential that predetermines the economic development of the country, which prompted the use of this method for English language teaching [1].

In high school, the STEM programs in case-based English language study are focused on the application of skills in projects, and experimental works that reveal urgent affairs of the technological world - biodiversity loss, water scarcity, the virus danger, etc. The interdisciplinary and project approach to learning materials will lead to the development of S&T potential, critical and creative thinking, and productive teamwork. The different cases established in business and other industries and their analysis are fundamental to this method, which analyzes the data and jointly decide managerial decisions.

Students exposed to Case-Study-based English language learning will discover regulatory skills, which include the ability to make an algorithm for acting in connection with the task at hand and evaluate the product of their activity according to the given criteria. In addition, the skills of working in a group, the ability to express your own opinion and its preservation with facts, the organization of educational cooperation and finding a common solution based on the harmonization of positions and common interests - communication skills to be developed in the process of learning.

STEM education allows students to form a coherent vision of the existing situation and not merely to develop theoretical knowledge and narrow professional skills, but also to gain universal ways of activity in the study of the English language. The essential features of STEM approach in educational process are clearly explained by Sinzheretsky, V. in his article “What is STEM-education and how it develops in Kazakhstan”. Anne Jolly shares her insights and experiences and offers suggestions on resources educators can use to help identify and create real-world problems with STEM solutions [2]. Director of K-12 STEM education for Florida’s Hillsborough County Schools, Larry Plank, explains that they are seeing significant gains in student STEM engagement and achievement due “not only to what we are teaching them but to how we are teaching them” [3]. Plank gives examples of the strategies they are using to give students authentic hands-on STEM learning experiences that are preparing them for college and careers.

Methods and materials

The article has analyzed the effectiveness of using STEM learning based on the case study in the process of teaching English language. This was a profound review of a considerable collection of sufficient data with the selection of reciprocal inquisition methods. The conscript research methods, namely the method of scrutiny, systematic approach, methods of comparison allowed making striking, thought-provoking and persuasive conclusions. Namely, to find out the peculiarities of using STEM learning based on the case study in the English language discipline.

For searching and obtaining data for analysis, the Database platform called “Core” was used. This platform was chosen owing to the tremendous amount of pertinent information provided there.

To asset the imperative documents on the Core Database platform, the emphasis was placed on the use of keywords, word combinations and key phrases, which helped to find the most admissible information for the analysis. These keywords and phrases were used in the search: STEM learning, case study, English language learning, effectiveness of STEM learning, pros and cons of STEM based learning and case study.

Based on the outcomes of the data obtained, an analysis of the favorable and unfavorable factors

influencing the implementation of case-based learning systems in the process of English language teaching was carried out. Theoretical analysis of scientific, sociological, psychological and pedagogical literature was carried out, experience was explored and integrated, diagnostic methods were applied in order to solve the established objectives.

Additional methods of the conducted research: explication of meaning, discourse analysis, scientific methodological and methodological identification of the text, expert evaluation. The research is based on the synergetic principle of studying the object, and the method of simultaneous approach is also used. The research methods are focused on a narrow subject area, narrowly focused, however, they are sufficient to fulfill the stated purpose of the article. In the article a comparative analysis of the work is carried out. As a result of this analysis is clearly formulated conclusion with an indication of the strengths and weaknesses of the methodology of teaching English language. The paper describes the experience with the developed research, as well as this method, and provides the results of testing this method.

Results

This section provides the results of the experiments, based on which it becomes possible to draw an accurate inference about the effectiveness of the Case-based STEM approach implementation in teaching English.

The essence of the case method is the analysis of a situation, the description of which simultaneously reflects not only a practical problem, but also actualizes a certain set of knowledge that must be learned in solving this problem. The problem itself has no unambiguous solutions.

Marina Shalashova indicates the stages of case technology as follows [4]:

1. Introduction to the situation.
2. Division of students into groups.
3. Examination of the situation.
4. Group discussion of the situation. Distribution of roles within the group.
5. Game process (analysis of the situation, decision-making, formalizing it).
6. Summarizing. Analysis of group activities. Evaluation of the students' roles.
7. Analysis of the best option.
8. General discussion.

The case-study method consists of the following: a situation is taken from life; the participants of the discussion develop a model. Case-study allows you to apply theory in practice. Working in a team, students learn to listen to different points of view and take them into account. They also learn to offer their solutions, presenting arguments in defense of a position. STEM technology in learning English based on cases allows us to form a holistic view of reality in the interconnectedness of the branches of knowledge studied and to develop in them not only special, narrow professional skills, but also universal ways of activity.

Marina Mikhailovna Shalashova, doctor of pedagogical sciences, identified in her research work the elements of STEM format that are crucial for every teacher (modern technologies, updating the content of natural sciences, technological education, and familiarity with nanotechnology) [4]. As well as Zeldovich suggests teachers to take part in STEM-based professional workshops on an independent acquisition of new experience, immersion in working with cases from real enterprises and businesses [5].

Research on the effectiveness of STEM education based on the case study among high school students was conducted in one of the Kazakhstan secondary education. Four of the groups of ninth grades were involved in this study. The tested categories were divided into experimental and control groups by a staggered method, to ensure the reliability of the results of the study. The effectiveness of the teaching methods was determined by comparing the results of the final assessments of the studied sections of the groups: experimental (where STEM - Case-Based Learning (CBL) was used), control group. Half of the respondents noted that the application of STEM - Case-Based Learning (CBL) is the most effective method in the educational process. The effectiveness of this method not only in offline, but also in a distance learning format was also noted by 20% of the participants of the experiment. Nurkeshov, B.; Mamykova, R. noted, the application of STEM education based on Case-Based Learning in the online classroom has a positive impact on the quality of learning and student outcomes [6].

The results conclude that STEM education encompasses the full range of experiences and expertise.

Each constituent of STEM made valuable contributions to a multifaceted education. Science gives learners a deep appreciation of the World around them. It helps them learn to better explore and think critically. Technology grooms them to work in an industry full of high-tech advancements. STEM leads students to obtain their problem-solving skills and implement knowledge in new projects. It also allows them to analyze information, eliminate errors, and make informed decisions when developing solutions. STEM education links various disciplines into a unified system. Thus, it prepares professionals who can transform society through innovation and sustainable solutions.

Discussion

Based on the results, it has been revealed that STEM-based English language teaching on the basis of case study is a compelling method of tutoring.

University administrators, policymakers, and parents have pressed in recent years for the utility and employment potential of college students majoring in STEM (Molly T. Blasing, [7]).

To enhance students' enthusiasm for English language and to encourage their involvement in the classes, a STEM-based case study is used in the curriculum. This approach as a form of teaching is not an invention of the present time; it originated at the beginning of the last century at Harvard University Business School. The case method combines methods such as project method, role play, situational analysis, and more. The only weakness in English language teaching is to fully comprehend and assimilate the concept of STEM learning. The process of learning with the use of the case study based STEM learning method allows for the formation of students' meta-disciplinary competencies and individualization of the learning process. The use of the case-method allows arousing the need for knowledge, cognitive interest in the studied material, provides an opportunity to apply methods of scientific research, develops cognitive independence and mental creativity, develops emotional and volitional qualities and forms cognitive motivation (Internet resource, [8]).

The English Language discipline on a case-study basis using STEM education consolidates students' passion for both science, along with discussions of long-range international affairs, and inter-cultural communication and internships abroad in STEM fields, boosting enrollment in lower-level language courses and motivating students to persevere in their senior year in order to take Russian language discipline with specialized method.

Prospects for the development of STEM education based on case study in English language learning encompass personalization of education, a focus on project thinking and teamwork, and a blended learning format.

Abdurakhmanova states that, case-study-based STEM should become a part of the English language discipline in higher and secondary education [9]. This builds a unified system of learning; improve the efficiency of the entire education system and the competitiveness of teaching languages, science and industry on the world stage [9]. Moreover, Molly T. Blasing, claims that, 'the implementations of a technology-guided emergent global society require a reconsideration of the role of the humanities'[7].

Conclusion

STEM technology and case study leads to increased efficiency of students' work in the study of the English language and ensures the achievement of planned learning outcomes. The promotion of incentives for learning is promoted to improve the effectiveness of the educational process: updating the content and strengthening the interdisciplinary relationships, improvement of teaching methods, the use of all types of problem-based learning, using various forms of the individual work, teamwork, and group work. The main emphasis is aimed at individuals and creating conditions for the formation of his level of education. The application of STEM technology elements allows the teacher/lecturer to establish logical connections between the disciplines studied, which ensures an increase in the effectiveness of the learning process. In addition, there is a transfer of learning to discipline, which ensures the development of the motivational sphere of the student, intelligence, independence, sense of teamwork, the ability to control and manage their learning, and cognitive activity. Nowadays, it depends on whether the society is ready for wide implementation of innovative technologies.

REFERENCES

1. Summary of the White House Release Event for the 2018 STEM Education Strategies Plan. Product of the White House Office of Science and Technology Policy. December 4, 2018, 1 p.
2. Sinzheretsky, V., What is STEM education and how it develops in Kazakhstan., 2017, 1 p.
3. Larry Plank, Getting students excited about STEM. SmartBrief website., 2017. – 1 p.
4. Shalashova, M., STEM-Pedagogy: Journal “Educational Policy”., 2020. - 10-11p.
5. Zeldovich, B.Z., Business games in the management of printing and publishing processes: Manual- M.: Edition MGUP of Ivan Fedorov., - 2011. – 326 p.
6. Nurkeshov, B.; Mamykova, R. The Effectiveness of Using STEM Case-Based Learning in Biology. KazNU 2022., 130-139 p.
7. Molly T. Blasing, Using Authentic Online Resources in Russian for STEM Coursework for Novice through Superior Level Learners Coursework for Novice through Superior Level Learners. Modern and Classical Languages, Literatures and Cultures Faculty Publications. University of Kentucky 2021., 1 p.
8. Blog: STEM education. Avanti Education., 2021-590 p.
9. Abdurakhmanova, E.Yu., The use of the method when teaching Russian as a foreign language. Language ecology and communicative practice. - 2017. - 146-150 p.

УДК 378:81

Адилжанова У.Р.,

докторант, преподаватель, Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана, Факультет перевода и филологии, Алматы, Казахстан, umit04@mail.ru

Сраилова А.Б., докторант, старший преподаватель «Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана», Факультет перевода и филологии, Алматы, Казахстан, maral_albi@mail.ru

ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ИНОЯЗЫЧНОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. Данная статья рассматривает практические возможности цифровой технологий в образовательной среде, в частности для иноязычного образования. Дает общее понятие о перспективах цифровой технологий в процессе иноязычного образования и описывает дидактический потенциал.

Так же в статье определяет виды цифровых технологий используемые по новым тенденциям иноязычного образования, описывает концепт «цифровой педагогики», отмечает важную роль в образовательной среде. Дает общую картинку использования цифровых технологий для подготовки учителей иностранного языка, подчеркивая эффективности применения цифровых технологий.

Ключевые слова: цифровая технология, образование, иностранный язык, учитель, дидактика

У.Р. Адилжанова - докторант, оқытушы, Абылай хан атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университеті, Аударма және филология факультеті Алматы, Қазақстан, umit04@mail.ru

А.Б. Сраилова - докторант, аға оқытушысы Абылай атындағы қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті Алматы, Қазақстан, maral_albi@mail.ru

ШЕТ ТІЛДІ БІЛІМ БЕРУДЕГІ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫҢ ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ

Түйін. Бұл мақалада білім беру ортасындағы, атап айтқанда шет тілді білім берудегі цифрлық технологиялардың практикалық мүмкіндіктері қарастырылады. Шет тіліндегі білім беру процесінде цифрлық технологияның болашағы туралы жалпы түсінік береді және дидактикалық әлеуетті сипаттайды.

Сондай-ақ, мақалада шет тіліндегі білім берудің жаңа тенденциялары бойынша қолданылатын цифрлық технологиялардың түрлерін анықтайды, «цифрлық педагогика» тұжырымдамасын сипаттайды, білім беру ортасындағы маңызды рөлді атап өтеді. Шет тілі мұғалімдерін даярлау үшін цифрлық технологияларды қолданудың жалпы көрінісін береді, цифрлық технологияларды қолданудың тиімділігін көрсетеді.

Тірек сөздер: цифрлық технология, білім, шет тілі, мұғалім, дидактика

U.R. Adilzhanova - doctoral student, teacher, Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Faculty of Translation and Philology, Almaty, Kazakhstan, umit04@mail.ru,

A.B. Srailova - doctoral student, senior teacher Kazakh Ablai khan University of International Relations and World Languages, Faculty of Translation and Philology, Almaty, Kazakhstan, maral_albi@mail.ru

LINGUODIDACTIC POSSIBILITIES OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE EDUCATION

Annotation. This article covers the practical possibilities of digital technologies in the educational environment, in particular for foreign language education. Gives a general idea of the prospects of digital technologies in the process of foreign language education and describes the didactic potential.

The article also defines the types of digital technologies used according to new trends in foreign language education, describes the concept of “digital pedagogy”, notes an important role in the educational environment. Gives a general picture of the use of digital technologies for the training of foreign language teachers, emphasizing the effectiveness of the use of digital technologies.

Keywords: digital technology, education, foreign language, teacher, didactics.

Одной из причин, по которой любой будущий специалист в соответствии с образовательными целями может стать конкурентоспособной личностью, отвечающей требованиям рынка труда, является то, что образовательная программа должна рассматриваться как основной рычаг образовательной парадигмы. В своих исследованиях по иноязычному образованию профессор С. С. Кунанбаева отмечает, что «реализация поставленных задач по модернизации иноязычного

образования требовала перехода к новой образовательной парадигме, включающей использование новых информационных технологий...»[1] Говоря о модернизации иноязычного образования, понимается активное использование ИКТ и цифровых технологий в процессе обучения. Именно благодаря цифровым технологиям, процесс иноязычного обучения становится более интересным, разнообразились возможности интерактивного обучения с помощью компьютера и интернета, способы передачи и получения информации.

Благодаря цифровым технологиям исследователи стали пересматривать виды интерактивности, способ передачи получения информации, процесс и принципы образования.

По мнению профессора Жунусова Ж.Н.: «Возможности, предоставляемые современными инновационными технологиями, настолько значимы для обучения языку, что уже невозможно отделить одно от другого». [2] Как показывает практика, слова профессора полностью отражаются в реальности, что даже совокупность языка и инновационные технологии создают новые понятия, реалии, подходы и ставят новые задачи для лингвистов, так и для методистов. Цифровой-технологический подход в лингвистике обуславливает пересмотреть лингводидактику с точки зрения цифровой дидактики, тем самым цифровая лингводидактика помогает организовать обучение языку учитывая все нюансы и особенности преподавания иностранного языка.

В связи с тем, что, в условиях смены образовательной парадигмы актуальным становится вопросу подготовки учителя иностранного языка новой формации, необходимо представить профессию учителя иностранного языка в рамках когнитивно-лингвокультурологической методологии иноязычного образования. [3] Развитие инновационных технологий, открывает путь к новому образовательному процессу и в этом немаловажная роль принадлежит цифровой образовательной среде. Дидактические потенциал цифровой образовательной среды значительно усилился последние годы, когда массово стали пользоваться «умными» технологиями и необходимость дидактически обосновывать процесс обучения резко возрос. Возрос и интерес исследователей к этому вопросу. Современные исследователи понимают под понятием цифровой дидактики целую отрасль педагогики: «Цифровая дидактика – отрасль педагогики, научная дисциплина об организации процесса обучения в цифровой образовательной среде» [4]. В глоссарии даются следующие определения цифровой дидактики: «Наука об организации процесса обучения в условиях цифрового общества», «Система организации деятельности в цифровой образовательной среде». При этом нельзя забывать, что, предметом цифровой дидактики является в первую очередь деятельность обучающегося, а не функционирование цифровых образовательных средств.[4] Цифровая дидактика вперед ставит человеческую деятельность, не ослабляя при этом роль цифровой образовательной среды (ЦОС), поскольку ЦОС служит средством реализаций цифровой дидактики, без которой речь о «цифровой» дидактике вообще может и не быть.

Цифровые педагогические технологии делятся на два типа:

1. Общая-технология как техника или инструмент для достижения поставленной цели в образовательном процессе. (Компьютер, телевизор, гаджеты и т.д.)
2. Специальная-технология как инструкция для осуществления образовательного процесса. (кейс технология, проектная технология, игровая технология)

Факторами, порождающими потребность в построении цифрового образовательного процесса профессионального образования и обучения, выступают три тенденции, характеризующие становление цифрового общества:

- 1) цифровая экономика и порождаемые ею новые требования к кадрам;
- 2) новые цифровые технологии, формирующие цифровую среду и развивающиеся в ней;
- 3) цифровое поколение (новое поколения обучающихся, имеющее особые социально-психологические характеристики). [4]
- 4) В то же время нельзя отрицать и четвертый фактор- цифровое общество.

Сфера науки, медицины, агрокультуры, экономики, образование и культура тесно связаны с цифровыми технологиями и взаимодействуют между собой. Общество с легкостью принимает цифровое развитие и позволяет ему соучаствовать в жизнедеятельность человечества, в таких как коммуникация, взаимодействие, сотрудничество, обмен опытом. Образование так же активно использует «умные» технологии для достижения наиболее положительных результатов в организации образовательного процесса. Так называемые умные технологии не только помогают эффективно организовать учебный и образовательный процесс, но и могут «заменить» преподавателей в процессе обучения и при этом показать положительные результаты обучения. Тем самым создается цифровая образовательная среда, где условно виртуально полученное обучение, переходит на реальное применение на практике.

В современном вузе готовящих специалистов иноязычного образования в последнее время стали активно исследовать роль цифровых технологий в формировании ряда необходимых компетенций будущих учителей иностранного языка, изучать и обсуждать лингводидактический потенциал цифровой образовательной среды в подготовке кадров. Поэтому, дидактический потенциал цифровой образовательной среды, далее мы хотим рассмотреть с точки зрения лингводидактики.

Перед нами ставится задача рассмотреть, разъяснить дидактический потенциал и лингводидактический потенциал цифровой образовательной среды. Как мы понимаем цифровую образовательную среду для использования в процессе обучения? ЦОС рассматривается в двух направлениях. Первое, более общее:

– **ЦОС для организации образовательного процесса** - составление расписания (график проведения синхронного и асинхронного занятия, онлайн курса, время консультации с тьютором), индивидуальный учебный план обучающегося и преподавателя в условиях цифровизации;

В узком смысле:

– **ЦОС и цифровой учебный контент в образовательно - учебном процессе** - организация учебного процесса и обучение, по содержанию курса, с обеспечением цифровых материалов, образовательные ресурсы в виде мультимедийных ресурсов, таких как электронные тексты, электронные книги (аудио каст и подкаст), анимационный материалы, мультимодульные тексты с наглядными материалами и т.д. Эти два направления ЦОС очень взаимосвязаны друг с другом, поскольку ожидаемые результаты обучения напрямую зависят от организации учебного процесса.

Для выяснения того, насколько может быть высоким лингводидактический потенциал цифровой образовательной среды, необходимо понять какие результаты мы ожидаем, то есть правильно поставленная цель обучения, какие средства используются для достижения цели и на какие принципы опираемся в процессе обучения с использованием цифровой образовательной среды. Блинов И.В. дает два типа дидактических целей:

1. Общая готовность к жизни в цифровом обществе и эффективной деятельности в условиях цифровой экономики;
2. Функциональная подготовленность к решению конкретных типов задач профессиональной деятельности (в рамках определенной профессии / трудовой функции). [1]

Цифровая лингводидактика нацелена организовать обучение языку с использованием цифровой образовательной среды. Так если общая цель цифровой дидактики состоит в подготовке кадров с сформированными профессионально-ориентированными компетенциями, то лингводидактической целью цифровой образовательной среды, будет подготовить лингвистов-учителей как субъекта межкультурной коммуникации как в сетевом социуме, так и в реальном мире, с профессионально-ориентированными компетенциями. Ожидаемый результат иноязычного образования в цифровой

образовательной среде всегда отталкивается от основной цели иноязычного образования.

Дидактика в цифровой среде, по мнению ряда исследователей, это - персонализированный образовательный процесс, цифровые педагогические технологии, метацифровые образовательные комплексы, обеспечивающие достижение поставленных целей. [4] Все это можно отнести и к лингводидактики.

Цифровых педагогических технологии как средство реализации лингводидактической цели подбираются, опираясь на программу и содержание курса, уровень языка студентов и на контингент студентов.

Внедрение цифровых технологии в образовательный процесс и его важность в процессе обучения в последние годы были доказаны многими учеными очень убедительно. Современные студенты, это поколение Z, легко используют и интернет, и цифровые технологии в процессе своего обучения. В целом в цифровом веке каждый человек должен уметь пользоваться инновационными технологиями для получения информации и разработки, нужных для его профессиональной деятельности материалов. В этом случае отставание преподавателя от своих студентов в вопросах использования средств ИКТ в своей профессиональной деятельности является достаточно отрицательным для него фактом.

Таким образом мы можем с уверенностью сказать что цифровая технология имеет колоссальных лингводидактических возможностей которые усовершенствует профессиональные способности будущего специалиста, в то же время эффективно способствуя организовать

ЛИТЕРАТУРА

1. С.С.Кунабаева Теория и практика современного иноязычного образования Алматы-2010
2. Жунусова Ж.Н. доктор филологических наук., профессор Евразийский Национальный университет им. Гумелева, Астана. Материалы республиканской научно-практической конференции «Актуальные проблемы преподавания русского языка и литературы в Казахстане», посвященной 95-со дня рождения доктора педагогических наук Г.А.Мейрамова. Караганда-2013
3. Головчун А.А., Мухаметкалиева Г.О. «Формирование исследовательской компетенции будущего учителя иностранного языка на базе информационно-коммуникативных технологий», Алматы -2020
4. Под научной редакцией В. И. Блинова. Педагогическая концепция цифрового профессионального образования и обучения. Москва, 2020
5. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении. Научно-методическое пособие. — М.: Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2013. — 73 с. : ил. (Серия «Новые стандарты»)
6. Кунабаева С.С. «Концептологические основы когнитивной лингвистики в становлении полиязычной личности» Алматы-2017
7. Джусубалиева Д.М., Мынбаева А.К., Сери Л.Т., Тахмазов Р.Р. Цифровые технологий в иноязычном образовании. Дистанционное обучение. Алматы-2019
8. Выступление Президента в форуме «Digital Almaty-2021». Новости 05,02,2021 канал-Казахстан
9. В.В. Готтинг, Б.С. Исмакова., М.А. Умирбекова. Инновационные технологий обучения. Учебное пособие. Алматы-2020
10. <https://www.menobr.ru/article/65527-tsifrovaya-pedagogika-povyshaem-uspevaemost-v-klasse>. (Дата обращения-11.09.2023)

REFERENCES

1. S.S.Kunanbaeva Teoriya i praktika sovremennogo inoyazy`chnogo obrazovaniya Almaty`-2010
2. Zhunusova Zh.N. doktor filologicheskikh nauk., professor Evrazijskij Naczional`ny`j universitet im. Gumeleva, Astana. Materialy` respublikanskoj nauchno-prakticheskoy konferenczii «Aktual`ny`e problemy` prepodavaniya russkogo yazy`ka i literatury` v Kazakhstane», posveshhennoj 95-so dnya rozhdeniya doktora pedagogicheskikh nauk G.A.Mejramova. Karaganda-2013
3. Golovchun A.A., Mukhametkalieva G.O. «Formirovanie issledovatel`skoj kompetenczii

budushhego uchitelya inostrannogo yazy`ka na baze informaczionno-kommunikativny`kh tekhnologij», Almaty` -2020

4. Pod nauchnoj redakciej V. I. Blinova. Pedagogicheskaya koncepcziya czifrovogo professional`nogo obrazovaniya i obucheniya. Moskva, 2020

5. Khutorskoj A.V. Kompetentnostny`j podkhod v obuchenii. Nauchno-metodicheskoe posobie. — M.: Izdatel'stvo «E`jdos»; Izdatel'stvo Instituta obrazovaniya cheloveka, 2013. — 73 s. : il. (Seriya «Novy`e standarty`»)

6. Kunanbaeva S.S. «Konceptologicheskie osnovy` kognitivnoj lingvistiki v stanovlenii poliyazy`chnoj lichnosti» Almaty` -2017

7. Dzhusubaelieva D.M., My`nbaeva A.K., Seri L.T., Takhmazov R.R. Czifrovyy`e tekhnologij v inoyazy`chnom obrazovanii. Distanczionnoe obuchenie. Almaty` -2019

8. Vy`stuplenie Prezidenta v forumе «Digital Almaty-2021». Novosti 05,02,2021 kanal-Kazakhstan

9. V.V. Gotting., B.S. Ismakova., M.A. Umirbekova. Innovaczionny`e tekhnologij obucheniya. Uchebnoe posobie. Almaty` -2020

10. <https://www.menobr.ru/article/65527-tsifrovaya-pedagogika-povyshaem-uspevaemost-v-klasse>. (Data obrashheniya-11.09.2023)

UDC 327.7:327

Assan K.,

PhD student, «8D01721 – Foreign Language Teacher Training», Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: akasan601@gmail.com

TRANSFORMATION OF EDUCATION IN THE DIGITAL WORLD

Abstract: This paper delves into the multifaceted transformation of education in the digital world. It explores the impact of digital tools and artificial intelligence (AI) in reshaping educational paradigms, offering personalized and flexible learning experiences. The challenges associated with this digital shift, including maintaining educational quality, addressing accessibility, and ethical considerations, are critically examined. The paper also discusses the cultural and linguistic implications of digital education, highlighting the role of digital media in language learning and fostering cross-cultural exchanges. Furthermore, it addresses the legal and economic aspects of digital education, navigating the complexities of regulatory frameworks and the economic models emerging from this transformation. The paper concludes by reflecting on the overall impact and implications of the digital transformation in education, emphasizing the need for thoughtful consideration and adaptation to ensure inclusivity, equity, and effectiveness for all learners.

Keywords: Digital Transformation, Educational Technology, Artificial Intelligence in Education, Online Learning, Educational Quality.

Асан К.,

Докторант, «8D01721 – Подготовка преподавателей иностранных языков»

КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: akasan601@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ЦИФРОВОМ МИРЕ

Аннотация: В данной статье рассматривается многогранная трансформация образования в цифровом мире. Он исследует влияние цифровых инструментов и искусственного интеллекта

(ИИ) на изменение образовательных парадигм, предлагая персонализированный и гибкий опыт обучения. Критически рассматриваются проблемы, связанные с этим цифровым переходом, включая поддержание качества образования, решение проблемы доступности и этические соображения. В документе также обсуждаются культурные и лингвистические последствия цифрового образования, подчеркивается роль цифровых медиа в изучении языков и содействии межкультурным обменам. Кроме того, в нем рассматриваются правовые и экономические аспекты цифрового образования, разбираются в сложностях нормативно-правовой базы и экономических моделях, возникающих в результате этой трансформации. В заключение документ размышляет об общем влиянии и последствиях цифровой трансформации в образовании, подчеркивая необходимость вдумчивого рассмотрения и адаптации для обеспечения инклюзивности, справедливости и эффективности для всех учащихся.

Ключевые слова: цифровая трансформация, образовательные технологии, искусственный интеллект в образовании, онлайн-обучение, качество образования.

Introduction

The landscape of education has witnessed a paradigmatic shift over the past decades, transitioning from traditional pedagogical models to a digitized, more accessible framework. The conventional system, often characterized by in-person instruction, fixed curricula, and standardized testing, is being gradually complemented and, in some cases, replaced by digital methodologies that promise flexibility, personalization, and global reach [1, p. 34]. This transformation is not merely a change in the medium of instruction but represents a fundamental shift in how education is perceived, delivered, and consumed in the 21st century.

The impetus for this shift is manifold, stemming from technological advancements, changing societal needs, and a growing emphasis on lifelong learning. Digital technologies, especially the Internet, have democratized access to information, enabling learning to transcend physical classrooms and traditional academic schedules [2, p. 47]. The digital world has opened new horizons for education, making it more adaptable to individual needs and global challenges.

This paper aims to explore the multifaceted transformation of education in the digital age, examining the impact of digital tools, the role of artificial intelligence, the challenges and opportunities presented, and the broader cultural, legal, and economic implications. By delving into these aspects, the paper seeks to provide a comprehensive understanding of how digitalization is reshaping the educational landscape and what this means for educators, learners, and society at large.

The Digital Shift in Education

The advent of the digital era has revolutionized the field of education, introducing new methodologies and tools that have altered the way teaching and learning are conducted. This section explores the emergence of online learning platforms, virtual classrooms, and the integration of digital tools in educational processes.

Emergence of Online Learning Platforms and Virtual Classrooms

Online learning platforms and virtual classrooms have become increasingly prevalent, providing learners with the flexibility to access educational content from anywhere in the world. These platforms offer a range of courses, from academic subjects to professional skills, catering to diverse learning needs. The growth of Massive Open Online Courses (MOOCs) exemplifies this trend, democratizing access to high-quality education [3, p. 59]. Virtual classrooms, facilitated by video conferencing tools, have also gained prominence, enabling real-time interaction between educators and learners despite geographical barriers [4, p. 102].

Integration of Digital Tools in Teaching and Learning Processes

Digital tools have become integral to the teaching and learning processes, enhancing engagement and facilitating personalized learning experiences. Educational technologies such as learning management systems (LMS), interactive whiteboards, and digital assessment tools have transformed traditional classroom dynamics [5, p. 78]. These tools not only aid in content delivery but also provide valuable analytics, enabling educators to track student progress and tailor their teaching approaches accordingly [6, p. 91].

Moreover, the integration of digital tools has fostered collaborative learning, allowing students to work together on projects and assignments irrespective of their physical locations. Online forums, wikis, and

collaborative software have facilitated this shift, promoting peer-to-peer learning and knowledge sharing [7, p. 65].

In conclusion, the digital shift in education has opened new avenues for learning, breaking down geographical and temporal barriers. Online platforms and digital tools have not only expanded access to education but also enriched the learning experience, making it more interactive, collaborative, and tailored to individual needs.

Impact of Artificial Intelligence in Education

Artificial Intelligence (AI) has emerged as a transformative force in education, reshaping how learning experiences are designed and delivered. This section discusses the role of AI in facilitating personalized learning experiences and in providing performance analytics.

Personalized Learning Experiences through AI

AI technologies have enabled the creation of personalized learning pathways, adapting to the unique needs, abilities, and interests of each learner. AI-driven adaptive learning systems can analyze student responses and learning behaviors, adjusting the content difficulty and presentation style accordingly [8, p. 88]. These systems can also recommend resources and activities based on individual learning patterns, fostering a more engaging and effective learning experience [9, p. 47].

AI-driven Analytics for Performance Monitoring

The application of AI extends beyond content delivery to include the monitoring and analysis of student performance. AI-driven analytics tools can track a wide range of metrics, from engagement levels to knowledge retention, providing educators with insights into student progress [10, p. 72]. These tools can identify areas where students are struggling, allowing for timely intervention and support [11, p. 85]. Additionally, AI-powered analytics can aid in predicting future learning outcomes, enabling educators to proactively address potential challenges [12, p. 93].

In summary, the integration of AI in education has revolutionized the learning process, making it more personalized, adaptive, and data-driven. AI technologies not only enhance the learning experience for students but also provide educators with powerful tools for monitoring and improving educational outcomes.

Challenges and Opportunities

The digital transformation of education, while offering numerous benefits, also presents a set of challenges and opportunities. This section examines the issues of maintaining educational quality, addressing accessibility, and ethical considerations in the digital age.

Maintaining Educational Quality in Digital Formats

One of the primary challenges in digital education is ensuring the quality and rigor of educational content and delivery. With the proliferation of online courses and resources, there is a need for robust quality assurance mechanisms to maintain academic standards [13, p. 102]. This includes the accreditation of online programs, the training of educators in digital pedagogies, and the development of effective assessment tools for online learning [14, p. 77].

Accessibility and Digital Divide Issues

While digital education has the potential to increase accessibility, it also raises concerns about the digital divide. Access to technology and reliable internet connectivity remains a significant barrier for many learners, particularly in underprivileged and remote areas [15, p. 89]. Ensuring equitable access to digital education resources is crucial to prevent widening educational disparities [16, p. 56].

Ethical Considerations: Data Privacy and Intellectual Property

The digitalization of education also brings forth ethical considerations, particularly regarding data privacy and intellectual property rights. The collection and use of student data by educational platforms raise concerns about privacy and security [17, p. 98]. Additionally, the sharing and use of digital educational resources necessitate clear guidelines on intellectual property rights to protect the interests of creators and educators [18, p. 70].

In conclusion, while the digital transformation of education offers exciting opportunities for innovation and accessibility, it also presents challenges that need to be addressed. Maintaining educational quality, ensuring equitable access, and navigating ethical issues are critical for realizing the full potential of

digital education.

Cultural and Linguistic Implications

The digitization of education not only affects pedagogical approaches but also has profound cultural and linguistic implications. This section explores the role of digital media in language learning and the impact of digital education environments on cross-cultural exchanges.

Digital Media's Role in Language Learning

Digital media has significantly transformed the landscape of language learning. Online platforms, apps, and multimedia resources have made language learning more accessible and engaging. Digital tools offer interactive and immersive experiences, such as virtual language exchange programs and gamified learning modules, which can enhance language acquisition [19, p. 115]. Moreover, online communities and social networks provide opportunities for authentic language practice and cultural exchange [20, p. 63].

Cross-Cultural Exchanges in Digital Education Environments

Digital education environments facilitate cross-cultural exchanges by connecting learners from diverse backgrounds. Online courses and collaborative projects enable students to interact with peers from different cultural contexts, promoting intercultural understanding and global awareness [21, p. 48]. Digital platforms also allow for the integration of multicultural content, helping to broaden learners' perspectives and foster inclusivity [22, p. 92].

In conclusion, the digital transformation of education has significant cultural and linguistic implications. Digital media has revolutionized language learning, and digital education environments have opened avenues for rich cross-cultural exchanges. These developments contribute to a more interconnected and culturally diverse educational experience.

Legal and Economic Aspects

The digital transformation of education has not only pedagogical but also legal and economic ramifications. This section discusses the legal frameworks governing digital education and the economic implications of the digital education transformation.

Legal Frameworks Governing Digital Education

As education moves into the digital realm, it encounters a complex web of legal issues. One of the primary concerns is the regulation of online educational content and platforms to ensure compliance with educational standards and accreditation requirements [23, p. 120]. Data privacy laws also play a crucial role in protecting student information collected by digital platforms [24, p. 78]. Additionally, intellectual property rights must be carefully navigated when using and creating digital educational resources [25, p. 105].

Economic Implications of Digital Education Transformation

The shift to digital education also has significant economic implications. On one hand, it presents opportunities for cost savings and resource optimization for educational institutions [26, p. 67]. On the other hand, it requires substantial investment in technology infrastructure, professional development, and digital content creation [27, p. 80]. Moreover, the digital education market is rapidly expanding, leading to new business models and revenue streams in the education sector [28, p. 94].

In conclusion, the legal and economic aspects of digital education are complex and multifaceted. Navigating legal frameworks and understanding the economic implications are crucial for the sustainable and equitable growth of digital education.

Conclusion

The digital transformation of education is a multifaceted phenomenon that encompasses technological, pedagogical, cultural, legal, and economic dimensions. This paper has explored various aspects of this transformation, highlighting the impact of digital tools and artificial intelligence, the challenges and opportunities presented, and the broader implications for society.

The integration of digital technologies in education has opened new avenues for personalized and flexible learning experiences. Online platforms and AI-driven tools have the potential to democratize education, making it accessible to a broader audience [29, p. 132]. However, this transformation also brings challenges, including the need to maintain educational quality, address the digital divide, and navigate ethical

concerns [30, p. 110].

The legal and economic aspects of digital education are complex, requiring careful consideration of regulatory frameworks and economic models [31, p. 98]. Moreover, the cultural and linguistic implications of digital education are profound, with digital media playing a crucial role in language learning and fostering cross-cultural exchanges [32, p. 85].

In summary, the digital transformation of education is reshaping the educational landscape in significant ways. While it presents exciting opportunities for innovation and access, it also requires thoughtful consideration of the challenges and implications involved. As the digital world continues to evolve, so too must our approaches to education, ensuring that it remains inclusive, equitable, and effective for all learners.

REFERENCE

1. Brown, M., & Czerniewicz, L. The unbundling of higher education: An emerging framework for understanding postsecondary education's transition to digital // *Journal of Higher Education Policy and Management*. - 2020. - Vol. 42, No. 1. - P. 34-48.
2. Selwyn, N. Is technology good for education? // *Digital Futures Series*. - Cambridge, UK: Polity Press, 2016.
3. Pappano, L. The Year of the MOOC // *The New York Times*. - 2012. - Vol. 2, No. 12. - P. 59-64.
4. Martin, F., Parker, M. A., & Deale, D. F. Examining interactivity in synchronous virtual classrooms // *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*. - 2012. - Vol. 13, No. 3. - P. 102-120.
5. Watson, W. R., & Watson, S. L. Principles for personalized instruction in technology-enhanced learning environments // *Journal of Educational Computing Research*. - 2016. - Vol. 54, No. 1. - P. 78-101.
6. Brown, M. Learning analytics: The coming third wave // *EDUCAUSE Learning Initiative Brief*. - 2015. - No. 1. - P. 91-95.
7. Dohn, N. B. Web 2.0: Inherent tensions and evident challenges for education // *International Journal of Computer-Supported Collaborative Learning*. - 2009. - Vol. 4, No. 3. - P. 65-82.
8. Zhou, M., & Brown, D. Educational data mining and learning analytics for 21st century higher education: A review and synthesis // *Telematics and Informatics*. - 2020. - Vol. 47. - P. 88-104.
9. Roll, I., & Wylie, R. Evolution and revolution in artificial intelligence in education // *International Journal of Artificial Intelligence in Education*. - 2016. - Vol. 26, No. 2. - P. 582-599.
10. Siemens, G., & Gasevic, D. Guest editorial: Learning and knowledge analytics // *Educational Technology & Society*. - 2012. - Vol. 15, No. 3. - P. 72-75.
11. Graf, S., Kinshuk, & Ives, C. A flexible mechanism for providing adaptivity based on learning styles in learning management systems // *International Journal of Technology Enhanced Learning*. - 2011. - Vol. 3, No. 1. - P. 85-98.
12. Papamitsiou, Z., & Economides, A. A. Learning analytics and educational data mining in practice: A systematic literature review of empirical evidence // *Educational Technology & Society*. - 2014. - Vol. 17, No. 4. - P. 49-64.
13. Moore, M. G. Handbook of distance education // *Routledge*. - 2013. - P. 102-116.
14. Allen, I. E., & Seaman, J. Changing course: Ten years of tracking online education in the United States // *Babson Survey Research Group*. - 2013. - P. 77-88.
15. Warschauer, M. Technology and social inclusion: Rethinking the digital divide // *MIT Press*. - 2004. - P. 89-104.
16. Selwyn, N. Education in a digital world: Global perspectives on technology and education // *Routledge*. - 2013. - P. 56-70.
17. Slade, S., & Prinsloo, P. Learning analytics: Ethical issues and dilemmas // *American Behavioral Scientist*. - 2013. - Vol. 57, No. 10. - P. 98-116.
18. Lessig, L. Free culture: How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity // *Penguin Books*. - 2004. - P. 70-85.
19. Godwin-Jones, R. Emerging technologies: Mobile-assisted language learning // *Language Learning & Technology*. - 2014. - Vol. 18, No. 2. - P. 115-127.
20. Lomicka, L., & Lord, G. A tale of tweets: Analyzing microblogging among language learners //

System. - 2012. - Vol. 40, No. 1. - P. 63-76.

21. Guth, S., & Helm, F. Telecollaboration 2.0: Language, literacies, and intercultural learning in the 21st century // Peter Lang. - 2010. - P. 48-65.

22. Banks, J. A. Cultural diversity and education: Foundations, curriculum, and teaching // Routledge. - 2016. - P. 92-108.

23. Harasim, L. Learning theory and online technologies // Routledge. - 2017. - P. 120-135.

24. Solove, D. J., & Schwartz, P. M. Information privacy law // Aspen Publishers. - 2014. - P. 78-92.

25. Aoki, K., Boyle, J., & Jenkins, J. Bound by law?: Tales from the public domain // Duke University Press. - 2018. - P. 105-119.

26. Bates, A. W. Teaching in a digital age: Guidelines for designing teaching and learning // Tony Bates Associates Ltd. - 2015. - P. 67-81.

27. Picciano, A. G., & Seaman, J. Online education: Volume, value, and potential // Online Learning Consortium. - 2016. - P. 80-95.

28. Daniel, J. Making sense of MOOCs: Musings in a maze of myth, paradox and possibility // Journal of Interactive Media in Education. - 2012. - No. 2012(3). - P. 94-104.

29. Siemens, G., & Long, P. Penetrating the fog: Analytics in learning and education // EDUCAUSE Review. - 2011. - Vol. 46, No. 5. - P. 132-138.

30. Oliver, M. Technological determinism in educational technology research: Some alternative ways of thinking about the relationship between learning and technology // Journal of Computer Assisted Learning. - 2011. - Vol. 27, No. 5. - P. 110-129.

31. Downes, S. The rise of MOOCs: From the margins to the mainstream // Journal of Virtual and Personal Learning Environments. - 2012. - Vol. 3, No. 2. - P. 98-112.

32. Warschauer, M., & Healey, D. Computers and language learning: An overview // Language Teaching. - 1998. - Vol. 31, No. 2. - P. 85-101.

УДК 03.81.99

Жақсылықұлы Қанат,

Магистрант, «7М02211-Востоковедение»

КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

e-mail: kanatzhaksylykuly@gmail.com

Сайкенева Д.К.

PhD., ассоц. профессор кафедры Востоковедения, КазУМОиМЯ имени

Абылай хана, Алматы, Казахстан

Saiken.eva.d@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ЦИФРОВОМ МИРЕ

Аннотация: В современных условиях сфера образования требует обновления и достижения нового качественного уровня в образовательном процессе. Многие учебные заведения активно используют цифровые технологии в своем образовательном процессе. На основе изучения отечественных и зарубежных источников приводятся примеры использования цифровых ресурсов в области дошкольного, среднего и высшего образования. Автор данной статьи акцентирует внимание на необходимости не только улучшения качества предметных знаний и освоения новых компетенций, но и особой роли работы с молодежью с точки зрения воспитания и формирования молодого человека как ответственной и гармоничной личности. Определяются важные направления воспитательной работы в процессе обучения и образования. В статье представлены подходы к индивидуальному проектированию образования и требования к цифровому образованию в целом. Приводятся качества,

которыми должны обладать школьники и студенты для успешной образовательной деятельности. Автор выявил основные преимущества и недостатки цифровизации образовательного процесса в учебных заведениях. Актуальность исследования обусловлена необходимостью определения основных тенденций в развитии образования в современных условиях. Инновации в образовательном процессе, связанные с внедрением цифровых технологий, на этом этапе развития образования, должны быть уточнены и изменены с учетом существующего опыта и стратегических целей в воспитании и обучении молодого поколения.

Ключевые слова: Цифровизация образования, цифровые образовательные ресурсы, электронное обучение, инновации в образовании, цифровые технологии в учебном процессе, дистанционное обучение, образование и технологии, цифровая грамотность, интерактивное обучение.

Zhaksylykuly Kanat,

Master's student, "7M02211-Oriental Studies", KazUMOiMYA named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan, e-mail: kanatzhaksylykuly@gmail.com

Saikeneva D.K.

PhD., Associate Professor, Department of Oriental Studies, KazUMOiMYA named after Abylai Khan, Almaty, Kazakhstan
Saiken.eva.d@gmail.com

TRANSFORMATION OF EDUCATION IN THE DIGITAL WORLD

Abstract: In modern conditions, the education sector requires updating and achieving a new quality level in the educational process. Many educational institutions actively use digital technologies in their educational process. Based on a study of domestic and foreign sources, examples of the use of digital resources in the field of preschool, secondary and higher education are given. The author of this article focuses on the need not only to improve the quality of subject knowledge and mastering new competencies, but also to the special role of working with youth from the point of view of educating and shaping a young person as a responsible and harmonious personality. Important directions of educational work in the process of training and education are determined. The article presents approaches to individual education design and requirements for digital education in general. The qualities that schoolchildren and students must have for successful educational activities are given. The author identified the main advantages and disadvantages of digitalization of the educational process in educational institutions. The relevance of the study is due to the need to determine the main trends in the development of education in modern conditions. Innovations in the educational process associated with the introduction of digital technologies at this stage of educational development must be clarified and modified taking into account existing experience and strategic goals in the upbringing and training of the younger generation.

Key words: Digitalization of education, digital educational resources, e-learning, innovations in education, digital technologies in the educational process, distance learning, education and technology, digital literacy, interactive learning.

Введение

Основу образования составляет его содержание, включая не только предметное обучение, но и воспитательную работу. В современном мире содержание означает поддержку личностного развития, передачу позитивных социальных ценностей и отношения к взрослению. Ни какие улучшения в инфраструктуре, совершенствование материально-технической базы не приведут к должным результатам, если не уделять должного внимания устаревшему содержанию образования, не совершенствовать его. Необходимо рассматривать не только образовательно-методический материал, но и уделять должное внимание методам, технологиям и образовательным практикам, которые в настоящее время наиболее актуальны. В последнее десятилетие наблюдается тенденция к

интенсивным и многократным изменениям в образовательных стандартах. Содержание образования включает в себя совершенно новые инструменты.

В последнее десятилетие в образовательных учреждениях появилась тенденция к использованию новых информационных технологий, которые следуют за временем. В интернете используются образовательные материалы, библиотеки переносятся на онлайн-платформы. Электронное обучение, а именно тенденции, которые начинают применяться в Российской Федерации, предоставляют возможность эффективно использовать приобретенные знания в будущем.

Цифровизация в образовании стала всесторонней. Она охватывает всю систему образования [1-4]. Многие образовательные учреждения, такие как школы, университеты и другие образовательные учреждения, включают цифровую среду и цифровые технологии в свою модель образовательного процесса. С помощью этих инструментов цифровизации увеличивается социальное значение и эффективность знаний учащихся, образовательный процесс становится более прозрачным и эффективным. Цифровые образовательные ресурсы активно используются в дошкольном образовании [5]. Дошкольный возраст благоприятен для развития многих способностей и черт личности. Развитие творческих способностей в дошкольном возрасте важно для дальнейшего развития ребенка. Использование цифровых образовательных игр в дошкольном возрасте положительно влияет на развитие творческого мышления у детей [6]. Пандемия стала еще одним толчком к универсальному использованию виртуальных образовательных инструментов [7]. Преподаватели вынуждены изучать цифровые технологии и интегрировать их в учебный процесс. Одной из основных проблем в воплощении обучения с использованием цифровых технологий является различный уровень доступности цифровых инструментов для студентов с разными технологическими и индивидуальными возможностями [8]. Обучение через интернет с использованием онлайн-курсов стало основным трендом в глобальном и отечественном образовании. Во многих странах основным инструментом информатизации образования являются планшеты и телефоны, которые используют мобильные приложения для образования и развития детей. Популярным принципом создания образовательных приложений стала комбинация образовательных и развлекательных функций [9]. В современных условиях происходит цифровая трансформация всех функций высших образовательных учреждений, что предоставляет качественно новый уровень образовательной, научной, организационной и другой деятельности высших образовательных учреждений [10]. Великое значение имеет эффективное использование информационных технологий для создания и развития сбалансированной информационно-образовательной среды образовательного учреждения. При этом создание современной цифровой образовательной среды в вузах должно иметь соответствующую кадровую, техническую, программно-методическую и финансовую поддержку. Проблема совместного использования учебных курсов и обмена опытом в создании и использовании информационных ресурсов между колледжами и университетами в настоящее время становится перспективной [11]. Процессы трансформации образования происходят быстро, поэтому учителям образовательных учреждений самим необходимо постоянно совершенствовать свою общую и профессиональную компетентность, развивать новые компетенции, цифровую «грамотность», изучать новые методы и цифровые инструменты [12]. Процесс цифровизации долгосрочен и в этой связи цифровая грамотность является неотъемлемой частью образования в любой области знаний. Рекомендуются рассматривать цифровое образование с точки зрения трех компонентов: структурного, социокультурного и прикладного, которые послужат необходимой основой в условиях «цифрового общества» [13]. В современных условиях много внимания уделяется развитию цифровой грамотности как у молодого поколения, так и пожилых людей во многих странах мира. Обучение основным цифровым навыкам способствует ближнему взаимодействию всех членов общества и помогает достичь личных целей [14]. Актуальность нашего исследования заключается в необходимости определения основных тенденций в развитии образования в современных условиях.

Методология

На сегодняшний день можно сказать, что большинство стран мира, включая азиатские страны, пересмотрели содержание образования. Прежде всего, это касается учебных планов школ, колледжей, университетов и вузов. На текущем этапе международные образовательные учреждения

обращают внимание на проектные мероприятия (35 %), направленные на развитие «навыков 21 века» [15]. Внедряются новые образовательные практики, которые используются в качестве инструментов поддержки традиционного образования, и в современном мире сложился богатый опыт их реализации в образовательных процессах школ, колледжей, университетов и вузов. Обновление содержания образования предполагает, в первую очередь, совершенно новый уровень и взгляд на то, каким должен быть образовательный процесс в текущей ситуации [16]. Сосредотачивая внимание на этом вопросе, необходимо отметить важные направления, в которых следует проводить образовательную работу, которые являются основными методами образовательной программы.

Во-первых, это гуманизация образования. Она предполагает рассмотрение личности учащегося как высшей ценности общества, субъекта образовательной деятельности. Родители и учащиеся выступают в роли исполнителей, но этот тренд должен измениться, поскольку необходимо исходить из потребностей и способностей учащегося.

Во-вторых, это индивидуализация. Это означает учет возраста, личных и индивидуальных особенностей каждого ученика. При этом индивидуализация должна базироваться на лично-активном подходе, то есть ученики становятся субъектами образовательной деятельности, принимая в ней активное участие.

В-третьих, это демократизация. Это предполагает создание широкой вовлеченности общественных организаций, предприятий и учреждений, сотрудников и родителей. На основе этой возможности они могут самостоятельно выбирать.

В-четвертых, это вариативность. Именно разнообразие, разностороннее развитие образовательных программ, которое также предполагает одновременное развитие различных типов учреждений. Таких как школы, гимназии, университеты и вузы.

Пятая группа включает в себя интерактивность – она проявляется в структурных изменениях в образовательной системе.

Шестая группа состоит из психологизации. Этот аспект влияет на компетентность, то есть на умственную активность ученика, которая позволяет ему использовать полученные знания во взрослой жизни.

Седьмая группа включает в себя переход от информативных к активным методам обучения – использование информационных средств, информационной среды для получения практического опыта.

Восьмая группа предполагает стандартизацию содержания образования – создание единых стандартов для понимания современного международного образования, которые будут отражать социальный материал и учитывать способность индивида к достижению идеала.

И последняя, девятая группа, – это индустриализация. В этот концепт входит цифровизация и компьютеризация. Эти информационные технологии, аспекты образовательного процесса, смогут повысить общий уровень образования и грамотности.

Основная часть

Результаты

Автор выбрал методы и выделил четыре подхода к образовательному процессу. Каждый подход включает все необходимые группы и направления, о которых говорилось выше [17]. Однако каждый из подходов отличается своей методологией, объектами и средствами, а также результатами эффективности. Таким образом, выделяют следующие подходы к индивидуальному проектированию образования:

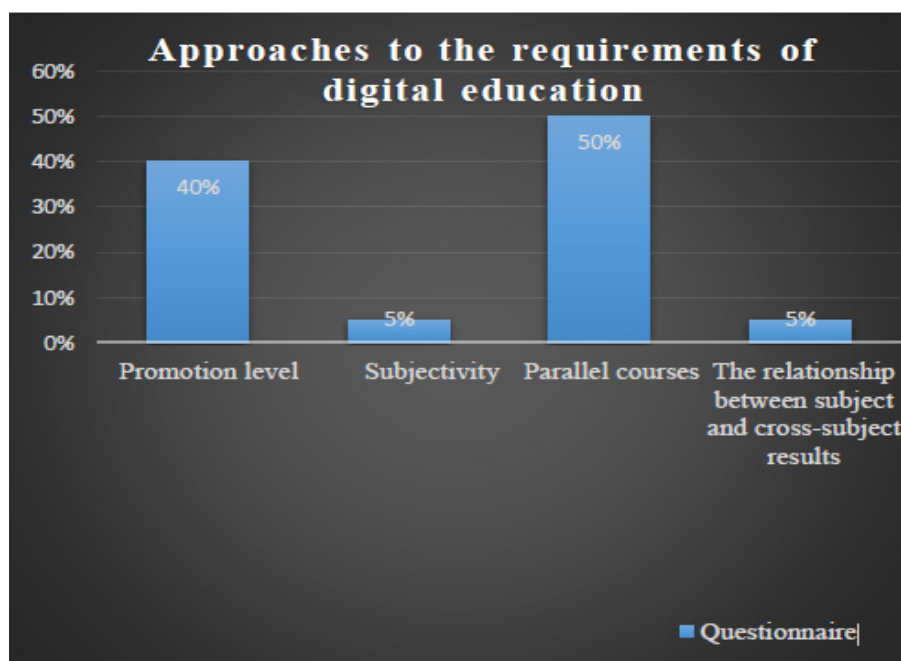
Традиционные образовательные результаты, но разные уровни обучения. Разные темпы продвижения к четким, ступенчатым, в основном содержательным результатам (40% инициатив).

Подход с уровневými традиционными предметными результатами и акцентом на результаты, развивающие субъективность (5% инициатив).

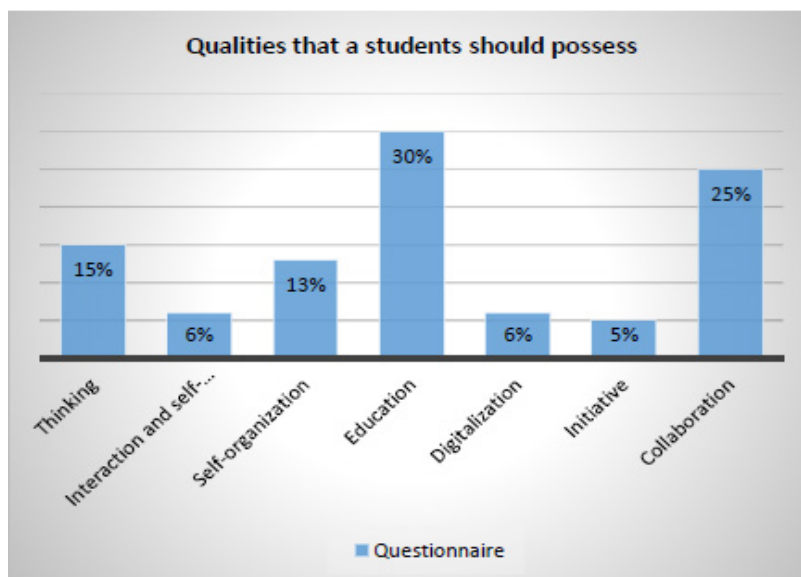
Параллельные курсы: предметные результаты - одна линия, и оценка других результатов (личных) - другая (50% инициатив). Пример: внедрение новой должности в образовательных учреждениях - консультанта по образованию, который будет заниматься воспитанием студентов, учить их принятым нормам морали и гуманизма. Где обучение - это один уровень развития, а

обучение различным личностным качествам студентов - это другой [18]. Эта практика очень активно используется и применяется в Канаде.

Последний подход заключается в установлении связи между предметными и не предметными результатами и определении, на каких пересечениях возникает субъективность (5% инициатив). Среди инициатив, реализующих этот подход, можно выделить Кембриджские школы, где в отношении каждого изучаемого предмета анализируются не только предметные результаты, но и то, как этот предмет помогает раскрывать активность, общение, ответственность и концентрацию [19]. При этом это делается самими учащимися. В этом подходе большое внимание уделяется самооценке образовательного процесса, и используются различные методы, учитывая возраст учащихся и школьную культуру. Например: студенты проводят самооценку своих достижений при выполнении определенных задач или действий, включая индивидуальную и групповую работу. Таким образом, с помощью визуальной диаграммы (рисунок 1) был проанализирован наиболее эффективный, часто используемый и рациональный подход к образовательному процессу.

Несмотря на это, многие международные страны и государства приняли модель финского образовательного стандарта и подхода, которые объединяют следующие характеристики (рисунок 2) :

Обсуждение

На основе этого исследования и предложенных диаграмм можно сделать вывод, что цифровизация, безусловно, влияет на всю общество в целом [20]. В ходе исследования и анализа этой темы автор четко выявил преимущества и недостатки этой трансформации. Цифровизация образовательного процесса предполагает преобразование и интеграцию образовательных технологий на всех этапах образовательного процесса: обучение, воспитание, методологическую интеграцию, профориентацию.

Основные преимущества цифровизации образовательного процесса:

— Технологии позволяют экспериментировать с педагогикой и получать мгновенную обратную связь

— Технологии могут помочь учителям автоматизировать или упростить ряд задач

— Технологии обеспечивают мгновенный доступ к необходимой информации и развивают важные навыки работы с источниками

— Интерактивные формы деятельности позволяют развивать коммуникативную компетенцию

— Развитие коммуникативных навыков при решении задач и ситуаций

— Развитие стратегических, творческих аналитико-познавательных навыков и навыков работы с информационными и коммуникационными технологиями

Основные недостатки цифровизации образовательного процесса:

— Технологии могут отвлекать от образовательного процесса

— Технологии могут негативно влиять на развитие навыков общения у студентов и социального взаимодействия

— Технологии могут провоцировать обман и уклонение от порученных им задач и задач.

— У всех студентов нет открытого доступа.

Необходимо стремиться к наиболее эффективному, продуктивному образовательному процессу в ближайшие три десятилетия:

— Необходимо пересмотреть и перестроить отношения между образованием и гуманизацией.

Люди должны бороться за справедливость, но это должно быть распространено не только на человечество, но и на общество.

— Люди являются не только социальными, но и экологическими существами, поэтому границы между «естественными» и «социальными» науками исчезнут, и весь учебный план и педагогика будут основаны на экологическом сознании.

— Весь учебный план и педагогика должны быть основаны на взаимосвязанных и коллективных действиях.

— Вместо поощрения индивидуализма, мы должны развивать желание к коллективной деятельности, к восстановлению дружеских отношений между людьми.

— Это должно стать повседневной практикой и опытом педагогического сотрудничества, выходящим за пределы взаимодействия между людьми.

— Целью образования будет улучшение всей природы, окружающей среды и планеты.

В будущем это заставит людей стремиться к совместному восстановлению нашей планеты.

Заключение

Целью образования является ознакомление индивида с достижениями человечества, воспроизведение и сохранение культурного наследия общества. Были выделены мировые тенденции образовательного процесса, включая:

Демократизацию - доступ к среднему и высшему образованию для широких масс, что наблюдается за последние 100 лет.

Увеличение продолжительности образования

Непрерывность

Гуманизацию образования

Инклюзивное образование

Гуманитаризацию

Профилирование

Глобализацию/интернационализацию

Стратегической целью государственной политики в области образования является повышение доступности качественного образования, отвечающего требованиям инновационного развития экономики, современным потребностям общества и каждого гражданина, а именно:

Вхождение России в десятку лучших стран мира по качеству общего образования;

Воспитание гармонично развитого и социально ответственного человека.

Таким образом, основные тенденции развития образовательных систем связаны с формированием нового качества образования, достижением качественных образовательных результатов не только за счет обновления содержания образования, но и обновления образовательной инфраструктуры. Современные технологии развиваются со скоростью света. Однако цифровизация образовательного процесса стала довольно сильной на данном этапе развития, и ее нужно дорабатывать, изменять, включать новые и дополнительные элементы и функции, а также стоит обратить внимание на пересмотр нормативно-правовой базы современного законодательства.

ЛИТЕРАТУРА

1. К. Андрищенко, О. Рожко, М. Теплюк и др. (2020). Международный журнал по обучению, преподаванию и исследованиям в области образования, 19(7), 55-79.
2. И.Р. Гафуров, М.Р. Сафиуллин, Е.М. Ахметшин и др. (2020). Международный журнал по высшему образованию, 9(3), 71-85.
3. А. Минина, К. Мабрук. (2019). Трансформация стратегии коммуникации университета в условиях цифровизации. В: М. Шестопапов (Ред.), Семинар IEEE по коммуникационным стратегиям в цифровом обществе (с. 117-120). Нью-Джерси: IEEE.
4. С.И. Зизикова, Ю.В. Шиховцов, И.Л. Матасова. (2021). Трансформация образования в контексте цифровизации. В: S.I. Ашмарина, В.В. Мантуленко, М.И. Иноземцев, Е.Л. Сидоренко (Ред.), Глобальные вызовы и перспективы современного экономического развития, том 106. Европейские процедуры социальных и поведенческих наук (с. 1074-1081). Европейский издатель.
5. M. Undheim. (2022). Европейский журнал исследований в области начального детского образования, 30(3), 472-489. DOI: 10.1080/1350293X.2021.1971730.
6. Ж. Сюн, и др. (2022). Влияние цифровых образовательных игр на творческое мышление дошкольников. Компьютеры и образование. Elsevier. DOI: 10.1016/j.compedu.2022.104578.
7. Т. Андерсон, Р. Ривера-Варгас. (2020). Журнал обзоров цифрового образования, 37, 208-229.
8. Р. Хубвизер, М.Н. Гианнакос, М. Бергес и др. (2015). Глобальная картина обучения информатике в K-12 школах. В: Доклады рабочих групп конференции ITiCSE 2015 (ITICSE-WGR 2015) (с. 65–83). ACM, Нью-Йорк. DOI: 10.1145/2858796.2858799.
9. А.М. Магомедов. (2019). Педагогика и образование, 2, 134-142. DOI: 10.7256/2454-0676.2019.2.27084.
10. Е.М. Ахметшин, А.В. Козачек, V.L. Васильев и др. (2021). Развитие модели цифрового университета в современных условиях: институтский подход. Обзор цифрового образования.
11. Ш. Дандан. (2021). Исследование режима обмена образовательными информационными ресурсами в вузах на основе блокчейна и новой энергетики. Международная конференция по энергетической инженерии и системам мощности (EEPS2021). DOI: 10.1016/j.egyr.2021.10.016.
12. С.В. Барабанова, А.А. Кайбияйнен, Н.В. Крайсман. (2019). Высшее образование в России, 28(1), 94-103. DOI: 10.31992/0869-361

УДК 371.3

Сері Л.Т.

Докторант

8D01719-Подготовка педагогов

иностранного языка, Магистр, старший преподаватель КазУМОиМЯ имени

Абылай хана, Алматы, Казахстан, e-mail: seri.lyazzat@mail.ru

Елеусизова Г.С.

Магистр, старший преподаватель

КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

Бердыгулова А.Д.

Магистр, старший преподаватель,

КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан

ПРИМЕНЕНИЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ СРЕДСТВ В ОБУЧЕНИИ ИНФОРМАТИКЕ

Аннотация: Статья посвящена интерактивным средствам в обучении информатике и открытию новых возможностей для эффективного обучения. Статья исследует роль и влияние интерактивных средств в процессе обучения информатике. Рассматриваются аспекты адаптации интерактивных методов к разным возрастным группам и уровням знаний, их успешное применение в онлайн-образовании и влияние на мотивацию и учебные результаты обучающихся. Также обсуждаются вызовы и ограничения внедрения интерактивных средств и будущие тенденции в обучении информатике. Примеры лучших практик из мирового образования подчеркивают важность использования интерактивных средств. Этические и практические соображения при использовании технологий также рассматриваются. Статья приходит к выводу, что интерактивные средства обогащают образовательный процесс и подготавливают обучающихся к вызовам современного мира информатики и цифровых технологий.

Ключевые слова: информатика, образование, интерактивные средства, онлайн-образование, мотивация обучающихся.

Seri Lazzat

PhD candidate, 8D01719-Training foreign language teachers, Master, senior lecturer

Ablaikhan KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan, e-mail: seri.lyazzat@mail.ru

Yeleussizova G.S.

Master, senior lecturer, Ablai khan

KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

Berdygulova A.D.

Master, senior lecturer, Ablai khan

KazUIR&WL, Almaty, Kazakhstan

APPLICATION OF INTERACTIVE TOOLS IN COMPUTER SCIENCE TEACHING

Abstract: The article is devoted to interactive tools in computer science teaching and to the opening of new opportunities for effective learning. The article explores the role and influence of interactive tools in the process of teaching computer science. Aspects of adapting interactive methods to different age groups and levels of knowledge, their successful application in online education and the impact on the motivation and educational results of students are considered. The challenges and limitations of implementing interactive tools and future trends in computer science education are also discussed. Examples of best practices from

global education highlight the importance of using interactive tools. Ethical and practical considerations when using technology are also considered. The article comes to the conclusion that interactive tools enrich the educational process and prepare students for the challenges of the modern world of computer science and digital technologies.

Keywords: computer science, education, interactive tools, online-education, learners' motivation.

Сері Л.Т.

Докторант, 8D01719-Шетел тілі
мұғалімдерін даярлау, Магистр, аға
оқытушы, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: seri.lyazzat@mail.ru

Елеусизова Г.С.

Магистр, аға оқытушы, Абылай хан
атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан
Бердыгулова А.Д.

Магистр, аға оқытушы, Абылай хан
атындағы ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

ИНФОРМАТИКАНЫ ОҚЫТУДА ИНТЕРАКТИВТІ ҚҰРАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУ

Түйін: Мақала информатиканы оқытудағы интерактивті құралдарға және тиімді оқытудың жаңа мүмкіндіктерін ашуға арналған. Мақалада информатиканы оқыту үдерісіндегі интерактивті құралдардың рөлі мен әсері қарастырылған. Интерактивті әдістерді әртүрлі жас топтары мен білім деңгейлеріне бейімдеу аспектілері, оларды онлайн білім беруде сәтті қолдану және оқушылардың мотивациясына және білім беру нәтижелеріне әсері қарастырылады. Сондай-ақ интерактивті құралдарды енгізудің қиындықтары мен шектеулері және информатика бойынша білім берудегі болашақ тенденциялар талқыланады. Жаһандық білім берудің озық тәжірибелерінің мысалдары интерактивті құралдарды пайдаланудың маңыздылығын көрсетеді. Технологияны пайдалану кезіндегі этикалық және практикалық ойлар да қарастырылады. Мақалада интерактивті құралдар оқу үдерісін байытады және студенттерді қазіргі информатика мен цифрлық технологиялар әлемінің сын-қатерлеріне дайындайды деген қорытындыға келеді.

Тірек сөздер: информатика, білім беру, интерактивті құралдар, онлайн-білім беру, оқушыларды ынталандыру.

Современное образование стало невозможным представить без использования интерактивных средств и цифровых технологий. В частности, обучение информатике оказывается значительно более эффективным и интересным благодаря интеграции интерактивных методов и средств. В данной статье мы рассмотрим теоретические аспекты применения интерактивных средств в обучении информатике, различные виды таких средств, практические аспекты их внедрения, а также преимущества и оценку их эффективности.

Теоретические аспекты интерактивных средств в обучении информатике. Интерактивные средства в обучении информатике можно определить, как инструменты, позволяющие обучающимся активно взаимодействовать с учебным материалом. Это включает в себя задания, игры, веб-симуляции, виртуальные лаборатории и многое другое. Одним из ключевых педагогических аспектов применения интерактивных методов является активизация учащихся и развитие их критического мышления.

Важно отметить, что интерактивные методы обучения в информатике позволяют студентам не только усваивать теоретические знания, но и применять их на практике, что существенно улучшает усвоение материала. Исследования в области педагогики подчеркивают, что активное взаимодействие студентов с учебным материалом способствует более глубокому усвоению информации и повышению уровня мотивации для обучения. Статья «The Effectiveness of Educational Technology: The Impact of the Interactive Whiteboard» [1] исследует влияние интерактивных досок на образование и академическую

успеваемость студентов. Работа «The Effect of Interactive Learning Systems on Student Learning in Higher Education» [2] представляет анализ влияния интерактивных систем обучения на результаты студентов в высшем образовании. Сайт «Edutoria» [3] предлагает ресурсы и лучшие практики по использованию интерактивных средств в образовании.

Виды интерактивных средств и их роль в обучении информатике.

1. **Виртуальные лаборатории и симуляции:** Виртуальные лаборатории позволяют студентам проводить эксперименты и практические занятия без физического доступа к лабораторному оборудованию. Это особенно важно в обучении информатике, где практические навыки играют ключевую роль.

2. **Интерактивные образовательные платформы и приложения:** Существует множество интерактивных образовательных платформ и приложений, которые предоставляют студентам доступ к обучающим материалам в удобном и интерактивном формате. Примерами могут служить платформы Coursera, Google Academy, Khan Academy, Codecademy, и другие.

3. **Роль мультимедийных материалов:** Использование аудио, видео и визуальных материалов обогащает обучение информатике и делает его более увлекательным, полезным и эффективным. Примеры могут включать видеоуроки, демонстрации программного кода и мультимедийные презентации.

4. **Методы интерактивного тестирования и оценки:** Интерактивные тесты и задания позволяют учителям оценивать знания студентов и предоставлять им обратную связь.

Практические аспекты внедрения интерактивных средств в учебный процесс. Процесс внедрения интерактивных средств в обучение информатике требует тщательной подготовки. Чтобы успешно внедрить интерактивные средства в обучении информатике, учебные заведения должны разрабатывать стратегические планы и инвестировать в необходимое оборудование и программное обеспечение. Также важно обучать преподавателей в использовании интерактивных методов и обеспечивать техническую поддержку. А преподаватели в свою очередь должны выбирать подходящие средства и методы, разрабатывать курсы и уроки, а также оценивать их эффективность. Важно также учитывать доступность и техническую поддержку.

Примеры успешных проектов и лучших практик в мировом образовании. Существует множество успешных примеров внедрения интерактивных средств в обучении информатике. Например, проект «Code.org» [4] предоставляет обучающие материалы для изучения программирования, используя интерактивные игры и задания, что сделало процесс обучения доступным и привлекательным для широкой аудитории, включая детей и начинающих программистов.

Еще одним примером является проект «Scratch» - интерактивная платформа для создания и обмена интерактивными проектами, которая позволяет студентам программировать визуально и делиться своими проектами с другими [5]. Этот ресурс способствует развитию творческого мышления и навыков программирования.

Множество стран и образовательных организаций внедряют интерактивные средства в обучение информатике, и некоторые из них становятся образцовыми. Например, Финляндия активно использует интерактивные образовательные программы и ресурсы, чтобы сделать информатику более доступной и интересной для студентов всех возрастов [6]. В США, программы, такие как «Code.org», успешно внедряют интерактивные методы в обучение программированию, и результаты этого видны в росте числа учащихся, которые интересуются информатикой [7].

Преимущества для учителей и обучающихся. Использование интерактивных средств при обучении информатике приносит выгоду как преподавателям, так и обучающимся. Для учителей это означает возможность более эффективного и интересного обучения, а также средства для отслеживания прогресса студентов. Интерактивные методы также могут помочь учителям индивидуализировать обучение, учитывая разнообразные стили и темпы обучения.

Студенты в свою очередь получают более доступный и интересный материал, который помогает им глубже понять информатику и развивать навыки, необходимые для будущей профессии и карьеры. Взаимодействие с интерактивными средствами также способствует развитию самостоятельности и уверенности в собственных навыках и умениях на практике.

Исследования показывают, что применение интерактивных средств в обучении информатике

способствует более глубокому усвоению материала, развитию критического мышления и повышению мотивации студентов. Кроме того, они могут адаптировать обучение к разным уровням и стилям обучающихся.

Адаптация к разным возрастным группам и уровням знаний. Интерактивные средства обучения в информатике могут быть адаптированы для разных возрастных групп и уровней знаний. Например, для начальной школы, можно использовать игры и анимированные задания, чтобы сделать обучение информатике увлекательным и доступным [1]. Средние и старшие классы могут использовать интерактивные веб-симуляции и виртуальные лаборатории для более глубокого понимания темы. В высшем образовании интерактивные средства могут быть направлены на развитие практических навыков и исследовательского подхода к информатике.

Использование в онлайн-образовании. Онлайн-образование становится все более распространенным и интерактивные средства в этом контексте играют ключевую роль. Виртуальные классы, образовательные платформы и видеоконференции позволяют студентам и преподавателям взаимодействовать онлайн, что особенно важно в условиях удаленного обучения. Интерактивные средства, такие как онлайн-тестирование, групповые проекты и виртуальные среды для программирования, обеспечивают более активное участие студентов в учебном процессе [2].

Преодоление вызовов и ограничений. При использовании интерактивных средств могут возникнуть определенные вызовы, такие как нехватка доступа к высокоскоростному интернету, ограниченные бюджеты на образование или недостаточная подготовка преподавателей. Для решения этих вызовов, необходимо уделять внимание вопросам доступности технологии и обучать преподавателей в области использования интерактивных методов [8]. Важно также разрабатывать альтернативные пути для обучения в случае ограниченного доступа к интернету.

Влияние интерактивных средств на мотивацию и учебные результаты. Исследования показывают, что интерактивные методы обучения способствуют повышению мотивации студентов и уровню усвоения материала. Интерактивные уроки, где студенты могут активно участвовать, обычно вызывают более высокий интерес и мотивацию для обучения [2]. Это ведет к улучшению учебных результатов и лучшему пониманию мира информатики.

Тенденции и будущее интерактивных средств в обучении информатике. Будущее интерактивных средств в обучении информатике обещает еще больше инноваций. Технологии виртуальной и дополненной реальности, искусственного интеллекта и аналитики данных будут дальше трансформировать образовательные процессы [8]. Современные платформы и приложения будут интегрировать эти технологии для создания более интерактивных и индивидуализированных образовательных опытов.

Этические и практические соображения. При использовании интерактивных средств в обучении информатике, следует уделять внимание этическим вопросам, таким как защита данных студентов и соблюдение авторских прав на образовательные материалы. Преподаватели и учебные заведения должны разрабатывать политики и стандарты для обеспечения этической и безопасной среды в онлайн образовании [8].

Практические рекомендации для преподавателей и обучающихся. Для успешного применения интерактивных средств в обучении информатике, преподавателям рекомендуется тщательно планировать уроки, уделять внимание обратной связи и активно взаимодействовать с учащимися. Студентам стоит использовать доступные ресурсы максимально активно и разнообразно.

1. Выбор подходящих интерактивных средств: При выборе интерактивных средств для обучения информатике, преподаватели должны учитывать содержание учебной программы, уровень студентов и их потребности. Важно, чтобы выбранные средства соответствовали образовательным целям.

2. Разработка курсов и материалов: Преподаватели должны разрабатывать курсы и учебные материалы, учитывая интерактивные методы. Это включает в себя создание интерактивных заданий, учебных модулей и виртуальных лабораторий.

3. Обратная связь и адаптация: Осуществление постоянной обратной связи с учащимися позволяет адаптировать учебный процесс под их потребности. Преподаватели могут регулярно собирать отзывы и опыт студентов для улучшения качества обучения.

4. Самостоятельное изучение и исследование: Студенты должны использовать интерактивные средства не только в рамках учебных занятий, но и для самостоятельного изучения и исследования. Это помогает им развивать навыки самообучения и исследовательского мышления.

Закключение. Использование интерактивных средств в обучении информатике оказывает положительное воздействие на процесс обучения. Они обогащают учебный процесс, увлекают обучающихся и способствуют более глубокому пониманию материала. Важно помнить, что успешное внедрение таких средств требует тщательной подготовки и инновационного мышления со стороны преподавателей и обучающихся.

Использование интерактивных средств в обучении информатике преобразует процесс обучения, делая его более увлекательным и эффективным. Они позволяют студентам не только усваивать теоретические знания, но и применять их на практике, что существенно улучшает усвоение материала. Для успешной реализации этой методики важно проводить исследования и адаптировать учебные программы под потребности студентов.

Таким образом, интерактивные средства в обучении информатике являются мощным инструментом, способствующим более глубокому пониманию материала и развитию учебных навыков. Их успешное применение требует усилий как со стороны преподавателей, так и со стороны студентов, но оно может значительно обогатить образовательный процесс и подготовить студентов к вызовам современного мира информатики.

Использование интерактивных средств в обучении информатике оказывает значительное воздействие на уровень понимания материала и мотивацию студентов. Они способствуют активному участию студентов, индивидуализации обучения и развитию практических навыков. С учетом разнообразных аспектов, включая возрастные группы, онлайн-образование, вызовы и будущее, интерактивные средства остаются важным инструментом в современном образовании, подготавливая студентов к цифровому миру информатики и высоких продвинутых технологий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Smith, H. (2005). The Effectiveness of Educational Technology: The Impact of the Interactive Whiteboard. *International Journal of Learning*, 11(7), 155-165.
2. Hake, R. R. (1998). The Effect of Interactive Learning Systems on Student Learning in Higher Education. *American Journal of Physics*, 66(1), 64-74.
3. Edutopia. Режим доступа URL: <https://www.edutopia.org/>
4. «Code.org» URL <https://code.org/>: Проект по обучению программированию с использованием интерактивных методов.
5. «Scratch» URL <https://scratch.mit.edu/>: Интерактивная платформа для создания и обмена интерактивными проектами.
6. «Finland's Approach to Teaching Coding and Programming». - Режим доступа: <https://www.codingestonia.ee/blog/2018/3/13/finlands-approach-to-teaching-coding-and-programming>): Примеры практик Финляндии в области обучения информатике.
7. «Code.org Annual Report». - Режим доступа URL: <https://code.org/about/annual>: Ежегодный отчет о деятельности проекта «Code.org».
8. “Interactive Learning: What is it and Why is it Important?”. - Режим доступа URL: <https://teach.com/what/teachers-know/interactive-learning/>: Статья о важности интерактивного обучения.

УДК 327 (574)

Арабова Б.

Магистрант, «7M03114-Аймақтану», Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан,
e-mail: baljan.arabova@mail.ru

ҚР ЖӘНЕ ЕО АРАСЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚТЫҢ ДАМУ ҚАРҚЫНЫ

Түйін: Бұл мақалада Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы білім беру саласындағы ынтымақтастық қарастырылады. Осындай ынтымақтастықты орнату және дамыту білім беру жүйесіндегі әлемдік үрдістер мен жалпы қабылданған стандарттарға сәйкес білім беру саясатын реформалау және білім берумен заманауи қоғам құру үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

Тірек сөздер: білім беруді интернационалдандыру, халықаралық ынтымақтастық, әлемдік білім беру кеңістігі, интеграция, жаһандану.

Arabova B.

Graduate student
«7M03112 - Regional studies»
KazNU named after Al-Farabi
Almaty, Kazakhstan
e-mail: baljan.arabova@mail.ru

RATE OF DEVELOPMENT OF COOPERATION IN THE FIELD OF EDUCATION BETWEEN RK AND EU

Abstract: This article examines cooperation in the field of education between the Republic of Kazakhstan and the European Union. Establishing and developing such cooperation opens up new opportunities for reforming educational policy in accordance with world trends and generally accepted standards in the educational system and creating a modern society with education.

Keywords: internationalization of education, international cooperation, world educational space, integration, globalization.

Білім беру саласындағы ынтымақтастық пен интеграцияның қажеттілігі қазіргі әлемде ХХ ғасырдың басында болған тенденциялармен анықталады. Осылайша, жаңа тәуелсіз елдердің пайда болуы посткеңестік кеңістіктегі білім беру жүйесінің дамуының жаңа кезеңін анықтады. Жаңа елдің әлемдік білім беру кеңістігіне табысты кіруін түсіну, елдің ғылыми-техникалық әлеуетін дамыту және жоғары санатты мамандарды тәрбиелеу қажеттілігі білім беру саласындағы халықаралық ынтымақтастықты орнатуға және дамытуға ықпал етті.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін халықаралық қауымдастыққа белсенді түрде кірісе бастады. Осы тұрғыда әлемнің дамыған елдерімен тең құқылы және өзара тиімді қарым-қатынастар орнату еліміздің халықаралық саясаттағы мәртебесі мен рөлін нығайтуда, қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін қолайлы жағдайлар жасауда, тұрақты экономикалық дамуда, әлемдік деңгейдегі мемлекет құру жолында шешуші рөл атқарады. Сонымен қатар Қазақстан Республикасы мен әртүрлі елдер арасындағы халықаралық ынтымақтастықтың түрлі салалары да қалыптасып, кеңейді.

Еуропалық жоғары білім беру жүйесі де реформалардан өтті, ол Болон декларациясына (1999 ж.) қол қоюдан басталды. Декларацияның мақсаты – Еуропалық жоғары білім беру аймағын құру және еуропалық жоғары білім жүйесін жаһандық деңгейде жандандыру [1]. Болон келісімінің маңызды міндеттерінің бірі білім беру кеңістігін интернационалдандыру болып табылады, бұл ұлттық білім беру жүйелерін сақтай отырып, халықаралық ынтымақтастықты білдіреді. Бұл ынтымақтастық түрлі

елдер мен аймақтардағы сарапшыларды даярлау деңгейін теңестіру; жоғары білім саласындағы халықаралық ынтымақтастық пен серіктестікті нығайту; шекаралар мен континенттер арқылы білім мен дағдыларды алмасу; жоғары білімнің дамуына жәрдемдесу сияқты өзекті мәселелерді шешуді көздейді. [2].

Қазіргі кезеңде білім беру саласының дамуы халықаралық ынтымақтастықтан бөлінбейтінін байқауға болады. Қазіргі білім беру біліммен, ақпаратпен, технологиямен және инновациялармен алмасу үшін делдал қызметін атқарады. Білімді алу, тарату және дамыту халықаралық қоғамдастықтың бірлескен іс-әрекеті арқылы жүзеге асырылуы мүмкін, бұл жоғары оқу орындары қызметінің халықаралық сипатын білдіреді. Білім беру саласындағы халықаралық ынтымақтастық жоғары оқу орындары қызметінің тиімділігін қамтамасыз етудің даусыз шарты болып табылады, өйткені ол тәжірибемен, сарапшылармен, ақпараттармен алмасуға, өзара әрекеттестік орнатуға, біліктілікті арттыруға және т.б. бағытталған. Сондықтан осы саладағы заманауи халықаралық ынтымақтастық интеграция мен жаһандану процестерінің әсерінен білім беру күрделілігімен және қарқынды дамуымен ерекшеленетін әртараптандырылған нысандарды алуда.

Қазіргі әлемдегі жаһандану процестері, әртүрлі елдердің ұлттық білім беру жүйелері алдында тұрған ортақ мәселелер білім беруді интернационалдандыру үдерісін күшейтеді: олар білім беру саясатында және ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып табысты шетелдік тәжірибелерді қабылдауға алғышарттар жасайды. Қазақстанның білім беру саясаты білім беру саласындағы ұлттық мүдделерді алға тартады және білім беру жүйесін жаңғырту қажеттілігін айқындайтын жаһандық дамудың жалпы тенденцияларын ескереді [3, 52 б.].

Қазақстан мен ЕО арасындағы жоғары білім саласындағы халықаралық ынтымақтастық екіжақты қарым-қатынастардың маңызды саласы болып табылады. Мекемеаралық серіктестікті нығайтуға, студенттердің, педагогикалық және әкімшілік қызметкерлердің, ғылыми қызметкерлер мен жастардың ұтқырлығын ынталандыруға, ақпарат пен тәжірибе алмасуды ынталандыруға бағытталған шараларға ерекше назар аударылады.

Қазақстан 2010 жылы Болон процесіне қосылды, бұл біздің еліміздің жоғары білім беру жүйесіне біршама үлкен өзгерістер әкелді. Болон декларациясына қол қойғаннан кейін және Еуропалық жоғары білім кеңістігінің (бұдан әрі - ЕЖБК) ресми қатысушысы болғаннан кейін Қазақстан Республикасы негізінен жоғары білімді интернационалдандыруға қатысты және Қазақстан Республикасы үшін маңызды болып саналатын Болон процесінің міндетті параметрлерін қамтамасыз етуге келісті. Бұл студенттердің, оқытушылардың және әкімшілік қызметкерлердің ұтқырлығын қамтиды. Қазақстанның ЕЖБК интеграциясы қазіргі қазақстандық білім беру жүйесінің ауқымды және жан-жақты жаһандану үдерісіне сәйкес даму бағыттарының біріне айналды.

Қазақстан мен ЕО арасындағы білім беру саласындағы ынтымақтастықтың нормативтік-құқықтық базасы:

1. Қазақстан Республикасы мен Еуропалық Одақ арасындағы әріптестік және ынтымақтастық туралы келісім (1995 ж.). Келісімнің 51-бабының 2-тармағына сәйкес, Қазақстан Республикасы халқының жалпы білім деңгейін және кәсіби біліктілігін арттыру үшін мұғалімдердің, мектеп бітірушілердің, басшылардың, жас ғалымдар мен зерттеушілердің, жастардың ұтқырлығы ынтымақтастық бағыттарының бірі болып табылады [4].

2. Кеңейтілген серіктестік пен ынтымақтастық туралы келісім (2015 ж.). Келісім Қазақстан-Еуроодақ қарым-қатынастарының дамуындағы жаңа белесті білдіреді және 21 ғасырда екіжақты әріптестікті тереңдету үшін берік негіз қалайды. 1-тараудың 244-бабында Қазақстан мен ЕО институтаралық ынтымақтастықты нығайтуға, студенттердің, педагогикалық және әкімшілік персоналдың, ғылыми қызметкерлер мен жастардың ұтқырлығын ынталандыруға, ақпарат пен тәжірибе алмасуды ынталандыруға бағытталған шараларға ерекше мән беретінін белгілейді [5].

3. ЕО және Орталық Азия арасындағы серіктестіктің жаңа стратегиясы (2007-2013 жж.). Құжат ЕО мен аймақ арасындағы ынтымақтастықты орнатудың қағидаттары мен басымдықтарын белгілейді және ынтымақтастықтың алты негізгі бағытын, оның ішінде бастауыш, орта және жоғары білім беру стандарттарын реформалау бағытын және Орталық Азия елдерін Болон жүйесіне қосуды айқындайды.

4. Аймақты тұрақты, гүлденген және тығыз байланысқан экономикалар мен саяси

кеңістіктерге айналдыру үшін Қазақстанмен және Орталық Азияның басқа елдерімен күшті және заманауи серіктестік құруға бағытталған Орталық Азияға арналған ЕО-ның жаңа стратегиясы: күшті серіктестіктердің жаңа мүмкіндіктері (2019 ж.) [6].

Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы білім беру саласындағы ынтымақтастық Болон процесінің қағидаттарына сәйкес жүзеге асырылады. Еуропалық білім беру секторының толыққанды мүшесі және Болон клубының белсенді қатысушысы ретінде Қазақстан ұлттық және халықаралық міндеттемелер негізінде, қолданыстағы нысандарды ескере отырып, кредиттік жүйені қоса алғанда, ұтқырлық саласындағы өзінің ішкі саясатын жүзеге асырады.

Болон процесіне қатысушы елдердегі университеттерді интернационалдандыруға қатысты мәселелер Еуропа Кеңесінің келесі құжатымен реттеледі: Еуропалық университеттердің эквиваленттік конвенциясы (ETS № 15) (1953 ж.) [7], Университеттік оқу ұзақтығының баламалылығы туралы Еуропалық конвенция (1956 ж.) [8]; Университеттің біліктілігін академиялық тану туралы Еуропалық конвенция (1959 ж.) [9], Шетелде оқитын студенттерге арналған стипендияларды жалғастыру туралы Еуропалық келісім (1969 ж.), Еуропалық аймақта жоғары білімге қатысты біліктіліктерді тану туралы конвенция (1997 ж.) [10].

ЕО-ның білім беру жоспары жоғары білімді тек білім беру артықшылықтарын ғана емес, сонымен қатар ЕО-ның Қазақстандағы ұзақ мерзімді мүдделерін іске асыру тетігіне айналдырады. TACIS бағдарламасы Еуропалық Одақтың 1991 жылы Қазақстанға ірі экономикалық және әлеуметтік өзгерістерді жүзеге асыру үшін «техникалық көмек» көрсету жөніндегі алғашқы бастамасы болды. TACIS жоспарының ажырамас бөлігі бола отырып, Tempus жоспары Лиссабон стратегиясы мен Болон үдерісін іске асыру контекстінде ЕО мен Қазақстан арасындағы жоғары білім беру саласындағы ынтымақтастықтың көзқарасын кеңейтеді. Қазақстан Еуропалық Одақ 2013 жылы іске қосқан Erasmus+ жобасына қатысып, «жоғары білім беру саласындағы әлеуетті арттыруға және бизнес, ғылыми зерттеулер мен жоғары білім арасында байланыс орнатуға» өз үлесін қосты. [11, 5-б.].

Қазақстанның ЕО білім беру бағдарламалары мен жобаларына қатысуы институттық және ұлттық деңгейде жоғары білім беруді жаңғыртуға елеулі үлес қосты. Қазақстанды біртұтас еуропалық білім беру кеңістігіне интеграциялау процесінің маңызды құрамдас бөлігі білім беру бағдарламалары мен ЕО бағдарламалары шеңберінде қазақстандық және еуропалық білім беру жүйелерінің тиімді өзара іс-қимылын күшейту болып табылады.

Қазақстан мен ЕО арасындағы білім беру саласындағы ынтымақтастықты одан әрі кеңейту мақсатында 2021 жылдың маусым айында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің қатысуымен Қазақстанда бірінші Қазақстан-Еуропалық білім форумы өтті. Форумда жаңа міндеттерге тап болып отырған жоғары білім беруді дамытудың жаһандық үрдістері, интернационалдандыруды кеңейту мәселелері, қазақстандық және еуропалық университеттер арасындағы академиялық ынтымақтастықты одан әрі дамытудың ұсынылған бағыттары талқыланды [12].

Қазақстандық жастардың ЕО-мен академиялық және ғылыми алмасу бағдарламаларына қатысу мүмкіндіктерін кеңейту және ЕО-дағы қазақтар үшін визалық жүйені жеңілдету мәселелері «Қазақстан Республикасы – Еуропалық Одақ» ынтымақтастық кеңесінің 2021 жылғы отырысында көтерілді [13].

Осылайша, жоғары білім Қазақстан мен ЕО арасындағы ынтымақтастықтың маңызды аспектісі болып табылады. Қазақстанның қызығушылығының арқасында еліміздің білім беру жүйесі жоғары білім саласындағы еуропалық жетістіктерге, соның ішінде Болон процесінің ережелеріне сәйкестендірілді. Қазақстанда ЕО білім беру бағдарламасын жүзеге асырудың арқасында жоғары білім беру саласындағы аймақаралық ынтымақтастық көпжақты нысанда белсенді түрде дамып келеді деп айтуға болады. Қазақстан мен Еуропалық Одақ арасындағы ынтымақтастық жоғары білім саласындағы өзара тиімді қызмет үшін кең мүмкіндіктер мен өсіп келе жатқан әлеуетті көрсетеді. Бұл серіктестік білім беру және оқыту мәселелері бойынша құрылымдық саясат диалогының жоғары инновациялық институционализациясы болып табылады. Қазақстан мен ЕО арасындағы диалог тұрақты түрде тәжірибе және озық тәжірибе алмасуды, білім беруді дамыту мен білім беру саясатына шолу жасауды, негізгі мәселелерді талдауды, көлденең және салалық мәселелер бойынша зерттеулер мен білім алмасуды қамтиды.

ӘДЕБИЕТ

1. Болон декларациясы (1999 ж. 19 маусым) – Қолжетімділік режимі URL: [https://iqaa.kz/images/doc/Bologna/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20\(1999\).pdf](https://iqaa.kz/images/doc/Bologna/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20(1999).pdf). - (қаралған күні: 24.10.2023)
2. European Association for International Education [Electronic resource] (2016) //European center for expertise, networking and resources in the internationalization of higher education. – Қолжетімділік режимі URL: <https://www.eaie.org/community.html> - (қаралған күні: 24.10.2023).
3. Калжанова Г.М. (2016) Модернизация системы образования в Казахстане //Проблемы и перспективы развития образования: материалы VIII Междунар. науч. конф. (г. Краснодар, февраль 2016 г.). – Краснодар: Новация, 2016. – С. 52-55.
4. Соглашение о партнерстве и сотрудничестве между Республикой Казахстан, с одной стороны, и Европейскими Сообществами и их Государствами-членами, с другой стороны (г. Брюссель, 23 января 1995 года) – Қолжетімділік режимі URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1007871. - (қаралған күні: 25.10.2023).
5. Закон Республики Казахстан от 25 марта 2016 года № 475-V ЗРК «Соглашение о расширенном партнерстве и сотрудничестве между Европейским Союзом и его государствами-членами, с одной стороны, и Республикой Казахстан, с другой стороны» – Қолжетімділік режимі URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=37496546. - (қаралған күні: 25.10.2023).
6. Joint Communication to the European Parliament and the Council. The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. – Brussels, 2019. – P. 1–16.
7. Европейская конвенция об эквивалентности дипломов, ведущих к доступу в университеты (Париж, 11 декабря 1953 г.) // Официальный сайт нормативно-правовых документов РК. – Қолжетімділік режимі URL: https://online.zakon.kz/DOCUMENT/?doc_id=1011104. - (қаралған күні: 26.10.2023).
8. Европейская Конвенция об эквивалентности сроков обучения в высших учебных заведениях (Париж, 15 декабря 1956 г.) // Официальный сайт нормативно-правовых документов РК. – URL: https://online.zakon.kz/DOCUMENT/?doc_id=1021091. - (қаралған күні: 27.10.2023).
9. Европейская Конвенция об академическом признании университетских квалификаций (Париж, 14 декабря 1959 г.) // Официальный сайт нормативно-правовых документов РК. – Қолжетімділік режимі URL: https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1011131. - (қаралған күні: 27.10.2023).
10. Закон Республики Казахстан от 13 декабря 1997 г. № 202-І «О ратификации Конвенции о признании квалификаций, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе» // Информационно-правовая система нормативно-правовых актов РК. – Қолжетімділік режимі URL: https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000202_. - (қаралған күні: 27.10.2023).
11. Toll B. From Tempus to ERASMUS+: a celebration of the 30th anniversary of the cooperation opportunities in Central Asia // Высшая школа Казахстана. 2017. – № 3 (19). – С. 8.
12. Казахстан и ЕС: новые горизонты академического сотрудничества / Международное информационное агентство KazInform. – Қолжетімділік режимі URL: https://www.inform.kz/ru/kazakhstan-i-es-novye-gorizonty-akademicheskogo-sotrudnichestva_a3807079. - (қаралған күні: 28.10.2023).
13. Образование и упрощение поездок в Европу затронуто на заседании совета «Казахстан – ЕС». – Қолжетімділік режимі URL: <https://sng.today/astana/17006-obrazovanie-i-uproschenie-poezdok-v-evropu-zatronuto-na-zasedanii-soveta-kazahstan-es.html>. - (қаралған күні: 28.10.2023).

УДК 94(560):355.48

Исабаева Д.Ж.,

Академик Ә.Қуатбеков атындағы
Халықтар достығы университеті
«7М01514 - М а т е м а т и к а»
мамандығы магистранты
Шымкент, Қазақстан
e-mail: isa-dinara@mail.ru

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА «АЛГЕБРА» КУРСЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Түйін: Аталмыш мақалада автор педагогикалық жоғары оқу орындарында алгебра курсын оқыту әдістемесінің ерекшеліктерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, автор оқушылар мен болашақ математика мұғалімдеріне алгебра курсын оқытуда Excell компьютерлік бағдарламасын және wordwall бағдарламасын қолданудың тиімділігін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: алгебра, GeoGebra, Excell компьютерлік бағдарламасы, wordwall бағдарламасы

Isabaeva D.J.,

Peoples' Friendship University
named after Academician A.
Kuatbekov, Magistracy's student,
«7M01514- Mathematics»
Shymkent, Kazakhstan
e-mail: isa-dinara@mail.ru

METHODOLOGICAL FEATURES OF TEACHING THE COURSE «ALGEBRA» IN PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

Abstract: In this article, the author examines the features of the methodology of teaching algebra courses in pedagogical universities. According to the research paper, the author emphasizes the effectiveness of using the computer program Excell and wordwall when teaching students and future teachers of mathematics algebra course.

Keywords: algebra, computer program GeoGebra, Excell, wordwall program

Қазіргі уақыттағы заманауи әлеуметтік-экономикалық өзгерістер мен әрбір азаматтың табысты кәсіби қызметке деген қажеттілігі оқу мен оқыту нәтижесіне жаңа талаптар қояды. Сонымен қатар, мемлекетіміздегі орта білім беру жүйесіне жаңа технологияларды, жаңартылған білім беру мазмұны мен оқытудың жаңаша әдіс-тәсілдерін қарқынды енгізу жоғары білім беру жүйесін, соның ішінде педагогикалық жоғары оқу орындарында білім беру процесіне біршама өзгерістер енгізуді талап етеді.

Жоғары білікті педагогикалық мамандарды, соның ішінде математика пәнінің мұғалімдерін дайындауда осы мамандыққа түскен студенттердің математикалық білімдерінің қаншалықты дәрежеде екендігі өте маңызды. Жалпы орта білім беру мектептерін бітіруші түлектердің математикалық білімдерінің жоғары болуы және оқу дағдыларының өз дәрежесінде қалыптасуы, олардың жоғары оқу орындарында оқуын табысты жалғастыруларына белгілі бір дәрежеде әсер етеді.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 23 тамыздағы №1080 қаулысымен бекітілген орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандартына сәйкес негізгі мектептің 7-9 сыныптарында «Алгебра» оқу пәні, ал 10-11 сыныптарында «Алгебра және анализ бастамалары» пәні оқытылады. Осыған байланысты алгебра курсының білім беру мекемелерінде маңызды және ауқымды орын алатынын көруге болады.

Білім алушылардың функционалдық сауаттылығын арттыру мақсатында Қазақстан

Республикасының білім және ғылым министрлігі 2016-2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына жаңартылған білім беру бағдарламасын енгізді. Жаңартылған білім беру мазмұны білім алушылардың үздіксіз білім алуына, болашақтағы кәсіптік мамандығын әрдайым жетілдіруі мен алған білімін өмірде қолдана білетін шығармашыл, сын тұрғысынан ойлай білетін тұлғаны қалыптастыруға бағытталған.

Алгебра курсының мазмұнында теңдеулерді шешу негізгі бөлімдердің бірі болып табылады. Оқушылар 5-6 сынып математика курсына бір және екі белгісізі бар сызықтық теңдеулерді және олардың жүйелерін шешуді үйренеді. Кейінгі сыныптағы алгебра курсына оқушылар бір белгісізі бар квадратты теңдеулерді және квадратты теңдеулерге келтірілетін төртінші дәрежелі теңдеулерді (биквадрат теңдеулер) шешуді меңгереді. Теңдеулерді одан әрі оқыту жоғары оқу орындарындағы екі бөлімнен тұратын жоғары алгебра курсына жалғасын табады. Бірінші бөлім – мазмұнында бірінші дәрежелі сызықтық теңдеулер жүйесін шешуді қамтитын сызықты алгебра негіздері, екінші бөлім бір белгісізі бар жоғары дәрежелі теңдеулерді қарастыратын көпмүшелер алгебрасынан тұрады. Көпмүшелер алгебрасында теңдеулердің түбірлерін іздеу ғана емес, олардың бар болуын зерттеу маңызды.

Педагогикалық университеттегі алгебра курсы жоғары деңгейлі абстрактылығымен, қатаң түрдегі ғылымилығымен, сонымен бірге, көптеген теориялық материалдардың баяндалуымен ерекшеленеді және ол білім алушылардың тиісті деңгейдегі даярлығын қажет етеді. Математикалық білім деңгейлері әртүрлі болатын және өздігінен жұмыс жасауға бейімделмеген бірінші курс студенттері жоғары оқу орындарында білім алуда және оқу материалдарын қабылдауда бірқатар қиындықтарға кездеседі. Сонымен қатар, педагогикалық жоғары оқу орындарындағы алгебра курсының мазмұны білім алушылардың тек теориялық білімін тереңдетуге бағытталып, мектептің алгебра курсының мазмұнымен байланысы жеткілікті деңгейде болмай отыр, осыдан оқытудағы үздіксіздік және сабақтастық принциптерінің бұзылғандығы байқалады.

«Мектеп – педагогикалық жоғары оқу орны – мектеп» жүйесінде сабақтастықтың мазмұндық және процестік жақтарын біртұтас қарастыру қазіргі заманғы білім беру жүйесінің деңгейлері арасындағы байланысты қамтамасыз етеді, оқушылардың математикалық білім сапасын арттыруға және педагогикалық жоғары оқу орындары түлектерінің математика мұғалімі болуға дайындығын қалыптастыруға мүмкіндік жасайды.

Осылардың барлығы алгебра курсына оқытуда ерекше әдіс-тәсілдерді іздестіру мен жасауды және оқу процесінде қолжетімді компьютерлік программаларды, мысалы GeoGebra, Excell компьютерлік бағдарламасын және wordwall бағдарламасын қолдану мүмкіндіктерін қарастыруды қажет етеді. Сонымен бірге, жоғары оқу орындарындағы педагогикалық мамандықтардың білім беру бағдарламаларының орта білім берудің жаңартылған мазмұнымен сабақтастығын қамтамасыз ету және болашақ математика мұғалімдерінің әдістемелік даярлығын күшейтуді мақсатында оларды қайта қарау қажетті.

Болашақ математика мұғалімдерін даярлау үшін алгебра курсының мазмұнын таңдауды білім алушылардың болашақ кәсіби қызметіне қажетті әдістемелік біліктерін қалыптастыруға бағыттап жасау қажетті және ол келесі міндеттерді шешуге мүмкіндік береді:

- педагогикалық жоғары оқу орындарында алгебра курсына оқытудың қазіргі жағдайы мен әдістемесін дамыту үрдістерін талдау;
- педагогикалық жоғары оқу орындарында алгебра курсына оқытудың мазмұны, әдістері мен формалары арасындағы сабақтастықты зерделеу;
- педагогикалық жоғары оқу орындарында алгебра курсына оқытудың әдістемелік ерекшеліктерін айқындау;
- оқушылар мен болашақ математика мұғалімдеріне алгебра курсына оқытуды ұйымдастыру әдістемесін жасау;
- педагогикалық жоғары оқу орындарында алгебра курсына оқыту әдістемесінің тиімділігін эксперимент жүзінде тексеру.

Қойылған міндеттерді шешу үшін келесі зерттеудің әдістері қолданылуы қажет: алгебра курсына оқытуға бағытталған ғылыми-теориялық мәселелерге, философиялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік және математикалық әдебиеттерге, жалпыға міндетті білім беру

стандарттарына, алгебра пәнінен оқу бағдарламаларына, оқулықтарға, оқу құралдары және оқу-әдістемелік кешендеріне теориялық талдау жасау; зерттеудің болжамын тексеру үшін педагогикалық эксперимент жүргізу және олардың нәтижелерін өңдеу; зерттеудің нәтижелерін әдістемелік семинарларда, ғылыми-практикалық конференцияларда талқылау.

ӘДЕБИЕТ

1. Шыныбеков Ә.Н. Алгебра. Оқыту әдістемесі. Атамұра баспасы. 2012 ж.
2. Нурбаева Д.М., Туяков Е.А. Возможности использования компьютерной программы GeoGebra в обучении курсу алгебры в школе и педвузе / Материалы международной научно-практической конференции 123 «Цифровое образование – передовые знания и компетентность» в рамках духовного возрождения. – Аркалык, 2018. – С. 55-60.
3. Абылкасымова А.Е., Туяков Е.А., Жумалиева Л.Д., Нурмухамедова Ж.М. Мектептегі математикалық есептерді шешуді оқытудың әдістемелік негіздері: оқу құралы. – Алматы, 2018. – 248 б

УДК 378.09.398.

Сагадиева Асем Орынбасаровна,
Магистрант, «7M04117 –
Инновациялық менеджмент»,
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,
Астана, Қазақстан, E-mail: sagadiyeva.
assem@gmail.com

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ БІЛІМ САПАСЫН БАСҚАРУ РЕСУРСЫ РЕТІНДЕ

Түйін: Педагогикалық дағдылар үнемі дамып келе жатқан цифрлық және инновациялық қоғамда білім беру жүйесін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Инновациялық технологияларды енгізуді басқару үшін қолда бар ресурстарды, қазіргі кадрлардың біліктілігін және оқу орындарының мүмкіндіктерін егжей-тегжейлі талдау қажет. Білім сапасын өзгерту үшін заманауи технологияларды пайдаланудың маңыздылығын бағаламау қиын. Оқу бағдарламасын қалыптастыруда уақыт тенденциясын ескермеу мүмкін емес. Оқу бағдарламасының жаңа сапасына жету инновацияның рөлін толық түсінгенде ғана мүмкін болады. Бұл мақалада басқаруға негізделген басқару жүйесінің ерекшеліктері қарастырылады, басқару жүйесі жүйенің жұмыс істейтін құрамдас бөліктерінің өзара байланысы тұрғысынан сипатталады және критерийлері қарастырылады.

Тірек сөздер: инновация, инновациялық қызмет, білім беру жүйесі, инновациялық технологиялар

Sagadiyeva Assem Orynbasarovna,
Master's student, «7M04117 –
Innovation management», ENU named
after L.N. Gumilev, Astana, Kazakhstan
E-mail: sagadiyeva.assem@gmail.com

INNOVATIVE ACTIVITY AS A RESOURCE FOR MANAGING THE QUALITY OF EDUCATION

Abstract: Pedagogical skills play an important role in shaping the education system in an ever-evolving digital and innovative society. In order to manage the implementation of innovative technologies, a detailed analysis of the available resources, the qualifications of the current personnel and the capabilities of educational institutions is required. It is difficult to underestimate the importance of using modern technologies to change the quality of education. It is impossible not to take into account the trend of time in the formation of the curriculum. Achieving a new quality of the educational program is possible only if the

role of innovation is fully understood. This article considers the features of the management system based on management, describes the management system in terms of the interrelationship of the working components of the system, and considers the criteria.

Key words: innovation, innovative activity, educational system, innovative technologies

Отандық менеджмент ғылымы қазіргі кезеңде қарқынды даму мен жаңарудың өзіндік кезеңін бастан кешіруде. Ол көптеген ішкі және сыртқы себептерге байланысты: қоғамдағы реформаларды жүзеге асыру, нарықтық қатынастарға көшу, басқарудың беделді әдістерін сынау, басқарудың ұлттық моделін іздеу және т.б. мектеп басшысының басқару қызметінің өнімділігіне әсер ететін факторлар: педагогикалық ұжымды, инновациялық білім беру мекемесі басшыларының бөлімше және еңбек ынтымақтастығын зерттеу, басшының жеке еңбегін ұтымды ұйымдастыру, ұйымдық-педагогикалық жұмыстың өнімділігін өзіндік бағалау, белсенділік. Инновациялық білім беру мекемесін басқару тұжырымдамасы осы басқару жүйесінің негізгі бағыттарын, оның құрылысы мен қызмет етуін қамтамасыз ететін негізгі факторларды анықтайтын жетекші идеялар жиынтығын қамтитын жүйенің теориялық моделі түрінде ұсынылуы мүмкін. Басқару жүйесінің айрықша белгілері: төрт деңгейлі басқару (стратегиялық, тактикалық, жылдам, өзін-өзі басқару); оқу орны мен педагогикалық ұжымның қызметін дамытуға бағыттау; нақты нәтижелерді бақылаудың қажетті деңгейін қамтамасыз ететін кері байланыс принципін жүзеге асыру; үлгінің ашықтығы, өздігінен қайталануы. Басқару процесі толық ақпараттық ашық жүйені білдіреді.

Соңғы жылдары педагогикалық инновацияларға озық тәжірибелерді енгізу және тарату инновациялық үдерістердің түрлері ретінде қарастырыла бастады. Ғылыми жарияланымдарды талдау білім берудегі инновациялық белсенділікті қамтамасыз ету сұрақтар тобын зерттеуді, оның ішінде инновациялық қызметті кеңейту қажеттілігін анықтайтын әлеуметтік-мәдени және адамгершілік-рухани факторларды анықтауды, педагогикалық инновацияларды өндіретін және жүзеге асыратын білім беру мекемесінің жаңа әлеуметтік типін анықтауды көздейтінін көрсетеді. Қазіргі заманғы менеджмент ғылымы өте қарқынды, жылдам қарқынмен дамып келеді, ол теориялық дамудың синтезін және ұзақ мерзімді практикалық қызметтен алынған қорытындыларды бағалауды білдіреді [1]. Педагогикалық инновация мәселелері, бейімделген мектепке көшу жағдайында өскелең ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің оңтайлы әдістерін іздестіру, жаңа білім саласын – педагогикалық инновацияларды қалыптастыруға байланысты ұғымдарды дәл анықтау, еңбектерінде кең өріс алған. педагогикалар К.Ангеловский, Е.М.Роджерс, В.С.Лазарев, М.А.Моисеев, М.М.Поташник, Т.И. Шамова және т.б. Шығармашылық әрекетке бейім мұғалімнің ең маңызды кәсіби және тұлғалық ерекшеліктері Г.Г.Воробьев, С.В.Ельканов, В.И.Журавлев, В.И.Загвязинский, Н.К.Крупская, А.С.Макаренко және Н.Д.Никандрованың еңбектерінде көрініс тапты. Оқу-инновациялық процестерді басқарудың дидактикалық және психологиялық негіздері егжей-тегжейлі зерттеу нысанына айналды Ю.К. Бабанский, В.С.Лазарев, М.М.Поташник, П.И.Третьяков, Т.И.Шамова, Р.Х.Шакурова, т.б.

Білім беру ұйымын басқару және ондағы инновациялық қызмет мынадай принциптерге негізделеді [2]:

- идеологиялық (өзінің тұжырымдамалық идеясы, білім беру ұйымына өзіндік көзқарасы);
- ғылыми сипаты (барлық әрекеттердің ғылыми негізделуі);
- жүйелі (бір-бірімен байланысқан элементтерден тұратын ашық жүйе);
- жеке көзқарас;
- жеке (дифференцияланған) тәсіл;
- объективтілік (нәтижелері бойынша іс-әрекетті бағалау).

Және тағы бір өте маңызды принцип, ол тез өзгертін жұмыс жағдайында білім беру ұйымын басқаруға қатысты. Бұл дамушы білім беру ұйымдарының басшыларының технологияларды (басқарушылық, педагогикалық және т.б.) пайдалануын көздейтін технологияландыру принципі.

«Технология» түсінігін анықтаудың нұсқалары бар. Технология - бұл белгіленген параметрлері бар өнімдерді алуға мүмкіндік беретін бастапқы материалдарды түрлендіру әдістері мен процестерінің жиынтығы мен тізбегі.

«Педагогикалық технология педагогикалық міндеттерді шешуге бағытталған мұғалім іс-әрекетінің бірізді өзара байланысқан жүйесі немесе алдын ала құрастырылған педагогикалық

процесті тәжірибеде жүйелі және дәйекті түрде жүзеге асыру ретінде түсініледі».

Технологиялау принципін қолдану – ұйымның инновациялық қызметі тиімді және жоғары сапалы болуы үшін оны қалай басқару керектігін түсіну [3].

Білім беру ұйымындағы инновациялық қызметті басқару – инновацияларды құру, меңгеру, пайдалану және тарату бойынша бірлескен іс-әрекеттер арқылы, оның ішінде білім алушылардың өзара іс-қимылын, оқытуды ұйымдастыру арқылы басқарылатын мектептің бүкіл жүйесін тиімді дамытуды қамтамасыз ететін әртүрлі деңгейдегі басқару субъектілерінің мақсатты қызметі. қызметкерлер, ата-аналар және қоғам; материалдық-техникалық, ақпараттық, бағдарламалық-әдістемелік, кадрлық, әлеуметтік-психологиялық қамтамасыз ету жағдайлары.

Дамып келе жатқан білім беру ұйымын басқарған кезде менеджер қызметтің жаңа түрін - инновациялық қызметті жүзеге асырады, бұл жаңа басқарудың ішкі жүйесі - білім беру ұйымының инновациялық ішкі жүйесі пайда болады, ол инновацияларды іздеу, дамыту және пайдалану, оларды енгізу арқылы өзгерістерді енгізуді көздейді. «жалпы» білім беру жүйесіне емес, жүйенің белгілі бір бөлігіне [4].

Жұмыс режимінде жұмыс істейтін білім беру ұйымының басқару процесінің құрылымын келесі 1 кесте түрінде көрсетуге болады (құрылымды В.Ю.Кричевский ұсынған, функционалдық тәсілдің логикасын А.Файоль әзірлеген, басшының қызметіне бейімделген. Ю.А. Конаржевскийдің білім беру ұйымы).

Кесте 1 - Жұмыс режимінде білім беру ұйымын басқару процесінің құрылымы

Басқару объектісі (субъектісі).	Іс-әрекеттің мазмұны	Басқару әрекеттері (функциялары)
адамдар (мұғалімдер, оқушылар, ата-аналар)	әкімшілік шаруашылық	мақсат қою
адамдар тобы (педагогикалық ұжым, студенттер, ата-аналар, шығармашылық топтар)	қаржылық экономикалық	ақпараттық
процестер (білім беру)	тәрбиелік	аналитикалық
рәсімдер (нормативтік, оқу-әдістемелік қамтамасыз етуді әзірлеу)	ұйым мен сыртқы орта арасындағы әдістемелік байланыс (әлеуметтік серіктестік) кадрлармен жұмыс	әзірлеу және шешім қабылдау түзету

Инновациялық қызметті басқару кезінде басшылық инновациялардың әртүрлі түрлерімен және инновациялар топтарымен бетпе-бет келеді, ал инновация білім беру ұйымы басшысының қызметі мен функцияларының әртүрлі түрлеріне енгізілуі мүмкін [5]:

- басқару тұжырымдамасына (жоғары білікті мұғалімдермен педагогикалық ұжым; білім беру ұйымының мақсаттарын қабылдауға педагогтар ұжымының ішкі дайындығын қамтамасыз ететін жағдайлар жасау; ынталандыру жүйесін құру (оқушылар мүдделерін жүзеге асыруға ықпал ететін моральдық және материалдық шаралар) ұжым және мүмкін болатын қайшылықтарды шешу);
- басқарудың ұйымдық құрылымында (білім беру ұйымының дәстүрлі құрылымынан кету, оқу үдерісінің мазмұнын өзгерту);
- басқару функцияларында (жоспарлау және ұйымдастыру; тенденцияларды болжау).
- басқару механизміне (басқару құрылымын, әдістері мен құралдарын өзгерту).

Педагогикалық ұжымның білім беру инновацияларын енгізуге дайындығын қамтамасыз ету білім беру мекемесінің инновациялық қызметін басқаруда үлкен рөл атқарады. Жаңа іс-әрекет түрі ретінде мұғалімнің инновациялық білім беру іс-әрекетіне дайындығының келесі құрамдастарын бөліп көрсетуге болады:

- мотивациялық-құндылық – инновациялық қызметті жүзеге асыру талаптарын ескере отырып, жаңа құндылықтарды енгізуге бағытталған тұлғаның трансформациясының бағытын анықтайды. іс-шаралар;
- интеллектуалдық-танымдық және белсенділік-шығармашылық – инновациялық

технологияларды меңгерумен байланысты тұлғалық өзгерістерге негіз жасайды;

- рефлексиялық – инновациялық білім беру қызметін жүзеге асыру жолдарына қатысты аналитикалық пайымдаулар түрінде алынған ақпаратты талдау мүмкіндігін болжайды.

Заманауи басшы инновациялық іс-әрекетті, педагогикалық ұжымның инновациялық өзгерістерге дайындығын және тәуекелге психологиялық-педагогикалық қолдау көрсетуі қажет. Демек, мұғалімді әртүрлі іс-әрекет түрлеріне, оның ішінде инновациялық іс-әрекетке дайындау бір-бірімен өзара әрекеттесетін және оқу-тәрбие процесінің нәтижесіне әсер ететін элементтердің жиынтығын қамтитын педагогикалық шарттарды жүзеге асырумен байланысты.

Күрделі білім беру жүйесінде инновациялық қызметтен, оның ішінде басқару процестерін қайта қарау арқылы қажетті нәтижеге қол жеткізуге болады. Жалпы білім беретін оқу орындарының ескі және тиімсіз басқару блогын өзгерту арқылы кадрлар тапшылығы бар ғылымды қажет ететін өндірістердің заманауи қажеттіліктеріне сұранысты қанағаттандыруға болады. Бұл инновациялық білім берудің тиімділігін арттыру үшін білім саласындағы басқару процестеріне түбегейлі өзгерістер енгізуді талап етеді.

Қорытындылай келе, инновациялық қызмет білім сапасын басқарудың сенімді ресурсы қызметін атқарады. Білім беру мекемелерінің мүмкіндіктерін есепке алу және бағалау оқу жоспарына жоспарланған өзгерістерді жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Осылайша, мұғалімнің де, оқушының да оқу-тәрбие процесінің тиімділігін айтарлықтай арттыруға болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Гребенникова О.М., Кочетова А.А. Инновационная деятельность как ресурс управления качеством образования // В сборнике: Система оценки качества образования в Санкт-Петербурге в 2020 году. Санкт-Петербург, 2020 С. 6-10.

2. Поташник, М.М. Управление инновационными процессами в образовании монография / М.М. Поташник, А.В. Лоренсов, О.Г. Хомерики. – М., 2008. – 352 с

3. Гужин А.А., Гужина Г.Н. Современное состояние и перспективы совершенствования государственной социальной политики // Инновационное развитие социально-экономических систем: условия, результаты и возможности. Материалы IV международной научно-практической конференции, Орехово-Зуево, 2016. С. 16-19.

4. Князева В.В., Вольтов А.В. Управление качеством образования в высокотехнологичной школе: современные практики // Управление качеством образования: теория и практика эффективного администрирования. 2021. № 1. С. 3-16.

5. Сечкарева Г.Г., Дегтярь Ю.В. Управление качеством образования в условиях современной школы // Технолого-экономическое образование. 2020. № 1 С. 21-25.

УДК 378.4

Satylganova U.N.

PhD student, «8D01721 - Training of teachers of a foreign language»

Ablai khan KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

e-mail: sunny_911991@mail.ru

FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE IN TECHNICAL AND PROFESSIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS USING COMPUTER-SUPPORTED COLLABORATIVE LEARNING TECHNOLOGIES

Abstract: This scholarly article explores the development of foreign language communicative proficiency within technical and professional educational institutions through the utilization of computer-supported collaborative learning technologies. The overarching strategic objective in Kazakhstan is to

modernize the technical and professional education system, aligning it with societal demands and the progressive evolution of the industrial and innovative aspects of the economy, while also promoting integration into the global educational landscape. President K-Zh. Tokayev's message to the people of Kazakhstan on September 1, 2021, underscores the critical importance of unity among the populace and the need for systemic reforms as the foundation for the country's prosperity. In an era of rapid global changes, the President recognizes the potential obsolescence of acquired knowledge by the time a graduate enters the labor market, thereby advocating for the adaptation of curricula to contemporary realities.

The COVID-19 pandemic highlighted the limitations of the effectiveness of information systems for remote learning, emphasizing the imperative for accessible and inclusive education. In light of this, the education and scientific sectors in Kazakhstan confront a substantial and time-sensitive challenge to not only keep pace with emerging trends but also to proactively shape these trends. The President's assertion that the world is on the brink of a profound transformation emphasizes the necessity of avoiding stagnation in linguistic and cultural studies while still honoring the nation's history and preserving traditions. In this context, foreign languages play a pivotal role in ensuring compliance with evolving societal and labor market requirements.

Key words: foreign language communicative competence, technical and professional educational institutions, computer-supported collaborative learning

Сатылганова У.Н.

Докторант, «8D01721-Шетел тілі
мұғалімдерін даярлау» Абылай хан
атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: sunny_911991@mail.ru

КОЛЛАБОРАТИВТІ-АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП, ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЕТЕЛ ТІЛІНІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Түйін: Бұл мақалада коллаборативті-ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы техникалық және кәсіптік оқу орындарында шет тілдік коммуникативтік құзіреттілігін қалыптастыру зерттеледі. Қазақстандағы басты стратегиялық мақсат – техникалық және кәсіптік білім беру жүйесін қоғам талаптарына және экономиканың индустриалды-инновациялық аспектілерінің прогрессивті эволюциясына сәйкестендіріп, сонымен бірге әлемдік білім беру ландшафтына интеграциялануға жәрдемдесу. Президент Қ-Ж. Тоқаевтың 2021 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына жолдауында халық арасындағы бірліктің маңыздылығы және елдің өркендеуінің іргетасы ретінде жүйелі реформалар қажет екендігі айтылған. Қарқынды жаһандық өзгерістер дәуірінде Президент түлек еңбек нарығына шыққан кезде алған білімінің ескіруі мүмкін екенін мойындап, сол арқылы оқу бағдарламаларын заманауи шындыққа бейімдеуді жақтайды.

COVID-19 қашықтан оқытудың ақпараттық жүйелерінің шектеулерін ашып, қолжетімді және инклюзивті білім беру қажеттілігін көрсетті. Осыны ескере отырып, Қазақстанның білім және ғылым секторларының алдында күрделі және өзекті міндет тұр: пайда болған тенденцияларға ілесу ғана емес, сонымен бірге осы үрдістерді белсенді түрде қалыптастыру. Президенттің әлем түбегейлі қайта құру қарсаңында тұр деген сөзі ел тарихына құрмет пен салт-дәстүрді сақтай отырып, тіл және мәдениеттануда тоқырауға жол бермеу қажеттігін көрсетеді. Бұл тұрғыда шет тілдері қоғам мен еңбек нарығының өзгермелі сұраныстарын қанағаттандыруда шешуші рөл атқарады.

Тірек сөздер: шет тілінің коммуникативтік құзіреттілігі, техникалық және кәсіптік білім беру мекемелері, компьютер арқылы бірлескен оқыту

Technical and vocational education is attained within college settings following the completion of basic secondary and/or general secondary education, adhering to the state-mandated standard for technical and vocational education. This standard was officially endorsed through Order No. 348, issued by the

Minister of Education of the Republic of Kazakhstan on August 3, 2022, and registered as Normative Legal Act No. 29031[1].

Contemporary education is emerging as a dynamic tool that best aligns with the requisites of a market-driven economy and a digitalized society. This shift in the educational paradigm coincides with a worldwide trend of reorienting education towards digitalization. The profound impact of digital transformation on the economy extends beyond the labor market, significantly influencing the education sector. In a globalized society characterized by a digital economy, individuals aiming for true competitiveness must possess in-depth knowledge of their respective professions, collaborate effectively in teams, exhibit strong interpersonal skills, demonstrate resilience in stressful situations, and be adept at performing professional tasks. Furthermore, they must possess the requisite professional, linguistic, and digital competencies [2].

One evolving approach in this context involves the utilization of collaborative information and didactic technologies, often referred to as Computer-supported collaborative learning (CSCL). This approach represents a burgeoning field within the realm of educational sciences, dedicated to the examination of how individuals can collectively learn with the aid of information and didactic technologies.

In the realm of foreign language professional education, there are several unresolved scientific, methodological, and technological challenges that necessitate precision in harnessing the full spectrum of opportunities provided by information and communication technologies. These challenges encompass the following areas:

Pedagogical methodologies and e-learning strategies that make use of practical software applications within the domain of foreign language vocational education.

Theoretical and practical underpinnings for shaping an information-competency model and the framework for the professional and pedagogical training of experts in foreign language education.

The fundamental conceptual and educational principles that govern e-learning in the context of foreign language-specific vocational education.

The systematic and rational selection, organization, and enhancement of information and communication resources in foreign language education, serving as the foundation for meeting the educational needs of specialized linguistic and professional personnel in educational institutions and industrial sectors of the economy.

The development and establishment of a well-founded contemporary methodological platform and educational and regulatory documentation that delineate the professional and educational role and significance of information and communication resources and programs in foreign language education. This should also consider the role of information technology components in the professional development of future specialists, as well as the criteria and standards for assessing the quality of information technology training.

The initiation of scientific and applied research to construct innovative and information repositories, providing access to global sources, which hold particular importance in both contemporary and future contexts.

Among the various modern information technologies, there are those with significant potential for generating interactive models of educational and managerial innovation clusters, systems for continuous professional education, corporate information systems for diverse educational purposes, and online educational and didactic programs often utilized for the commercialization of educational products [3].

In this context, technical and professional educational institutions confront a set of challenges, including the need to analyze and categorize digital technologies and effectively incorporate them into foreign language teaching. They must also explore avenues for integrating digital educational resources and collaborative information and didactic technologies to foster the development of foreign language communicative competence among students in these institutions.

These challenges reveal several contradictions, such as the misalignment between the training of mid-level specialists and the requirements of the labor market and global standards. Additionally, there is a growing demand from students in technical and professional educational institutions who are eager to engage with educational materials through collaborative information and didactic technologies, yet a lack of methodological guidance and recommendations for their effective use in foreign language education.

The identification of these contradictions gives rise to a research problem: the need to model the

theoretical and practical foundations for nurturing foreign language communicative competence in students within technical and vocational educational institutions using collaborative information and didactic technologies, specifically computer-supported collaborative learning.

Within the domain of foreign language teaching theory and methodology, research has been conducted by a range of both domestic and Russian scholars, including S.S. Kunanbayeva, M.K. Karmysova, A.M. Ivanova, T.D. Kuznetsova, A.A. Sadyk, T.T. Ayapova, N. Galskova, N.I. Gez, A.N. Schukin, I.L. Bim, E.I. Passov, G.V. Rogov, and E.N. Solovova.

Academician S.S. Kunanbayeva, in particular, extensively investigated the development of foreign language professionally-oriented competence, with notable contributions such as “Competence-based modeling of professional foreign language education” and “Strategic guidelines for higher foreign language education” [3].

Other researchers who delved into the methodology for cultivating foreign language professionally-oriented competence include L.E. Alekseev, O.Yu. Iskandarov, E.V. Kavnatskaya, L.V. Makar, P.I. Obratsov, O.Yu. Ivanov, A.P. Petrov, A.G. Izmailova, and L. V. Pokushalova.

The matter of education digitalization and digital educational resources has been explored by numerous scholars from both domestic and international arenas. Among domestic scientists, G.K. Nurgalieva, D.M. Dzhusubalieva, A.T. Chaklikova, A.I. Tazhigulova, Sh.M. Kalanova, S.S. Taulanova, G.B. Akhmetova, Sh.Kh. Kurmanalina, N.S. Asmatullaeva, E.Y. Bidaibekova, B.Zh. Sharipov, and others have made significant contributions. Russian researchers such as M.P. Karpenko, A.N. Tikhonov, A.A. Andreev, V.I. Soldatkin, V.P. Demkin, M.V. Moiseeva, and E.S. Polat, have also engaged in this field. Furthermore, foreign scholars like M. G. Moore, Wayne McIntosh, Linda Black, J. Jenkins, Arnset Hans Christian, and Ludwigsen Sten have made noteworthy contributions.

To address the research objectives and test the hypotheses, a variety of research methods will be employed, including theoretical methods such as critical analysis of relevant scientific literature, generalization, classification, and modeling. Empirical methods will encompass activities like observing the educational process, conducting surveys, administering tests, interviewing participants, and implementing experimental training.

The theoretical and methodological foundation of this study draws upon fundamental theories, including the cognitive-linguoculturological methodology and the theory of foreign language education as proposed by S.S. Kunanbayeva [4]. Additionally, it incorporates principles of the competency-based approach and the theory of informatization of education from various scholars.

The central idea driving this research is the deliberate cultivation of foreign language communicative competence in students of technical and professional educational institutions, achieved through the utilization of collaborative information and didactic technologies rooted in modern linguocultural methodologies of foreign language education.

Foreign language communicative competence stands as an essential element in the prospective professional endeavors of individuals who must engage in foreign language communication, conduct research, and analyze information required for the study of foreign practices. It is a key skill for working with technical literature and documentation in a foreign language within their chosen field of expertise.

In the contemporary educational context, collaborative information and didactic technologies hold substantial promise for nurturing the foreign language communicative competence of students in technical and vocational educational institutions.

The process of developing foreign language communicative competence in students of technical and professional educational institutions should be underpinned by contemporary principles derived from cognitive linguocultural methodologies in foreign language education.

REFERENCES

1. Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов дошкольного воспитания и обучения, начального, основного среднего и общего среднего, технического и профессионального, послесреднего образования» (зарегистрирован в Реестре государственной регистрации нормативных правовых актов под № 29031), (далее – ГОСО ТиПО)

2. Д.М.Джусубалиева, Б.Ж.Шарипов, Л.Т.Сері., Э.Ташкын Дистанцион-ное обучение в цифровую эпоху: учеб. пособие-Полилингва- Алматы, 2021
3. С.С. Кунанбаева Стратегические ориентиры высшего иноязычного образования: ТОО РПИК «Дәуір», -Алматы, 2015
4. С.С. Кунанбаева Теория и практика современного иноязычного образования. – Алматы, 2010 – 344 с.

УДК 371.31

Talap Sh.

4th year of Bachelor's Degree
6B01701 – «Training of Foreign Language Teachers»
KazUIR&WL named after Ablai Khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: talapshahizat@gmail.com

Golovchun A.A.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Professor of Ablai Khan KazUIR and WL
e-mail: al_tina@inbox.ru

MULTIMEDIA TECHNOLOGIES AS A WAY TO IMPROVE ENGLISH SPEAKING SKILLS OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

Abstract: In our rapidly evolving world, where communication skills are vital, the enhancement of English-speaking proficiency among secondary school students has gained paramount importance. This article delves into the implementation of multimedia technologies as a means to augment English-speaking skills. It explores the challenges and opportunities presented by multimedia in the context of secondary education, shedding light on its potential to foster effective communication. The article emphasizes the role of multimedia in promoting interactive language learning, reducing language anxiety, and preparing students for real-world language use. It concludes that integrating multimedia technologies is a pivotal strategy to enhance the English-speaking abilities of secondary school students.

Keywords: multimedia technologies, English-speaking skills, secondary school students, language proficiency, interactive learning, language anxiety, communication skills.

Талап Ш.

4 курс, бакалавриат
6B01701 – «Подготовка учителей иностранного языка»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: talapshahizat@gmail.com

Головчун А.А.

К.п.н., профессор КазУМОиМЯ
им.Абылай хана
e-mail: al_tina@inbox.ru

МУЛЬТИМЕДИЙНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК СПОСОБ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ НАВЫКОВ РАЗГОВОРНОЙ АНГЛИЙСКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНЕЙ ШКОЛЫ

Аннотация: В нашем стремительно развивающемся мире, где коммуникативные навыки являются жизненно важными, повышение уровня владения английским языком среди учащихся средней школы приобретает первостепенное значение. В данной статье рассматривается применение

мультимедийных технологий в качестве средства повышения уровня владения английским языком. В ней рассматриваются проблемы и возможности мультимедиа в контексте среднего образования, проливается свет на его потенциал для развития эффективной коммуникации. В статье подчеркивается роль мультимедиа в развитии интерактивного обучения языку, снижении языковой тревожности и подготовке студентов к использованию языка в реальной жизни. Делается вывод о том, что интеграция мультимедийных технологий является ключевой стратегией развития разговорного английского у учащихся средней школы.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, разговорные навыки английского языка, учащиеся средней школы, владение языком, интерактивное обучение, языковая тревожность, коммуникативные навыки.

In today's interconnected world, English language proficiency stands as a gateway to education, career opportunities, and global communication. English, as the global lingua franca, plays a pivotal role in facilitating cross-cultural exchanges, and the ability to speak it fluently is an indispensable asset in our contemporary society. However, secondary school students often grapple with the formidable challenge of developing their English-speaking skills. Conventional teaching methods, characterized by monotony and uninspiring content, have left many students disengaged and unmotivated. Despite the challenges, hope is on the horizon in the form of multimedia technologies, offering a promising solution.

The global significance of English proficiency cannot be overstated. In a world where international collaboration and information exchange are the norm, English serves as the primary medium of communication. It opens doors to higher education, enriches career prospects, and allows individuals to participate actively in the global community. However, secondary school students face a multitude of challenges when it comes to acquiring proficient English-speaking skills. Traditional teaching methods, typically characterized by mundane textbooks and uninspiring lectures, often fail to ignite students' enthusiasm and motivation. This disengagement results in students viewing the process of learning to speak English with apathy and resistance, making the task even more daunting.

Moreover, conventional classrooms frequently suffer from overcrowding, which can significantly limit opportunities for students to practice speaking. Language acquisition is most effective when students have ample opportunities for real-life conversations. However, overcrowded classrooms can hinder this essential practice. The challenges are further exacerbated by disparities in technology access among students. While some students may have easy access to multimedia resources and the internet, others lack these essential tools. This digital divide not only deepens educational inequalities but also hampers the effectiveness of multimedia resources. To address these challenges, educators and researchers have turned to technology, particularly multimedia technologies, as a beacon of hope. Multimedia technologies encompass a broad spectrum of digital tools and resources, including interactive software, language learning applications, and online platforms that incorporate audio, video, and interactive elements. These innovative technologies offer a new paradigm in language education that is engaging, effective, and adaptable.

Secondary school students encounter a host of specific challenges when striving to enhance their English-speaking skills. One of the primary obstacles is the dearth of motivation and engagement. Traditional teaching methods, which often emphasize passive listening and rote memorization, can fall short of inspiring students. Consequently, many students disengage from the learning process and may even develop a negative attitude towards acquiring English-speaking skills. Furthermore, the conventional classroom environment, characterized by large student-to-teacher ratios, often restricts opportunities for students to practice speaking. Effective language acquisition requires practical application, and in crowded classrooms, not all students receive adequate speaking practice opportunities, impeding their progress.

Moreover, disparities in technology access among students can exacerbate these challenges. While some students may have access to multimedia resources and the internet at home, others are left without these vital tools. This digital divide threatens to deepen educational inequalities, as students with limited access to technology miss out on the benefits of multimedia resources. To effectively address these challenges and unlock the full potential of multimedia technologies in secondary school language education, a paradigm shift is required. It necessitates a pedagogical perspective that ensures multimedia resources genuinely contribute to language learning without creating distractions.

Beatty (2003) emphasizes the capacity of multimedia technologies to capture students' interests and enhance their motivation [1]. Traditional methods of language instruction often involve lengthy lectures and repetitive exercises that do little to inspire learners. In contrast, multimedia resources harness visual and auditory elements, interactive exercises, and authentic real-world applications to create a dynamic and engaging learning environment.

Research substantiates the significant motivational impact of multimedia technologies [1, p. 56]. This motivation is a natural consequence of the enjoyable aspects of multimedia language resources, which often feature interactive language games, authentic video clips, and culturally rich content. When students find learning enjoyable and engaging, they invest greater time and effort in developing their English-speaking skills, effectively overcoming the challenges inherent in language acquisition.

Multimedia materials that integrate audio and video elements make substantial contributions to the development of listening comprehension and pronunciation. Listening comprehension is a fundamental component of language learning, as it acquaints students with the sounds, accents, and speech patterns of native speakers. Traditional listening exercises frequently lack access to authentic materials, limiting the comprehensiveness of the listening experience. Multimedia technologies proffer a vast array of authentic listening materials, including interviews, podcasts, news broadcasts, and films. These materials expose students to diverse accents and varying speaking speeds, effectively preparing them for real-world communication. Consistent engagement with multimedia resources equips students with the listening skills necessary to understand spoken English [2].

In addition to listening, multimedia technologies provide opportunities for students to practice and refine their pronunciation. Many multimedia language learning platforms offer pronunciation guides and interactive exercises that allow students to record their speech and receive constructive feedback. This active engagement with pronunciation constitutes a vital step in the journey toward enhancing speaking skills.

One of the distinctive advantages of multimedia technologies lies in their suitability for self-paced learning. Traditional classroom settings often require all students to progress at the same rate, regardless of individual learning strengths or weaknesses. This one-size-fits-all approach inevitably leaves some students struggling to catch up while others are held back. Multimedia resources empower students to independently improve their English-speaking abilities [3]. Students can revisit challenging concepts, replay audio or video materials, and practice speaking at their own pace. This self-guided approach aligns seamlessly with the diverse learning speeds of students, ensuring that no student is left behind and that each can advance at an optimal rate.

In the confines of overcrowded classrooms, where speaking practice opportunities may be scarce, multimedia technologies assume a supplementary role of immense importance. The challenges posed by large student-to-teacher ratios can severely limit opportunities for each student to engage in adequate speaking practice. This limitation poses a considerable obstacle to the development of English-speaking skills, as speaking fluency hinges on regular and consistent practice. Multimedia technologies provide a much-needed remedy to this challenge by furnishing additional speaking practice opportunities. Interactive language software and platforms frequently encompass speaking exercises designed for individual completion. These exercises simulate real-life conversations, affording students the means to practice speaking and respond to diverse scenarios. In this capacity, multimedia serves as a valuable supplementary resource for educators dedicated to enhancing students' speaking skills [4]. The seamless integration of multimedia resources into secondary school language education, though promising, demands careful consideration of several challenges and critical issues to ensure its utmost efficacy.

The harmonious integration of multimedia resources into language education necessitates a clear alignment with pedagogical goals. Curricula must be thoughtfully designed to effectively incorporate multimedia elements in ways that amplify language learning without causing distractions. Educators must ascertain how multimedia resources can complement and augment existing teaching methods, ensuring they remain in harmony with the curriculum's learning objectives and goals. This essential task requires meticulous planning and coordination to harness the full potential of technology in the realm of language education [5].

Ensuring equal access to multimedia resources constitutes a crucial requirement. Disparities in technology access among students can severely impact the effectiveness of multimedia-enhanced language

learning. Without equal access to necessary technology, some students may be left without the advantages that these resources provide. This digital divide has the potential to exacerbate educational inequalities. Therefore, ensuring all students, regardless of their circumstances, can access technology for language learning is of paramount importance. Bridging this divide is essential to uphold the principle of equitable access and to prevent any students from being left behind [6].

To effectively navigate the evolving landscape of language education and capitalize on the benefits of multimedia technologies, educators need to adapt to technology integration. This transition necessitates comprehensive professional development programs that enhance educators' digital literacy and instructional strategies. To fully unlock the potential of multimedia technologies, educators must acquire the skills, knowledge, and confidence to integrate these tools into their teaching methods. Continuous training and professional development programs are essential components of this adaptation process. These programs should offer training in technology integration, pedagogical techniques for multimedia-enhanced learning, and strategies for optimizing the learning experience through multimedia resources. Competent and confident educators play a pivotal role in the successful integration of multimedia technologies into secondary school language education. Therefore, investing in their professional development is crucial for realizing the transformative potential of these technologies in the classroom [6, p. 316].

Overall, the ability to speak English fluently is a crucial skill for secondary school students in our interconnected world. However, conventional teaching methods often leave students disinterested and unmotivated in their pursuit of English-speaking skills. Overcrowded classrooms and disparities in technology access further compound these challenges. Multimedia technologies offer a promising solution, and research supports their effectiveness in enhancing motivation, engagement, listening and speaking skills, and self-paced learning. These technologies also provide vital supplementary resources in crowded classrooms.

However, successful integration comes with its own set of challenges. Multimedia resources must align with pedagogical goals to ensure they genuinely contribute to language learning. Bridging the digital divide and ensuring equal access to technology is vital to prevent inequalities among students. Finally, the professional development of educators is a critical aspect of maximizing the potential of multimedia technologies. As the role of multimedia technologies in language education continues to evolve, their potential to revolutionize the acquisition of English-speaking skills is undeniable, shaping a brighter future for secondary school students seeking to thrive in our interconnected world.

REFERENCE

1. Beatty, K. (2003). Teaching and researching computer-assisted language learning. Pearson Education.
2. Chappelle, C. A. (2003). English language learning and technology: Lectures on applied linguistics in the age of information and communication technology. John Benjamin's Publishing.
3. Levy, M., & Stockwell, G. (2006). CALL Dimensions: Options and issues in Computer-Assisted Language Learning. Lawrence Erlbaum Associates.
4. Warschauer, M. (1996). Comparing face-to-face and electronic discussion in the second language classroom. *CALICO Journal*, 13(2-4), 7-26.
5. Chang, C. K., & Chen, G. D. (2016). A blended learning environment for language learning: Possibilities and challenges. *Recall*, 18(3), 312-316.

Talapova A.K.

Master student

«7M01711- Training of foreign language teachers»

Kazakh Ablai khan UIR&WL

Scientific adviser: **Sadykova A.K.**

Candidate of pedagogical sciences, associate professor, Kazakh Ablai khan UIR&WL

Almaty, Kazakhstan

E-mail: assel.kai2000@mail.ru

UNVEILING THE MULTIFACETED REALM: PROFESSIONALLY-BASED COMPETENCE OF FOREIGN LANGUAGE TEACHERS IN CONTEMPORARY EDUCATION

Abstract: The article examines the contemporary challenges of professional development for educators in the educational sphere. Educators need to adapt to innovations, ensuring quality education and student development. The importance of continuous learning and self-education for educators is emphasized, and key competencies for effective work in the modern educational environment are highlighted. The article makes a valuable contribution to understanding the process of professional evolution and professionally-based competence of educators in the context of an innovative educational sphere, serving as a useful source of information for all stakeholders striving to ensure successful education and nurturing of future generations.

Keywords: professional development, educational sphere, adapt, innovation, quality training, professional evolution, professionally-based competence.

Талапова А.К.

Магистрант, «7M01711- Подготовка педагогов иностранного языка»,

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Научный руководитель: **Садыкова А.К.**

Кандидат педагогических наук, доцент

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
город Алматы, Казахстан

E-mail: assel.kai2000@mail.ru

РАСКРЫВАЯ МНОГОГРАННУЮ СФЕРУ: ПРОФЕССИОНАЛЬНО-БАЗИРУЕМАЯ КОМПЕТЕНЦИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В СОВРЕМЕННОМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация: В статье рассматриваются современные вызовы профессионального развития педагогов в сфере образования. Преподавателям необходимо адаптироваться к инновациям, обеспечивая качественное образование и развитие учащихся. Подчеркивается важность непрерывного обучения и самообразования для педагогов, а также выделяются ключевые компетенции для эффективной работы в современной образовательной среде. Статья вносит ценный вклад в понимание процесса профессиональной эволюции и профессионально-базируемой компетенции педагогов в контексте инновационной образовательной сферы, служа полезным источником информации для всех заинтересованных сторон, стремящихся обеспечить успешное образование и воспитание будущих поколений.

Ключевые слова: профессиональное развитие, образовательная сфера, адаптация, инновации, качественное обучение, профессиональная эволюция, профессионально-базируемая компетенция.

The fundamental objectives of modernizing the contemporary education system are represented by tasks of attaining a high level, corresponding to the current and progressive necessities of an individual, society, and the state in the formation of a multifaceted and well-developed citizen. This individual must possess the capability of successful adaptation within society, independent selection of a life path, entry into the labor sphere, and continuation of education, as well as self-improvement and self-learning.

In the process of renovating contemporary education, new demands arise for teachers. A proficient educator is regarded as someone possessing unrestricted and dynamic thinking, capable of foreseeing the outcomes of their work and accordingly adapting the pedagogic procedure. This becomes an assurance for resolving the assigned tasks. An integral part of the education modernization process is the elevation of teachers' expertise, which directly influences the quality of education. The professional growth of teachers remains a pivotal concern and holds significance for all participants in the educational process.

The competence of a teacher is demonstrated in the ability to effectively apply their knowledge to address diverse pedagogical tasks, shape behavioral norms, and in the readiness to overcome different issues. Vital aspects include emotional responsiveness, empathetic capacity, a high level of emotional stability, and pedagogical tolerance in various conflict situations. All these qualities contribute to a high-quality educational process and the development of students' well-rounded personalities.

We consider the concept of the "competence" as the domain of applying specific knowledge, skills, and abilities of a teacher, which represents an essential aspect of competency in a broader sense. In the practical application of this concept, special attention should be given, as it is a key category in modern pedagogical theory and practice. In our view, it is incorrect to consider the terms "competence" and "competency" as synonymous. Competency, as a more comprehensive and substantive concept, encompasses competences as its constituent elements.

The scope of competence (in contrast to competency) is limited by specific situational boundaries and the area of application, but not arbitrary, rather objectively determined in a functional aspect. In other words, it is local and encompasses relevant knowledge, skills, and abilities reflecting the specificity of professional activity. Each competence, thus, is relatively independent.

In the process of contemporary modernization of the national education system, the professionally-based competence of a foreign language teacher becomes a crucial element, contributing to the globalization of the educational process and the integration of individuals into the global socio-cultural space. This is influenced by the particularities of learning a foreign language and its functional aspects. While studying a foreign language, individuals are able to effectively fulfill diverse socially significant functions, such as communicative, informational, educational, developmental, educational-formative, cultural, and humanitarian functions.

The diversity of functions performed by the subject and their social significance are determining factors for the peculiarity of the phenomenon of foreign language teacher's professionally-based competence. This competence manifests in multiple dimensions simultaneously: it serves as an important part of the cultural subsystem and a form of professional activity, as well as a mechanism of professional socialization and a distinct reality that contributes to the individual's growth, development, and self-realization.

Obviously, a distinct methodological approach is necessary for the scientific analysis of the foreign language teacher's professionally-based competence, which fully takes into account its specificity. Additionally, it is essential to consider the contemporary demands and challenges posed by the increasing globalization and rapid development of information technologies for educators. This will enable the development of more effective foreign language teaching methods, contributing to better preparation of students for life in the global socio-cultural space.

The development of an individual as a professional can lead to the emergence of distinct qualities and characteristics specific to the given field of activity. These psychological features facilitate the accomplishment of professional tasks and contribute to the development of optimal methods and approaches to work.

According to our research, the combination of all these elements determines comprehensive characteristics of pedagogical activity and impacts its professional development. Based on our research, an educator should be competent not only in pedagogical knowledge and skills but also in understanding and developing their personal traits.

Studying scientific research from both domestic and foreign scholars, it can be concluded that the concept of “competence” represents an important and substantive component of professional activity, but by itself, it does not provide a complete description of this process. Approaches to defining professional competence may vary; however, all researchers acknowledge that the primary function of competence is the development of teachers’ professional and personal qualities. The level of a teacher’s professionally-based competence determines the effectiveness of their work.

Thus, the following aspects of professionally-based competence can be distinguished:

1. Professionally-based competence of a teacher encompasses a complex combination of theoretical knowledge, practical skills, and significant personal qualities, enabling the teacher’s readiness for successful implementation of pedagogical activities.

2. A key aspect of professionally-based competence is the educator’s awareness of their personal and professional capabilities, ability to manage their state, communication, and behavior, as well as mastery of the technology of pedagogical interaction.

3. Professionally-based competence can be regarded as a psychological tool of the specialist, ensuring the effectiveness of their work.

4. It stimulates the teacher’s need for constant professional growth, awareness of their successes and failures, and encourages activity and autonomy.

5. The educator’s professionally-based competence is an integral part of their psychological culture and a crucial element of professionalism.

6. Professionally-based competence extends beyond narrow specialization and requires a comprehensive understanding of a wide range of educational, psychological, social, physiological, and cultural issues related to education.

Thus, our perspective on “professionally-based competence” implies that it is a qualitative characteristic of an expert’s personality, encompassing a system of theoretical knowledge and associated with the ability and willingness to utilize this knowledge and experience to address tasks in the socio-professional domain. We understand “professionally-based competence” as the ability of an individual to effectively apply acquired knowledge, skills, and abilities from various fields in practice.

In our vision, an educator is an agent of enlightenment, culture, and civilization, possessing a vibrant creative potential and aspiring to comprehend the essence of the surrounding world. In this pursuit, the teacher reexamines existing societal notions and values, and at times finds themselves inside a specific culture or subculture, observing it from an outsider’s perspective. For the educator, it is crucial to move forward, expanding the realm of freedom for society, individuals, and culture, striving for continuous development and growth.

The main factor for the success of innovative education lies in teachers’ readiness for a constant innovative mode, their ability to flexibly, promptly, and adaptively respond to ever-changing societal, labor market, personal, and evolving technological needs, as well as the continuously evolving information environment. The development of professionals’, in our case future foreign language teachers, professionally-based competence in the field of education plays a crucial role in ensuring the sustainability and stability of this process. Continuous learning and adaptation to changes become key aspects for the successful work of educators in an innovative environment. Only flexible and open-minded educators to new ideas will be able to effectively design educational programs, utilizing modern technologies and tools for student learning and development. By developing their professional skills and competencies, educators can better meet the demands and needs of society, ensuring successful and sustainable development of innovative education.

Despite the extensive presence of the term “professional competence” in scientific literature (e.g., works by V. A. Adolf, T. G. Brazhe, E. F. Zeer, I. A. Zimney, N. V. Kuzmina, M. I. Lukyanov, A. K. Markova, A. M. Novikov, G. S. Trofimova, M. A. Choshanov, J. Raven, and others), there is still no unified interpretation of this concept.

The analysis of scientific works conducted by us enabled us to formulate our own interpretation of this phenomenon, which we understand as a combination of generalized knowledge, skills, and abilities, ensuring successful outcomes in students’ education and upbringing.

Scientists also differ in their perception of the structural components of a teacher’s professionally-based competence. Some authors view it as a hierarchy of knowledge and skills (for example, A. G. Kazakova,

L. V. Komarovskaya, N. V. Kuzmina), while others (e.g., Yu. V. Vardanyan, A. K. Markova, N. V. Matyash, E. M. Pavlyuchenkov) emphasize specific abilities related to professional craftsmanship.

From our perspective, the most comprehensive understanding of a teacher's professionally-based competence arises when considering three main components: activity-related (knowledge, skills, abilities for independent activity, activity motivation, career growth aspirations); personal (knowledge, skills, and abilities fostering student's personal development, empathy, self-development pursuit, emotional management skills); socio-communicative (knowledge, skills, and abilities in pedagogical communication, optimism, a striving for agreement).

Teacher's professional preparation as a key element of professionalism is a complex and integrated education, based on positive motivations for choosing the profession, uniting multiple levels of personal development. This education encompasses a system of knowledge, skills, and abilities, practical experience, reflective activity, and dialogical culture, which manifests in the theoretical and practical readiness and capacity of the teacher for effective resolution of educational tasks and student upbringing.

Teacher's professional readiness is a complex educational phenomenon. Diverse categories describing terms and concepts in this field (e.g., competent behavior, competency-based teaching, competency models, and others) reflect the multidimensionality and versatility of the studied phenomenon. The formation of teacher's professional readiness within the framework of a competency-based education model is not limited to professional training alone, as general education aimed at developing future specialists' key competencies plays a crucial role in this context, ensuring their successful professional career. Analyzing the various aspects of professional readiness of the teacher allows defining the essence and content of this phenomenon, based on its systemic and multilevel interaction of its components.

Teacher's professionally-based competence represents a complex and multi-level formation of personality, based on positive motivations, a broad spectrum of knowledge, skills, and abilities, practical experience, reflective approach, and dialogical culture. These elements contribute to the development of theoretical and practical readiness, enabling the teacher to effectively address educational and nurturing tasks.

Overall, teacher's professionally-based competence is an integral quality, determined by the level of knowledge and the ability to master various types of competencies. This enables the teacher to effectively perform their duties and ensure their socio-professional mobility. Structurally, professionally-based competence includes three aspects of the teacher's activity: functional (procedural), subject-related (content-based), and personal. These aspects complement each other and play a crucial role in shaping a qualified and successful foreign language teacher.

The aspect of teacher's professionally-based competence related to the subject matter side characterizes the state of professional knowledge and the level of formation of professional skills. This knowledge primarily reflects the teacher's general professional readiness for their activity and are based on the fundamental philosophical, psychological, and pedagogical components of their training. It is important to emphasize that professional knowledge constitutes the theoretical foundation for teacher's professional competency.

Moreover, it is important to consider that in the modern educational context, the role of the teacher becomes increasingly multifaceted and requires the ability to adapt to rapidly changing conditions. This entails not only possessing theoretical knowledge but also the ability to apply it in real practice, as well as a readiness for continuous professional development. As a result, the effective combination of professional knowledge and skills in various areas of a teacher's activity is a key factor in their successful work and ensures a high level of professional competency.

Particular attention should be given to a set of skills that have the most significant impact on the formation of overall professionally-based competence. These integral skills include the ability to assess one's work as a whole, identify cause-and-effect relationships between tasks, objectives, methods, resources, conditions, and outcomes; identify macro and micro-cycles in their work; shift from assessing individual pedagogical skills to evaluating effectiveness and professionalism; identify "weak points" in their professionally-based competence; recognize the connection between work methods and student learning and development outcomes; study and assess the work of colleagues.

Research skills are equally important as they enable the transition from complex practical issues to

their formulation as scientific problems, conduct systematic observation, and pedagogical experiments with the manipulation of various factors to determine their influence on outcomes.

Considering that the foundation of teacher's professionally-based competence is their unified personality activity, its realization cannot be solely ensured by professional knowledge and skills. The level and characteristics of teacher's professionally-based competence are also determined by their personal qualities and spiritual-moral potential, constituting the personal aspect of competency. Therefore, for effective and high-quality teaching, it is essential to develop both the professional and personal aspects of teacher's competence.

REFERENCE:

1. Amelina S.M., Tarasenko R.O. (2017) Studying technologies for creating electronic terminological bases in the process of professional training of translators. *Information Technologies and Learning Tools* 60(4), 105–115. doi:10.33407/itlt.v60i4.1738.
2. Колыхматов В.И. (2020) Профессиональное развитие педагога в условиях цифровизации образования: учеб-метод. Пособие. СПб.: ГАОУ ДПО «ЛЮИРО», 135 с.
3. Berkimbayev K. & Niyazova G. (2021). Structural-content model for forming the digital competence of teachers. A. Âsauî atyndağy Halyqaralyq qazaq-turik universitetinî habarşysy, (122), 73-84. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/habarsi/issue/72380/1168825>
4. Kessler G. (2020) Professionalizing your use of technology in English language teaching. In C. Coombe, N.J. Anderson, and L. Stephenson (Eds.), *Professionalizing Your English Language Teaching*. Springer.
5. Солдатов Г., Зотова Е., Лебедева М., Шляпников В. (2013) Цифровая грамотность и безопасность в Интернете. Методическое пособие для специалистов основного общего образования. М.: Google, 311 с.
6. Rubach C., & Lazarides R. (2021). Addressing 21st-century digital skills in schools—Development and validation of an instrument to measure teachers' basic ICT competence beliefs. *Computers in Human Behavior*, 118, 106636
7. Байденко В.И. (2005) Компетентностный подход к проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования (методологические и методические вопросы), метод. пос. М.: Исследов. центр проблем качества подготовки специалистов, 114 с.
8. Зеер Э.Ф., Сыманюк Э.Э. (2015) Реализация компетентностного подхода в системе инновационного образования, *Инновационные проекты и программы в образовании*, №4, С. 6-11.
9. Куланбаева С.С. Теория и практика современного иноязычного образования. - Алматы: Дом печати Эдельвейс, 2010. - с. 91.
10. S. M. Prokhorova, "The concept of digital competence of a foreign language teacher in educational space worldwide", *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Frana. Pedahohichni nauky*, vol. 4, no. 82, 2015, pp. 113-116. (in Ukrainian).
11. V. Brazdeikis, "The Digital Competence Framework for Citizens", *Skaitmeninîs kompetencijos sandara (metmenys). Švietimo informacinių technologijų centro direktorius Plenarinis pranešimas "Kompiuterininkų dienos – 2017"*, Kaune, VU KnF, 2017. [Online]. Available: http://www.upc.smm.lt/tobulinimas/dokumentai/DigComp_2.1_translation_LT.pdf Accessed on: May, 30, 2023 (in English)
12. Джусубалиева Д.М. Эффективное использование дистанционных образовательных технологий в учебном процессе: проблемы и перспективы // *Вестник КазНУ. Серия «Педагогические науки»*. - 2012. - No 1(35). - с. 5-9.
13. H. R. Henseruk, "Digital competence as one of professionally significant competences of future teachers", *Open educational e-environment of modern University*, vol. 6, 2019, pp. 8-16. doi:10.28925/2414-0325.2019.6.816. (in Ukrainian).
14. Healey D. (2016) 'Language learning and technology: past, present and future', in *Routledge Handbook of Language Learning and Technology*, eds L. Murray & F. Farr, Routledge, New York, NY, pp. 9–23.

**СЕКЦИЯ 6.
МОНОПОЛИЯСЫЗДАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА ТУРИЗМ МЕНЕДЖМЕНТІ МЕН
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯЛАРДЫ ДАМУЫ ӨЗГЕРІСТЕРІ**

**СЕКЦИЯ 6.
ТРАНСФОРМАЦИЯ РАЗВИТИЯ МЕНЕДЖМЕНТА ТУРИЗМА И МЕЖДУНАРОДНЫХ
КОММУНИКАЦИЙ В УСЛОВИЯХ ДЕМОНОПОЛИЗАЦИИ**

**SECTION 6.
TRANSFORMATION OF THE TOURISM MANAGEMENT DEVELOPMENT AND
INTERNATIONAL COMMUNICATIONS IN THE CONTEXT OF DEMONOPOLIZATION**

UDC 356:84.6

Nurpeisova L.S.,
Candidate of Economic Sciences,
Professor
Sagyrbayeva D.E.,
Master of Philological Sciences, lecturer
Abylai Khan KazUIR&WL
Almaty, Kazakhstan
e-mail: Leila_1410@mail.ru
e-mail: sagyrbaeva9900@mail.ru

**THE IMPORTANCE OF STANDARDISATION IN IMPROVING THE
QUALITY OF HOTEL SERVICES**

Abstract: The article deals with theoretical and practical aspects of quality and safety of hotel service. The concept of quality of hotel service is considered. The essence and role of service standards in achieving success of a hotel enterprise are shown. The varieties of safety at the hotel enterprise and possible consequences for the hotel in case of providing poor quality services are indicated. The classical structure and composition of hotel standards are given. The directions of standardisation improvement for the improvement of quality and safety system are suggested.

Keywords: hotel service, quality, service, standardisation

Нурпеисова Л.С.,
к.э.н., профессор
Сагырбаева Д.Е.,
магистр ф.наук, преподаватель
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: Leila_1410@mail.ru
e-mail: sagyrbaeva9900@mail.ru

**ЗНАЧЕНИЕ СТАНДАРТИЗАЦИИ В ПОВЫШЕНИИ КАЧЕСТВА ГОСТИНИЧНОГО
ОБСЛУЖИВАНИЯ**

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты качества и безопасности гостиничного обслуживания. Рассмотрено понятие качества гостиничной услуги. Показаны сущность и роль стандартов обслуживания в достижении успеха гостиничного предприятия. Указаны разновидности безопасности на гостиничном предприятии и возможные последствия для отеля в случае предоставления некачественных услуг. Приведены классическая структура и состав

стандартов отеля. Предложены направления совершенствования стандартизации для улучшения системы качества и безопасности.

Ключевые слова: гостиничное обслуживание, качество, услуга, стандартизация

Нурпеисова Л.С.,

Ph.D., профессор

Сағырбаева Д.Е.,

Философия ғылымдарының магистрі,

оқытушы, Абылай хан атындағы

ҚазМУиМЯ, Алматы, Қазақстан

e-mail: Leila_1410@mail.ru

e-mail: sagyrbaeva9900@mail.ru

ҚОНХЕЛДЕР ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ САПАСЫН ЖАҚСАРТУДА СТАНДАРТТАУДЫҢ МАҢЫЗДЫҒЫ

Андатпа: Мақалада қонақ үй қызметінің сапасы мен қауіпсіздігінің теориялық және практикалық аспектілері қарастырылған. Қонақ үй қызметінің сапасы түсінігі қарастырылады. Қонақ үй кәсіпорнының табысқа жетуіндегі қызмет көрсету стандарттарының мәні мен рөлі көрсетілген. Қонақ үй кәсіпорнындағы қауіпсіздіктің түрлері және сапасыз қызмет көрсету кезінде қонақүй үшін мүмкін болатын салдарлар көрсетілген. Қонақ үй стандарттарының классикалық құрылымы мен құрамы келтірілген. Сапа мен қауіпсіздік жүйесін жақсарту үшін стандарттауды жетілдіру бағыттары ұсынылған.

Кілт сөздер: қонақ үй қызметі, сапа, сервис, стандарттау

The Golden Law of Service states that guests should be served as you would like to be served. Quality issues play a crucial role in the production and consumption of hotel services. Without quality service a hotel enterprise is unable to achieve its main goals. The world history of development of various hotel corporations and chains shows that profit is, first of all, the result of quality.

When assessing the quality of hotel services, the consumer compares what he/she was provided with what he/she wanted to receive. Thus, we can say that quality is, first of all, the feeling of satisfaction of the client from the service, and a quality service is a service that meets the needs of the guest. The level of quality, in turn, depends on the degree of coincidence of the customer's perceptions of the real and desired service in a hotel or restaurant.

Service quality standards are those standards that must be adhered to for quality service and to achieve competitiveness in the service industry. Service standards refer to a list of procedures and daily operations performed by staff to maximise visitor satisfaction. For the success of a hotel enterprise, it is necessary to develop service standards for each enterprise individually, taking into account international and national requirements. The standards should be flexible and meet the wishes of customers, especially regular customers, as well as correspond to the enterprise.

The classic structure of service standards in the hospitality industry includes the following components:

- room booking;
- hotel car park;
- reception;
- check-in;
- the completeness and cleanliness of the room;
- maid service;
- service in the restaurant;
- employee appearance;
- telephone etiquette;
- conventional signs (pictograms);
- safety and emergency management techniques [1].

The number of internal standards for the hotel is 250-400 units, approximately 50% of them regulate the rules of personal customer service and 50% regulate external and operational aspects [2].

In modern conditions the problems of hotel services security become especially important. There are some varieties of service safety that contribute to the process of effective customer service: operational and technical safety; environmental safety; information safety; legal safety; financial safety; property safety; safety related to human health, etc. As a result of providing unsafe (low-quality) services, the hotel may suffer significant losses, namely:

(a) Loss of image, accompanied by customer churn and a decrease in the investment attractiveness of the enterprise;

b) financial: penalties of the state for non-compliance with the legally established rules of safety organisation of the enterprise's activity (for example, in terms of violations of fire safety rules); compensation of material and moral damage to the customers of the service, as well as legal costs, etc.;

c) property: losses of movable, immovable property as a consequence of the manifestation of certain types of risks (e.g., fire danger, theft), etc. [3].

The order of activity in hotels is provided through the standards of the organisation, which are created and approved in the hotel itself. For successful development of the hotel it is very important not only to develop these standards, but also to strictly observe them and control their fulfilment. The indicators set by the standards should ensure high quality of hotel services and take into account the best domestic and foreign experience.

Service in the hospitality industry is a complex and multi-stage process, starting from the moment the client realises his need for the service and ending with his departure from the hotel. It is very important to understand the composition, content, interrelation of elements.

Functional purpose of the hotel enterprise Based on this criterion, two large groups of enterprises are distinguished: transit and destination hotels.

Transit hotels are designed to serve tourists in conditions of a short-term stopover, are located along highways with high traffic, are designed of small or medium capacity with a limited level of comfort. Such type of hotels as motels is widely spread in the world.

The first motels appeared in the United States, and the national statistics of this state defines them as establishments for the reception of tourists travelling by car.

Motels are simple one- or two-storey buildings of small or medium capacity, located outside urban areas, near motorways. They are characterised by a medium level of service with a small number of staff and a full range of technical services: garages, car parks, refuelling and repair stations and other services.

The first motel was built by California architect Arthur Heineman in 1925 in San Luis Obispo, a town about 200 miles from Los Angeles. At the time, it was a nearly all-day drive to get to this location. Heineman designed his motel so that guests could drive up to the doors of their one-story bungalows or to the garage adjacent to the bungalow. There were only 40 such bungalows, and they stood around a courtyard.

It was not until the 1950s that motels became a new hotel concept in their own right. In 1952, a motel was built by Kemmons Wilson, founder of the Holiday Inn chain. The growth in the number and popularity of motels created considerable tension between the owners of the existing accommodation businesses of the 1950s.

Customers' preference for motels made many small traditional hotels uncompetitive. Some were forced to cease operations. In some cases, the competition became dramatic. Recognition came

only in the 1960s, when traditional hotel owners embraced the new concept with full realisation of its necessity in the US hotel industry, reflected in the acceptance of motel owners into the American Motel and Hotel Association.

Target hotels are subdivided into business hotels and leisure hotels.

Business hotels. The beginning of the development of the concept of business hotels was laid in the United States with the opening of the Buffalo Statler Hotel in 1908 by Ellsworth Statler, designed to serve businessmen and merchants.

Currently, this concept is one of the leading in the hotel services market, which is largely due to the peculiarities of the existing demand for hotel accommodation: over 50% of trips made are business trips, leisure and medical trips - about 40%, trips for other purposes - about 10%.

The importance of business customers to hospitality businesses stems from a number of reasons:

1. Business people - participants of conferences, symposiums, forums, etc., as a rule, have a large income, in connection with which they not only pay for their accommodation, but also actively use additional services (laundry, hairdresser, massage rooms, swimming pool, sports complexes, casino, car rental, etc.). Besides, business people often stay in hotels with their family members, who are not connected with the business programme, but actively participate in the entertainment programme. All this results in a significant increase in hotel revenues.

2. Orientation on servicing business people allows hotels to carry out the most accurate preliminary booking of places, to forecast the load of the material base.

3. Excellent opportunities for repeat visits are created. Being associated with the business event, people directly receive information about the hotel itself, the services offered, their quality, etc. In case of satisfaction, they will definitely share the information and recommend the hotel to their friends and acquaintances, and they will definitely use the services themselves again

4. catering for business travellers allows hotels to increase their utilisation during the off-season, etc.

Business travellers must be catered for and business hotels have the following requirements:

- location near administrative, public and other centres of cities and settlements;
- predominance of single rooms in the room stock;
- mandatory organisation of a working area in the room along with a rest and sleeping area;
- availability of rooms-apartments in the room stock required for service in cases of
- accommodation for business people with their families;
- availability of special premises for business events (conference halls,
- meeting rooms, exposition rooms, etc.);
- availability of specialised technical equipment for simultaneous interpretation, all kinds of
- types of communications and office equipment;
- availability of financial support services (bank branches, currency exchange offices, etc.);
- Ensuring the provision of high quality catering (availability of restaurants
- European and national cuisine, cafes and bars of the highest categories, as well as room service);
- provision of car parks and garages for vehicles, etc.

Resort hotels. The concept of a resort hotel provides accommodation, catering and a number of additional services for people seeking rest and recuperation.

The most popular locations for spa hotels are areas that provide opportunities for recreation and treatment in natural climatic and natural conditions (on sea coasts, in mountainous areas, etc.).

Specialists believe that the enterprises - prototypes of modern spa hotels have developed since the II century AD, the time of the appearance of ancient Roman baths with mineral springs, serving as a place of rest and luxurious banquets of high society.

The structure of resort hotels should obligatory provide premises for medical services of therapeutic and preventive nature, provision of dietary meals, sports and active recreation, etc. The structure of resort hotels should be designed to provide medical services of therapeutic and preventive nature, provision of dietary meals, sports and active recreation, etc.

The most important problems faced by resort hotels are due to the seasonality of demand, which significantly affects the utilisation of their facilities. Many resorts are inherently seasonal. The duration of the period of active operation can vary from 90 to 180 days, which often depends on climatic and a number of other factors.

In order to equalise utilisation during the off-season, in recent years many resort hotels have sought to create new markets, in particular, the increasing attention of these hotels has turned to catering for business tourism.

Seasonality of demand for hotel services generates a number of other problems, one of which is the formation and retention of skilled labour force. As a rule, the seasonal nature of labour recruitment in resort hotels weakens the influence of such important motivational factors as promotion and career opportunities.

In many cases, motivation issues are difficult to resolve and it is often the case that the hotel management has to hire a new group of employees each season, which entails significant training costs.

Another group of serious problems is ensuring the safety and maintenance of the building and equipment in proper condition in the off-season period when the hotel is closed. In order to solve these problems, foreign practice has chosen the way of using sophisticated electronic equipment that allows to reduce the security staff without losing the effectiveness of security measures.

Tourist hotels. The essence of the concept of a tourist hotel is summarised as follows:

A tourist hotel is usually located on tourist routes and receives customers from these routes;

the complex of services offered in a tourist hotel is formed in accordance with the programme of the route and is determined in advance by the voucher or travel voucher;

a tour bureau or travel and excursion bureau is provided for the organisation of services in the structure of a tourist hotel.

In the period of the USSR, the concept of a tourist hotel was the leading one in the hotel services market. Due to the serious changes that have occurred recently, it has lost its relevance, and the enterprises that developed this concept, despite the preservation of travel and excursion bureaus in their structure, began to focus on serving other market segments

In foreign practice in the group of tourist hotels, the most widespread are sports hotels, providing tourists with wide opportunities for various sports activities

REFERENCES

1. Lifits I. M. Standardisation, Metrology and Certification: Textbook. 3rd ed. And add. M.: Yurait-Izdat, 2020. 330 c
2. The future is for standardisation and certification of services. [Electronic surs]. Mode of access: <http://www.staratel.com/iso/ISO9000/> (date of reference: 10.12.2016).
3. Terekhov A. M. Organisation of service security in hotel complexes //www.languages.com. - (date of reference: 12.10.2018).

УДК 33.338.1

Ракымжанова С.С.,

ст. преподаватель

КазУМОиМЯ имени Аблай хана.

г. Алматы, Казахстан

e-mail: rss1972@mail.ru

Бекбенбетова Б.,

к.э.н., доцент

КазУМОиМЯ имени Аблай хана.

г. Алматы, Казахстан.

e-mail: zara_52@mail.ru

Жүнисбек А.Ә.,

ст. преподаватель

КазУМОиМЯ имени Аблай хана.

г. Алматы, Казахстан

e-mail: aalzh@mail.ru

Мырзабаева Д.Ж.

ст. преподаватель

КазУМОиМЯ имени Аблай хана.

г. Алматы, Казахстан

e-mail: danegulmyrzabaeva@gmail.com

РОЛЬ И ЗНАЧИМОСТЬ ГОСТИНИЧНОГО БИЗНЕСА В РАЗВИТИИ ТУРИЗМА

Аннотация: В статье, опираясь на опыт международной практики развития индустрий

гостеприимства, авторами отмечено, что гостиничная индустрия, имеющая значительный потенциал в своем развитии, является частью туристического бизнеса и неоспоримо влияет на его развитие (в свою очередь, как и туристический бизнес на развитие индустрии гостеприимства). Основой роста продуктивности туристического бизнеса, безусловно является, обеспеченность его инфраструктурными компонентами.

Авторами обоснованы, что индустрия гостеприимства, сегодня - одна из динамично развивающихся, высокодоходных отраслей экономики государства. Приведены приоритетные возможности и проблемы развития индустрии гостеприимства в современных условиях.

Ключевые слова: гостиничная индустрия, международная экономика, экономика, туризм, индустрия гостеприимства, туристические потоки.

Rakymzhanova S.S.,

senior lecturer, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: rss1972@mail.ru

Bekbenbetova B.,

PhD, Associate Professor, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: zara_52@mail.ru

Zhunisbek A.A.,

c.ph.sc., senior lecturer, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: aalzh@mail.ru

Murzabayeva D.Zh.,

senior lecturer, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: danegulmyrzabaeva@gmail.com

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE HOTEL BUSINESS IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM

Abstract: In the article, based on the experience of international practice in the development of hospitality industries, it is noted that the hotel industry, which has a significant potential in its development, is part of the tourism business and indisputably affects its development (in turn, like the tourism business on the development of the hospitality industry). The basis for the growth of the productivity of the tourism business, of course, is the provision of its infrastructure components. The authors substantiate that the hospitality industry today is one of the dynamically developing, highly profitable branches of the state economy. Priority opportunities and problems of the development of the hospitality industry in modern conditions are given.

Keywords: hotel industry, international economy, economy, tourism, hospitality industry, tourist flows.

В современных условиях развития экономик стран на международном уровне, наряду с такими прибыльными, ведущими направлениями экономики, как продажа нефти, нефтепродуктов и автомобилей на экспорт, уверенно выходит на достойное третье место и туристический бизнес.

В этой связи, сегодня туризм используя около семи процентов всего мирового капитала является одним из самых высокодоходных видов бизнеса в мировом сообществе.

Всемирная туристская организации ООН (далее - UNWTO) отмечает, что к 2030 году можно ожидать, что число выезжающих людей за пределы своей страны по интересным городам, на известные курорты, и в страны, богатые памятниками исторических мест и культуры достигнет свыше полторы млрд. человек. Что даст возможность повысить доходы от гостинично-туристской деятельности, приблизительно до 2 трлн. долларов США, а количество созданных в сфере туризма новых рабочих мест до 550 млн. [1]

Сегодня в развитии мировой экономики туризм становится одной из ведущих и быстро развивающихся сфер экономики. Во всем мире туризм признан, как стимулирующее звено, положительно влияющее не только на развитие индустрии гостеприимства, но и на транспорт, связь, строительство, производство товаров и услуг, сельское хозяйство, народное потребление и другие отрасли экономики. Значима роль туристического бизнеса в формировании валового внутреннего продукта, в обеспечении занятости населения и организации новых рабочих мест.

Нельзя скидывать со счетов, и индустрию делового туризма (MICE), так как в условиях глобализации развитие связей на международном уровне экономик стран особо важны. К примеру, сегодня известные, крупные зарубежные компании тратят на деловые поездки приблизительно 2 трлн. долларов США в год, и затраты на подобные мероприятия заложены в главных статьях расходов компании.

По данным Всемирного совета по туризму и путешествиям (далее - WTTC) в 2019 году объем мирового рынка делового туризма превысил 1,228 трлн. долларов США., а в 2026 году глобальный рынок делового туризма приблизится к цифре 1,658 трлн. долларов США, а значит ежегодный прирост его составит в среднем 3,7 %. Нужно отметить, что очень бурный рост туризма отмечается, в Китае и в Индии. А Казахстан, как близлежащая страна к Китаю может вполне, занять свое место в мире по-деловому и событийному туризму. [2]

Надо отметить, что гостиничная индустрия занимает важнейшее место в развитии международного туризма, так как туристские потоки непосредственно зависят от величины гостиничного сектора и качества предлагаемых средств размещения.

Сегодня гостеприимство представляет собой мощнейшую сферу услуг региона, страны или туристского центра и важную составляющую экономики туризма, В то же время, гостиничный бизнес – это, очень быстро развивающаяся отрасль национального хозяйства, если конечно, развиты сопутствующие ему сферы экономики. На гостиничный бизнес приходится около шести процентов мирового валового национального продукта и около пяти процентов всех налоговых поступлений.

Кроме того, развитие туризма и гостиничного бизнеса стимулируют развитие ряд других направлений, как производство товаров народного потребления, строительство, торговля, сельское хозяйство и т.д. Если учесть, что на три работника сферы услуг и два рабочих места, косвенно связанных с обслуживанием, приходится услуга в среднем на десять туристов, проживающих в отеле, то можно обеспечить работой не мало специалистов данной сферы. В сфере индустрии гостеприимства гостиничный фонд во всех странах мира примерно равняется свыше семнадцати млн. мест, при том их состояние, как количественно, так и качественно, соответствуют величине спроса в сфере международного туризма.

В современной экономике гостиничный бизнес представлен как экономический комплекс, начало развития которого все же формируется на основе мирохозяйственных процессов и отношений. Но в свою очередь, гостиничный бизнес и сам выступает значимым катализатором экономического роста разных быстро развивающихся стран, потому что выступает ядром распределения и перераспределения валового национального продукта между государствами, которое не связано с вывозом товаров и услуг.

В то же время индустрия гостеприимства являет собой материально-техническую основу отрасли и обуславливает разновидности, качество и особенности туристского продукта. Гостиничный бизнес, представлен множеством видов средств совместного и индивидуального размещения, как гостиницы, отели, мотели, студенческие или молодежные hostels, апартаменты, туристские приюты, а также частный сектор, который также участвует в туристической деятельности.

Основные аспекты развитие туристической деятельности в целом, отображаются на соответствующих показателях функционирования предприятий индустрии гостеприимства, которые в свою очередь, определяют показатели туристской активности на данном направлении. Тут, еще значимо, строительство новых гостиниц с инновационным подходом, которые значительно повысят привлекательность туристского бизнеса. Подобный подход в продвижении туристического бизнеса, неоспоримо будет источником привлечения огромного количества туристов, что увеличит их потоки и в гостиничном бизнесе, при этом повышая уровень конкурентоспособности его на туристском рынке. [3]

Повышение конкурентоспособности предприятий индустрии гостеприимства очень важно, так как сегодня этот вид бизнеса стремительно набирает обороты в своем развитии и является перспективной отраслью, которая приносит весьма большие доходы. Основной целью стремления предприятий индустрии гостеприимства к высокому уровню развития является, конечно же получение хороших результатов, в виде высокого дохода, а значит прибыли, который все же зависит, от качества и объема предоставляемых услуг. Отметим, что все предприятия гостиничного бизнеса стремятся к увеличению объема предоставляемых ими услуг и это не просто в условиях жесткой конкуренции на рынке.

При рыночных условиях на конкурентоспособность предприятий индустрии гостеприимства влияет колоссальное количество разнообразных факторов, это и размер, дизайн и расположение номерного фонда, уровень звездности, его географическое положение, инфраструктура, инновационные технологии, организационные возможности используемые в своей деятельности, и конечно же стоимостные показатели, то есть цены номеров и др. Важны и другие показатели мест отдыха, как профессионализм и квалификация обслуживающего персонала, уровень материально-технического оснащения предприятия, уникальность предоставляемых услуг, значимость памятников и исторических мест, имеющихся в регионе, где расположена гостиница и др. [4]

Тем не менее, все названные факторы, можно озвучить, как классическо-стандартными, так как, сегодня этот список факторов пополняются с ужесточением конкуренции на рынке услуг с еще более существенными. Сама конкурентная среда, для рождения новых инновационных идей, которые очень важны для продвижения бизнеса, является значительным стимулирующим фактором. Быть конкурентоспособным, умея выживать в жестких условиях рынка при этом еще и повышая свою деловую активность – есть важнейшая аксиома развития предприятий предлагающих услуги отдыха сегодня, на международном уровне. [5]

Таким образом, важными деловыми направлениями в сфере индустрии гостеприимства являются формирование конкурентных преимуществ и повышение конкурентоспособности предоставляемых услуг и предприятия, в целом, создание стабильной клиентской базы мотивируя гостей высоким качеством услуг и разными формами льгот, и акции к обслуживанию, поиск и применение инновационных начал предоставления гостиничных услуг, непрерывное совершенствование политики развития предприятия с учетом всех требований изменяющихся ситуации на рынке туристических и гостиничных услуг.

ЛИТЕРАТУРА

1. Официальный сайт ЮНВТО [электронный ресурс]: http://www.unwto.org/index_r.php.
2. Gbta bti™ outlook 2018. annual global report & forecast prospects for global business travel 2018-2022
3. Никольская, Е.Ю., Современные технологии и организация гостиничной деятельности: учебное пособие / Е.Ю. Никольская, Л.А. Попов, Н.С. Семкина. — Москва: Русайнс, 2020. — 288 с. — ISBN 978-5-4365-5056-5. — URL: <https://book.ru/book/937008> (дата обращения: 19.02.2022). — Текст: электронный.
4. Гареев, Р.Р., Инновации в гостиничном и туристском бизнесе.: учебное пособие / Р.Р. Гареев. — Москва: КноРус, 2021. — 228 с. — ISBN 978-5-406-05040-8. — URL: <https://book.ru/book/939125>. — Текст: электронный
5. Тарасенко, Э.В., Практические инструменты конкуренции в люксовом сегменте рынка гостиничных услуг: монография / Э.В. Тарасенко, М.Ю. Лайко, Е.Л. Ильина. — Москва: Русайнс, 2021. — 214 с. — ISBN 978-5-4365-6963-5. — URL: <https://book.ru/book/940256> (дата обращения: 19.02.2022). — Текст: электронный.

УДК 371.3

Айдарханова Баян Касымовна

Кандидат психологических наук,
доц. кафедры педагогики-психологии
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
г. Алматы
E-mail: aidikrock@mail.ru

ЭТНИЧЕСКОЕ САМОСОЗНАНИЕ ЛИЧНОСТИ

В данной статье рассматривается актуальный вопрос психологических особенностей формирования целостной личности. Особенностью самосознания современных казахов является его этничность: сохранение родоплеменных ориентаций и выраженной родоцентрической идентификации. У современных казахов при наличии трех крупных жузов (старший жуз, средний жуз, младший жуз) в каждом жузе существует множество родов. Все родовые группы носят исторически сложившиеся наименования, которые соединены с тотемными существами, придающими особое содержание традиционному самосознанию представителей родов.

Ключевые слова: Этнос, родословные, предки, самосознание, традиционные нормы поведения, жуз.

Aydarhanova Bayan Kasymovna

Candidate of Psychological Sciences,
Ablai Khan is Associate Professor at the
Kazakh University of International Relations
and World Languages,
Department of Pedagogy and Psychology.
Almaty city, E-mail: aidikrock@mail.ru

ETHNIC SELF-CONSCIOUSNESS OF A PERSON

This article examines the topical issue of the psychological characteristics of the formation of an integral personality. A feature of the self-awareness of modern Kazakhs is its ethnicity: the preservation of tribal orientations and pronounced clan-centric identification. Modern Kazakhs, having three large zhuzs (senior zhuz, middle zhuz, junior zhuz), have many clans in each zhuz. All clan groups bear historically established names, which are associated with totemic creatures that give special content to the traditional self-awareness of clan representatives.

Keywords: Ethnicity, genealogy, ancestors, identity, traditional norms of behavior, zhuz.

Айдарханова Баян Касымовна

Психология ғылымдарының кандидаты,
Абылай хан Қазақ халықаралық қатынастар
және әлем тілдері университетінің
(ҚазХҚЖӘТУ),
педагогика және психология кафедрасының
доценті.
Алматы қаласы, E-mail: aidikrock@mail.ru

АДАМНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ САНАСЫ СЕЗІМІ

Бұл мақалада тұлғаның қалыптасуының психологиялық ерекшеліктерінің өзекті мәселесі қарастырылады. Қазіргі қазақтардың өзіндік санасының ерекшелігі оның этникалық ерекшелігі болып табылады: рулық бағытты сақтау және айқын рулық-центристік сәйкестендіру. Үш үлкен жүз (аға жүз, орта жүз, кіші жүз) бар қазіргі қазақтардың әр жүзде көптеген рулары бар. Барлық рулық

топтардың тарихи қалыптасқан атаулары бар, олар ру өкілдерінің дәстүрлі өзіндік санасына ерекше мазмұн беретін тотемдік тіршілік иелерімен байланысты.

Түйінді сөздер: Ұлт, шежіре, ата-баба, болмыс, дәстүрлі мінез-құлық нормалары, жүз.

Казахи являются этносом, говорящим на казахском и русском языках, сохраняющим исконные родовые ориентации этнических предков: родословные; поклонение родовым землям; поклонение родовым предкам; соблюдение традиционных норм-поведения.

Особенностью самосознания современных казахов является его этничность: сохранение родоплеменных ориентаций и выраженной родоцентрической идентификации. У современных казахов при наличии трех крупных жузов (старший жуз, средний жуз, младший жуз) в каждом жузе существует множество родов. Все родовые группы носят исторически сложившиеся наименования, которые соединены с тотемными существами, придающими особое содержание традиционному самосознанию представителей родов. У казахов в практике межличностного общения до сих пор присутствуют ориентации на родовые связи [«Ты кто?» (какого рода-племени?), «Ты откуда?» - вопросы, которые задают при знакомстве]. Понятия «свой/чужие» присутствуют в самосознании современных казахов, что подразумевает идентификацию со своим родом и обособление от другого рода. До сих пор сохраняются: культ родовых территориальных покровителей; родовое предпочтение в браках; сохраняется анимизм и различия в исполнении анимистических обрядов (обряды жертвоприношения, поклонения огню, поклонение антропоморфным покровителям родов и др.); сохраняются обряды, связанные с рождением.

В то же время казахи подвержены интеграционному влиянию доминирующего русского этноса и интеграции других цивилизационных культур в рамках исторически складывающихся звеньев самосознания. У казахов проявляются уникальные тенденции наполнения структурных звеньев самосознания:

Притязания на признание. У казахов осуществляется выраженная идентификация с традиционными и новыми тенденциями в притязаниях на признание: сохраняются прежние и присваиваются новые предпочтения в одежде, вкусах, ценности в межличностных отношениях. Сохраняются прежние и появляются новые профессиональные притязания на признание.

Половая идентификация. У казахов сохраняются традиционные и появляются новые тенденции половой идентификации и тендерных ролей. Если в традиционных родовых культурах мужчины и женщины находились внутри тендера и в межгендерных отношениях в строго табуированных ролях и зависимостях, то у современных казахов наблюдается большая вариативность: от идентификаций «традиционного казахского мужчины», «традиционной казахской женщины», обусловленных множеством культурных ожиданий, контролем до идентификаций современных тендерных ролей.

Социально-нормативное пространство казахов образовано через традиционные и новые идентификации со всеми нормативными сущностями, сформировавшимися в истории этноса. Речь идет о социально-нормативном отношении: к природе (специфика идентификации с этноландшафтом, с геополитической историей «малой родины»); к предметному миру (идентификация с традиционными и новым предметами как условием бытия); к образно-знаковому и социально-нормативным реалиям (от усвоения значений и смыслов прав и обязанностей, сформулированных в истории этноса до усвоения общечеловеческих норм). У молодого поколения наблюдается усложнение идентификаций от пространства традиционных и новых отношений и ожиданий до формирования личного автономного социально-нормативного пространства — внутренней позиции самого человека по отношению к истории социально-нормативных ожиданий этноса.

Особенностью этнического самосознания современных казахов является множественность их идентификаций. Эти идентификации обладают сущностными особенностями: с родом и жузом; казахами России как с родственной в этнокультурном отношении социально-политической общностью; с казахами сопряженных государств, в которых они исторически проживают (Монголии, Китая); мировым сообществом. Разные новообразования ценностно-ориентированных идентификаций взаимодействуют друг с другом по типу модели конъюнкции — кругов Т. Эйлера, которая выстраивается в соответствии с внешними условиями многоуровневых идентификаций и внутренней позицией каждого человека как уникальной личности. Особенность этничности

казахов состоит в том, что для них идентификация с народом России и с казахами сопряженных стран амбивалентна и одновременно однопорядкова. Одна идентификация с российской культурой и с русским языком, другая идентификация с казахами сопряженных стран, развивающими свою идентичность в своей общей истории. Особенностью этнического самосознания казахов является религиозность. Современный казах может обратиться и к религиозным деятелям за советом, по решению своих проблем; может приносить жертвы заветному, может принимать участие в различных обрядах. Смешение религиозных практик, наивное принятие их всех - есть показатель синкретического самосознания казахов, что подчас: проявляется - независимо от уровня образования. «Шаманизм - архаичное верование в духов и шаманов, выступающих посредниками между человеком и духами. В большинстве шаманских обрядов есть элементы магии (обряды очищения; исцеления больных, обряды вызывания удачи в жизни и т.д.). Шаманизм в сознании казахов влияют на особенности их отношения к миру: мифологическое сознание присущие шаманизму доминирует в коллективных представлениях и во многом влияет на ценностные ориентации в обыденной жизни и в традиционных празднованиях казахов. Метод научной фотографии дает возможность наглядно представить эмоциональную включенность казахов в идентификационные практики шаманов. Особенность сегодняшней казахской религиозности — низкая осведомленность большинства верующих в сфере религиозных знаний, догматики, обрядности и традиций. Такая картина особенностей религиозного самосознания просматривается у всех социальных слоев независимо от образования человека. Метод научной фотографии дает возможность наглядно представить эмоциональную включенность мирян в практику традиционных религиозных служб, где они послушно следуют за религиозными деятелями. Помимо названных широко бытующих в Казахстане традиционных верований также традиционно практикуется православное верование (в основном у западных казахов). Но православное верование в Казахстане не имеет сущностного, определяющего значения для формирования и поддержания ментального самосознания казахов.

Особенностью этнического самосознания казахов является выраженная внутриэтническая идентификация. В то же время казахи Казахстана идентифицируют себя с казахами других стран: это обусловлено исторически общим происхождением этноса, общностью языка, традиций, материальной культуры. В то же время казахи других стран также, находятся под сильным влиянием титульного этноса из-за близости культур и языка. Казахи Китая так же выражено идентифицируют себя с казахами Казахстана: они явно отчуждены от титульного этноса (китайцев) в ответ на отчуждение с их стороны. Казахи Китая, несмотря на доминирование титульного этноса, сохраняют устойчивость традициям казахов.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Абаев Т.Н. Роль культурно-исторического наследия буддизма в формировании личности // Межконфессиональные отношения на рубеже тысячелетия: материалы междунар. науч.-практ. конференции. 14-15 июня 2007 г. - Улан-Удэ, 2007. - С. 46 - 48.
2. Абаева Л.Л. Культ гор и буддизм в Казахии. М., 1991. - 142 с.
3. Абашинов С. Национализмы в Средней Азии: в поисках идентичности. СПб.: Алетей, 2007. - 304 с.
4. Абульханова-Славская К.А. Принцип субъекта в концепции С.Л.Рубинштейна // С.Л. Рубинштейн. Очерки, воспоминания, материалы. — М., 1989.-С. 10-61.
5. Абульханова-Славская К.А. Социальное мышление личности: проблемы и стратегия исследования // Психол. журнал. — 1994. — № 4. С. 3955.
6. Агапов В.С., Куненков С.А. Развитие позитивной самооценки в структуре Я-концепции современных подростков. М.: МААН, МОСУ, 2004. -134 с.
7. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. — М., 1990.
8. Агеев В. С. Психологическое исследование социальных стереотипов // Вопросы психологии. 1986. — №1. - С. 95 - 101.
9. Агеев В.С. Перспективы развития этнопсихологических исследований // Психол. журнал. 1988. - Т.9. - №3. - С. 35 - 42.

10. Адамова З.Г. Ассоциативный эксперимент как метод исследования этнической идентичности // Языковое сознание и культура. Вестник МГЛУ. -Вып.511. Серия Лингвистика. М., 2005.- С. 5-9.
11. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М., 1995.- 286 с.
12. Айгумова З.И. Этническое самосознание молодежи в ситуации многополярного миропорядка. — М.: «Прометей» МИГУ, 2005. 176 с.
13. Акбашева Р.С. Психологические особенности развития этнического самосознания студентов: на материале вузов Карачаево-Черкесской республики: Дисс. . к.психол.н. Карачаевск, 2007. — 164 с.

ӘӨЖ 658.818

Айтбаева Г.Ж.

ф.ғ.к., профессор

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Жұрымбаев Н.М.

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

«7М1111-Туризм» мамандығы магистранты

Алматы, Қазақстан

e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

«HAWAII BAR AND GRILL» МЕЙРАМХАНА ТҰТЫНУШЫЛАРЫНЫҢ ҚАНАҒАТТАНУЫН ЗЕРТТЕУ

Түйін: Мақалада ресімделген сауалнама әдісімен қазақстандық мейрамхана қызметтері тұтынушыларының қанағаттанушылығын зерттеу нәтижелері ұсынылған. Осы нәтижелер негізінде тұтынушылардың қанағаттануының маңызды факторлары анықталды және қанағаттанудың мейрамхананың қаржылық нәтижелерімен байланысының тұжырымдамалық моделі жасалды.

Тірек сөздер: қанағаттану, адалдық, мейрамхана қызметтері, мейрамхана

Aitbayeva G.D.

с.ph.s., professor, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Zhurymbetov N.M.

Ablai khan, KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan,

«7M1111-Tourism» Master student, e-mail: Z_

ussen2018@mail.ru

«HAWAII BAR AND GRILL» RESTAURANT CONSUMER SATISFACTION RESEARCH

Abstract: The article presents the results of Kazakhstani restaurant services' consumer satisfaction research using the method of a completed questionnaire. Based on these results, important factors of consumer satisfaction were identified and a conceptual model of the relationship of satisfaction with the financial results of the restaurant was developed.

Keywords: satisfaction, loyalty, restaurant services, restaurant

Зерттеудің өзектілігі және теориялық алғышарттары

Коммерциялық ұйымдардың маркетингінде клиенттердің қанағаттануы мен адалдығы

компаниялардың клиенттерді ұстап қалу қызметінің тиімділігін сипаттайтын негізгі көрсеткіштерге айналды. Тұтынушылардың қанағаттануы мен адалдығын өлшеудің әртүрлі әдістері бар. Осы параметрлердің өзара байланысын зерттейтін жұмыстар да жоқ емес [1].

Кейбір авторлардың еңбектерінде [2, 4, 7] тұтынушылардың қанағаттануы мен компанияның өнімділігінің маңызды байланысы көрсетілген [1]. Компания мен тұтынушы арасындағы қарым-қатынастың сапасы ұйымның нәтижелілігінің сенімді көрсеткіші болып табылатынын теориялық және эмпирикалық түрде растап та жүр [3, 7]. Зерттеу нәтижелері тұтынушылардың қанағаттануы олардың адалдығына оң әсер ететінін растайды [3, 4] және болашақ пайданы қамтамасыз етеді [1, 7].

Дегенмен, әлі күнге дейін тұтынушылардың қанағаттануының тамақ өнеркәсібінде жұмыс істейтін компаниялардың қаржылық нәтижелеріне әсері туралы көп зерттеулер болған жоқ. Көптеген мейрамханалар өз клиенттерінің қанағаттану деңгейін үнемі бағалайды, бірақ соған қарамастан, бұл процедура көбінесе қанағаттанудың клиенттердің нақты мінез-құлқына (ұсынуға және/немесе оралуға дайын болу) және компанияның қаржылық көрсеткіштеріне әсерін талдаудан бөлек қарастырады.

Осыған байланысты тұтынушылардың қанағаттанушылығының тамақ өнеркәсібі компанияларының қаржылық нәтижелерімен байланысын қарастыру зерттеудің өзекті тақырыбы болып табылады. Осы зерттеудің объектісі мейрамхана болғандықтан, тамақ өнеркәсібінде жұмыс істейтін компанияларға қатысты осындай қатынастарды анықтайтын жұмыстар үлкен қызығушылық тудырады [6].

Зерттеудің мақсаты, міндеттері және әдістемесі

Зерттеудің мақсаты тұтынушылардың қанағаттану деңгейінің қазақстандық мейрамхана қызметтері нарығында жұмыс істейтін компаниялардың қаржылық нәтижелерімен өзара байланысын анықтау болып табылады.

Зерттеу міндеттеріне мыналар жатады:

- guest Satisfaction Index әдіснамасын [5] қазақстандық мейрамхана қызметтері нарығының жағдайларына бейімдеу және мейрамхана клиенттерінің қанағаттану деңгейін бағалау бойынша зерттеулер жүргізудің қазақстандық тәжірибесін ескере отырып;
- мейрамхананың қаржылық нәтижелерімен клиенттердің қанағаттануы мен мінез-құлық сипаттамаларының өзара байланысының тұжырымдамалық моделін жасау;
- клиенттердің жалпы қанағаттану деңгейі мен мейрамхананың қаржылық нәтижелері арасындағы байланысын анықтау;
- қазақстандық мейрамхана қызметтері нарығы үшін тұтынушылардың қанағаттануының аса маңызды факторларын анықтау.

Зерттеу нысаны - “HAWAII bar and Grill” мейрамханасы. Зерттеу тақырыбы - тұтынушылардың қанағаттануымен компанияның қаржылық нәтижелері байланысты, және ол мейрамхана клиенттерінің негізгі мінез-құлық сипаттамалары арқылы қарастырылады.

Бұл зерттеуде клиенттердің қанағаттанушылығының мейрамхананың қаржылық нәтижелерімен байланысын бағалауда қазақстандық нарық жағдайына бейімделген әдіснама қолданылды, оны Дж. Пинджитор және бірлескен авторлар дайындаған [6]. Осы ғалымдар жүргізген зерттеу Қазақстандық нарық үшін ерекше қызығушылық тудырады, өйткені онда қанағаттану мен компанияның қаржылық нәтижелері арасындағы тәуелділік негізгі мінез-құлық сипаттамаларының призмасы арқылы қарастырылады (ұсыныстарға дайындық, мейрамханаға келу саны мен ұзақтығы, қосымша қызметтерді пайдалану және т.б.). Бұл көрсеткіштер мейрамхананың соңғы қаржылық нәтижелерін анықтайтын факторлар болып табылады.

Зерттеу Дж. Пинджитордың интернет-сауалнама әдісімен жүргізілді, электрондық зерттеуге жауап беру үшін шақырулар сілтемемен бірге мейрамхана клиенттеріне олар кеткен күннен кейін екі-үш күн ішінде жіберілді. Сауалнама тұтынушылардың қанағаттану индексінің элементтерін (қызмет көрсету, ұқыптылық / сыпайылық, мейрамхананың жағдайы, тамақ пен сусын, құны, қосымша қызметтер мен ыңғайлылық) бағалауды қамтыды [5] және тұтынушылардың адалдығы (қайтару ықтималдығы, ұсыныстар, нақты ұсыныстар саны) қарастырылды.

Осы зерттеуде деректерді жинау үшін пайдаланылған сауалнамаға екі блок кірді:

1. қызметтің маңызды элементтерінің әрқайсысы бойынша мейрамхана клиенттерінің

қанағаттануын бағалау (телефон немесе сайт арқылы үстелді брондау; мейрамханаға кіру және одан шығу; мейрамхананың жағдайы; тамақ пен сусындар, қосымша қызметтер; мейрамханаға келудің жалпы шарттары мен ыңғайлылығы; “баға-сапа” қатынасы) және қанағаттанудың жалпы бағасы;

2. мейрамхананың қаржылық нәтижелеріне әсер ететін көрсеткіштер (мейрамхананың қызметтерін қайтадан пайдалану ниеті, осы мейрамхананы ұсынуға дайын болу).

Мейрамхана клиенттерінің қанағаттану индекcін бағалау әдістемесі (Guest Satisfaction Index) [5] қазақстандық мейрамхана қызметтері нарығының шарттарын және осы тақырып бойынша зерттеулер жүргізудің қазақстандық тәжірибесін ескере отырып өзгертілді.

Сандық зерттеу формальды сауалнама әдісімен жүргізілді. J. D. Power and Associates агенттігінің әдіснамасына сәйкес зерттеу деректері интернет-сауалнама арқылы жиналды [5]. Алайда, бұл әдістің нәтижесінің төмен деңгейде болатындықтан, деректерді жинау мейрамханада баспа сауалнамалары арқылы да жүзеге асырылды.

Далалық зерттеу Алматыдағы “HAWAII bar and Grill” мейрамханасында жүргізілді, ол мынадай критерийлерге жауап береді: тұтынушылардың мейрамхана қызметтеріне қанағаттану деңгейін анықтауға бағытталған сауалнамаларды тұрақты жүргізу, осы зерттеуді жүргізу үшін қажетті ақпаратты қамтитын келушілер дерекқорының болуы (мысалы, клиенттің мейрамханада болу ұзақтығы, құны, пайдалану туралы деректер мейрамхананың қосымша қызметтері және т.б.).

Осылайша, осы зерттеудің параметрлерін Дж. Пинджитордың параметрімен салыстыруға болатыны анықталды.

Зерттеу нәтижелері

Зерттеу барысында мейрамхана клиенттерінен 50 сауалнама алынды, оның 44-і талдауға жарамды болды.

Мейрамхананы таңдау критерийлерінің арасында көбінесе «ыңғайлы орын», «қолайлы баға — сапа қатынасы» және «жеке тәжірибе» болды.

Респонденттер мейрамхананың жалпы қанағаттануында, қызметтің жекелеген компоненттеріне қанағаттануын бағалады. Мейрамханаға қанағаттану дәрежесі бойынша жалпы респонденттер төрт топқа бөлінді:

- он балдық шкала бойынша 5 баллдан аспайтын мейрамхананың жұмысына қанағаттанбаған келушілер;

- бей-жай келушілер (5-7 ұпай);

- қанағаттанған келушілер (8-9 ұпай);

- жоғары деңгейде қанағаттанған келушілер (10 ұпай).

Респонденттердің ең көп пайызы (79%) қызмет көрсету бөлшектері мен қызметкерлердің сыпайылығына толығымен қанағаттанады. Өз кезегінде, жоғары деңгейде қанағаттанған респонденттердің ең аз пайызы мәзірдің сапасы мен әртүрлілігінде байқалады (16%), ал жүргізілген зерттеу нәтижелері бойынша бұл критерий мейрамхананы таңдауда анықтаушы көрсеткіштердің бірі болып табылады.

Әрі қарай, біз респонденттердің төрт тобының әрқайсысының мейрамханада болуының жекелеген аспектілеріне қанағаттану бағаларын талдаймыз. Іріктеменің жеткіліксіз мөлшеріне байланысты респонденттердің жекелеген аспектілерге қанағаттануын бағалау мейрамханаға барумен біріктірілді.

Қанағаттанбаған мейрамхана тұтынушыларының 100% — ы баға-сапа көрсеткішін 5 ұпайдан төмен бағалады. Клиенттердің осы тобындағы қанағаттанушылықтың жоғары бағалары «қосымша қызметтер», «мейрамхана жағдайы» және «телефон арқылы брондау» критерийлері бойынша кездеседі.

Немқұрайлы клиенттер мейрамханаға баруды орташа есеппен 5-7 балл көрсеткен, бірақ «телефон арқылы брондау», «қызмет көрсету жылдамдығы», сондай-ақ «мейрамхана жағдайы» сияқты критерийлер бойынша максималды бағалар берген.

Қанағаттанған клиенттерде «мейрамханаға кіру және шығу ыңғайлылығына» қанағаттанушылығын (көлік кептелісі мен тұрақ орындарының санына байланысты) және тамақ пен сусынға қанағаттанбағанды қоспағанда жекелеген аспектілерге қанағаттанудың жағары баллдар

берілген. Қанағаттанған респонденттердің ең көп үлесі, мейрамханаға немқұрайлы келушілер сияқты, «телефон арқылы үстелді брондауға» және «оған кіру мен шығу ыңғайлылығы» қанағаттанушылықты жоғары бағалайды.

70% немесе одан да көп қанағаттанған клиенттер мейрамханада болудың барлық аспектілерін максималды баллға бағалайды, бірақ олар «баға — сапа» қатынасына қанағаттанбайды.

Жалпы, «HAWAII bar and Grill» мейрамханасына келушілер «телефон арқылы үстелді брондауды» және «мейрамханаға кіріп-шығуды ыңғайлылығын» мейрамхананың басқа аспектілеріне қарағанда жоғары бағалайды. Қанағаттанудың ең төменгі баллдары «баға — сапа қатынасы» критерийі бойынша кездеседі, бұл тұтынушылардың мейрамханада демалудан күтуі ақталмайтындығына байланысты болуы мүмкін, өйткені олар жоғары санаттағы мейрамханадан көбірек күтуге бейім.

Сауалнаманың ашық сұрағы арқылы мейрамханаға келушілердің алдында тұрған негізгі мәселелер анықталды. Қанағаттанбаған клиенттер демалу кезінде кездесетін қолайсыздықтарды басқаларға қарағанда жиі атап өтті. Бұл ретте респонденттердің бұл тобы шуды оқшаулауға байланысты проблемаларды атап өтті. Мейрамханаға жалпы қанағаттануын 5-7 баллға (60%) бағалаған респонденттердің жартысынан көбі мейрамханада болу кезінде қиындықтарға тап болған жоқ, қалғандары дастархан жаю, қызмет көрсету жылдамдығына байланысты қолайсыздықтарды атап өтті. Қанағаттанған клиенттерге келетін болсақ, олардың 74% - ы мейрамханада болған кезде ешқандай қиындықтарға тап болған жоқ, бірақ қалғандары мейрамханада қызмет көрсету, мейрамхананың жағдайы, вегетариандық тағамның болмауы және интернетке қосылу жылдамдығының төмендігі туралы айтты. Мейрамханаға келушілердің басым көпшілігі (88%) ешқандай проблемаларды атап өткен жоқ, қалғандары арнайы іс-шаралар мен балалар мәзіріне арналған үстелдің болмауына қанағаттанбады. Осылайша, осы деңгейдегі мейрамханалар қызметкерлерді даярлауға, қосымша қызметтер көрсетуге және мейрамханада қызмет көрсетуге көбірек көңіл бөлуі керек екенін тағы бір рет атап өту керек, өйткені зерттеу нәтижелеріне сәйкес, мейрамханада болудың дәл осы аспектілері тұтынушылардың күткеніне сәйкес келмейді, нәтижесінде клиенттердің наразылығына және қоғамдық пікірдің нығаюына әкеледі, бұл жоғары санаттағы мейрамхана сапасына сәйкес келмейді.

Зерттеу клиенттердің қанағаттануы мен адалдығы арасындағы байланысты растады. Келушілердің қанағаттанушылығының артуымен олардың болашақта мейрамханаға оралу ықтималдығы артады және оны таныстарына ұсынуға дайын болады.

Клиенттердің қанағаттануының мейрамхананың қаржылық нәтижелеріне әсері туралы айтатын болсақ, мейрамхананың жалпы қанағаттануын 5-7 баллға бағалайтын тұтынушылардың шығындары мейрамхананың қанағаттануын 10 баллға бағалайтын тұтынушылардың шығындарынан асып түседі. Алынған нәтижелер шетелдік серіктестердің тұжырымдарына қайшы келеді. Бұл екі себепке байланысты болуы мүмкін. Біріншіден, бір жағынан, клиенттің қанағаттануы неғұрлым жоғары болса, соғұрлым ол қосымша қызметтерге жұмсауға бейім болады, екінші жағынан, үлкен шығындарға ұшыраған мейрамханаға келушілер жақсы қызмет күте алады. Екіншіден, кәсіпкерлер бағаға онша сезімтал емес екенін ескеру қажет, өйткені компания олар үшін шығындарды көтереді және көп ақша жұмсауға дайын, ал мейрамхана таңдау кезінде баға олар үшін шешуші фактор болмайды.

Зерттеу бір мейрамхана үшін жүргізілгендіктен, алынған нәтижелерді сәйкестендіру үшін мейрамхана тұтынушыларының қанағаттануын басқару бойынша ұсыныстарды әзірлеу үшін зерттеу нысандарының ауқымын кеңейту қажет.

Сондай-ақ, болашақта қанағаттану, тұтынушылардың мінез-құлық сипаттамалары және мейрамхананың қаржылық нәтижелері арасындағы қарым-қатынас сипатындағы динамикалық өзгерістерді зерттеу қажет, бұл осы нәтижелерді болжауға жарамды модель құруға мүмкіндік береді. Осы орайда, мейрамхананың қаржылық нәтижелері клиенттердің қанағаттануы мен адалдығына кері әсер беретінін ескеру қажет.

ӘДЕБИЕТ

1. Ойнер О.К. Современные потребительские тренды и удовлетворенность потребителя. — М.: ИНФРА-М, 2013.-142 с.
2. Anderson E.W., Fornell C., Lehmann D.R. Customer satisfaction, market share, and profitability: finding from Sweden. Journal of Marketing, Vol.58, pp.53-66

3. Bolton R.N. A dynamic model of the duration of the customer's relationship with a continuous service provider: the role of satisfaction. Marketing science, Vol.17 (1), pp.15-24
4. Fornell C., Mithas S., Morgesson F. Customer satisfaction and stock prices: high returns. Low Risk, Vol.70, pp.3-14
5. J.D.Power Studies. North America Hotel Guest Satisfaction Index Study. - <http://www.jdpower.com/resource/jd-power-2014-north-america-hotel-guest-satisfaction-index-study>
6. Pingitore G., Seldin D., Walker A. (2010). «Making customer satisfaction pay: connecting survey data to financial outcomes in the hotel industry». Cornell Hospitality Industry Perspectives, Vol. 5, pp. 4–13.
7. Rust R.T., Zahorik R.J. (1991). The Value of Customer Satisfaction. Working Paper, Vanderbilt University.

УДК 658.818

Жубанова М.Х.

к.ф.н., профессор

КазУМОиМЯ им Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Узақбаев Н.Т.

магистр социальных наук

КазУМОиМЯ им Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: nurlan.uzakbaev@gmail.com

HR-БРЕНДИНГ – СОЗДАНИЕ БЛАГОПРИЯТНОГО ИМИДЖА КОМПАНИИ

Аннотация: В статье рассматривается достаточно новое для отечественной системы управления предприятием дефиниция HR-бренд. Сущность HR-бренда раскрывается через его структурные элементы: ценности предприятия; культура взаимоотношений (внутренние коммуникации); традиции предприятия; имеющиеся компетенции персонала; стиль управления; возможности профессионального развития и карьерного роста на примере туристской компании «Мир на ладони».

Ключевые слова: образ компании, имидж, бренд, HR-брендинг, рынок труда, бренд работодателя, этапы и методы формирования бренда работодателя.

Zhubanova M.Kh.

c.ph.s., professor, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Uzakbaev N.T.

master of social science, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: nurlan.uzakbaev@gmail.com

HR BRANDING – CREATING A FAVORABLE IMAGE OF THE COMPANY

Abstract: The article discusses the definition of HR-brand, which is quite new for the domestic enterprise management system. The essence of the HR brand is revealed through its structural elements: the values of the enterprise; the culture of relationships (internal communications); the traditions of the enterprise; the existing competencies of the staff; management style; opportunities for professional development and career growth on the example of the travel company “Mir na ladoni”.

Keywords: company image, image, brand, HR branding, labor market, employer brand, stages and methods of employer brand formation.

Актуальность и теоретические предпосылки исследования

Понятие HR-брендинга описано в работах ученых, таких как Бэрроу С., Минчингтона Б, Мосли Р. Их практический опыт в управлении персоналом помог определить характеристики понятия, также разработали этапы и инструменты формирования HR-брендинга. В работах многих ученых понятие «бренд» рассматривается как процесс, мероприятия в организации, направленные на формирование положительного имиджа [1, 2, 3].

Существует большое количество современных определений HR-бренду, например, С. Ллойд описывает как «совокупность усилий компании по взаимодействию с существующими и потенциальными сотрудниками, которое делает ее привлекательным местом работы, а также активное управление имиджем компании в глазах партнеров, потенциальных сотрудников и т.д.»[3]. Имидж бренда компании определяется от усилий работодателя на рынке труда. Принимая решение увеличить свой HR-бренд, компания должна разработать действия по улучшению определенных направлений, как для сотрудников, так и для предполагаемых кандидатов. Таким образом, имидж компании становится более конкурентноспособным.

HR-брендинг представляет собой имидж компании, как внутренний, так и внешний, это процесс управления репутацией работодателя среди соискателей, сотрудников и ключевых заинтересованных сторон.

Внутренний брендинг - ориентирован на нынешних сотрудников компании. Основное внимание уделяется созданию дружественной рабочей атмосферы и возможностей для роста. К мероприятиям в этой области мы можем отнести введение сотрудника в компанию, сам процесс найма, здравоохранение, льготы и бонусы, организацию интеграционных поездок, выпуск корпоративных газет и инвестиции в человеческий капитал, например, в форме обучения.

Внешний брендинг - ориентирован в основном на потенциальных сотрудников. Целью этих мероприятий является создание имиджа компании как привлекательного работодателя. Это, среди прочего, участие в ярмарках вакансий, активное продвижение компании в высших учебных заведениях и обеспечение эффективного и доступного для целевой аудитории объявления о приеме на работу[4].

Можно сказать, что благополучие компании зависит от того, насколько грамотно созданы условия для учета интересов, использования и развития человеческих ресурсов каждого сотрудника. Проанализировав исследования термина «бренд», мы можем заметить довольно давний интерес к этому явлению.

Цель, задачи и методология исследования

Цель исследования - изучение HR-брендинга туристской компании, а задачами являются изучение теоретических подходов к брендингу и определение его особенности в индустрии туризма, а также анализ этапов и технологии формирования HR-брендинга на примере туристской компании.

Профессиональные кадры становятся основной ценностью и одним из ключевых факторов становления компании. Построение HR-бренда может стать мощным инструментом для того, чтобы привлечь новые квалифицированные кадры и что самое главное, удержать ценных сотрудников компании. К тому же, создание новых рабочих мест является важным вкладом в развитие компании.

Соискатели работы уделяют особое внимание при выборе компании, потому что они ищут возможности для профессионального развития, карьерного роста и обучения. Даже в сложные экономические времена работодатели должны выделять бюджет на обучение своих сотрудников.

В настоящее время, например в компании «Мир на ладони» нет налаженной системы внутреннего обучения сотрудников, но осуществляются ежемесячные тренинги по повышению квалификации. К внутренним элементам HR-брендинга можно отнести ценности, традиции компании, система коммуникаций между сотрудниками, перспективы развития и компетентность персонала. Внутренние элементы являются основой для формирования внешнего имиджа компании. Трудовой рынок с осматрительностью относится к официальной информации указанной на сайте

компании. Однако, высоко ценит отзывы реальных сотрудников компании. Бренд работодателя будет напрямую зависеть от поддержки сотрудников компании.

В целях исследования имиджа организации работодателя был проведен SWOT-анализ HR-бренда:

Таблица 3 – SWOT анализ имиджа компании «Мир на ладони»

Сильные стороны (S)	Слабые стороны (W)
Предоставление социального пакета; Премии и бонусы лучшим сотрудникам; Высокий уровень внутренний организации работы;	Отсутствие карьерного роста для сотрудников; Большая текучесть кадров; Отсутствие собственной базы для обучения персонала;
Возможности (O)	Угрозы (T)
Увеличение штата сотрудников; Повышение квалификации сотрудников; Расширение деятельности компании;	Увеличится число конкурентов; Изменения вкусов потребителей;

Делая вывод из информации проведённого SWOT-анализа, можно подвести итог, что в организации имеет значительные сильные и слабые стороны, а также возможности и угрозы.

Далее, был проведён перекрёстный SWOT-анализ, чтоб определить и реализовать имеющиеся возможности, используя сильные стороны, тем самым укрепляя свою позицию на рынке труда, а также предотвратить возможные угрозы для компании.

Сильные стороны и угрозы:

- Предложение выгодных материальных стимулов с продажи туров
- Организация внутренней обучающей базы

Предложенные решения повысят конкурентоспособность на рынке труда в данном секторе, а также улучшат лояльность сотрудников и будет способствовать удержанию уже имеющихся сотрудников.

Слабые стороны и возможности: Молодым работникам необходимо обеспечить дополнительное обучение, чтобы они могли быстрее освоиться и адаптироваться на новом рабочем месте. Расширение организации способствует появлению новых возможностей в карьерном росте молодых специалистов.

Слабые стороны и угрозы: Создание системы лояльности для сотрудников важно для удержания в коллективе. Кроме того, при наличии системы внутреннего обучения профессионализм сотрудников будет стабильно на высоком уровне.

Итог проведения перекрестного SWOT-анализа показал возможные развития того, как использовать все имеющиеся ресурсы компании для реализации конкурентноспособной компании.

В целях сокращения текучести кадров компании необходимо создать предложения по формированию особенности HR-бренда в компании. Хорошо развитая система повышения квалификации сотрудников и финансовые стимулы способствуют и повышают ценность организации, соответственно повышается и ценность компании для её сотрудников.

Результаты исследования

Для анализа взаимоотношения сотрудников организации была разработана анкета, результат анкетирования может быть использован для предотвращения текучести кадров в компании. Метод анкетирования сотрудников был разработан для оценки лояльности персонала, а также для сравнения восприятия имиджа компании между сотрудниками.

Анкетирование проведёно среди всех сотрудников компании «Мир на ладони», с разным стажем работы. В компании имеются сотрудники, опыт которых превышает 15 лет в туристской индустрии, а также кто работает первый год. В опросе участвовали 20 сотрудников компании. Большая часть сотрудников определила сильные стороны организации, как социальное пакетирование,

премии, баллы от продажи (40%), высокая безопасность уровня организации рабочего места (40%-из опрошенных).

В числе ответов о пожеланиях по улучшению были просьбы о выплате дополнительных премий, а также поступили запросы на привлечение дополнительных сотрудников, проведения корпоративных мероприятий для улучшения командного духа.

Следующий вопрос в анкетировании был о недостатках компании, большая часть сотрудников в качестве недостатка компании указали нехватку кадров (40% - из опрошенных) и о найме дополнительных сотрудников особенно в период повышенного спроса.

Большинство работников выбирали компанию исходя от размера заработной платы. Социальный пакет, оплата проезда, а также выплата бонусов (60%) повлияли на выбор места работы уже имеющихся сотрудников компании. Также, было отмечено разочарование в отсутствии карьерного роста.

Следующий этап заключался в опросе управляющих компании, чтобы оценить видения кадрового профиля со стороны руководства и подчинённых. В качестве ключевых привлекательных аспектов, работодатели назвали уровень стабильной выплаты заработной платы, социальный пакет (45%) и профессиональные кадры. Также, были упомянуты бонусы и премиальные выплаты за преимущества перед конкурентами.

Руководители назвали текучесть кадров одной из главных слабостей компании, также у компании относительно небольшой штат сотрудников и низкая узнаваемость на рынке труда.

Данные опроса показывают, что для сотрудников имеет большое значение материальная сторона, а именно стимулирование и поощрительные выплаты. Среди руководителей компания воспринимается как сильная и надёжная организация. В сознании сотрудников такой образ ещё не сформирован. С другой стороны, не все сотрудники указывали на слабые стороны компании. В основном сотрудники указывали на недостаток материальной мотивации.

Руководство компании указывает как основной недостаток текучесть кадров и нехватка сотрудников. В данном случае, первое что необходимо сделать, это увеличить материальные стимулы и повысить уверенность сотрудников в своём будущем в организации. Следующим шагом, необходимо создать внутреннюю систему обучения для персонала, а также обратить внимание на расположение компании в широкой общественности. Это включает в себя публикации в различных СМИ, участие в соответствующих мероприятиях и предоставление информации о компании в социальных сетях. Различные публикации в социальных сетях, несущие только позитивный характер. Важным фактором является постоянное обновление информации на сайте компании. Важно чётко сформулировать цель компании, и её преимущества как работодателя. Активные социальные сети с подробной информацией о компании и сотрудниках будет способствовать укреплению имиджа как заслуживающая доверия организаций.

Компания может создать положительный имидж на рынке труда, постоянно поддерживая его различными технологиями, но говорить о HR-бренде можно только тогда, когда представление о компании сформируется в сознании целевой аудитории как устойчивый образ, который не является объектом манипуляций, а становится заслуженным результатом целенаправленных усилий менеджмента компании. Таким образом, можно сделать вывод, что в рамках компании «Мир на ладони» можно рассматривать исключительно имиджевые составляющие компании на рынке труда, которые лишь обозначают первые возможные шаги по созданию системы HR-бренда.

HR-брендинг подразумевает длительный процесс и в настоящее время компания находится на начальном этапе его создания. Из проведенного ранее исследования можно сделать вывод, что в рамках компании HR-бренд на данный момент еще не сформирован и речь может идти только о формировании положительного имиджа компании как работодателя, что впоследствии станет основой для создания крепкого бренда.

ЛИТЕРАТУРА

1. Арькова Т. Ю. Управление человеческими ресурсами организации на основе системы HR-брендинга // Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия: Экономика. — 2011. — № 1. — С. 62–66.

2. Мансуров Р.Е. HR-брендинг. Как повысить эффективность персонала. – СПб.: БХВ-Петербург, 2011. – 224 с.
3. Lloyd, S. Bringing from the inside out (англ) / S. Lloyd // Business Review: журнал. – 2002. – Т. 24. – №10.
4. Минчингтон, Б. HR-бренд: как стать лидером. Строим компанию мечты / Б. Минчингтон – М.: Пресс», 2011. – 280 с.

УДК: 338.54

Айтжанова А.Э.,

Экономика ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
«6B14103-Менеджмент және маркетинг»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: a_ajtzhanova@mail.ru

Ақбергенов Ә.Е.,

Экономика ғылымдарының магистрі
«6B14103-Менеджмент және маркетинг»
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: akbergenovking@gmail.com

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫНДАҒЫ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Түйін. Қазіргі әлемде қонақ үйлерді оқыту тәжірибесіне құзыреттілік көзқарасты қолдану өсуде. Бұл тақырып ұзақ уақыт бойы көптеген жерлерде талқыланып, қамтылып келеді және үнемі әртүрлі зерттеулердің тақырыбы болып табылады. Өсіп келе жатқан танымалдылық пен құзыреттілік тәсілдеріне сұранысты ескере отырып, қонақ үй мамандарын даярлауды бағалаудың сапалы және сандық әдістерін қолдана отырып зерттеу жүргізілді. Қонақжайлылық индустриясында адам ресурстарын дамытуға құзыреттілік тәсілді қолдану ерекше маңызға ие және қонақ үй қызметтері нарығын қанықтыру оны осы салада оқытудың жаңа және инновациялық тәсілі ретінде пайдалануды талап етеді.

Тірек сөздер: құзыреттілік тәсіл, фокус-топ, зерттеудің сандық және сапалық әдістері, еңбек нарығы, мамандардың құзыреттері.

Aitzhanova A.E.,

Candidate of Economic Sciences, Associate
Professor, «6B14103-Management and
marketing», Ablaihan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan,
e-mail: a_ajtzhanova@mail.ru

Akbergenov A.E.,

Master of Economics, «6B14103-
Management and marketing», Ablai khan
KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: akbergenovking@gmail.com

WAYS TO DEVELOP COMPETENCE IN THE HOSPITALITY INDUSTRY

Abstract. In the modern world, the application of a competent approach to the practice of hotel

training is growing. This topic has been discussed and covered in many places for a long time and is constantly the subject of various studies. Taking into account the growing popularity and demand for competence approaches, a study was conducted using qualitative and quantitative methods for assessing the training of hotel specialists. The application of a competency-based approach to the development of human resources in the hospitality industry is of particular importance, and the saturation of the hotel services market requires its use as a new and innovative way of training in this area.

Key words: competence approach, focus group, quantitative and qualitative research methods, labor market, competencies of specialists.

Қарқынды дамып келе жатқан әлеуметтік-экономикалық саясаттың басым бағыттарының бірі ретінде қонақ үй мейрамхана ісінің бәсекеге қабілетті мамандарын даярлау проблемасы дамудың шикізаттық моделінен инновациялық, әлеуметтік бағдарланған экономикаға көшумен байланысты келеді. Қазіргі заманғы тәсілдер шеңберінде қонақ үй мейрамхана ісінің болашақ мамандарын кәсіби даярлау қажетті дағдыларға, жеке қасиеттерге және кәсіби ұтқырлыққа ие, өзінің кәсіби мансабын жобалауға және іске асыруға қабілетті түлектерді кәсіби даярлаудың әдіснамалық негізі ретінде қарастырылады.

Қазір білім беру жүйесін жаңғырту жолдарының бірі мамандарды кәсіптік даярлауға құзыретті көзқарас болып табылады, оның мақсаты кәсіптік даярлау нәтижелері мен жұмыс берушілердің қазіргі заманғы талаптары арасындағы алшақтықты азайту немесе жою болып табылады. Қонақ үй мейрамхана мамандарының кәсіби құзыреттілігі қонақ үй мейрамхана қызметкерінің білімін, дағдыларын және кәсіби тәжірибесін пайдалана отырып, қонақ үй кәсіпорны шегінде кәсіби қызметті жүзеге асыру процесінде туындайтын проблемалар мен міндеттердің шешімін табу қабілетін қамтитын интеграцияланған сипаттама ретінде қарастырылады.

Қонақжайлылық саласындағы бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау проблемасы дамудың шикізаттық моделінен әлеуметтік бағдарланған инновациялық экономикаға көшумен байланысты әлеуметтік-экономикалық саясаттың басым және серпінді дамып келе жатқан бағыттарының бірі болып табылады. Қонақжайлылық саласындағы болашақ мамандардың кәсіби дайындығы заманауи тәсілдер контекстінде өзінің кәсіби мансабын жобалауға және іске асыруға қабілетті, қажетті дағдыларға, жеке қасиеттерге және кәсіби ұтқырлыққа ие түлектердің кәсіби дамуының әдіснамалық негізі ретінде жүргізіледі.

Қазіргі уақытта білім беру жүйесін жаңғыртудың бір тәсілі-бұл кәсіби оқыту нәтижелері мен жаһандану арасындағы алшақтықты азайтуға немесе жоюға бағытталған мамандарды кәсіби даярлауға құзыреттілік тәсіл Қонақ үй бизнесі мамандарының кәсіби құзыреттілігі интегралды сипаттама ретінде түсініледі. Бұл қонақ үй бизнесі қызметкерінің білімін, дағдыларын және кәсіби тәжірибесін пайдалана отырып, қонақ үй компаниясында кәсіби қызметті жүргізу процесінде туындайтын мәселелер мен қиындықтардың шешімдерін табу қабілетін білдіреді [1].

“Мейрамхана және қонақ үй менеджменті” мамандығының түлектері арасындағы негізгі құзыреттіліктерге сұраныс тұрғысынан еңбек нарығын зерттеу жұмыс берушілердің жақында бітірген түлектер мен жас мамандар арасында жұмыс орнында талап етілетін құзыреттер туралы пікірін білуге мүмкіндік беретін сапалы (фокус-топ) және сандық (онлайн-сауалнама) әдістерді қамтыды.

Зерттеуге қонақ үй секторының 20-дан астам өкілі қатысты: қонақ үй менеджерлері, бөлім басшылары кіреді. [1]

Зерттеуде анонимді интернет-сауалнама және пікірталас топтары сияқты қоғамдық пікірді анықтау әдістері қолданылды.

Пікірталас топтарында көптеген кәсіпкерлер жұмыс тәжірибесі мен бос лауазымға орналасу үшін қажетті кейбір нақты кәсіби құзыреттер болмаған жағдайда, олар өзінің тобында үлкен кәсіби әлеуеті бар, бірақ күмәнді моральдық құндылықтары бар қызметкерді емес, адал және лайықты адамды көргенді жөн көретінін атап өтті. Алайда, көшбасшылық, респонденттер атап өткендей, қызметкерлердің пікірлес топты басқаруы үшін де маңызды. Жұмыс берушілер тиісті когнитивті емес құзыреттіліктер (“жұмсақ дағдылар” деп аталады) жұмыс тәжірибесі жоқ соңғы түлектер үшін өте маңызды екендігімен бірауыздан келіскен, бірақ олар болжамды жұмыс орнына байланысты өзгеріп отырады, өйткені әр компания өзінің корпоративті мәдениетін ұстанады.

Ең көп сұранысқа ие когнитивті емес құзыреттердің ішінде бірінші кезекте командада жұмыс істеу және ынтымақтастық қабілеті болды.

Қазіргі уақытта көптеген ұйымдардың корпоративтік мәдениеті қызметкерлер арасындағы топтық жұмыстың тиімділігін арттыру үшін командалық құрылысты оқыту сияқты құралдарды пайдалана отырып, команда құру факторына баса назар аударады, бұл қызметкерлер арасындағы ынтымақтастықтың тиімділігіне ықпал етеді [2].

Жұмыс берушілердің танымалдылық шкаласы бойынша екінші орында мораль және әлеуметтік жауапкершілік сияқты құзыреттер, ал үшінші орында көшбасшылық қасиеттер тұр. Осылайша, жұмыс берушілер жоғарыда аталған құзыреттердің кем дегенде үшеуі (тиімді ынтымақтастық және топтық жұмыс, әлеуметтік жауапкершілік және мораль, көшбасшылық дағдылар) үміткермен бірге болуы керек, осылайша жұмыс беруші тәжірибенің жоқтығына немесе кәсіби құзыреттіліктің жеткіліксіздігіне “көз жұмып” қарай алады.

Когнитивті емес дағдылардан басқа, жұмыс берушілер жұмыс тәжірибесі бар немесе соңғы түлектер болғанына қарамастан, жұмыс іздеушілердің келесі дағдыларға ие болу қажеттілігін атап өтті: Жұмыс орнында туындайтын мәселелерді шешу қабілеті; шешім қабылдау кезінде әртүрлі баламаларды қарастыру мүмкіндігі; ағымдағы және болашақ қажеттіліктерді анықтау мүмкіндігі жұмыс процесі; нәтиженің тиімділігін бағалау мүмкіндігі іс-шараларды болжай білу; жұмысты ұйымдастыра білу.

Фокус-топтың нәтижелері еңбек нарығында түлектерден талап етілетін дағдылардың жеткіліксіз қамтылуына және оларды бағалау әдістемесінің болмауына байланысты проблемалардың бірі жұмыс берушілер тарапынан университеттермен белсенді ынтымақтасуға және кәсіптік дағдыларды оқытуға дайындықтың болмауы болып табылатынын көрсетті. [3]

Жұмыс берушілер жоғары оқу орындарында қажетті дағдыларды дамыту студенттерді белгілі бір жұмыс берушіде белгілі бір секторда жұмыс істеуге мақсатты дайындау мәселелері бойынша жоғары оқу орындары мен жұмыс берушілер арасындағы тығыз ынтымақтастық жағдайында мүмкін екендігімен келіседі. Алайда, ІІС және жұмыс берушілердің ынтымақтастығымен түлектердің жалпы дағдыларын анықтауда айтарлықтай шектеулер бар: әр жұмыс берушінің қызметкерлерді бағалаудың өзіндік критерийлері бар, бұл түлектерге қойылатын талаптардың бірыңғай әмбебап жүйесін құруға мүмкіндік бермейді. Осы шектеулерге қарамастан, респонденттер бірауыздан университеттер түлектердің командалық жұмыс, коммуникация және көпшілік алдында сөйлеу, сондай-ақ жобалық қызмет сияқты дағдыларын дамыту үшін жағдай жасауы керек деп мәлімдеді.

Респонденттердің барлығы жұмыс тәжірибесі мен жеткілікті кәсіби құзыреттілігі жоқ әлеуетті қызметкер үшін қандай дағдылар - когнитивті немесе когнитивті емес - ең маңызды екендігі туралы сұраққа жауап беруде қиындықтарға тап болды. Жұмыс іздеушілерде қандай дағдылар жиі жетіспейді және олардың болмауы жұмыс берушілерді әлеуетті қызметкерлерден бас тартуға мәжбүр етеді деген сұраққа респонденттер ұқыптылық пен жауапкершілікті бірінші орынға, проблемаларды шешу дағдыларын екінші орынға, ал жақсы қарым - қатынас дағдыларын үшінші орынға қойды. Жұмыс берушілер, мүмкін, бейсаналық түрде, ұжымда қолайлы климатты қамтамасыз ететін әмбебап қасиеттерге басымдық береді деген қорытынды жасауға болады.

Жоғарыдағы талдау нәтижелеріне сүйене отырып, біз түлектер мен жас мамандар арасындағы белгілі бір дағдыларға нарықтық сұраныс туралы кейбір тұжырымдар жасай аламыз. Көптеген зерттеулер көрсеткендей, ең маңызды дағдыларға зерттеу жұмыстары мен ақпаратты тиімді пайдалану, проблемаларды шешу және шешім қабылдау дағдылары, тиімді топтық жұмыс, көшбасшылық қабілеттер, тиімді қарым-қатынас, аналитикалық және сыни ойлау жатады.

Жоғарыда айтылғандай, фокус-топқа қосымша, қазіргі жұмыс берушілердің түлектердің дағдыларын бағалау құралдарына қажеттілігін анықтау мақсатында онлайн-сауалнама жүргізілді.

Сауалнама нәтижелері респонденттердің 100% жаңа қызметкерлер туралы сауалнама жүргізетінін көрсетеді. Сонымен қатар, респонденттердің жартысынан азы (40%) мұны университетте алған білім деңгейін анықтау үшін жасайды. Респонденттердің сексен бес пайызы әлеуетті қызметкерлердің жеке ерекшеліктеріне қызығушылық танытады, ал 60 пайызы үміткерлердің мотивациясын анықтауға назар аударады. Сонымен қатар, жұмыс берушілердің шамамен 70% - ы үміткерлердің оқу деңгейіне қызығушылық танытады, ал респонденттердің жартысы үміткерлерді

интеллектуалды даму деңгейі бойынша бағалайды. Жұмыс берушілер әлеуетті қызметкерлерден не талап етілетіні туралы нақты түсінік алу үшін бірқатар құзыреттерді бөлді. Жалпы нәтижеге сәйкес, ақпаратты жинау және талдау мүмкіндігі ең сұранысқа ие (79%). Бұдан әрі: техникалық түсінік (72%), проблемаларды анықтау және шешу қабілеті (70%), үлкен көлемдегі ақпаратты талдау қабілеті (64%), шешім қабылдау қабілеті, қызметті ұйымдастыру қабілеті (62%), басымдықтарды белгілеу қабілеті (60%), іс-әрекеттерді сыни тұрғыдан бағалау қабілеті (59%), іс-әрекеттің мақсаттарын және идеяларды дамыту қабілетін нақты анықтаңыз (55%). Жұмыс берушілердің 85% - ы үміткердің жұмыс тәжірибесі болмаған кезде әлеуетті қызметкердің жеке қасиеттері бірінші кезекте тұрғанын көрсетті. Сонымен қатар, респонденттердің 70% - ы когнитивті дағдылардың (аналитикалық қабілеттер, логикалық және сыни ойлау және т. б.) маңыздылығын атап өтті.).

Бүгінгі таңда қызметкерлердің негізгі құзыреттіліктері туралы мәселе олардың қызмет саласындағы нақты білімдері туралы мәселе сияқты маңызды. Сарапшылар өз компанияларында сыни және аналитикалық тұрғыдан ойлауға, әріптестерімен тиімді қарым-қатынас жасауға, өз жұмысын және командалық өзара әрекеттесуді ұйымдастыруға, әртүрлі көздерден ақпаратты жинауға және талдауға, күнделікті жұмыс мәселелерін шешуге және негізделген шешімдер қабылдауға қабілетті қызметкерлерді қажет ететіндігімен келіседі. Айта кету керек, түлектерді қоса алғанда, қызметкерлерде дағдылардың тапшылығын анықтау мақсатында жүргізілген сауалнама нәтижелеріне сәйкес, жұмыс берушілер сыни деп санайтын дағдылардың тапшылығы анықталды. Мәселелерді шешу және шешім қабылдау, сыни тұрғыдан ойлау және тиімді топтық жұмыс сияқты дағдылар жұмысшылардың маңызды кемшіліктерінің бірі болып табылады.

ӘДЕБИЕТ

1. Байденко В. Болонский процесс: результаты обучения и компетентностный подход. – М.: МИСиС, 2019.
2. Зеер Э. З. Идентификация универсальных компетенций выпускников работодателем // Высшее образование в России. – 2023. – № 11. – С. 39–45.
3. Кузьмин Е. Я. Рынок труда и профессий для молодых специалистов: проблемы и пути их решения // Высшее образование в России. – 2022. – № 12. – С. 138–141.

УДК 94(560):355.48

Калганбаев Н.А.,

э.ғ.к., профессор, Абылай хан атындағы
ҚазХҚжӨТУ, Алматы қ., Қазақстан
e-mail: n_kalghanbaev@mail.ru

Саткали И.Қ.

Магистрант, 7М11113-Мейрамхана ісі
және мейманхана бизнесі, Абылай хан
атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: issanova10@mail.ru

ҚОНАҚЖАЙЛЫЛЫҚ ИНДУСТРИЯСЫНДА КОМПАНИЯНЫҢ ҚОЛАЙЛЫ ИМИДЖІН ҚҰРУ

Түйін: Аталған мақалада заманауи қонақжайлылық индустриясындағы мекемедегі имидж мәселесі қарастырылады. Сонымен қатар, компанияның қолайлы имиджін құру әдіс-тәсілдері, құрылымдары, принциптері мен түрлері қарастырылады. Қазіргі уақыттағы қолайлы имидждің маңыздылығы негізге алынады.

Тірек сөздер: имидж, қонақжайлылық, компания, принциптер, экономика, қонақ үй, сенім.

Бүгінде қонақжайлылық индустриясы өңір экономикасының ең қуатты жүйесі немесе туристік орталық және туристік экономиканың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Қонақжайлылық индустриясы әр түрлі ұжымдық және жеке орналастыру құралдарынан құралады: қонақ үйлер, мотельдер, жастар қонақ үйлері мен жатақханалар, пәтерлер, туристік баспаналар, сондай-ақ туристерді орналастыруға қатысатын жеке сектор.

Қонақ үй индустриясы экономикалық қызмет түрі ретінде қызмет көрсетуді және қонақ үйлерде, мотельдерде, кемпингтерде және басқа да орналастыру орындарында ақылы болуды ұйымдастыруды қамтиды. [1]

Қазіргі заманғы қонақ үй жай ғана болатын орын емес, ол көбіне саяхатқа созылған кезде өмір салтын анықтайды және қонақ қонақ үй бөлмесінде тұрады. Сондықтан жайлылықтың тиісті деңгейін құру қонақ үй индустриясы кәсіпорындарының басым міндеті болып табылады және тұтынушылардың қонақ үй қызметтеріне сұранысының артуын ескере отырып, бәсекелестіктің жаңа әдістері мен құралдарын іздестіру аса өзекті болып табылады.

Зерттеу тақырыбының өзектілігі компанияның имиджі оның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін фактор болып табылатындығымен де байланысты; маркетинг позициясы; баға белгілеу және оның өнімдерінің бейнесі; компанияның жұмыс беруші ретіндегі тартымдылығы; клиенттер мен серіктестердің сапасы, яғни қонақ үй өмірінің барлық дерлік салалары.

Қызмет көрсету нарығында имидж бәсекеге қабілеттіліктің басым факторы болып табылады, ол бәсекелестік артықшылықты анықтайды. Позитивті имидж отандық өнеркәсіптік кәсіпорындардың соңғы жылдары саяси және экономикалық тұрақсыздық тұрғысынан аман қалуына және дамуына мүмкіндік беретін ресурсқа айналды.

Қызметтер-бұл материалдық емес, сақтау мүмкін .стігі сияқты функциялары бар нақты өнім. Қызмет сапасын бағалау тұтынушының қызметке мұқтаж болған кездегі психоэмоционалды жағдайына да байланысты. Осылайша, қызмет сапасын бағалау оның соңғы пайдаланушысының қабылдауына байланысты, бұл компанияның имиджін қалыптастырудың негізін қалады. Қызметтердің алдында тұтынушылардың адалдығы үшін күрестің маңызды міндеті тұр, ол кәсіпорынға адал адал клиенттер тобын құрады, демек, бәсекеге қабілеттілікті арттырады. Осылайша, ғылыми қоғамдастықтағы қызмет көрсету кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігінің негізгі факторлары қызметтердің құны, қызмет көрсету сапасы, қызмет көрсету және имидж болып табылады. Қызметтердің сапасы компанияның басым ұйымдық мәдениетіне, оның негізгі принциптері мен ережелеріне, сондай-ақ қызметкерлердің оның элементтерін қабылдау және сақтау дәрежесіне тікелей байланысты екенін атап өткен жөн.

Прогрессивті экономика мен бәсекелестіктің күшеюі жағдайында қызмет көрсету кәсіпорындарының алдында бәсекелестерінен ерекшеленетін тез есте қалатын жағымды имиджді құру міндеті тұр. [2] Бұл жұмыста автор қонақүйдің имиджін қалыптастырудың теориялық принциптерін оның бәсекеге қабілеттілігін арттыру механизмі ретінде талдайды, кәсіпорын имиджінің түсінігі мен рөлін ашады, сонымен қатар кәсіпорын имиджін қалыптастыру әдістерін қарастырады. Автор көптеген ұқсас құрылымдардың арасынан ерекшеленудің негізгі жолы – қонақ үй имиджін жасау деп қорытындылайды. [3]

Демек, имидж тұтынушы тұрғысынан қонақүйдің міндетті элементі ғана емес, оны жасау басқа элементтермен өзара байланыста ғана емес, сонымен қатар имиджді жасау үлкен ұйымдастырушылық және шығармашылық жұмысты қажет етеді, дегенмен , қонақ үйдің басқа элементтерін жақсарту жұмыстарына қарағанда капиталды аз қажет етеді. Шынында да, орналасқан жерді өзгерту жаңа ғимарат салуды немесе жаңа жалдау қатынастарына кіруді білдіреді; ыңғайлылық қаржылық – шығынның көбеюі, негізгі қорларды жаңарту және т.б. Имидж, керісінше, үнемді түрде жасалуы мүмкін, бірақ сонымен бірге тиімді. Сонымен қатар, бұл имидж тұтынушылардың белгілі бір шағын қонақүйге деген таңдауының негізгі факторына айналады.

«Имидж» ұғымы келесі маңызды аспектілерді көрсетеді:

1. Имидждің даралығы, өйткені оның тікелей қалыптасуы өте нақты жағдайларда, әртүрлі жағдайларда, әртүрлі факторлардың әсерінен болады;
2. Имидж, басқалардың қабылдауын болжайтын адам санасындағы пікір, бейненің реципиенттердің ортасынан тыс екенін білдіреді, т.б. суретті қабылдаушылар жоқ;

3. Имидж объектінің бар белгілерінің көрінісі болып, оларды санада бекітетін қарым-қатынас орталығы ретінде беріледі. [4]

Компанияның имиджі оның бәсекеге қабілеттілігіне әсер ететін фактор болып табылады; маркетинг позициясы; баға белгілеу және оның өнімдерінің бейнесі; компанияның жұмыс беруші ретіндегі тартымдылығы; клиенттер мен серіктестердің сапасы, яғни компания өмірінің барлық саласы дерлік. Бұл курорттық және туристік индустрия кәсіпорындары үшін ерекше маңызға ие, себебі осы саладағы қызметтердің ерекшелігіне байланысты тұтынушылар оларды таңдау кезінде өзінің имиджі мен іскерлік беделіне көбірек сүйенеді. Сондықтан қоғамдық қатынастар саласында анағұрлым қызықты әрі тиімді қадамдар жасау қажет болады.

Қонақжайлылық кәсіпорнының тұрақты оң имиджі оның нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттырады, бұл қаржылық, кадрлық, ақпараттық және ресурстардың басқа түрлеріне көбірек қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Демек, қолда бар ресурстардың едәуір бөлігі ұйымның тиімді дамуына көптеген балама нұсқаларды ұсынады. Қонақжайлылық кәсіпорнының имиджін қалыптастыруға шартты түрде бөлуге болатын бірқатар өзара байланысты элементтер қатысады (1-сурет):

Сурет 1. Қонақжайлылық кәсіпорының имиджінің құрамдас элементтері

Осы 1-суретте көрсетілген элементтердің әрқайсысын егжей-тегжейлі қарастырып, қысқаша сипаттама беруді ұсынамыз:

1. Басшының имиджі, ең алдымен, қонақүй серіктестері арасында тұрақты оң беделді сақтау үшін қажет, бұл олардың арасындағы тиімді іскерлік байланыстарға әкеледі.

2. Персоналдың имиджі қызметкерлердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруды, корпоративтік стандарттарды сақтауды және қолдауды және т.б. қамтиды, бұл көбінесе қонақ үйге қызмет көрсету сапасына әсер етеді.

3. Әлеуметтік имидж бизнесті дамытудың имиджі мен әлеуметтік идеясын қалыптастыру әдістері мен әдістерін қамтиды, бұл қонақ үй қызметтерін тұтынушылардың жекелеген топтарының белгілі бір қонақүйдің өнімін пайдалануға дайын екендігіне әсер етеді.

4. Өнімнің (қызметтің) имиджі қонақ үй өнімінің немесе қызметінің бірегей сапалық және сандық сипаттамаларын қамтиды, бұл әлеуметтік Имидж сияқты қонақүй қонақтарының таңдауына негіз бола алады.

5. Корпоративтік имидж - бұл қонақ үй қызметкерлері арасындағы моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыратын имидж. Еңбекті қарқындатуға және ұйымның коммерциялық көрсеткіштерін арттыруға ықпал етеді.

6. Фирмалық стиль - мынадай элементтерді қамтиды: атауы, веб-сайт, әлеуметтік желілердегі топтар мен аккаунттар, логотип, символизм, түс гаммасы, қаріп және т.б.). Бұл қызмет тұтынушыларының қонақүйге деген белгілі бір көзқарасын қалыптастыра отырып, бір қонақ үйді екіншісінен ажыратуға мүмкіндік беретін фирмалық стиль [5].

Баспа және электронды БАҚ арқылы қонақ үй индустриясындағы кәсіпорынның корпоративтік имиджін басқару процесін жүзеге асырған кезде ұйым имиджінің құрылымы мен имиджді қалыптастырудың психологиялық процестерінің ерекшеліктері туралы нақты түсініктер болуы қажет. жеке адамдардың санасы. Ұйымның имиджі - бұл ұйым қызметінің әртүрлі аспектілері туралы олардың жадында сақталған ақпарат негізінде қалыптасатын әртүрлі қоғамдық топтардың ұйымды тұтас қабылдауы (түсінуі және бағалауы).

Қонақ үйдің табысы оның имиджіне тікелей байланысты. Соңғы кездері қонақ үй компаниясының клиенттер санасындағы имиджіне көп көңіл бөлінуде. Ол бәсекеге қабілеттілікке тікелей әсер етеді, сатуды жеделдетеді және арттырады. Ол қонақ үй кәсіпорнының стратегиялық мақсаттарына қол жеткізу құралы болып табылады және болашаққа бағдарланған.

Тартымды имидж қонақ үйдің сыртқы ортасымен ғана емес, ішкі ортасымен де (персоналмен және иелерімен) өзара іс-қимыл жасау үшін үлкен маңызға ие. Бұл жағдайда ол еңбек өнімділігін арттыру үшін жеке құрам мен меншік иелерінің күш-жігері мен іс-әрекеттерін бағыттауға, ойластырылған адамдардың бірыңғай ұжымын құруға, кәсіпорынның табысына, патернализмге, олардың болашағына деген сенімге тікелей араласу сезімін қалыптастыруға көмектеседі. [6]

Мекеменің сыртқы түрі оның ерекшелігіне сәйкес келуі тиіс. Ол тапсырыс берушінің жадында сақталуы тиіс жалпы тәжірибенің ажырамас бөлігі болып табылады. Сатуды ынталандыратын фирмалық өнімдер мекеменің стилі мен нарықтық жағдайын ерекше атап өтуге тиіс. Сыртқы келбеттің барлық элементтері олардың өздері жасауға арналған әсерлердің артықшылықтарына сәйкестігі тұрғысынан талдануы тиіс.

Қонақ үйдің сапасын бағалауға мүмкіндік беретін атрибуттардың бірі қызмет көрсетуші персоналдың сыртқы келбеті болып табылады. Әрине, жұмысшылары бірыңғай стильмен, түспен, безендірумен және ерекше белгілермен біріктірілген өзіндік фирмалық киімдері бар қонақ үй клиентке жағымды әсер қалдырады.

Қонақжайлылық саласында қызметкерлер компанияның имиджін қалыптастырудағы және нарыққа әсер ететін маркетингтік құралдардың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Маркетинг бөлімі персоналды басқару бөлімімен тығыз қарым-қатынаста болуы тиіс.

Бүгінгі таңда клиенттерге қызмет көрсету тұрғысынан сұраныс арта түсуде, ал қызмет көрсету қонақ үй бизнесінің қолайлы имиджін қалыптастырудың маңызды факторларының бірі болып табылады. [7]

Қонақ үй санаты қонақ үй кешенінің көптеген құрамдас элементтерінен және онда көрсетілетін қызметтерден тұрады. Жиһаз бейнені қалыптастыруда маңызды рөл атқарады, ол көбінесе қонақ үй класының деңгейін, клиенттің санасында анықтайды.

Соңғы кездері көптеген қонақ үйлер сұраныстың өзгеруін сақтап қалуға талпыныс жасап, өз клиенттеріне жаңа қызметтер мен жайлылықтар бере бастады. Мотивацияның жаңа элементтері өте алуан түрлі – онлайн брондау мен интернетке бөлмелерден жоғары жылдамдықты қолжетімділіктен бастап, тұрақты клиенттерге арналған мамандандырылған бағдарламаларға және дәстүрлі сервистік пакеттерді кеңейтуге дейін.

Сыртқы оң имиджді қалыптастыру және қолдау үшін жанама немесе BTL жарнама элементтерін пайдалану да тиімді: қонақ үйлерде өткізілетін іс-шаралар туралы PR-мақалаларды орналастыру; қонақжайлылық саласындағы республикалық конкурстар мен марапаттарға қатысу; мереке қарсаңында VIP-клиенттер мен іскер серіктестерге құттықтаулар жіберу және т.б. [8]

Қонақ үйдің ішкі бейнесі стандарттар мен моральдық-этикалық қағидаттардан құралған: қызмет көрсету, персоналдың эмоциялық жағдайы, алғашқы әсер әсерін жасау тетігі ретіндегі корпоративтік бірегейлік және т.б.

Қонақүйдің корпоративтік имиджі – оның қызметі мен ақпараттандыру әдістерінің негізінде қоғамдық санада қалыптасқан нақты орналастыру орнының бейнесі. Корпоративтік имидж – әлеуметтік және іскерлік ортада қонақүйдің өзіндік ерекшелігін жүзеге асырудың нысаны мен тәсілі. Қонақ үй имиджі оның қызметіне халықтың сенім дәрежесіне әсер етеді және қаржылық табыс пен оның нарықтағы бәсекеге қабілеттілігінің жанама шарты болып табылады. Қонақ үй үшін имиджді қалыптастыру ең қалаулы мәртебеге - махаббат белгілеріне (кез келген басым стереотиптерге қарама-қайшы, сүйікті сервистік компания) жетудің міндетті шарты болып табылады.

Бәсекеге қабілетті қонақүйдің имиджі ең алдымен мыналарға бағытталған:

- қызметкерлерді тиімдірек жұмыс істеуге және қызмет көрсету сапасын жақсартуға ынталандыратын имиджді қолдайтын іс-шаралар;

- қонақүйдің өзін қалай орналастыратынына сәйкес қызмет көрсету нарығында жағымды әсер қалдыру;

- сыртқы ортадағы кез келген көріністері бойынша қонақүйді тану.

Қонақ үй кәсіпорнының қолайлы имиджін құру бойынша іс-шаралар болып табылады. Ол бір немесе бірнеше оқиға емес, іс-әрекеттің тұтас жүйесі. Нәтижесінде қонақ үй кәсіпорнының имиджі қонақүйдің тарихымен, бағасымен, сапасымен, қызметтердің қолжетімділігімен, жарнамасымен анықталады. Ал бұл қазірдің өзінде маркетингтің жұмысының аясы.

Қорытындылай келе, қонақ үй компаниясының имиджі эмоцияларды туғызып, тұтынушылық әрекеттерге бастамашылық жасауға қабілетті серпінді де белсенді құбылыс деп айтуға болады. Имидж тиімді болуы үшін үнемі іске асырылуы тиіс. Сондықтан қонақжайлылық секторын дамытудың қазіргі кезеңінде кәсіпорындардың стратегиялық активінің сақталуын қонақ үй қызметтері рыногында бәсекелестік артықшылықтарды жасаудың ең соңғы құралы ретінде оның имиджін басқару қамтамасыз етіледі.

Сонымен қатар, өз клиенттері үшін жоғары сапалы және технологиялық қызметтер жылжыту саласында тұтынушыларға психологиялық әсер етуге арналған белгіленген құндылықтарды көрсететін өз имиджін құруға мақсатты түрде күш салатын қонақ үй бизнесі ұйымдарын ұсына алады.

Қонақ үйдің оң имиджі оның бәсекелестік әлеуетін арттыруға ықпал етеді. Оның арқасында көптеген тұтынушылар мен серіктестер қатысады, сонымен қатар қонақ үй өнімін сату жеделдетіледі. Қазіргі қонақжайлылық индустриясында имидж клиенттердің қонақ үйге және оның өнімдеріне деген сенімінің негізгі факторы болып табылады, сондықтан оны тиімді дамыту үшін материалдық емес ресурс болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Алексеев Д. Ресторан по интересам // Журнал «Ресторанные ведомости». 2016. №101.
2. Нечаюк Л.І., Телеш Н.О. Готельно-ресторанный бізнес: менеджмент. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2013. 348 с.
3. Туризм і місто: досвід, проблеми та перспективи. Монографія. За заг. ред. І.М. Писаревського. Харків: Харківська національна академія міського господарства, 2021. 284 с.
4. Бодуан, Ж.-П. Управление имиджем компании. Паблик Рилейшнз: предмет и мастерство / Ж.-П. Бодуан. — М.: Имидж-Контакт. 2001. — 240 с. Джанджугазова, Е. А. Маркетинг в индустрии гостеприимства / Е. А. Джанджугазова. — М.: Академия. 2003. — 224 с. Джи, Б. Имидж фирмы. Планирование, формирование, продвижение / Б. Джи. — СПб.: Питер. 2000. — 370 с.
5. Захарова, М. В. Основные компоненты, этапы и средства формирования имиджа организации в процессе разработки корпоративного сайта (на примере предприятия курортно-туристической отрасли) / М. В. Захарова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2015. — № 20 (100). — С. 235-237. — URL: <https://moluch.ru/archive/100/22583/> (дата обращения: 03.11.2023).
6. Дядюхно В.О. Разработка имиджевых мероприятий для гостиницы // Молодой ученый. 2016. №11. С. 716-719.
7. Заячникова А.Ю., Макеев В.А. Влияние корпоративной культуры на имидж организации // Материалы Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум 2020», М.-2020.
8. Томилова М.В. Модель имиджа организации / М.В. Томилова // Маркетинг в России и за рубежом. 1998. №1.

ӘӨЖ 658.818

Айтбаева Г.Ж.

ф.ғ.к., профессор

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Тұрарова Ә.С.

Абылай хан атындағы ҚазХҚ және ӘТУ

«7М11111-Туризм» мамандығы магистранты

Алматы, Қазақстан

e-mail: Z_ussen@mail.ru

ҚОНАҚ ҮЙ ҚЫЗМЕТІН ТҰТЫНУШЫЛАРДЫҢ АДАЛДЫҒЫНА МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУ

Түйін: Мақалада қонақ үй қызметтерін жақсарту және адал тұтынушылар көбейту барысында қолданылатын тәсілдер қарастырылған. Оның ішінде маркетинг тұтынушыларды тарту, ұстап қалу, олардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жүргізілетін іс-әрекеттің ең маңыздысы екені айқындалған.

Тірек сөздер: қанағаттану, адалдық, тұтынушы, қонақүй, қонақжайлылық

Aitbayeva G.D.

c.ph.s., professor, Ablai khan

KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

e-mail: Z_ussen2018@mail.ru

Turarova A.S.

Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

«7M11111-Tourism» Master student

e-mail: Z_ussen@mail.ru

MARKETING RESEARCH ON HOTEL CUSTOMER LOYALTY

Abstract: The article describes the methods used in the process of improving hotel services and increasing loyal customers. Among them, it was determined that marketing is the most important activity to attract and retain customers, to satisfy their needs.

Keywords: satisfaction, loyalty, customer, hotel, hospitality

Қазіргі заман талабы бойынша кел-келген кәсіпорынның маңызды бөлігі маркетинг және маркетинг арқылы тұрақы клиенттерді сақтап қалу. Қазіргі жаһандану дәуірінде компаниялар арасында бәсекелестік өте жоғары. Нарықта бәсекеге қабілетті болу мақсатында кәсіпорындар маркетингке аса назар аударуда. Маркетинг тұтынушыларды тарту, ұстап қалу, олардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін жүргізілетін ұйымның іс-әрекеті. Маркетинг білім, денсаулық, қонақ үй мен мейрамхана бизнесі сияқты қоғамның көптеген салаларында кездеседі.

Сапалы маркетингтің нәтижесі белгілі бір тауарға, қызметке, ұйымға деген адал әрі тұрақты тұтынушылардың пайда болуына оң әсерін тигізеді. Бұл тұтынушының брендке деген эмоционалды байланысы, компания мен тұтынушы арасында ұзақ қарым-қатынастың құрылуы мен тұтынушының басқа тауарға оңай ауыспауы. Адалдық клиенттік базаны сақтап тұрады. Экономист, «маркетингтің әкесі» Филип Котлердің тұжырымдамасы бойынша, маркетингті басқару дегеніміз пайда табу, сату көлемінің өсуі, нарық үлесінің артуы және т. б. сияқты ұйымның белгілі бір міндеттеріне қол жеткізу үшін мақсатты сатып алушылармен тиімді алмасуды орнатуға, нығайтуға және қолдауға арналған іс-шараларды талдау, жоспарлау, іске асыру және бақылау. Демек, маркетинг басқарудың міндетті сұраныстың деңгейіне, уақытына және сипаттарына әсер етуге, яғни кәсіпорынның мақсаттарына қол жеткізуге көмек көрсетеді, нарықтағы сұранысты басқарады [1].

Маркетинг қонақжайлылық бизнесінде соңғы уақыттарды елеулі рөл атқара бастады және жаңа талаптар мен трендтер күн сайын өзгеріс үстінде. Қонақ үйлер, мейрамханалар, демалыс орындарына тұтынушылардың тарту мақсатында сату және тарту стратегияларын жүргізіледі. Мемлекет экономикасына қонақ үйлер ереулі пайда әкеледі. Ал, осы қонақ үйлерге клиенттерді қалай тартуға болады? Клиент қонақ үйдің басты капиталы. Экономикалық дағдарыс жағдайларына нарықта әр клиент үшін тартыс жүреді, сондықтан компанияның адал клиенттер базасын құру өте тиімді. Сол үшін компаниялар маркетинг арқылы адал тұтынушылар базасын құруларына болады. Бұл біріншіден тұтынушы мен компания арасындағы сенімді қарым-қатынас орнату жайында. Тұтынушылардың бұл бөлігі, өзіне үйреншікті, өзі сенетін қызмет ұсынушы компанияны таңдайды және бұл үшін алдымен оның сеніміне ие болу керек. Қонақ үйлерге пайда әкелетін көбінесе адал тұтынушылар, клиенттердің адалдығын дамыту негізінде ірі қонақ үй желілері адалдық бағдарламаларын енгізді. Бұл бағдарламалар болашақта келетін клиенттерге қызметті қайта сатуды дамытуға бағытталған іс-шаралар кешені болып табылады. Қонақ үй индустриясы бәсекелестіктің жоғары деңгейімен сипатталады және адалдық бағдарламалары компанияларға бәсекелестік артықшылық беріп, ұзақ мерзімді өмір сүруге кепілдік бере алады. Оған қоса, бұл маркетинг шығынын да қысқартады. Парето заңына сәйкес, сатып алушылардың 20% - ы 80% пайда әкеледі [2]. Сондықтан адал клиенттерді тәрбиелеу, олармен ұзақ мерзімді қарым-қатынас орнату, оларды ұстап қалу деңгейін арттыру бизнес үшін өте тиімді. Экономикалық шығын жағынан қарасақ, сатып алушыларды ұстап қалу компанияға жаңа тұтынушыларды тартуға қарағанда 5-25 есе арзан. Компанияның адал клиенттері болу үшін жаңа клиенттерді тарту керек және ескілерін ұстап тұруға ұмтылады. Ұйым ұсынып отырған қызмет түрі немесе тауардың сапасы тұтынушының қалауына сәйкес болуы үшін қаржылық және адами ресурстар тұрғысынан міндеттеменің деңгейі жоғары болуы қажет [3].

Жалпы, тұтынушылардың адалдығына не әсер етеді?

- Қызмет көрсету сапасы және қонақтардың қанағаттану деңгейі. Клиенттер өнімге немесе қызметке қанағаттанған кезде, олардың адал тұтынушы болу мүмкіндігі жоғары болады.
- Баға және жеңілдіктер. Тауар мен сапаның жақсы арақатынасы, эксклюзивті ұсыныстар, лояльдық бағдарламалары.
- Қонақ үйдің бренді және беделі.
- Қонақ үйдің ыңғайлылығы мен қызметтері. Қонақ үйлердің жұлдыз саны, деңгейі немесе стандарттары бойынша қонақтарға ұсынылатын қызметтер түрі ерекшеленеді. ISO стандарттары бойынша, нөмірлер ыңғайлылық деңгейі, трансфер, фитнес зал, СПА-ның болуымен бір-бірінен ерекшеленеді [4].
- Қонақтардың эмоционалды тәжірибесі. Қонақтың қонақ үйден алған әсері, келесі жолы келу не келмеуі туралы шешім қабылдауы.

Адалдық бағдарламасының қаншалықты сәтті екенін білу үшін қонақ үйлер үнемі тұтынушылардың адалдығын өлшейді. Бұл қонақ үйлердің сәтті жұмысының маңызды аспектісі және өлшем жүргізудің бірнеше тәсілдері бар.

1. Net Promoter Score (NPS): NPS - қонақжайлылық индустриясындағы тұтынушылардың адалдығын өлшеуге арналған танымал метрика. «Сіз біздің қонақүйді достарыңызға немесе әріптестеріңізге қаншалықты ұсынасыз?» сұрағына жауап беру арқылы қонақтар қонақүйді 0-ден 10-ға дейінгі шкала бойынша бағалайды. Ұпайлар детракторларға (0-6), пассивтерге (7-8) және промоторларға (9-10) бөлінеді және NPS есептеледі. NPS нәтижелерін қонақүйді қай қонақ топтары ұсынуға бейім және қайсысы аз екенін түсіну үшін әртүрлі сегменттерге бөлуге болады. Бұл бөлме түрі, болу ұзақтығы, сапар мақсаты және т. б. бойынша сегменттеуді қамтуы мүмкін.

Marriott International: Marriott International құрамындағы көптеген қонақүйлер қонақтардың адалдығын өлшеу және қызмет көрсету сапасын жақсарту үшін NPS пайдаланады.

Hilton Worldwide: Hilton сонымен қатар тұтынушылардың қанағаттану деңгейін бағалау және олардың адалдығына әсер ететін факторларды анықтау үшін NPS пайдаланады.

2. Қанағаттану деңгейі (Customer Satisfaction Score, SAT): қонақтар 1-ден 5-ке дейінгі немесе 1-ден 10-ға дейінгі шкала бойынша қонақүйде болу қанағаттану деңгейін бағалай алады. **InterContinental Hotels Group (IHG):** IHG қонақтардың қанағаттану деңгейін бағалау үшін сауалнамалар мен кері байланыс жинай алады.

AccorHotels: AccorHotels қонақ үй тобы тұтынушылардың қанағаттану деңгейін өлшеу үшін CSAT пайдаланады.

3. Шығу көрсеткіштері (Churn Rate): қанша қонақтың қонақүйге баруды тоқтатқанын өлшеу адал тұтынушылардың жоғалуы туралы ақпарат бере алады. Choice Hotels: брондау жиілігін және қонақтардың адалдығын бағалау және тұрақты клиенттерге бонустар беру үшін басқа мінез-құлық көрсеткіштерін бақылайды.

Best Western: Best Western қонақтардың адалдығын бағалау үшін тұру жиілігі мен басқа көрсеткіштер туралы деректерді бақылай алады.

4. Қонақтардың пікірлерін бағалау: веб-сайттарда, әлеуметтік желілерде және арнайы платформаларда қалдырылған қонақтардың пікірлері адалдық туралы құнды ақпарат көзі бола алады. Қонақтардың адалдығын бақылауда, көптеген қонақ үйлер бұл тәсілді қолданады, себебі әр қонақтың қалдырған пікірі басқа қонақтардың таңдауына әсер және имиджіне әсер етеді.

5. Адалдық бағдарламалары: адалдық бағдарламалары мен тұрақты қонақтарға арналған іс-шаралардың тиімділігін бағалау. Халықаралық қонақ үйлер желісі адалдық бағдарламалары арқылы адал қонақтарына бонустар, тиімді ұсыныстар жасайды.

6. Бір қонақтың таза пайдасы (Customer Lifetime Value, CLV): CLV бір қонақтың бүкіл ынтымақтастық кезеңінде қонақ үйге қанша пайда әкелетінін өлшейді, бұл адалдықтың көрсеткіші болуы мүмкін.

7. Әлеуметтік медиа және онлайн қатысу: әлеуметтік желілердегі және интернеттегі қонақ үйіңіз туралы белсенділік пен талқылауды бақылау тұтынушылардың адалдығы туралы ақпарат бере алады.

8. Қызмет көрсету сапасы (Service Quality): қонақтардың көрсетілетін қызметтерге қаншалықты қанағаттанғанын түсіну үшін servqual моделі сияқты стандартты модельдерді қолдана отырып, қызмет көрсету сапасын өлшеу. Ол қанағаттану деңгейіне және нәтижесінде клиенттердің адалдығына әсер ететін бес негізгі өлшемге негізделген:

a. сенімділік (Reliability): бұл параметр ұйымның қатесіз және кідіріссіз сенімді және дәл қызметтерді ұсыну қабілетін көрсетеді. Сенімділік клиенттердің сенімін тудырады.

b. қолжетімділік (Assurance): ұйым қызметкерлерінің кәсібилігі мен құзыреттілігін, олардың клиенттерге көрсетілетін қызметтер туралы айтып беру қабілетін бағалайды.

c. жауап беру (Responsiveness): бұл аспект ұйымның тұтынушылардың сұраныстары мен қажеттіліктеріне жауап беру жылдамдығын бағалайды.

d. қамтамасыз ету (Tangibles): қонақ үйдің, бөлмелердің және жабдықтардың сыртқы түрі сияқты техникалық қызмет көрсетудің физикалық аспектілеріне қатысты.

e. жоспарлау (Empathy): эмпатия ұйым қызметкерлерінің клиенттердің қажеттіліктері мен тілектерін түсіну және мұқият қарай қабілетімен байланысты.

Қонақтардың адалдығын өлшеу олардың компанияңызды қалай қабылдайтынын және ары қарай қандай жоспар құратынын анықтау үшін маңызды, оған қоса қызметтерін қалай жақсарту керектігі жайлы көрініс алады.

Халықаралық аренадағы ірі қонақ үйлер қонақтарды ұстап қалу мақсатында адалдық бағдарламаларын қолданады. Адалдық бағдарламалары дегеніміз бір қызметті белгілі бір компанияда бірнеше рет қолдану нәтижесінде компаниядан тегін сыйақы алу. Қонақтарға әртүрлі жеңілдіктер мен ұсыныстар жасау арқылы қонақ үйлер өздерінің клиенттік базасын ұстап қалады және оған қоса клиенттер санын көбейтеді.

Ірі қонақ үй желілілерінің адалдық бағдарламалары:

1. IHG Rewards Club
2. World of Hyatt
3. Accor Live Limitless
4. Hilton Honors
5. Marriott Bonvoy
6. Choice Privileges
7. Radisson Rewards

Бұл адалдық бағдарламалары тұтынушыларды тарту және сақтау үшін жасалған, бұл оларға

желі ішінде қонақүйлерді брондау үшін ынталандыруды қамтамасыз етеді. Олар сондай-ақ көбінесе мәртебе деңгейлерін қамтиды, бұл клиенттерге бонустық ұпайлар мен жиі тұру кезінде қосымша артықшылықтар алуға мүмкіндік береді.

Адал тұтынушы болу үшін клиент қызмет деңгейіне қанағаттану қажет, ал клиенттің қанағаттылығын арттыру үшін әр қонақ үй желісі белгілі бір стандарттарға сәйкес жұмыс атқарады.

InterContinental Hotels Group қонақ үйлер желісінің адалдық бағдарламасын мысал ретінде қарастырып өтсек. Intercontinental Hotels Group (IHG) өз қонақтарына «IHG Rewards Club» деп аталатын адалдық бағдарламасын ұсынады. Бұл бағдарлама мүшелерге InterContinental, Crowne Plaza, Holiday Inn, Holiday Inn Express және басқа топ брендтері сияқты IHG-ге тиесілі қонақүйлерде тұру кезінде бонустар, жеңілдіктер және басқа да тиімді ұсыныстар алуға мүмкіндік береді. IHG Rewards Club бағдарламасының мүшесі болу қонақтарға қандай артықшылықтар мен пайда әкеледі? Бастысы, бұл IHG желісінің қонақ үйлерінде тұрғаны үшін ұпайлар жинау. Тұру құнына байланысты қонақтар ұпайлар жинай алады. Тұру құны нөмер және ұсынылатын қызметтер, қонақ үйдің сатылым деңгейі бойынша өзгеріп тұрады. Адалдық бағдарламасында бірнеше деңгейлер бар, олар: Club, Silver Elite, Gold Elite, Platinum Elite, Diamond Elite [5]. Адалдық бағдарламасының деңгейі қонақтың тұру саны мен жинаған ұпайларына байланысты. Бағдарлама арқылы жиналған ұпайлар болашақта IHG қонақ үйлерінде тұруға жұмсалуды мүмкін немесе тегін түндер немесе сыйлықтар сияқты басқа артықшылықтар үшін өтелуі мүмкін. Адалдық бағдарламасының мүшелеріне тегін Wi-Fi, стандартты тіркелу уақытынан ерте немесе шығу уақытынан тегін кеш шыға алады. Оған қоса, жеткілікті ұпайлар жинаған уақытта адал қонақтар сол ұпайларды нөмірді алу үшін қолдана алады. IHG Rewards Club бағдарламасына қосылу үшін олардың ресми веб-сайтында немесе мобильді қосымшасы арқылы тіркелу қажет. Одан кейін мүшелер IHG қонақүйлерінде тұру кезінде ұпай жинап, әртүрлі жеңілдіктерді пайдалана алады. IHG тек қана қонақтарға емес, қызметкерлері үшін де адалдық бағдарламасын ұсынады. Front Desk қызметкерлері қонақтарды бағдарламаларына тіркегені үшін ұпайлар жинай алады және кейін өздері IHG желісіндегі қонақ үйде тұру үшін қолдануларына болады. Яғни, IHG өз қызметкерлеріне материалдық мотивация бере отырып, адал қонақтар санын көбейтуге мүмкіндік алады.

Қонақтардың қызметке қанағаттылығын өсіру үшін, ірі қонақ үйлер қызметкерлеріне оқыту, тренингтер жүргізеді. IHG желісі Merlin бағдарламасында қонақ үйдің әр департаменттері үшін (Housekeeping, Food and Beverage, Front Desk) тренингтер ұсынады және әр қызметкерлер белгілі сертификаттардың болуын талап етеді.

Қонақ үй қызметтерін жақсарту және адал тұтынушылар көбейту барысында қолданылатын тәсілдің бірі бұл стандарттау жүйесі. ISO (Халықаралық стандарттау ұйымы) қонақүйлерге арналған халықаралық стандарттарды сертификаттау қызмет көрсету сапасын жақсартуға, қонақтардың сенімін арттыруға және қонақүйдің беделін арттыруға көмектеседі. ISO сертификаты қонақ үйдің белгілі бір сапа мен қауіпсіздік стандарттарын ұстанатындығын көрсетеді. Тұру үшін сенімді және сапалы орын іздейтін клиенттер көбінесе бұл сертификатты маңызды көрсеткіш деп санайды және сертификатталған қонақ үйлерді таңдайды. ISO стандарттарын сақтау қонақ үйді өз процестерін оңтайландыруға және қызмет көрсету сапасын жақсартуға міндеттейді. Бұл дегеніміз, тұтынушылар жайлылықтың, қауіпсіздіктің және қызмет сапасының жоғары деңгейін күте алады. ISO-ға сәйкес сапа менеджменті жүйесі шағымдарға жауап беру және процестерді жақсарту процедураларын қамтиды. Бұл қонақ үйге мәселелерді тиімді шешуге және клиенттерді қанағаттандыруға көмектеседі, бұл адалдықты нығайта алады. Қазіргі уақытта қоршаған ортаны қорғау жаһандық мәселеге айналғандықтан, көптеген қонақтар экологияға қамқорлықпен қызмет атқаратын кәсіпорындарды таңдауға тырысады. ISO 14001 сияқты кейбір ISO стандарттары қоршаған ортаны басқарумен байланысты. Кейде клиенттер экология мен тұрақтылыққа белсенді түрде қамқорлық жасайтын қонақүйлерді таңдайды, бұл да адалдықты арттыра алады. Оған қоса, қонақ үйлер өздерінің маркетингтік қызметінде ISO сертификатталған мәртебесін белсенді пайдалана алады. Бұл сапа мен стандарттарға сәйкестікті бағалайтын клиенттерді тарта алады. Жалпы, ISO сертификаты қонақүйдің сенімді және сапалы қызмет өкілі ретіндегі беделін жақсартып алады. Оң бедел жаңа клиенттерді тартады және бұрыннан барлардың да адалдығын сақтайды. ISO стандарттары бойынша сертификаттау қонақүйге сенімді, сапалы және жауапты брендинг құруға көмектеседі, бұл клиенттердің адалдығын арттыруға және

жаңа қонақтарды тартуға әкелуі мүмкін [4].

Адал қонақтар санын арттыру үшін пікірлер мен шағымдарға талдау жүргізу, олармен жұмыс жасау керектігі айқын. Қонақтардың пікірлеріне тиімді жауап беру және мәселелерді оңтайлы шешу тұтынушылардың ойында қонақ үй туралы жағымды әсер қалдырады. Шағымдармен жұмыс жасаудағы ең тиімді қадамдар мен тәжірибелерді айта кететін болсақ, біріншіден, кері байланысты жүйелеу және бақылау маңызды. Қонақ үй менеджерлері қонақтардың қалдырған пікірлерін, сауалнамалар мен шағымдарын жинап, қызметті жақсарту мақсатында жұмыс жасаулары қажет. Қонақтар көбінесе қонақ үй жайлы пікірлерін Booking.com, Hotels.com, Tripadvisor.com, Hotelbeds.com сияқты қонақүйлерді онлайн брондау жүйелерінде қалдырады. Бұл сайттарда қалдырылған пікірлер қонақ үйлердің имиджіне және басқа қонақтардың таңдауына әсер етеді. Жаңа пікірлер мен шағымдарды өңдеу үшін осы және басқа да арналарды мониторингтеу өте үлкен рөл атқарады. Жалпы проблемалық аймақтарды анықтау үшін кері байланыс талдау жүргізу анықтау. Шағымдарға жауап беру кезінде белсенділік көрсетіп, жағымды пікірлер үшін алғыс білдіріп, тағы да қонақтың келуін күтетінін айтып кету қажет, ал жағымсыз пікір бойынша мәселені егжей-тегжейлі сипаттауын сұрап, қонақтан кешірім сұрай отыра, мәселені шешу жолын ұсынған жөн. Болашақта сипатталған мәселелердің туындамауы үшін әр бөлімнің жауапты менеджері қоластындағы әріптестерімен тұтынушыларға назар аудару және кәсіби этика бойынша тренингтер өткізу маңыздылығы өте жоғары. Жалпы, қонақтардың қанағаттану деңгейінің өсуі немесе төмендеуін анықтау үшін, менеджерлер пікірлер тенденциясына бақылау жасалады. Пікірлер мен шағымдарды тиімді басқару қонақүйдің беделін нығайтуға және қонақтардың қанағаттануын арттыруға көмектеседі.

Қорытындылай келе, тұтынушылардың адалдығы көптеген себептерге байланысты қонақ үй бизнесі үшін өте маңызды. Адал клиенттер сіздің қонақ үйіңізге қайта-қайта оралуға бейім, бұл тұрақты және сенімді кіріс ағынын қамтамасыз етеді. Бұл әсіресе қонақ үй қызметтері нарығындағы бәсекелестік пен ауытқу жағдайында өте маңызды. Адал тұтынушылар қосымша қызметтер мен шығындарға көбірек бейім болуы мүмкін, бұл орташа чек пен пайданың өсуіне ықпал етеді. Тұтынушылар арасындағы әсері жоғары маркетинг түрі бұл “Word of mouth”, яғни ауызша қарым-қатынас арқылы адамнан адамға ақпарат беру. Адал клиенттер қонақ үйді достары мен таныстарына ұсынады, бұл жаңа клиенттерді тартуға әкелуі мүмкін. Ұсыныстардың маңыздылығы жоғары, өйткені олар әдетте жағымды пікірлермен бөліседі. Адал клиенттерді ұстау, әдетте, жаңаларын тартуға қарағанда арзанырақ. Сондықтан клиенттердің адалдығы маркетинг пен жарнама шығындарын төмендетеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Филип Котлер. Основы маркетинга. https://msksale.group/wp-content/uploads/2016/09/%D0%9E%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%8B_%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3%D0%B0_%D0%9A%D0%BE%D1%82%D0%BB%D0%B5%D1%80_%D0%A4_%D0%BF%D0%B5%D1%80_%D1%81_%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB_1991_-651%D1%81.pdf
2. Макаров А.С. Проблемы систематизации условий формирования финансовой политики организации // Вопросы экономики и права. 2011. № 33. С. 203–207.
3. Blackwell, R.D., Miniard, P.W., Engel, F.J. (2001), Consumer Behaviour. Orlando: HarcourtCollegePublishers.
4. ISO (International Organization for Standardization) <https://www.iso.org/about-us.html>
5. School Of Hospitality. <https://mylearning.sumtotal.host/rcore/c/dash/home/univ?isDeepLink=1>

Даулбаев А.К., э.ғ.к., доцент
Абылайхан атындағы ҚазХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: dahat79@mail.ru

КОМПАНИЯ ПРОЦЕСТЕРІНЕ «ҮНЕМДІ ӨНДІРІС» ҚҰРАЛДАРЫН ЕНГІЗУ

Аннотация: Бережливое производство – это определенная концепция управления. Основа – постоянный поиск возможностей устранить потери на производстве. Часто для обозначения концепции используются термины «lean-производство» и «lean-технологии».

Ключевые слова: производство, потери, менеджмент.

Abstract: Lean manufacturing is a certain management concept. The basis is a constant search for opportunities to eliminate losses in production. The terms “lean management” and “lean technologies” are often used to denote the concept.

Keywords: production, losses, management.

Үнемді өндіріс – бұл Toyota тәжірибесінен дамыған өндірісті басқару тәсілі. Жиырмасыншы ғасырдың ортасынан бастап үнемді өндіріс құралдары өндірістік компанияларда ғана емес, сонымен қатар медицинада, құрылыста, банк ісінде, білім беруде және көлікте де қолданыла бастады.

Бұл тәсіл XX ғасырдың 30-жылдарында Toyota автомобиль зауыттарында пайда болды. Жапонияда практикалық және арзан көліктерге сұраныс болды. Тиісінше, өндірушілер сапаны сақтай отырып, көліктердің бағасын қалай төмендетуге болатынын анықтауы керек болды.

Жапониядағы автокөлік өндірушілері үлкен бөлшектер қоймаларын ұстауға немесе әр модель үшін жеке құрастыру желілерін салуға мүмкіндігі болмады, себебі жалға алу қымбат болды. Тойота басшыларының бірі Тайчи Охно үлкен көлемдегі тауарлық-материалдық қорларды сақтауды тоқтатып, өнімге құн қоспайтын шығындардың барлық түрлерін қысқартуды ұсынды. Toyota тәжірибесінен үнемді өндіріс философиясы дамыды.

Американдық кәсіпкерлер мен менеджерлер жапондық компаниялардың жетістігінен шабыттанып, Америкада олардың тәсілдерін кеңінен насихаттады. «Үнемді өндіріс» немесе үнемді өндіріс түсінігін американдық менеджер Джон Крафник 1988 жылы енгізді.

Енді Toyota-дағы үнемді өндіріс пен басқару бір нәрсе емес. Үнемді өндіріс принциптеріне сүйене отырып, танымал басқару әдістері өсті, мысалы, үнемді бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлеу, Scrum, Kanban.

Үнемді өндірістің негізгі мақсаты – тұтынушыға шығынды азайта отырып, құндылық жасау. Шығындар, мысалы, қосалқы бөлшектер қоймада сақталған кезде және оларды сақтау үшін кәсіпорын төлеген кезде орын алады. Немесе автомобильдер өндірісте тұрып қалғанда, өйткені дұрыс дене бөліктері қол жетімді емес.

Шығындарды азайту үшін сіз оларды білуіңіз керек, оларды бір-бірінен ажыратып, олардың теріс әсерін түсінуіңіз керек.

Қалдық - бұл құн қоспайтын, бірақ өнімнің немесе қызметтің құнын арттыратын кез келген нәрсе. Шығындар анық болуы мүмкін, мысалы, ақаулар немесе өткізіп алған мерзімдер немесе жасырын, мысалы, өнімдерді шамадан тыс өңдеу немесе қажетсіз рұқсаттар. Тұжырымдамада барлығы шығынның сегіз түрі көрсетілген.

Артық өндіріс. Бұл қауіпті, себебі ол басқа да шығын түрлерін тудырады. Бірақ бұл ең оңай байқалатыны да.

Зауытта артық өндіріс тұтынушының қажеттіліктерінен көбірек өнім шығарады. Себептерге сұраныстың дұрыс есептелмегендігі және өндірістік қуаттарды толық пайдалануға ұмтылу жатады.

Кеңседе бұл жұмыс уақытының жартысынан көбін алатын есептер, ұзаққа созылған келіссөздер немесе резервте презентациялар дайындау болуы мүмкін. Себептер әдетте конфигурацияланбаған жұмыс процестері, күрделі иерархия және жұмыстың бюрократизациясы болып табылады.

Артық қор. Тауарлы-материалдық қорлар артық өндіру немесе бөлшектердің көп мөлшерін тапсырыс беру салдарынан пайда болады. Өнім қорлары қойманы жалға алу және қызметкерлердің жалақысы үшін ақшаны жейді. Жарамдылық мерзімі тез өтіп кететін азық-түліктерді жинақтау әсіресе қауіпті.

Кеңсе жұмысында артық материалдар бір уақытта ашылатын ондаған құжаттар мен бағдарламалар және кіріс хаттарының үйінділері болып табылады.

Аяқталмаған өндіріс. Бекітулер, қосалқы бөлшектермен қамтамасыз етудегі ақаулар, құжат айналымының баяулығы және әртүрлі бөлімшелердің жұмысындағы сәйкессіздік салдарынан персонал мен құрал-жабдықтар бос тұрып жатыр. Уақыт өте келе, жұмыстың тоқтап қалуына байланысты кейбір жұмыстар маңызды емес болып қалады және ешқашан аяқталмайды.

Дұрыс емес логистика. Бұл бөлшектер мен дайын өнімдердің қажетті уақыттан әрі және ұзағырақ қозғалысы. Мысалы, қойма мен зауыт бір-бірінен алшақ орналасқанда, цех пен қойма бір ғимаратта болғаннан гөрі өнімдердің құны жоғары болады. Қосымша тәуекелдер тасымалдау кезіндегі ақаулар, жабдықтың тозуы, тасымалдаушылардың кешігуі болып табылады.

Кеңседе дұрыс емес логистика қағаз құжаттарды жіберуді, бекіту кезінде қажетсіз қозғалыстарды және т.б.

Неке. Шығынның бұл түріне ақауларды түзету, жөнделмейтін ақауларды жою және өнімнің сапасын тексеру шығындары кіреді. Ақаулар күрделі технологияға, қызметкерлердің қателеріне және сапасыз материалдарға байланысты туындайды.

Кеңсе жұмысында да проблемалар бар. Мысалы, қате құрастырылған хат, сапасыз дизайн опциясы, оқылмайтын құжат пішімі.

Артық өңдеу. Бұл өнімге құн қоспайтын, бірақ өндіріс шығындарын арттыратын процестер. Мысалы, тоңазытқыштарға арналған кірістірілген монитор немесе веб-сайттағы шамадан тыс анимация. Олар нарықты талдамаса және клиентке не қажет екенін түсінбесе, қажетсіз өңдеуді жасайды.

Қосымша қозғалыстар. Жұмыс орны жұмысшының қажеттіліктеріне сай ұйымдастырылмаса, шығын туындайды. Мысалы, зауытта құралға қол созу немесе ауыр бөлікті шеберхана бойымен сүйреп апару керек. Немесе кеңседе қажетті ақпаратты табу үшін көптеген қалталарды ашу керек. Тіпті кішігірім қажетсіз операциялар мен қозғалыстар қызметкерлердің санына көбейтілген айлар немесе бірнеше жылдар ауқымында жиынтық әсер етеді.

Топты басқарудағы қателер. Бұл тиімсіз жұмыстан келген шығын. Мысалы, қызметкер өзі білмейтін тапсырманы орындағанда, сондықтан оған көбірек уақыт жұмсайды. Немесе керісінше – басшы қарамағындағылардың жұмысын орындайды. Оның еңбегі компанияға қымбатқа түседі, сонымен қатар оның жұмысын орындауға уақыты болмауы мүмкін.

Шығындармен қалай күресуге болады

Ең алдымен, үнемді өндіріс – бұл құралдар жиынтығы емес, өндіріс процесіне ерекше көзқарас. Үздіксіз жетілдіруге назар аудару Lean әдістемесінің негізінде жатыр. Үнемі өндірісте жұмыс істеу үшін қажетті аспектілерді қарастырайық.

Барлық қызметкерлерді үздіксіз жетілдіруге тарту. Шығындармен күресу үшін үздіксіз жетілдіру жүйесі ұсынылады. Мұндай жүйені құру корпоративтік мәдениетті қайта құрылымдауды және тиімділікті арттыруға бағытталған бизнес-процестерді құруды талап етеді. Егер басшы үнемді өндіріс принциптеріне құмар болса, ал қызметкерлер бұл туралы ештеңе білмей, тек бұйрықтарды орындаса, ол нәтиже бермейді.

Процестерді талдаңыз және мән ағынының картасын жасаңыз. Ол үшін ұсынылады:

1. Негізгі процестер мен операцияларды анықтау;
2. Процесс шығындарын анықтау;
3. Басымдық процестерді таңдау;
4. Қолданыстағы процестерді бақылаңыз;
5. Мәндер ағынының картасын жасаңыз.

Талдау шығындардың, мысалы, жабдықтың тоқтап тұруынан және ұзақ мақұлдау процесінен туындайтынын анықтауға көмектеседі.

Өндірісті көп өндірмеу үшін кеңейту. Яғни, өндірістің әрбір кезеңінде өнім тұтынушыға қажет

көлемде және олар күткен уақытта емес, ертерек шығарылатындай етіп процесті ұйымдастырыңыз. Сұранысқа сай өнім шығару үшін тез өндіріп, өзгерістерге бейімделу керек.

Жұмысты бастамас бұрын тұтынушының қажеттіліктерін зерттеу маңызды. Маркетологтар осылай істейді: олар нарықты зерттейді, сұранысты есептейді, кері байланыс жинайды және тауарлардың қажетті санын есептейді.

Дәл уақыт принципіне сәйкес жеткізіңіз. Қажетті бөлшектерді қажет болмай тұрып, дәл қазір қажет мөлшерде жеткізіңіз. Яғни, қорлар сақталмайды және орын алмайды.

5S әдісін қолданыңыз. Әдістің мәні жұмыс кеңістігін ұтымды және тиімді ұйымдастыру болып табылады. Бұл құрал-саймандарды ұзақ іздеумен, ақаулы жабдықтан немесе таза емес жұмыс орнындағы ақаулармен күресуге көмектеседі. 5S әдісін жеке қызметкердің – менеджердің, механиктің, фрилансердің жұмыс орнына да, жалпы өндіріске де қолдануға болады.

5S бес принципі

Seiri – сұрыптау. Сұрыптаудың негізгі идеясы - жұмысшының айналасындағы заттар неғұрлым аз болса, соғұрлым оған тапсырмаларды орындау оңайырақ болады. Заттардың санын азайту үшін оларды топтарға бөлу керек:

1. әрқашан қажет;
2. кейде қажет;
3. қажетсіз.

Біз әрқашан қажетті заттарды жұмыс орнында қалдырамыз, кейде біз үстіңгі сөрелерге қажетті заттарды қоямыз, бірақ оларды қол жететін жерде қалдырамыз, ал қажетсіздерін толығымен алып тастаймыз.

Үнемді өндіріс жұмыс істемейтін кезде.

Үнемді өндіріс кең таралған тәсіл болғанымен, оның дәстүрлі менеджменттен айырмашылығы бар. Дәстүрлі менеджментте тараптар бір-бірінен мүмкіндігінше көп алуға ұмтылады. Lean бірлесіп жұмыс істеуді, қолайлы жұмыс жағдайын жасауды және процестерді біртіндеп жақсартуды ұсынады.

Мысалы, жұмысшылар толық жүктелмеуі керек деген қағида бар. Өйткені толық жүктелген кезде тапсырмалар кезегі оңай қалыптасады және жұмыс жылдамдығы төмендейді. Жолды 100% пайдаланып, әрбір бос орынға көлік қойсақ, бізде кептелістер болады. Кептелістерді болдырмау үшін жолдың бір бөлігін бос қалдыру керек. Сол сияқты жұмысшылардың уақытының бір бөлігі бос болуы керек.

Бірақ бірнеше менеджерлер қызметкерлерге уақыттың бір бөлігін демалуға рұқсат беруге келіседі.

Кейде компаниялар белгілі бір Lean құралдарын енгізуге дайын, бірақ үнемді өндіріс құндылықтарын қабылдауға дайын емес. Әсіресе, егер адамдар оңтайландыру әрекеттеріне тап болса және инновацияларға күмәнданса.

Lean қандай салаларда қолданылады?

Үнемді өндіріс тұжырымдамасы қолданылады:

- өндірістік компаниялар үшін. Үнемді өндірістің негізгі принциптері Toyota-да пайда болды. Сондықтан, ең алдымен, Boeing, Porsche, John Deere, Ford, Rosatom, Nike, Amazon, Kimberley-Clark, Caterpillar, Intel және т.б. кәсіпорындарында үнемді өндірісті көруге болады;

- пошта және логистикалық компаниялар үшін. Жеңіл логистикалық стратегия тасымалдау кезіндегі жоғалтулардың барлық түрлерін азайтуға бағытталған. Оны, мысалы, FedEx қызметі пайдаланады;

- бағдарламалық қамтамасыз етуді әзірлеу үшін. 2003 жылы компьютерлік бағдарламашылар Мэри мен Том Поппендик бағдарламалық жасақтаманы әзірлеу үшін үнемді өндіріс әдістерін бейімдеді.

Үнемді даму принциптері:

1. Шығындарды жою;
2. Сапаны біріктіру;
3. Білімді қалыптастыру;
4. Қайтыс болмайтын шешімдерді кейінге қалдыру;
5. Тез жеткізіңіз;

6. Адамдарды сыйлау;
7. Тұтастығын оңтайландыру.

ӘДЕБИЕТ

1. Производственный менеджмент : учебник и практикум для прикладного бакалавриата / Л. С. Леонтьева [и др.] ; под ред. Л. С. Леонтьевой, В. И. Кузнецова. — М. : Издательство Юрайт, 2019. — 305 с.
2. Операционный (производственный) менеджмент: Учебное пособие / А.Н. Стерлигова, А.В. Фель. - М.: НИЦ Инфра-М, 2013. - 187 с.
3. Алцыбеева, И.Г. Развитие производственных систем : учебник для студентов всех направлений подготовки (всех форм обучения и профилей подготовки) / И. Г. Алцыбеева, Е. В. Ганебных, Е. С. Гурова ; ВятГУ, ИЭМ, ФМиС, каф. МиМ. - [Б. м. : б. и.], 2020. - 120 с.

UDK 657.6 (2964)

Атчабарова А.М., к.э.н., PhD, доцент
Сағырбаева Д.Е., магистр ф.наук, препод.
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
Алматы, Казахстан
e-mail: a.atchabarova@mail.ru

АУДИТОРСКИЙ ОТЧЕТ

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты составления аудиторского отчета. Рассмотрено понятие аудиторского отчета. Показаны сущность и роль аудиторского отчета. Указаны виды аудиторского отчета. Приведены классическая структура и состав аудиторского отчета. Предложены направления совершенствования структуры отчета.

Ключевые слова: аудит, структура, отчет, аудиторский отчет

Atchabarova A.M., Candidate of economic sciences, PhD
Sagyrbaeva D.E., Master of Philosophy, lecturer
KazUMOIMYA named after Abylai khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.atchabarova@mail.ru

AUDIT REPORT

Abstract: The article discusses the theoretical and practical aspects of the preparation of an audit report. The concept of an audit report is considered. The essence and role of the audit report are shown. The types of audit report are indicated. The classical structure and composition of the audit report are given. Directions for improving the structure of the report are proposed.

Keywords: audit, structure, report, audit report

Атчабарова А.М., э.ғ.к., Ph.D., доценті
Сағырбаева Д.Е., Философия ғылымдарының
магистрі, оқытушы
Абылай хан атындағы ҚазМУИМЯ
Алматы, Қазақстан
e-mail: a.atchabarova@mail.ru

АУДИТОРЛЫҚ ЕСЕП

Андаптама: Мақалада аудиторлық есепті құрудың теориялық және практикалық аспектілері қарастырылады. Аудиторлық есеп ұғымы қарастырылды. Аудиторлық есептің мәні мен рөлі

көрсетілген. Аудиторлық есептің түрлері көрсетілген. Аудиторлық есептің классикалық құрылымы мен құрамы келтірілген. Есеп құрылымын жетілдіру бағыттары ұсынылды.

Кілт сөздер: аудит, құрылым, есеп, аудиторлық есеп

Atchabarova A.M., Candidate of economic sciences, PhD

Sagyrbaeva D.E., Master of Philosophy, lecturer.
KazUMOIMYA named after Abylai khan
Almaty, Kazakhstan
e-mail: a.atchabarova@mail.ru

AUDIT REPORT

The auditor (audit organisation), based on the results of the audit, prepares a report in accordance with the International Standard on Auditing “Auditor’s Report on Financial Statements” and submits it to the client within the period specified in the contract. *The auditor’s* (audit organisation’s) performance of the contract is determined by the act of acceptance of the auditor’s report [1].

Audit services in the form of consultations are formalised by a certificate and other official documents, and expert examinations - by an opinion or act. The auditor’s report has the legal significance of an official document. The auditor’s report shall contain a clearly expressed opinion on the financial statements taken as a whole.

Completion of the audit is no less important than the previous stages of the audit. At this stage, the auditor should, on the basis of summarising all the information obtained during the audit, form his opinion on the reliability of the financial statements of the audited business entity, document this opinion and deliver it to this entity in the form of final documents - “Written information (report) of the auditor to the company’s management on the results of the audit” and “Auditor’s report on the audit of the financial statements”. The audit is completed with a detailed act, which notes where and by whom the audit was conducted, when and for what period. The title of the act states: “Act of audit of accounting and reliability of financial statements of (here the name of the audited entity) for ... year”. Then the place of the audit is noted and the date of the report is given. It should be borne in mind that the date of the report fixes the point at which the auditor is responsible for the quality of the audit and the conclusions he has drawn on its basis.

Further, the auditors indicate which areas of accounting work have been checked in full, i.e. subjected to a full audit, and for which they have decided to carry out an unstructured (spot) audit. They list in detail the noted deficiencies that require correction. Since such deficiencies are sometimes found in abundance, it is very important when drawing up an audit report to first highlight the largest ones, and then list minor omissions that do not make a difference, but must be corrected.

The audit report, which summarises the assessment of the reliability of accounting and reporting data, confirmed by the signatures of the auditors and the seal of the audit organisation that conducted the audit of the audited entity, precedes the audit report. According to ISA 700 “Auditor’s Report on Financial Statements”, the auditor’s report should contain a clear written expression of opinion on the financial statements as a whole[1].

The auditor’s report is the culmination of the auditor’s work. The auditor’s report summarises the auditor’s actions during the audit and the conclusions reached as a result of his or her research. The information contained in the auditor’s report should be understandable to an unlimited number of potentially interested parties.

Regardless of the nature of the opinion formed as a result of the audit, the auditor’s report should be prepared in accordance with the form, structure and content set out in the above-mentioned ISA 700.

The audit report should include the main elements in the following sequence:

- a) Headline;
- b) addressee;
- c) introductory or introductory section;
- d) main section (contains a description of the nature of the audit);
- e) the final section (contains an expression of opinion on the financial statements);

- f) report date;
- g) the address of the auditor (or firm);
- h) auditor's signature.

The auditor's report must be accompanied by the financial statements audited.

The standard regulates the composition of information to be disclosed in each part of the audit report.

Uniformity in the form and content of each type of modified opinion will make it easier for users to understand these opinions. Based on international experience, four variants of the auditor's report are used: 1) unconditional (unqualified); 2) conditional (qualified); 3) disclaimer; 4) negative [2].

ISA 700 distinguishes three types of deviations from an unqualified opinion: a conditional opinion (qualified opinion), a negative opinion (negative opinion), and a refusal to give an opinion (refusal to express an opinion).

Thus, opinions may be written in the form of:

1. An unqualified opinion (an unqualified opinion);
1. Conditional Opinion (Qualified Opinion);
2. Refusal to express an opinion
3. Negative opinion

According to ISA 700: "An *unqualified opinion* should be expressed when the auditor concludes that the financial statements give a true and fair view (or are presented fairly, in all material respects) in accordance with the prescribed conceptual framework for presenting financial statements".

An unqualified auditor's report is an opinion with unconditional assurance on the reliability of the financial statements. It is issued when the following conditions are met:

- If the organisation's accounting department has made all the changes in accounting and reporting recommended by the auditors during the audit;
- If these changes are made in the accounts of the audited period;
- Unless there are other objective circumstances that prevent the financial statements from being unqualified.

Thus, an unqualified auditor's report has a definite and unambiguous nature, and the auditor should bear a very high responsibility for the content of such a document. In practice, there are certain modifications of various forms of the auditor's report, which are determined by the specific degree of materiality of those incorrectnesses of the financial statements identified by the auditor.

According to ISA 700: "A *qualified opinion* should be expressed when the auditor concludes that an unqualified opinion cannot be expressed, but the effect of any disagreement with the entity's management or limitation on the scope of the audit is not so significant and profound as to require an adverse opinion or disclaimer of opinion. A qualified opinion shall be expressed as follows - "except for" the effect of the factor to which the reservations relate".

This auditor's report is issued in the following cases:

- If the financial statements for the audited period have already been approved by the company's supreme governing body and all changes recommended by the auditor during the audit can only be made by the company's accounting department to the accounting and reporting of the current period;
- If the incorrectnesses in the financial statements identified by the auditors during the audit are material and determinative, not violating the concept of a going concern (not threatening it with bankruptcy);
- If the administration has accepted the auditors' main findings of errors and inaccuracies in the financial statements and has committed itself to correcting the relevant system records in the current year, has signed the relevant annex mentioned in the report listing these errors, etc. (see figure). (see figure)

According to ISA 700: "A *negative opinion* should be expressed when the effect of the disagreement is so material and profound on the financial statements that the auditor concludes that the expression of a qualified opinion in the report is inadequate to make the disclosures misleading or incomplete.

This auditor's report is issued when one of the following occurs:

- incorrectnesses identified by the auditor in the financial statements (sometimes they are even incomplete properly) are highly material and determinative (they face bankruptcy);
- the administration refuses to present a substantial part of primary documents, accounting data and other documents required to support the financial statements (limitation of the scope of the audit);

- the administration insists that the statements in the statements are basically correct, disagree with the auditors' basic conclusions about errors and inaccuracies, categorically refuse to correct the relevant system entries, etc.

According to ISA 700: “A *disclaimer of opinion* should be expressed when the possible effect of a scope limitation is so significant and profound that it prevents the auditor from obtaining sufficient appropriate audit evidence and, therefore, from expressing an opinion on the financial statements.”

The refusal to express an opinion arises in special cases, strictly regulated by the above-mentioned standard. These are typically unusual, out-of-the-ordinary cases with very difficult to predict consequences. For example: loss of independence of the auditor, significant events after the balance sheet date or uncertainty of the situation, limitation of the scope of the audit by the business entity or other circumstances.

In all cases requiring a deviation from an unqualified opinion, the audit report should clearly state all underlying causes and, where possible, quantify the possible impact of those causes on the financial statements.

LITERATURE

1. Fedorenko, I.V. Audit : textbook / I.V. Fedorenko, G.I. Zolotareva. - 2nd ed., rev. and ext. - Moscow : INFRA-M, 2022. - 281 с.
2. Dyusembaev K.Sh. et al. Audit and analysis of financial statements: Textbook. - Almaty: “Karzhy-karazhat”, 1998.

УДК 03.81.99

Сабитова А.М.,

Магистрант, «7M02211 - Востоковедение»,
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы,
Казахстан

e-mail: altynai050900@gmail.com

Сайкенева Д.К.

PhD., ассоц. профессор кафедры
Востоковедения, КазУМОиМЯ имени
Абылай хана, Алматы, Казахстан

Saiken.eva.d@gmail.com

ДЕМОНОПОЛИЗАЦИЯ В СФЕРЕ ТУРИЗМА: ПРИЛОЖЕНИЯ ДЛЯ ПУТЕШЕСТВИЙ КАК ВОЗМОЖНОСТЬ ДЛЯ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА (ОПЫТ ЮЖНОЙ КОРЕИ)

Аннотация: Развитие менеджмента туризма в условиях демополизации представляет собой динамичную и развивающуюся область исследований в области туризма и международных отношений. Туризм стал важной глобальной отраслью с далеко идущими экономическими, социальными и экологическими последствиями. Эффективное управление туризмом имеет важное значение для устойчивого роста и развития в этом секторе.

Ключевые слова: демополизация, туризм, монополизм, платформа, государство, цифровизация, антимонополизм, приложения, ресурсы, Южная Корея.

Sabitova A.,

Master student, «7M02211- Orientalism»

Ablai khan, KazUIRandWL, Almaty,

Kazakhstan, e-mail: altynai050900@gmail.com

Saikeneva D.K.

PhD., associate professor Department of
Oriental Studies, KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

e-mail: Saiken.eva.d@gmail.com

DEMONOPOLIZATION IN TOURISM: TRAVEL APPS AS AN OPPORTUNITY FOR SME DEVELOPMENT (SOUTH KOREA'S EXPERIENCE)

Abstract: Tourism management development in the context of demonopolization is a dynamic and evolving area of research in tourism and international relations. Tourism has become an important global industry with far-reaching economic, social and environmental implications. Effective tourism management is essential for sustainable growth and development in this sector.

Keywords: demonopolization, tourism, monopoly, platform, government, digitalization, anti-monopoly, apps, resources, South Korea.

Введение

Демонополизация в сфере туристических услуг означает демонтаж или сокращение монополий в туристическом секторе. Монополии могут принимать различные формы, включая контроль над ключевыми туристическими активами, каналами сбыта или туроператорами. Процесс демонополизации направлен на поощрение конкуренции, расширение прав и возможностей малого бизнеса и местных сообществ. Это может привести к появлению более разнообразных и инновационных туристических продуктов, которые потенциально принесут пользу как туристам, так и направлениям. Демонополизация часто расширяет возможности потребителей, предоставляя им больше выбора и информации. Путешественники могут получить доступ к отзывам, рейтингам и рекомендациям других туристов, что помогает им принимать обоснованные решения и требовать более высокого качества обслуживания[1].

Международные коммуникации значительно развиваются в эпоху демонополизации. Интернет, социальные сети и системы обмена мгновенными сообщениями облегчили туристам связь с местными сообществами и доступ к информации в режиме реального времени, улучшая впечатления от путешествий.

Демонополизация поощряет глобальное сотрудничество между заинтересованными сторонами в сфере туризма и коммуникации. Страны, регионы и предприятия часто работают вместе, чтобы продвигать направления, делиться передовым опытом и решать общие проблемы, способствуя международному сотрудничеству.

Актуальность обусловливается тем, что международный туризм является важным сектором экономики для многих стран, включая Южную Корею. Он способствует экономическому росту, созданию рабочих мест и укреплению международных отношений. В условиях демонополизации туристического рынка разные организации, включая частные компании, малые бизнесы и региональные организации, могут предлагать разнообразные туристические услуги и продукты. Изучение, каким образом демонополизация влияет на сферу туризма в Южной Корее, может дать представление о том, какие новые возможности появляются для предпринимателей и потребителей.

Цель исследования – изучить современное состояние международного туристического рынка в условиях демонополизации на примере Южной Кореи. Для достижения данной цели необходимо решить ряд задач:

1. Рассмотреть функции демонополизации в развитии туристической сферы Южной Кореи
2. Выявить классификацию известных туристических интернет-платформ в Южной Корее
3. Проанализировать процесс демонополизации в индустрии туризма

Методы исследования

В процессе исследования были использованы общенаучные методы – логический, сравнительный, которые позволили выявить причинно-следственные связи устойчивого развития сферы туризма в Южной Корее и проследить закономерности и особенности развития туризма в разных регионах после внедрения различных ПО для туристов. Историко-системный подход дал возможность проследить результаты внедрения туристических ПО за последние 10-13 лет.

Основная часть

С начала 1970-х годов Южная Корея активно развивала туристическую инфраструктуру. Были построены современные отели, курорты и туристические комплексы. Например, курорт Бассейнгтон в Пусане стал и является одним из важных мест для организации конференций и мероприятий. Также, Южная Корея с 2000-х годов начала активно продвигать свои культурные достопримечательности и природные красоты, культурные туры в столицу Сеул, города Пусан, Кванджу, посещение исторических храмов и дворцов, а также экскурсии в регионы с живописными пейзажами, такие как Чхунчхон и Дэгу, стали популярными среди иностранных туристов.

Также, рост популярности корейской музыки, фильмов и телевизионных драм (Hallyu) привлек множество фанатов корейской культуры, которые приезжали в Южную Корею еще с начала 1990-х годов, чтобы посетить места, связанные с их любимыми артистами и сериалами.

Страна успешно организовывала спортивные события, такие как Чемпионат мира по футболу 2002 года, который привлек множество футбольных фанатов и туристов, и участие в международных выставках и событиях, таких как Всемирная выставка, также способствовало привлечению внимания к Южной Корее как туристическому направлению.

Известно, что количество туристов с 1995 года возросло с 6,670,000,000, до 19,457,000,000 людей, популярными дестинациями были и остаются Сеул, Пусан, Андон и Кванджу. До развития онлайн-ресурсов в 2010 году, туристы могли бронировать гостиницы и транспортные билеты, связываясь напрямую с предприятиями или через телефон и факс.

Роль государства в процессе демополизации, то есть в снижении или устранении монопольных практик на рынке, может быть весьма значительной. Демополизация имеет целью создание конкурентной среды, улучшение доступа к товарам и услугам, а также защиту интересов потребителей. Государство может стремиться принимать законы и нормативные акты, которые запрещают монопольные практики, такие как ценовая дискриминация, ограничение конкуренции и злоупотребление доминирующим положением на рынке и органы по конкуренции могут проводить расследования и пресекать нарушения антимонопольных законов. Также, государство может регулировать деятельность монополистических предприятий, устанавливая ограничения на цены, уровни сервиса и другие аспекты их деятельности, что способствует снижению эксплуатации монопольной власти. Для создания конкурентоспособной среды государство может продавать или приватизировать государственные монополии, открывая рынок для частных компаний, поддерживая конкурентоспособные компании, которые могут конкурировать с монополистами, предоставляя им субсидии или финансовую помощь. Государство может использовать процедуры аукционов и конкурсов для распределения ресурсов и лицензий на использование определенных рынков или секторов экономики и эти механизмы могут быть применены в различных областях, таких как выделение спектра для мобильной связи, продажа прав на добычу природных ресурсов, выделение стройплощадок, предоставление лицензий на вещание и многое другое[2].

К примеру, Южная Корея применила ряд мер и политик для демополизации своей экономики, особенно в период после Второй мировой войны. Южная Корея проводит активную индустриальную политику, направленную на развитие определенных отраслей, таких как автомобилестроение, электроника и сталелитейная промышленность. Правительство оказывает финансовую поддержку предприятиям, помогая им взять кредиты и инвестировать в новые технологии и производственные мощности и также вводит законы и регуляции для предотвращения монополистического поведения и стимулирования конкуренции на внутреннем рынке. Можно сказать, что Южная Корея достаточно успешно применяет различные стратегии и политики, для экономического роста и созданию сильной промышленной базы. Известно, что в связи с процессом демополизации в 1980 году была создана

Комиссия по справедливой торговле (Korea Fair Trade Commission, KFTC) [3]. KFTC является независимым регуляторным органом, ответственным за регулирование и надзор за конкуренцией на рынке, а также предотвращение монополистических и антиконкурентных практик, комиссия проводит расследования, выносит решения и может применять санкции против компаний, которые нарушают антимонопольные нормы.

Современные ресурсы и технологии предоставляют множество возможностей для малых предприятий в сфере туризма конкурировать с крупными монополистическими компаниями.

В нынешних условиях цифровизации, интернет предоставляет возможность малым предприятиям создать веб-сайты, мобильные приложения, использовать социальные сети и онлайн-платформы для продвижения своих услуг и бронирования, что позволяет им достигнуть глобальной аудитории и конкурировать с крупными онлайн-агентствами. Многие малые отели, гостиницы и апартаменты интегрируют системы онлайн-бронирования на своих веб-сайтах, что облегчает клиентам бронирование непосредственно у них, и соответственно, отзывы и рейтинги на таких платформах, как TripAdvisor и Yelp [4], может увеличить доверие клиентов и улучшить репутацию малого бизнеса. В Южной Корее, существует онлайн-платформа Klook[5], которая позволяет малым туроператорам продавать свои услуги и экскурсии напрямую через веб-сайт и мобильное приложение, а приложение Yanolja разработанное в Южной Корее является приложением для бронирования отелей и транспорта.

Также, такой ресурс как сотрудничество с местными предприятиями, ресторанами, гидами, транспортными компаниями, позволяет малому бизнесу создавать комплексные пакеты услуг и предоставлять полноценные туристические впечатления, а при использовании контент-маркетинга, создание контента о путешествиях в виде блогов, видеоблогов и фотографий позволяет малым компаниям устанавливать личный контакт с клиентами и делать их более заинтересованными. В Южной Корее, такие компании как, Zenkim Travel, HaB Korea специализируются на персонализированных турах и предоставляет опытных гидов, которые могут создать индивидуальные маршруты для клиентов.

Один из развивающихся ресурсов, это сетевые платформы и участие в сетевых платформах и туристических сообществах помогает малому бизнесу расширить свою клиентскую базу и получить дополнительную видимость. В Южной Корее Naver Cafe, Visit Korea[6] являются официальными туристическими порталами предоставляемый Министерством культуры, спорта и туризма, где можно найти информацию о туристических маршрутах, событиях и достопримечательностях, и многие малые бизнесы размещают свою информацию на этих платформах.

Популярные сетевые платформы и приложения, предоставляют малому бизнесу в сфере туризма ряд возможностей для конкуренции с крупными монополистами, и существуют несколько популярных платформ.

TripAdvisor - это платформа, на которой пользователи могут оставлять отзывы и рейтинги об отелях, ресторанах, достопримечательностях и других туристических услугах. Малые отели, рестораны и экскурсионные компании могут создать свой профиль на TripAdvisor, привлечь отзывы и оценки клиентов, и тем самым увеличить доверие путешественников. Платформа была основана в феврале 2000 года Стивом Кауфманом и Лансом Берманом, и их идеей было создать онлайн-платформу, где путешественники могли бы делиться своими отзывами и рекомендациями о гостиницах, ресторанах и других туристических услугах. Сначала TripAdvisor не генерировал доход, но позже стал внедрять рекламу и программу партнерства с отелями и туроператорами, это стало источником дохода для компании, и сейчас TripAdvisor стал одной из наиболее посещаемых и популярных платформ для отзывов в сфере туризма. Он завоевал доверие путешественников по всему миру и стал ключевым источником информации при планировании путешествий[7]. В Южной Корее, платформа набрала наибольшую популярность в 2018 году, когда провели зимние олимпийские игры в Пхёнчхане. Туристы с помощью платформы, бронировали отели и гостевые дома в самом Пхёнчхане, также город Сокчо расположенный недалеко от Пхёнчхана, стал популярным местом остановки для туристов, так как он предлагал разнообразные развлечения, рестораны и возможности для активного отдыха. В период проведения зимних олимпийских игр, количество туристов в Южной Корее достигло 15,44 миллионов людей[8].

Couchsurfing - это популярная сетевая платформа, которая позволяет путешественникам найти бесплатное жилье у местных жителей. Couchsurfing был основан Кейси Фентон в 2004 году.

Идея возникла, когда он случайно получил приглашение от местного жителя на острове Исландия, где он намеревался провести несколько недель, и это вдохновило его создать онлайн-платформу, где путешественники могли бы находить местных хозяев, у которых можно остановиться. В течение времени платформа добавила дополнительные функции, такие как мероприятия, форумы и образовательные ресурсы. На протяжении многих лет Couchsurfing было некоммерческой организацией и не генерировало прибыль. Платформа поддерживалась за счет пожертвований и добровольных взносов от пользователей[9]. Популярность Couchsurfing в Южной Корее начала расти в начале 2010-х годов, многие местные жители и иностранные резиденты начали предоставлять свои квартиры и комнаты для ночлега на Couchsurfing. Корейские хосты, в Сеуле, Пусан, Инчхон и Чеджу желающие предоставить жилье для путешественников, размещают свои предложения на платформе, и путешественники могут свободно связываться с ними.

Airbnb предоставляет возможность малым владельцам недвижимости сдавать жилье туристам. Многие малые гостиницы и апартаменты успешно используют эту платформу для бронирования. Airbnb было основано тройцей предпринимателей - Брайаном Чески, Джо Геббиа и Нейтаном Блечарц. Идея возникла, когда они решили сдавать в аренду надувные матрасы в своей квартире для путешественников, приезжающих на конференцию. Airbnb начало с небольшого числа сдаваемых в аренду надувных матрасов, но вскоре они расширили предложение до комнат и квартир. Первой квартирой, сдаваемой на Airbnb, была квартира в Париже. В 2014 году Airbnb привлекло значительное финансирование, что подтвердило его статус «единорога» (стартапа с оценкой в более чем \$1 миллиард) и это позволило компании быстро масштабироваться и развиваться[10]. Airbnb начало набирать популярность в Южной Корее в начале и середине 2013-х годов. Столица Южной Кореи, Сеул, предоставляет множество вариантов аренды жилья на Airbnb. Здесь можно найти квартиры, дома и апартаменты в разных районах города. Дэгу и Андон - еще одни крупные города с вариантами размещения на Airbnb и здесь можно найти квартиры, домики на деревьях, палатки, дома для аренды. В последние несколько лет, более 2 миллионов туристов, с помощью этой платформы, находили жилье в Южной Корее[11].

Yelp - это онлайн-платформа для отзывов и рейтингов, специализирующейся на ресторанах, заведениях общепита и местных предприятиях. Yelp было основано Джереми Стоппельманом и Расселом Симмонсом в октябре 2004 года. Идея возникла, когда Джереми искал рекомендации о местных барах и ресторанах в Интернете и осознал, что нет удобного и обширного источника информации о местных предприятиях. После успешного запуска в Сан-Франциско, Yelp начало активное расширение по другим городам США. В последние годы Yelp расширил свои возможности, включая функционал для бронирования столиков в ресторанах и продажи подарочных сертификатов. Компания также укрепила свое партнерство с Apple, интегрировав свои отзывы и рейтинги в приложение Apple Maps. Однако Yelp не так широко распространен в Южной Корее, как, например, в США или других странах, так как платформы, такие как KakaoMap, Naver Map и KakaoTalk, более популярны в Южной Корее и предоставляют местным жителям и туристам подробную информацию о заведениях, включая отзывы, рейтинги, меню и местоположение. Только в 2022 году, приложение начало широко распространяться в крупных городах, как Сеул и Кёнджу[12].

Meetup - это онлайн-платформа, предназначенная для организации и участия в мероприятиях и встречах в реальной жизни с людьми, у которых есть общие интересы и хобби. Вот краткая история развития Meetup: Meetup было основано Скоттом Хеффернаном, Бренденом Беррисом и Питером Камински в Нью-Йорке. Идея возникла после терактов 11 сентября 2001 года, когда создатели решили объединить людей в реальной жизни, чтобы сделать мир лучше. Meetup начало с небольших мероприятий и быстро привлекло внимание и участников. В 2003 году компания получила финансирование от компании Union Square Ventures, что позволило ей продолжить развитие. Meetup переработал свою платформу и внедрил новый дизайн и функционал, что сделало его более современным и удобным в использовании. В связи с пандемией COVID-19, Meetup переработал свою платформу и стал активно поддерживать и организовывать онлайн-мероприятия, чтобы обеспечить безопасность участников[13].

Meetup начал широко распространяться в Южной Корее, в 2014 году, когда увлечение хобби и участие в различных мероприятиях стало более популярным среди молодежи и местных жителей.

В Сеуле и пригородах таких как, остров Нами, Корейская Народная Деревня, Пучхон, Инчхон можно найти множество групп и мероприятий, связанных с различными интересами - от спорта и искусства до культурных мероприятий и образовательных семинаров. Meetup также популярен среди иностранных экспатов, проживающих в Южной Корее, в частности в Кванджу, Пусан, Ансан, которые ищут способы встречи с местными жителями и другими иностранцами. К 2022 году, приложением пользуются более 4 миллионов людей[14].

В современном мире, рынок туризма характеризуется множеством тенденций и изменений, вызванных технологическими, экологическими и социокультурными факторами. Интернет и мобильные технологии изменяют способ планирования, бронирования и оплаты путешествий, онлайн-платформы для поиска билетов, гостиниц, аренды жилья и экскурсий стали неотъемлемой частью путешественника, криптовалюты также начинают применяться для бронирования. Например, Bithumb, одна из крупнейших криптовалютных бирж в Южной Корее, запустила свой собственный проект под названием «Bithumb Hotels»[15]. Этот проект позволяет пользователям бронировать отели и оплачивать их с помощью криптовалют, включая биткоин. Для начала, пользователь выбирает отель и номер, который он хочет забронировать, на веб-сайте Bithumb Hotel, после в процессе бронирования предоставляют опцию использования криптовалюты для оплаты, пользователь выбирает криптовалюту, которую он хочет использовать для оплаты, и вводит соответствующие данные о транзакции. Это может включать в себя указание суммы в криптовалюте или сканирование QR-кода с информацией о платеже. После того как пользователь завершает процесс оплаты, система проверяет платеж на соответствие сумме бронирования и валюте, бронирование подтверждается, и пользователь может заселиться в отель. Таким образом, туристы могут использовать цифровые активы для оплаты проживания.

Одна из развивающихся ресурсов, это экологическая устойчивость и она стала важной темой на рынке туризма[16]. Туристы все больше ориентируются на экологически чистые и устойчивые формы путешествий, а также активно поддерживают экологически ответственные компании и инициативы, многие туристы предпочитают участвовать в турах и экскурсиях, которые позволяют им получить более глубокий и аутентичный опыт. Сейчас развивается виртуальный туризм, где виртуальная реальность (VR) и дополненная реальность (AR) предоставляют новые возможности для виртуальных путешествий и знакомства с местами, не выходя из дома. Туристы все больше ожидают персонализированных услуг, а компании в сфере туризма используют данные и искусственный интеллект для адаптации предложений под индивидуальные потребности клиентов, туристы в связи с ограничениями на международные путешествия, все чаще предпочитают путешествовать внутри своей страны или региона, открывая для себя местные достопримечательности и ресурсы. Современный рынок туризма динамичен и постоянно меняется под воздействием новых технологий и изменяющихся потребительских предпочтений, успешные и развитые компании в этой сфере должны следить за тенденциями и адаптироваться к новым условиям, чтобы привлекать и удовлетворять современных путешественников.

Процесс монополизации в современной индустрии туризма является результатом усиленной конкуренции и изменений в потребительских предпочтениях[17]. В индустрии туризма появляются новые компании и стартапы, которые предлагают альтернативные услуги и модели бизнеса. Они могут предоставлять более инновационные и конкурентоспособные предложения. Также, малые и средние предприятия, включая семейные отели, рестораны и туристические агентства, становятся более влиятельными на рынке, благодаря своей гибкости и уникальным предложениям. Компании могут получать репутацию на основе отзывов, что стимулирует их к обеспечению высокого качества обслуживания. В последнее время, путешественники становятся более экологически и социально ответственными и часто выбирают компании, которые придерживаются устойчивых практик, и это способствует появлению новых игроков, специализирующихся на устойчивом туризме.

Заключение

Южная Корея успешно разнообразила свою туристическую индустрию, включая развитие альтернативных направлений, таких как медицинский туризм, культурный туризм и экологические маршруты. Внедрение и продвижения новых направлений в туристической сфере стало возможным благодаря быстрому продвижению трендов посредством социальных сетей. Развитие разнообразия в туристической сфере дало возможность местным сообществам продвигать популярные маршруты

и места родного края и развивать местную экономику благодаря постоянному притоку туристов. Большую роль сыграло государственная поддержка малого и среднего бизнеса, которая сформировала необходимые условия для устойчивого развития и внедрения на различных этапах приложений с целью демополизации сферу традиционного туризма.

Ссылаясь на практику Южной Кореи Республика Казахстан также может перенять положительный опыт развития разнообразных туристических предложений, чтобы привлечь более широкий спектр туристов[18].

На данный момент правительство Южной Кореи сотрудничает с частным сектором, то есть с компаниями которые разрабатывают приложения, для навигации, создания маршрутов и поиска интересных мест, и параллельно развивают инновационные стартапы. Казахстан также может стимулировать частные инвестиции в туристическую инфраструктуру и услуги, такие как создание программ поддержки и стимулирования инвестиций в отели и рестораны с целью развития туризма.

В Южной Корее существует законодательство, направленное на поддержку малых и средних предприятий в туристической индустрии, также и в Казахстане можно взять на вооружение опыт Южной Кореи и разработать меры по стимулированию и поддержке малых предприятий в сфере туризма. Несмотря на то, что в 2019 году в Казахстане был принят закон «О некоторых мерах государственной поддержки частного предпринимательства», такие факторы как финансирование, уровень информирования, индивидуальные потребности и другие требуют доработки и улучшений[19].

Процесс демополизации поспособствовал тому, что Южная Корея стала 11-й экономикой мира. В 2016 году на рынке услуг доход составил 814 миллиардов долларов, а в контексте инновационного развития был приток в размере 133 миллиардов долларов, а в 2021 году выручка от малых и средних предприятий составила 3,017 трлн южнокорейских вон[20].

Следовательно, разнообразие, инновации, поддержка малых предприятий, цифровизация, сотрудничество, культурное наследие, безопасность и качество обслуживания - все эти аспекты могут быть учтены другими странами, включая Казахстан, при разработке стратегии развития своей туристической индустрии в условиях демополизации. Эти факторы способствуют укреплению конкурентоспособности и стимулируют устойчивый рост туризма в мировом масштабе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абалкин Л.И. Роль государства в становлении и регулировании рыночной экономики // Вопросы экономики. 1997. № 6.
2. Bowen H. Social Responsibilities of the Businessman. N.Y.: Harper and Row, 1953. – 44 p.
3. Информационный центр Законодательства Южной Кореи. — Режим доступа URL: <https://www.law.go.kr/LSW/eng/engMain.do>. - (дата обращения: 28.10.2023).
4. Онлайн-платформа “Yelp” для обзора туристических заведений. — Режим доступа URL: <https://www.yelp.com.tr/istanbul> - (дата обращения: 27.10.2023).
5. Онлайн-платформа туристического агентства “Klook” . — Режим доступа URL: <https://www.klook.com/ko/> - (дата обращения: 27.10.2023).
6. Онлайн-портал туристического обзора “Visit Korea” в Южной Корее. — Режим доступа URL: <https://english.visitkorea.or.kr/svc/main/index.do> - (дата обращения: 27.10.2023).
7. Онлайн-платформа туристической информации и бронирования “TripAdvisor”. — Режим доступа URL <https://www.tripadvisor.com.tr/> - (дата обращения: 27.10.2023).
8. Туристический поток в Южной Корее в 2018 году. — Режим доступа URL <https://tourism.interfax.ru/ru/news/articles/51018/?ysclid=lociexxwn3976324846> - (дата обращения: 29.10.2023).
9. Онлайн-платформа поиска арендного жилья “Couchsurfing”. — Режим доступа URL: <https://www.couchsurfing.com/> - (дата обращения: 27.10.2023).
10. Онлайн-платформа сервиса аренды жилья “Airbnb” . — Режим доступа URL: <https://www.airbnb.com.tr/> - (дата обращения: 27.10.2023).
11. Airbnb Stats. — Режим доступа URL: <https://airbnbstats.com/> - (дата обращения: 29.10.2023).
12. Yelp Releases 2022 State. — Режим доступа URL: <https://www.adweek.com/social-marketing/yelp-releases-2022-state-of-the-restaurant-industry-report/> - (дата обращения: 29.10.2023).
13. Онлайн-платформа для поиска людей с общими интересами “Meetup” . — Режим

доступа URL: <https://www.meetup.com/> - (дата обращения: 27.10.2023).

14. Survey Statistics Meetup . — Режим доступа URL: <https://www.meetup.com/topics/survey-statistics/> - (дата обращения: 29.10.2023).

15. Крупнейшая криптовалютная биржа “Bithumb”. — Режим доступа URL: <https://www.facebook.com/bithumb/> - (дата обращения: 27.10.2023).

16. Воликов О.А. Анализ туристских ресурсов Юго-Восточной части Приморья // Азимут научных исследований. – 2018. – №4. – С. 4-10.

17. Шнидман, Н. А. Актуальность и важность повышения конкурентоспособности туристической сферы / Н. А. Шнидман. // Молодой ученый. - 2019. - № 10 (144). - С. 299-301

18. Чжихи Х. Место туризма в культуре современной Южной Кореи: история и современность. Общество: философия, история, культура. 2017. №6(80). С.180-184.

19. “О некоторых мерах государственной поддержки частного предпринимательства”. — Режим доступа URL: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mangystau-upp/documents/details/437818?lang=ru&ysclid=locj5haqxm128805068> - (дата обращения: 29.10.2023).

20. Total revenue of small and medium-sized enterprises in South Korea in 2021. — Режим доступа URL:

21. https://translated.turbopages.org/proxy_u/en-ru.ru.b05ace1b-653f5897-6b48f22f74722d776562/https/www.statista.com/statistics/1333464/south-korea-revenue-of-smes-by-industry/ - (дата обращения: 30.10.2023).

ОӘЖ 621.31(075)

Тулеубаева М.К.

э.ғ.к., қауымдасқан профессор

Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: mika75.75@mail.ru

ТУРИЗМ ИНДУСТРИЯСЫНДАҒЫ ИНВЕСТИЦИЯЛАРДЫҢ РӨЛІ

Түйін: Бұл мақалада туризм индустриясындағы инвестициялардың рөлі қарастырылады.

Тірек сөздер: туризм, ұлттық экономика, инвестиция, шетел инвестиция.

Тулеубаева М.К.

КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Алматы, Казахстан

e-mail: mika75.75@mail.ru

РОЛЬ ИНВЕСТИЦИЙ В ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА

Аннотация: В этой статье рассматривается роль инвестиций в индустрии туризма.

Ключевые слова: туризм, национальная экономика, инвестиции, иностранные инвестиции.

Tuleubayeva M.K.

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Ablai khan KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

e-mail: mika75.75@mail.ru

THE ROLE OF INVESTMENTS IN THE TOURISM INDUSTRY

Abstract: This article examines the role of investment in the tourism industry.

Keywords: tourism, national economy, investment, foreign investment.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2023 жылғы 1 қыркүйектегі Жолдауында туризмге қатысты: «Еліміздің туристік әлеуетін де пайдалану керек. Туризм серпінді жобалар қатарында болуға тиіс» -деді. Мемлекет басшысы кемінде 15 ірі жобадан тұратын нақты тізім дайындауды тапсырды. «Осы салада бұрын болған қателіктерді қайталауға болмайды. Жобаларды тиімді қолдау шараларын және оларды орындау мерзімдерін нақты айқындау керек» -деді. Президент оны іске асыруға шетел инвесторларын және еліміздің бизнес өкілдерін барынша тартқан жө екенін атап өтті.[1].

Инвестицияларды инвесторлардың меншік формалары бойынша жіктеген маңызды [2]. Жеке инвестициялар деп азаматтардың, сондай –ақ мемлекеттік емес, ұжымдық меншік формасында әрекет ететін кәсіпорындардың қаражат салуын айтамыз. Мемлекеттік инвестицияларды орталық және жергілікті үкімет және басқару органдары бюджет, бюджеттен тыс қорлар мен қарыз қаражат есебінен, сонымен қатар мемлекеттік кәсіпорындар мен мекемелер меншікті және қарыз қаражат есебінен жүзеге асырады.

Шетелдік инвестициялар деп, басқа мемлекет, шетел азаматтары және заңды тұлғаларымен жүзеге асырылатын инвестицияларды түсінеміз. Бірлескен инвестициялар – белгілі бір ел субъектілері мен шетел мемлекеттерінің бірігіп жүзеге асыратын салымдары.

Қазақстан Республикасына келіп түсетін барлық шетелдік инвестициялар шартты түрде үш ағымға бөлінеді: шетелдік тікелей инвестициялар, экспортты несиелер және дамуға берілетін ресми көмек [3].

Экономикалық даму екі: ұсыныс факторларына және сұраныс пен бөліп –тарату факторларына бөлінетін бірқатар факторлармен анықталады. Инвестиция – ұсыныс факторларының маңызды бөлігі және мәні жағынан экономиканың алға дамуын қамтамасыз ететін экономика моторы. Әдетте, жинақ қаражат үлесі артқан сайын, экономиканың дамуы қарқыны да соғұрлым жоғары болады (әрине, егер барлық жинақ қаражаттар инвестицияланатын болса).

Экономикалық әдебиетте жалпы және таза инвестициялар ажыратылады [4].

Жалпы инвестициялар - белгілі бір уақыт аралығында, әдетте бір жылда өндірілген капиталды тауарлардың жалпы көлемі.

Таза инвестициялар – негізгі капиталдың жыл сайын артуы.

Олар: Жалпы инвестициялар (Ж) – амортизация (А) = таза инвестициялар (Т) деп анықталады.

Мұнда келесі макроэкономикалық пропорциялардың пайда болуы мүмкін:

а) $T < 0$, немесе $A > Ж$, бұл өндірістік әлеуеттің төмендеуіне, өнім және қызмет көлемінің кемуіне, экономиканың нашарлауына әкеліп соғады;

б) $T = 0$, немесе $Ж = А$, бұл экономикалық өсімнің болмағандығын білдіреді;

в) $T > 0$, немесе $Ж > А$, қарқыны таза инвестициялар көлемінің арту қарқынынан артық болатын табыстың көбеюі есебінен экономикалық дамуды, кеңейтілген ұдайы өндірісті қамтамасыз етеді.

Осыдан басқа, нақты капиталқұраушы және қоржындық қаржылық инвестициялары да бар [5].

Нақты инвестициялар объектісі:

– салынып, қайта құрылып немесе кеңейтіліп жатқан кәсіпорындар, ғимараттар, құрылыстар;
– республикалық, аймақтық немесе басқа деңгейдегі бағдарламалар.

Зияткерлік инвестицияларға: технологиялар, қызметкерлер білігі, ғылыми зерттеу нәтижелері.

Түркістан облысында туризмді саласын дамытуға 2021 жылы 92,3 млрд теңге инвестиция тартылған. Инвесторлар Түркиядан болған. Келесі туристік нысандар Turkistan Silk Way Harbor, Керуен Сарай, Hazret Sultan халықаралық әуежай. [6].

Туризм кешеніне 69 млрд.теңге инвестиция тартылды. Содан кейін 19 жоба аяқталды, қолданысқа берілді. Биыл жоспарымызда 35 млрд.теңгеге 10 жобаны қолданамыз. Түркістан қаласының әкімі брифинг барысында баяндама жасады : «2021 жылдың үш кварталда 1247,2 мың турист келді, ағымдағы жылдың үш кварталда бұл көрсеткіш 1310,5 мың адамға жетті. 2021 жылы шетелден 4,4 мың адам келді, ал 2022 жылы 4,8 мың адам келді. 2021 жылы аймағымызға 1417 мың адам келген. Орналастыру орындарының саны 2021 жыл үш кварталда 45 болса, 2022 жыл үш кварталда 57 болды. Номерлер саны 2021 жыл үш кварталда 951 болса, 2022 жыл үш кварталда 1191

болды. Төсек-орын саны 2021 жыл үш кварталда 1944 болды, ал 2022 жыл үш кварталда 2467 болды. [7].

2020 жылы Маңғыстау облысына 582,3 млрд теңге инвестиция тартылды, ал 2019 жылы 556,5 млрд теңге тартылды. Rixos Water World Aktau көпқызметті туристік-қонақ үй кешені іске қолданудың арқасында туризм индустриясына 70 млрд теңгеден астам теңге тартылды.

2021 жылы 474 млрд теңге тартылды, ал 2020 жылы 450 млрд теңге тартылды.

Туризм индустриясында атқарылып жатқан жобалардың арқасында Ақтау қаласының «Жылы жағажай» ауданында 30 млрд теңге инвестиция тартылды.

Жоспарда іске қосуға 100 млрд теңгеден асатын 4 жоба бар. Ақтау қаласының «Жылы жағажай» ауданында жобаларды іске асырап отырған инвесторлар – түрік компаниясы.

Осы аймақтың компаниялардың қатысуымен 8 жобаны іске асыру жоспарда бар.

2022 жылы 487 жұмыс орнын құра отырып, 53,3 млрд теңгеге 4 жоба іс жүзінде жоспарланған.

1. Ақтау қаласында «Достар» қонақ үй кешенін кеңейту – «Достар Компании ЛТД» ЖШС.
2. Түпқараған ауданында «Сартас» визит-орталығының салынуы. «Нефтемаш» КЗ» ЖШС.
3. Қарақия ауданында «Этноауыл» құрылысы, «Tethys Aktau IV» жекеменшік компаниясы.
4. «Фламинго Резорт» демалыс базасы, «Фламинго» ЖШС.

2023 жылы 460 жұмыс орнын ашумен 17,6 млрд теңгеге 3 жоба жоспарланған.

1. «Нұр» сауықтыру кешені.
2. «Assyl Aktau» қонақ үйі.
3. «Seaside Palace» демалыс аймағы.

2024 жылға 55 жұмыс орнын ашу, 2 млрд теңге инвестиция 1 жоба жоспарлануда.

1. Ақтау қаласының «Жылы жағажай» ауданында сауықтыру кешенін салу және қолданысқа беру.

«Жылы жағажай» ауданында курорттық аймағын ары қарай дамытуға мүмкіндіктер көп. Қонақ үй бизнесін индустриясында жаңа инвестициялық жобалар іске асыру қарастырылып жатыр.

1. «Relax» заманауи туристік кешені.
2. «Caspian house» қонақ үй кешені.
3. «Aspan Aktau» қонақ үй кешені.
4. «Nomad Aktau» қонақ үй кешені. [6].

Қорыта келгенде, инвестициялардың туризм индустриясындағы рөлі өте маңызды және үлкен. Біріншіден: еліміздің экономикалық жағдайын көтереді, екіншіден: халықтың әлеуметтік жағдайы жөнделеді, жұмыс орындары ашылады, үшіншіден: туризм саласы өркендейді.

ӘДЕБИЕТ

1. Тоқаев: «Еліміздің туристік әлеуетін пайдалану керек» □ zakon.kz жаңалық - 11:24, 01 қыркүйек 2023
2. Бромвич М. Анализ экономической эффективности капиталовложений. – М.: ИНФРА, 2012. – 145 с.
3. Дауылбаев К.Б., Тулеубаева М.К. Инвестициялық жобалардың тиімділігін бағалау. Оқу құралы. «Нур-Принт» баспаханасы, Алматы, 2019.-312 б.
4. G.U. Makenova, A.N.Daurenbekova, M.K.Tuleubayeva. The international tourism market and its role in the development of the national economy. News of the national academy of sciences of the Republic of Kazakhstan Series of social and human sciences, 5 (327), 2019, стр.186-198,
5. Тулеубаева М.К., А.М.Демеуова, Т.Сұлтанбекұлы. Инвестициялық қызметінің талдауы. Международный научный журнал-приложение РК «ПОИСК» № 4(1)/2015.стр.131-135.
6. Шетелдік инвестициялар, қонақ үй сервисі институты, бірегей ойын-сауық парктері — Қазақстанда туризм қалай дамып жатыр - Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы (primeminister.kz)
7. Түркістан облысында туризм саласына 69 млрд.теңге инвестиция бөлінді. - aptamedia.kz

Турлыев Д.,
Магистрант
«7M04102 Менеджмент»
Халықаралық бизнес университеті
Алматы, Қазақстан
e-mail: didar.u@mail.ru
Омаркулова М.Б.
к.э.н., доцент
Халықаралық бизнес университеті
Алматы, Қазақстан

НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕЛЕСТІК ЖАҒДАЙЫНДА КОМПАНИЯНЫҢ КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТІН ЖЕТІЛДІРУ

Түйін: Бұл зерттеудің мақсаты – маркетингтік коммуникацияларды жақсырақ түсіну және оларды жетілдіру жолдарын анықтау. Маркетингтік коммуникациялар компания қызметінің барлық аспектілеріне қолайлы әсер етеді. Олар түпкілікті экономикалық нәтижелерді қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Мақала аясында бастапқы деректер жинағы әзірленді және сауалнама таратылды. Нарықтағы бәсекелестік жағдайында компанияның коммуникациялық қызметін жетілдіру үшін тиімді коммуникацияның үш негізгі түрі болып саналатын «жұмсақ (soft)» және «қатты (hard)» ақпарат жинаудың дұрыс үйлесімі, жоғары тұлғааралық қарым-қатынас және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дұрыс пайдалануы қарастырылды. Коммуникациялық микс элементтерінің бес негізгі бақыланатын құралдары: жарнама, сатуды ынталандыру, жеке сату, қоғаммен байланыс және тікелей маркетинг зерттелді.

Тірек сөздер: маркетингтік коммуникация, коммуникациялық микс, маркетинг құралдары, маркетингтік коммуникациялардың түрлері

Кіріспе

Қазақстанда нарықтық экономиканың пайда болуымен оның қызметінде, сондай-ақ нарықта жұмыс істейтін компаниялардың өмірінде маркетингтің рөлі айтарлықтай артады. Әрбір кәсіпорынның өз мақсаттары мен міндеттері болады және оларға жету үшін кәсіпорын жұмыс істейтін ортаны зерттеп, белгілі бір тиімді стратегия мен тактиканы құру қажет. Бизнес, ол қандай болса да, жеке өмір сүрмейді, бірақ әрқашан сыртқы және ішкі факторлар әсер етеді. Осылайша, маркетинг бизнес ұйымдастырылған сәттен бастап маңызды болып табылады және оны кез келген кезеңде жоғалтпайды. Жоғары бәсекелес нарықта компанияны, оның өнімдерін немесе қызметтерін, оның брендин немесе сауда белгісін жылжыту маңызды.

Кәсіпорынның коммуникациясы барлық басқару қызметіне қатысады және ол адамдарды басқару арқылы компаниядағы барлық қызметті байланыстыратын және үйлестіретін негізгі элемент болып табылады. Бұл тұрғыда коммуникация процесін ақпарат беру, алмасу және қабылдау процесі ретінде түсінуге болады, ол түсіну мен кері байланысқа негізделуі керек. Бірақ көптеген компанияларда маркетинг менеджерлері сату көлемінің төмендеуінің себептерін сыни тұрғыдан бағалауға аз күш жұмсайды. Фирмалардың көпшілігінде маркетингке байланысты іс-шаралар үшін шағын бюджет беріледі. Сондықтан бұл зерттеудің мақсаты маркетингтік коммуникация құралдарының қызметін жетілдіру болып табылады.

Зерттеу әдістері мен деректері

Бастапқы деректерді жинауға арналған ақпаратты жинау әдісі, практикалық әлеуметтанулық ақпараттарды жинау (сұхбат, сауалнама, контент-талдау), стандартталған бақылау іске асырылды. Зерттеу деректері сапалы мазмұнды талдау әдісін қолдану арқылы өңделді. Жиналған ақпарат сауалнама құру үшін сандық зерттеуде пайдаланылды. Маркетингтік зерттеулердің ұсыныстары мен үздік тәжірибелеріне сүйене отырып, онлайн сауалнама әдісі таңдалды.

Әдебиеттерге шолу

Көптеген кәсіпорындар мен ұйымдар үшін тиімді коммуникацияның маңыздылығын асыра айту қиын. Тиімді қарым-қатынас арқылы тұтынушылар компанияның өнімдері немесе қызметтері туралы және олардың бәсекелестерімен салыстырғанда брендтерді бірегей ететіні туралы біледі. Бұл бүкіл ұйымның бір стратегиялық мақсаттарға жетуін қамтамасыз ету үшін басшылық пен қызметкерлер өз қызметін қалай үйлестіреді. Бір сөзбен айтқанда, коммуникация көптеген кәсіпорындар аяқтауы тиіс көптеген маңызды әрекеттердің негізінде жатыр [1].

Байланыстың маңыздылығы соншалық, көптеген ұйымдар ақыр соңында осы әртүрлі әрекеттерге жауапты корпоративтік коммуникациялар тобын құруға инвестиция салу керектігін түсінетін нүктеге жетеді.

Коммуникация немесе «қарым-қатынас» дегеннің нені білдіретіні туралы ешқашан келісім болған емес. Тіпті классикалық латын тілінде communicate «бірге бөлісу», «бөлісу», «жалпыға қолжетімді ету» немесе «бірге талқылау» дегенді білдіреді. Коммуникация ең алдымен, мағынаны құру процесіне қатысты: біздің «мағынаны» түсінуімізге және мағынаны жасау процесі қалай жұмыс істейтініне қатысты [2].

Қарым-қатынас теориясында бұл процестің қалай жұмыс істейтінін қарастыратын үш түрлі көзқарас бар: коммуникация мағынаны құрудың бір жақты процесі ретінде, онда жіберуші қабылдаушы әзірлеген мағынаны құруға немесе қайта құруға әрекет жасайды; коммуникация екі немесе одан да көп адамдар бірге жаңа мағыналарды құрастыратын мағынаны құрудың екі жақты процесі ретінде; және коммуникация мағынаны құрудың жан-жақты диахрондық процесі ретінде, онда мәннің өзін үздіксіз дамытуға басты назар аударылады [2].

Коммуникация – ақпарат бір адамға (жіберуші) екінші адамға (адресат, алушы) берілетін өзара әрекеттесу. Бұл анықтаманы жеңілдету үшін бұл жай ғана коммуникация.

Маркетингтік коммуникациялар - бұл жай ғана ақпаратты емес, бренд, компания, өнімдер, ұсынылатын қызметтер туралы ақпаратты беру процесі. Бұл ақпаратты алушы мақсатты аудитория болып табылады. Соңғысына барлық топтардың тұтынушылары, акционерлер, қызметкерлер кіреді.

Маркетингтік коммуникациялар компанияның мүдделері мен қызметін ескере отырып, сондай-ақ шешім қабылдауға әсер ететін сыртқы факторларды ескере отырып құрылуы керек. Коммуникациялық стратегияны іске асыру әрқашан нарықты жан-жақты талдаудан және тұтынушымен байланыс әлі қажет емес кезеңдерде (мысалы, жеткізушіден материалдарды сатып алу процесі) компания жүзеге асыратын бірқатар басқа әрекеттерден тұрады. Дегенмен, белгілі бір сәтте компания өзінің қызметі, өнімі немесе қызметі туралы белгілі бір ақпаратты жеткізуі керек, содан кейін тек жақсы ойластырылған байланыс бұл мәселені шеше алады.

Маркетингтік коммуникацияларға жарнама, сату, брендинг, науқан және онлайн жылжыту кіреді. Процесс жұртшылыққа брендті білуге немесе түсінуге және брендтің не ұсынатыны туралы нақты түсінік алуға мүмкіндік береді. Жаңа технологиялар мен әдістер арқылы тұтынушылардың тікелей қатысуына қол жеткізілуде.

Маркетингтік коммуникациялар қарым-қатынастар жүйесін дамытуға ықпал ететін маңызды маркетинг құралдарының бірі болып табылады. Маркетингте ақпараттық-коммуникациялық құрамдастардың рөлінің артуына әсер ететін өзгерістер орыналады. Маркетингтік коммуникациялардың тақырыптық бағыттары тұтынушылардың мінез-құлқының қалыптасуына әсерімен расталады [3].

Құрылыс компанияларының арасындағы үнемі өсіп келе жатқан бәсекелестік заманауи маркетинг құралдарын енгізу проблемаларын туындатады. Өткізудің жоғары деңгейіне жету үшін олар тұтынушылардың қалауларын, мүмкіндіктерін және мінез-құлқын мұқият зерттеп, маркетингтік стратегияларды қалыптастыру процесінде жаңа тәсілдерді іздеуі керек.

Маркетингтік коммуникациялар жүйесін қатысушыларды, байланыс арналары мен әдістерін біріктіретін және жалпы маркетингтік мақсаттарға жетуге ықпал ететін кешен ретінде анықтауға болады.

Маркетингтік коммуникациялардың кең тараған түрлері:

- жарнама – тауарларды, қызметтерді немесе идеяларды жылжытудың кез келген ақылы нысаны;
- қоғаммен байланыс (PR) – ұйым (кәсіпорын) мен жұртшылық арасында достық қарым-

қатынастар мен өзара түсіністікті құру жүйесі;

- паблицити –коммерциялық маңызды ақпаратты тарату немесе бұқаралық ақпарат құралдарында қолайлы ұсыну арқылы өнімге деген сұранысты ынталандыру;
- жеке сату – өнімді немесе қызметті сату мақсатында ауызша ұсыну;
- сатуды ынталандыру (sales promotion) –әртүрлі амалдарды пайдалана отырып, сатып алуды ынталандыратын қысқа мерзімді шаралар;
- тікелей маркетинг – дереу тікелей жауап алуға бағытталған нақты тұтынушымен тікелей байланыс арқылы тауарларды өткізу жүйесі;
- сауда нүктелеріндегі жарнама – тікелей сауда орнында орналастырылған әртүрлі ақпарат құралдарындағы жарнамалық хабарламалар;
- интеграцияланған маркетингтік коммуникациялар (ИМС) – стратегиялық бағалау негізінде жылжыту кешенінің ұтымды құрылымын қалыптастыру.

Нәтижелер мен талқы

Нарықтағы бәсекелестік жағдайында компанияның коммуникациялық қызметін жетілдіру үшін тиімді коммуникацияның үш негізгі түрін зерттеледі. Бұл үш түрге «жұмсақ (soft)» және «қатты (hard)» ақпарат жинаудың дұрыс үйлесімі, жоғары тұлғааралық қарым-қатынас және ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дұрыс пайдалану жатады [4]. Тиімді байланыс болмаған жерде ұйымның жаһандық бәсекеге қабілеттілігі айтарлықтай нашарлайды. Одан әрі біз коммуникацияның бәсекелестік артықшылыққа ықпал ететін басқа элементтерге қалай әсер ететінін қарастырамыз, мысалы, тиімділік, жауапты қоғам.

Біріншіден, тиімді коммуникация «жұмсақ» немесе «қатты» ақпаратты жинауды тиімді пайдалануды қамтиды. *Жұмсақ* және *қатты* ақпарат жинаудың үйлесімі компания жұмысын жақсартуды қамтамасыз ете алады.

Екіншіден, ұйымдағы күнделікті операциялар туралы біліммен бөлісу - тұлғааралық қарым-қатынастарды дамытудың тамаша тәсілі. Ақпарат немесе білім алмасу корпоративтік мақсаттарды, көзқарастарды және құндылықтарды сәйкестендіруге көмектеседі және ұйымдағы бәсекелестік туралы хабардар етеді. Біліммен алмасу білімді тасымалдауға, топтық процестерді жақсартуға көмектесуі мүмкін, сондықтан тиімді шешім қабылдауға әкеледі. Жақсырақ шешімдер, өз кезегінде, ұйымдағы сату көлемін арттыру, маржа және операциялық шығындарды азайту тұрғысынан өлшенетін табысқа әкеледі.

Үшіншіден, компьютерлер мен ақпараттық технологиялар қазір есептеуге қатысты сияқты коммуникацияға да қатысты. Көптеген зерттеушілер ақпараттық және коммуникациялық технологияларға адамдарды, бағдарламалық қосымшаларды, жүйелерді және желілерді қамтитын термин ретінде сілтеме жасайды. Авторлар ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану мен бәсекелестік артықшылық арасында оң байланыс бар екенін көрсетеді. Оларды енгізу өнім сапасы мен ұйымдық көрсеткіштерге жақсы әсер етеді.

Келесі танымал маркетингтік коммуникация құралдарының жиынтығы - коммуникациялық микс (кешен немесе қоспа). Коммуникациялық микс құралдары тұтынушыларды брендтің өнімдері/тауарлары немесе қызметтері туралы ақпараттандыру, жаңарту, сендіру және еске салу арқылы брендтерді құруға және қолдауға ықпал етеді. Соңғы жылдары коммуникациялық микс элементтерінің алуан түрлері ашылууда, бірақ бес негізгі бақыланатын маркетингтік коммуникация құралдары: жарнама, сатуды ынталандыру, жеке сату, қоғаммен байланыс және тікелей маркетинг [5].

Коммуникациялық микс брендті ұсынатын және аудиторияны бизнесте табысқа жету үшін ұйымдастыратын маркетингтік коммуникация құралдарынан тұрады. Бұл құралдар мақсатты нарыққа жылдам және тікелей әсер етеді.

Коммуникациялық микс элементтері кез келген ұйым үшін маңызды құрал болып табылады. Әрбір компания оларды қалай пайдалану керектігін және оларды компания үшін ең жақсы жолмен қалай пайдалану керектігін қарастыруы керек. Әсіресе өндірушілер мен бөлшек саудагерлер үшін бұл элементтердің олардың сатуда табысқа жетуде, олардың өнімдері туралы хабардарлығын арттыруда, сондай-ақ тұтынушыларды ұстап тұруда маңызды рөл атқарады.

Коммуникациялық кешеннің маңыздылығы оның компания қызметінің кейбір аспектілеріне оң әсер етуіне байланысты. Ағымдағы жағдайларда және бәсекелес нарықтарда коммуникациялық

микс таңдалған элементтерінің компаниялардың пайдасы мен сатуына әсерінің маңыздылығын түсіну шешім қабылдаушыларға комбинацияның таңдалған элементтерін қалай пайдалану керектігі туралы көбірек ақпарат алуға және ең жақсы комбинацияны таңдауға көмектеседі. осы элементтердің, сайып келгенде, компаниялардың табыстылығына әкеледі. Менеджменттің көзқарасы бойынша, пайдалы байланыс компания үшін бәсекелестік артықшылық береді.

Қорытынды

Компаниялар жаһандық нарықта бәсекелесу үшін уақытын, ақшасын және күшін коммуникациялық қызметін жетілдіруге бағыттауы керек. Байланыс олардың стратегиялық табысының ажырамас бөлігі екенін түсінетін компаниялар бәсекелестік артықшылыққа ие болып қана қоймай, қолайсыз жағдайларға қарамастан оны сақтайды. Сонымен қатар, коммуникация тұтынушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру, қызметкерлерді тарту және ынталандыру, инновацияларды ынталандыру, тиімділікті арттыру, дағдарыс кезінде әлеуметтік жауапкершілікті көрсету және ұйымның мүдделерін жағымсыз ережелерден қорғаудың ерекше факторы болып табылады. Клиенттердің күтулерінен асып түсу және оларды қанағаттандыру ғана емес, компаниялар тұтынушылардың қажеттіліктерін анықтау және бар және әлеуетті жаңа өнімдер туралы кері байланыс алу үшін коммуникацияға баса назар аударуы керек.

ӘДЕБИЕТ

1. Ruler, B. (2018). Communication Theory: An Underrated Pillar on Which Strategic Communication Rests, *International Journal of Strategic Communication*, 12:4, 367-381, DOI: 10.1080/1553118X.2018.1452240
2. Поддубная З.М. Анализ влияния персонализированных коммуникаций в сфере ювелирного бизнеса / З. М. Поддубная. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 51 (341). — С. 137-139. — URL: <https://moluch.ru/archive/341/76722/> (дата обращения: 24.10.2023).
3. Nwabueze, Uche & Mileski, Joan. (2018). Achieving competitive advantage through effective communication in a global environment. *Journal of International Studies*. 11. 50-66. 10.14254/2071-8330.2018/11-1/4.
4. Todorova G., Zhelyazkov G. Impact of marketing communication mix on business results of SMEs, *SHS Web Conf.*, 120 (2021) 02016 DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202112002016>
5. Голубкова Е.Н. Интегрированные маркетинговые коммуникации: учебное пособие и практический курс для бакалавриата. 2-е изд. М.: Юрайт, 2017, 345 С.

ӘОЖ 642.5

Кәрімов Д.Ж.,

аға оқытушы, қызмет көрсету саласының магистрі

Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: dauren050902@mail.ru

«ӘЛЕМДІК ТАМАҚТАНДЫРУ ДӘСТҮРЛЕРІ МЕН МӘДЕНИЕТТЕРІН ЗЕРТТЕУДІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ТӘСІЛДЕРІ»

Түйін: Аталмыш мақалада тамақтану - жалпы адамзаттық материалдық мәдениеттің құрамдас бөлігін, материалдық мәдениеттің тұжырымдамалық аппаратын қарастырады және оның бүгінгі күнгі ахуалға ықпалы зор екенін атап көрсетеді.

Тірек сөздер: ас, тамақ, тағам, тамақтандыру, дәстүр, салт-дәстүр, ырым, рәсім, жора, салтанат, мәдениет, азық-түлік, аспаздық, дәм, эстетика, асхана, ас үй.

Karimov D.,

Senior lecture, master of service sphere

Ablai khan KazUIR and WL

Almaty, Kazakhstan

e-mail: dauren050902@mail.ru

«THEORETICAL APPROACHES OF STUDYING WORLD FOOD TRADITIONS AND CULTURES»

Abstract: In the mentioned article, nutrition is a component of the material culture of the whole humanity, the conceptual apparatus of the material culture is considered and it is emphasized that it has a great influence on today's situation.

Keywords: food, meal, tradition, culture, rite, ceremony, cooking, taste, aesthetics, dining room, kitchen.

Адам өмірінің сапасын анықтайтын факторлар жиынтығының ішінде тамақтану басым рөл атқарады. Адам өзін төтенше климаттан, ауа-райынан қорғай алады, тұрғылықты жерін өзгерте алады, жұмысын өзгерте алады, бірақ ол күнделікті тамақ тұтыну қажеттілігінен ешқайда кетпейді. Біз денемізді жейтін нәрседен жасаймыз және «құрылыс» материалының сапасы біздің өмірімізді қандай-да бір жолмен анықтайды: сыртқы келбеті мен ақыл-ойы, адамгершілігі, санасы, жетістіктері мен сәтсіздіктері тамақтануға байланысты. Сондықтан адам тағамның жаңа, таза, сапалы, дененің барлық жасушаларына дұрыс бөлініп, оларды оңай сіңіретініне көз жеткізуі керек. Ағзаны шлактар мен қалдықтардан уақтылы тазарту - сол медальдің кері жағы болады.

Тамақтану дененің барлық мүшелері мен функционалды жүйелерінің сау жасушаларын қалыптастыруы керек. Тек осы жағдайда біз өмір процестерінің үйлесімді барысы мен ағзаның дамуы туралы айта аламыз. Тамақтану адамзат өмірінің маңызды факторы болып табылады. Әрине, өркениет дамуының әр жаңа кезеңінде адамның өмір сүру жағдайлары мен оның осы жағдайларға талаптары өзгерді.

Асты пісіру өнері мен тамақтану тарихы - халықтардың материалдық мәдениетінің, олардың өмірінің ежелгі және қызықты компоненттерінің бірі. Материалдық мәдениет ұғымы өте кең және тек аспаздық дәстүрлерді ғана емес, сонымен қатар киім, аяқ киім, ыдыс-аяқ, қару-жарақ, тұрғын үй, тұрмыстық заттарды зерттеуді де қамтиды. Алайда, мұның бәрі тамақ дайындау және тұтыну саласындағы дәстүрлерге байланысты [1, 6 бет].

Әр халықтың ұлттың дамуының тарихи жағдайымен, географиялық, табиғи және климаттық өмір сүру жағдайымен, әлеуметтік және экономикалық жағдайымен, діни нанымдарымен байланысты қалыптасқан тамақтану дәстүрлері бар. Дәстүр - бұл халық жадының бір түрі. Өз дәстүрлерін жоғалтқан адамдар тамыры жоқ ағашқа ұқсайды. Кез-келген халықтың тамақтану мәдениеті дәстүрлермен тікелей байланысты және олар кейде мындаған жылдар бойы дамыды. Осыған байланысты пісіру тек тамақтану саласындағы мамандардың ғана емес, сонымен қатар тарихшылар мен этнографтардың, әлеуметтанушылар мен дәрігерлердің, тіпті археологтардың да қызығушылығын тудырады. Соңғылардың күш-жігерінің арқасында біз ата-бабаларымыздың қалай өмір сүргенін жақсы білдік: олар не жеді, шикізатты қалай өңдеді, қалай тамақ дайындады, қандай пештерде, қандай ыдыс-аяқпен қолданды.

Адамның өмір сүру ортасы көбінесе оның гастрономиялық әдеттерін, құмарлықтары мен антипатияларын, тамақ дайындау әдістері мен оны тұтыну рәсімін анықтайды. Қазіргі уақытта аспаздық өнерге денсаулықты, отбасын, ұлтты нығайту негіздерінің бірі, сондай-ақ әртүрлі халықтардың мәдениетін қалыптастыру факторы ретінде ерекше көзқарас белгіленді. Осыған байланысты көптеген адамдардың тарих, теория және әрине, тамақ дайындау практикасына деген қызығушылығы күрт өсті.

Тамақ немесе ас - біздің өмір сүруіміздің іргелі негіздерінің бірі, оның көлемі, құрамы, сапасы - бұл ел мен халықтың әл-ауқатының көрсеткіштері. Сонымен қатар, аспаздық өнер, яғни шикі өнімдерді жоғары сапалы тағамға айналдыру қабілеті - бұл халықтың материалдық мәдениетінің үлкен бөлігі, ұлттың өркениетінің жалпы деңгейінің көрсеткіші, оның таланты, өзіндік ерекшелігі мен

ұлттық ойлау ерекшеліктері, тапқырлық деңгейі және тіршілік ету ортасының табиғи жағдайларына бейімделуі [1, 7 бет].

Сонымен қатар, ұлттық тамақтану мәдениеті (тағамдар) мәдени талғамдарда немесе нашар дәмде, тағамға тәуелділікте және тамақ сәнінде көрінетін белгілі бір ұлттың психикалық қоймасының өлшемі болып табылады. Осылайша, бүкіл халықтың немесе жекелеген әлеуметтік топтардың тамақтану ерекшеліктері ұлттық ерекшеліктерді, халықтың бейімділігі мен сипатын сипаттай алады.

Тарихтың әр кезеңіндегі тамақ, тамақтану елдегі өмірдің сапасын, адамдардың өмірдегі қандай басымдықтарды көрсететінін көрсетеді, өйткені тамақтану басқа құндылықтардың орнын да, биліктің халыққа деген көзқарасын да анықтайды. Тағамның құрамы, оны өңдеу ерекшеліктері мен технологиясы қоғамның тарихи дамуының ерекшеліктерін түсінуге көмектеседі.

Қарапайым адамның көзқарасы бойынша, аспаздық өнер интеллект саласына да, таза экономика саласына да жатпайды. Бірақ шын мәнінде және байыпты ғылым тұрғысынан, мысалы, этнография, әлеуметтану, тағам қоғамның тарихи даму процесінде және әсіресе адамдар өмірінде көрнекті және тіпті шешуші рөл атқарып қана қоймайды, сонымен қатар адамзат мәдениетінің категориясы, материалдық мәдениет болып қалыптасты.

Біз байқамайтын, маңызды деп санамайтын көптеген нәрселер бар, атап айтқанда: тамақ дайындау, тағамдық шикізаттың тағамға айналуы, құрамының ғасырлар бойына алуан түрлі өзгеруі, оны тұтынушыға жеткізу формаларының өзгеруі, технологиялық тамақ өнеркәсібінде және әртүрлі ұлттық тағамдарда өңдеу, мұның бәрі кез келген қоғамнан қыруар қаржыны, уақытты талап етеді, көптеген адамдарға жұмыс береді, олардың өмір сүруін қамтамасыз етеді, олардың көңіл-күйін қалыптастырады, яғни қоғамға әсер етеді. Бұл саланың маңызы әдебиеттен, діннен, имандылықтан кем емес. Ассыз, тағамсыз әңгіме, ой, шабыт, қиялдың ұшуы, тамаша түсініктер, ашылулар, өнертабыстар, өмір мен тіршілік болмайды.

Әлеуметтік дүрбелең кезеңінде бүкіл қоғам, халықтың барлық топтары азық-түлік тапшылығын бастан кешіреді және кез-келген жолмен тамақ табуды негізгі проблема деп санайды. Осы кезеңде тағамның сапасына (балғындық, дәмдік, әртүрлілік) қатысты мәселелер артта қалады немесе биліктің, мемлекеттің назарынан мүлдем алынып тасталады.

Көптеген адамдардың қазіргі лексиконында «тамақ», «тамақтану», «аспаздық», «дәстүрлер», «күнделікті өмір» ұғымдары белгілі бір қоспаны, коктейль түрін білдіреді. Сонымен бірге, бұл ұғымдар бір-бірімен тығыз байланысты, олардың әрқайсысы өзінің мағналық және философиялық жүктемесін ғана емес, сонымен қатар қонақ үйде, туризмде, мейрамхана кешенінде қызметтің асыл саласымен байланысты тәжірибелік іс-әрекетте өз мәнін дұрыс пайдалануға мүмкіндік береді.

Мәдениет (лат. өсіру, тәрбиелеу, білім беру, дамыту, қастерлеу) - қоғам мен адам дамуының тарихи анықталған деңгейі, сондай-ақ олар жасаған материалдық және рухани құндылықтар. Мәдениет - адам қызметінің рухани құрамдас бөлігі, адам өмірінің әртүрлі жақтарын қамтамасыз ететін бүкіл қызмет жүйесінің құрамдас бөлігі және шарттары болып табылады.

Рухани мәдениет - бұл идея, ал материалдық мәдениет - оның тұрғын үйлерде, жиһаздарда, киімдерде, аяқ киімдерде, тұрмыстық заттарда: ыдыс-аяқтарда, аспаптарда, асханалық төсеніштерде және, әрине, азық-түліктерде, тағамдарда белгілі бір көрінісі болады.

Мәдениет өзінің мазмұнын мораль мен құқық жүйесінде, діндерде, өнер саласында, ғылымда, техникада көрініс табатын нормалар, құндылықтар, мағыналар, идеялар мен білім жүйесі арқылы ашады. Өркениет дамуының әр кезеңінде қоғам белгілі бір мақсаттар мен міндеттерге ие болды, оларды шешіп, қоғам әл-ауқат пен мәдениетті жақсартуға белгілі бір қадам жасады. XIX және XX ғасырлар қарсаңында индустриалды қоғамда еуропалық үшін мұндай критерий машина технологиясын меңгеру болып табылады, ал XX ғасырдың соңында ақпараттық технологиялар жетекші критерий болып табылады.

Алайда, мәдениет өзінің ерекше талаптары мен ынталандыруларын техниканың мазмұнына енгізеді. Техниканың, тамақ шикізатын өңдеу технологиясының және басқа да материалдық мәдениеттің дамуы адамның, қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыруға деген ұмтылыспен ғана емес, сонымен қатар қызметтің барлық салаларында адамның адамгершілігі мен шығармашылығын да қамтиды. Сонымен бірге мәдениет әрқашан тарихпен байланысты және адамның, қоғамның, адамзаттың адамгершілік, интеллектуалдық, материалдық, рухани өмірінің үздіксіздігін білдіреді.

Сондықтан, жалпы мәдениет пен тамақтану мәдениеті туралы сөз болғанда, бұл мәдениет өткен жолды білдіреді, яғни мәдениет өзінің табиғаты бойынша тарихи. Бұл жол мыңдаған жылдарға созылады, тарихи дәуірлердің, ұлттық мәдениеттердің шекарасынан өтіп, бізді бір мәдениетке - адамзат мәдениетіне батырады [1, 9 бет].

Азық-түлік шикізатының түрлері, оның арнайы өңделуі, тағамды дайындаудың ерекше рәсімдері мен әдістері, тағамды безендіру, керемет үстел сервироваксы, тағамды эстетикалық қабылдау және басқа элементтер «тамақтану мәдениеті» санатына жатады. Әр халықтың тамақтану мәдениеті өте ерекше, өйткені ол тек белгілі бір елге тән тағамдық шикізат жиынтығын, оның дәстүрлі өңдеуін, тағамдардың репертуарын және, әрине, дастархан мен сервировканың ұлттық түрін қамтиды. Тамақтану мәдениетінің кейбір элементтері планетаның халықтарына немесе аймақтарына ортақ (дәнді дақылдардан ұн жасау, термиялық өңдеу, шарап жасау). Бір ұлт жасаған басқа элементтер (тағамдар) бүкіл әлемге таралды: итальяндық пицца, спагетти; француз майонезі, шампан, коньяк; неміс шұжықтары, сосискілері; орыс арақтары, уылдырық және т.б. Бұл жағдайда мәдениет әрқашан алдыңғы тәжірибені сақтауды білдіреді. Әр халықтың тамақтану мәдениеті белгілі бір ортаның, кластардың, таптардың әсерінен дамыды, кейде белгілі бір әлеуметтік қабат отырғызған сәнге, беделге немесе әдеттерге байланысты. Тамақтану мәдениеті, жалпы мәдениет сияқты, мәңгілік және бүкіләлемдік, бірақ сонымен бірге мобильді және өзгермелі. Сонымен, қазіргі заманғы әлемдік азық-түлік индустриясы еуропалық тағамға дәстүрлі нан емес, бұға пісірілген ашытылмаған күріш го хан, көптеген халықтар соя соусын пайдаланады және т.б [2].

Адамзат әлемді біле отырып, өзін және өндіріс құралдарын жетілдіре отырып, ең алдымен тіршілік ету ортасының жағдайы мен жайлылығын жақсартуға тырысты. Тамаққа үлкен мән берілді, ғасырлар бойы тамақтану үлгілердің қауымдастық қанықтыру әдісінен әдеттегі күндерде дайындалған, безендірілген және талғампаз ыдыс-аяқта ұсынылған сусындар мен тағамдарды ұтымды тұтынуға дейін, мереке күндері жоғары аспаздық ләззаттарға дейін өзгерді. Қоғамның әлауқаты мен мәдениетінің өсуі ерекше ғылым - тамақтану мәдениетін құруға ықпал етті. Тамақтану мәдениетінің нормалары мен ережелерін нақты сақтау адамға көптеген аурулардан аулақ болуға, қартайғанға дейін сергек болуға, шетелдік сапарда, презентация кезінде немесе қабылдау кезінде кешкі асқа қатысуға сенімді болуға мүмкіндік береді.

Дәстүрлер - бұл бір ұрпақтан екінші ұрпаққа өткен құбылыстар, яғни алдыңғы ұрпақтардан мұраға қалған нәрсе. Мысалы: көзқарастар, талғамдар, әрекет ету тәсілі, әдет-ғұрыптар және т.б. Дәстүрлер - бұл адам дүниеге келген сәттен бастап тән құбылыс. Бастапқыда дәстүрлер бейсаналық түрде, жай еліктеу арқылы берілді, бірақ материалдық мәдениеттің күрделенуімен олар біртіндеп саналы және ауызша түрде қабылданды, яғни ауызша рәсімделді. Дәстүрді белгілі бір уақыт ішінде әртүрлі адам топтарында жинақталатын және көбейтілетін топтық тәжірибе деп түсіну керек. «Дәстүр» ұғымы мәдениеттің азды-көпті қоғамдық санада және қоғамдық мінез-құлықта үнемі қайталанатын және соңғысы арқылы берілетін бөлігімен ғана шектелуі дұрыс болар еді. Екі ұғым дәстүрмен тығыз байланысты: әдет-ғұрып.

Әдет-ғұрып - белгілі бір қоғамда немесе әлеуметтік топта қайталанатын және олардың мүшелеріне таныс тұқым қуалайтын стереотиптік мінез-құлық тәсілі. Бұл мінез-құлық формалары тәжірибелік маңызы бар әрекеттермен байланысты. Бұл жалпы қабылданған тәртіп, дәстүрлі түрде қалыптасқан мінез-құлық ережелері. Әр түрлі мерекелер, өндірістік дағдылар, діни рәсімдер әдет-ғұрып ретінде әрекет ете алады.

«Әдет-ғұрып» термині көбінесе «дәстүр» және «рәсім» терминдерімен анықталады, алайда дәстүр әлеуметтік өмірдің барлық салаларына және барлық мәдениеттерге тән әлдеқайда үлкен шеңберлерді қамтиды, ал әдет-ғұрып саласы белгілі бір қоғамдармен немесе әлеуметтік өмірдің салаларымен шектеледі.

Ырым, салт жора, рәсім, салтанатты - бұл тікелей тәжірибелік мақсаттан айырылған, бірақ белгілі бір әлеуметтік қатынастардың символы, оларды көрнекі түрде білдіру және бекіту формасы ретінде қызмет ететін шартты дәстүрлі әрекеттердің жиынтығы.

Тағам - бұл ағзаның қоршаған ортадан алатын және тамақтану үшін пайдаланылатын бейорганикалық және органикалық заттардың жиынтығы.

Тамақ - ағзада тотығатын және жанып, оны энергиямен қамтамасыз ететін отын. Адам

ағзасын 36 ° С-тан сәл жоғары температурада мыңдаған реакциялар жүретін төмен температуралы пеш ретінде елестетуге болады, ал ағза олардың үдеткіштері ретінде ферменттер мен гормондарды пайдаланады. Тағамның құрамы сыртқы жағынан өте қарапайым көрінеді: ақуыздар, майлар, көмірсулар, минералды тұздар, витаминдер және су. Бұл көрінетін қарапайымдылық көптеген адамдар рационалды тамақтану тек тағам мөлшеріне байланысты деп аңғал сеніп, тамақтануды маңызды ғылыми зерттеулердің нысаны деп санамайтындығына әкелді.

Әрбір тағамның күрделі қосылыс екенін, ал тамақтанудың тек шайнау, жұту және қорыту процесі емес екенін ертедегі данышпандардың өзі білген. Ежелгі уақытта тағамды өңдеуге көп көңіл бөлінді, бұл жағдайда ол жақсырақ «сіңімділікке» ие болады деп есептеді, сонымен бірге ол табиғи өнімдердің сапасын және олардың пайдалы қасиеттерін төмендететін әртүрлі аспаздық өңдеулерге аз ұшырады. Шамадан тыс тамақтану туралы айта отырып, Гиппократ тым қатал және дұрыс тамақтанбау туралы ескертті: «Толық та, аштық та, табиғаттың шегінен шығатын барлық нәрсе пайдалы емес». Ибн Сина (Авиценна) рационалды тамақтану мәселелеріне көп көңіл бөлді. Философ, дәрігер, ғалым «Медицина ғылымының каноны» атты еңбегінде ғылыми ұтымды тамақтанудың негізгі қағидаларын атап көрсетті, олар бүгінгі күні де өзекті.

Тамақ – адамның материалдық мәдениетінің ең маңызды құрамдастарының бірі. Негізінен адамдардың шаруашылық қызметімен анықталатын тағамның құрамы, оны дайындау және тұтыну әдістері бірте-бірте тұрақты дәстүрге айналды.

Тамақтану - ағзаға энергия мен пластикалық процестерді жабу, дене тінін құру және қалпына келтіру, сондай-ақ функцияларды реттеу үшін қажетті заттарды қабылдау және сіңіру процесі. Алайда, тамақтану процесі тек биомедициналық ғана емес, сонымен қатар әртүрлі халықтардың салт-дәстүрлерімен, әдет-ғұрыптарымен, нанымдарымен тікелей байланысты. Яғни, тамақтану - бұл адам биологиясы мен оның мәдениетінің элементтері араласатын аймақ [3].

Уақыт пен өмір ұлттық тамақтану мәдениеті үшін әр халықтың мінезіне, дініне, ұлттық экономикасы мен мәдениетінің даму деңгейіне сәйкес келетін нәрсені таңдады. Кейбіреулер үшін биологиялық толыққанды тағамды ұлттық дәстүрлерге байланысты басқа халықтар қабылдай алмайды.

Тамақтану, әдетте, бірлескен тамақтанумен байланысты. Бірлескен тамақ - ежелгі аң аулау мерекелерінен бастап, мерекелерге, үйлену тойларына, жерлеу рәсімдеріне дайындалған арнайы «салт-жоралғыларды» тұтынудан бастап, достардың, әріптестердің, сыныптастардың әр түрлі себептермен емделу дәстүріне дейінгі адамдардың қарым-қатынасының бір түрі. Көбінесе бірлескен тамақ - туыстық, татуласу, достықтың символы.

Сонымен бірге, кейбір халықтардың әдет-ғұрыптары бөтен адамдармен, ерлер мен әйелдермен, әртүрлі касталардың, әртүрлі діндердің адамдарымен бірге тамақтануға тыйым салады.

Осылайша, тамақ және тамақтану - адамның, қоғамның материалдық өмірінің маңызды шарттарының бірі, егер ең бастысы болмаса. Сонымен қатар, бұл материалдық тауарлардың көбеюіне тікелей әсер ететін барлық нысандар мен түрлердегі тамақтану.

Жеке тамақтану, тіпті мейрамханада, кафеде, банкетте бірге тамақтану - пісіру өнерімен байланысты.

Аспаздық – өсімдік және жануар текті өнімдерден алуан түрлі тағам дайындаумен тікелей байланысты адам қызметінің саласы. Аспаздық өнер, Ю.М. Лотман, тарихтың бір сәтке тұтанып, бірден жоғалып кететін, ешбір із қалдырмайтын қырларына жатады.

Адамның аспаздық қызметі өзінің дамуының алғашқы кезеңдерінде бұл аймақта жоқ немесе табиғатта мүлде жоқ өнімдерді жасау арқылы белгілі бір мекендеу ортасының әлеуетті азық-түлік ресурстарын көбейту және физиология жүктеген шектеулерді жеңу әрекеті болды.

Әр халықтың өз тұрмыс-тіршілігі, әдет-ғұрпы, өзіне ғана тән әндері, билері, ертегілері бар. Әр елдің сүйікті тағамдары, дастарханды безендіру мен пісірудегі ерекше дәстүрлері бар. Олардың ішінде мақсатқа сай, тарихи шартты, ұлттық талғамға, өмір салтына, климатқа сәйкес келетіндер көп. Бұл әдеттер мыңдаған жылдар бойы дамып келеді, олар біздің ата-бабаларымыздың ұжымдық тәжірибесін қамтиды [4].

Халық жасаған аспаздық рецепттер кездейсоқ емес, ерікті емес. Олар ғасырлар бойғы эволюция нәтижесінде дамыды, олардың көпшілігі өнімдердің дәмі жағынан, ал физиологиялық

тұрғыдан алғанда, қоректік заттардың құрамы бойынша дұрыс үйлесудің тамаша үлгілері болып табылады.

Ас әзірлеу өнері өркениет белгілерінің бірі ретінде қоғамның тарихи дамуының белгілі бір кезеңінде ғана пайда болады. Аспаздықтың пайда болу себептерінің бірі - қоғамның стратификациясы, онда ауқатты адамдар дастарханында дәмді, әдемі ұсынылған және қымбат тағам болғанын қалайды. Сонымен қатар, бұрын белгісіз болған жаңа азық-түлік өнімдерінің пайда болуы да шығармашылық пен тапқырлықты қажет етті. Аспаздық өнер де антикалық дәуірде дамыды, ол ежелгі өркениетпен бірге жойылып кетті, сондықтан еуропалықтардың білімі мен талғамына тәжірибелік әсер ете алмады. Тарихшылардың пайымдауынша, Батыс Еуропада аспаздық өнер XIII-XIV ғасырлар тоғысында, мемлекеттердің шекарасы мен экономикасы өзгерген кезде, крест жорықтары аяқталған кезде, Таяу Шығыспен бейбіт сауда мүмкіндігі пайда болған кезде пайда болды. Осы кезеңде Еуропаға жаңа өнімдер келді: қант, кептірілген жемістер, кондитерлік өнімдер және әрине, дәмдеуіштер, бұл тағамның дәмін қалыптастыру туралы дәстүрлі көзқарастарды айтарлықтай өзгертіп қана қоймай, сонымен қатар тағамды сақтауға мүмкіндік берді.

1375 жылы Францияда бірінші аспаздық кітаптың жасалуы аспаздық өнердің дамуындағы маңызды кезең болды. Тәжірибені жалпылау, принциптерді қалыптастыру, рецепттерді нұсқаулыққа, нотаға айналдыру қажет болған кезде аспаздық кітаптар ұлттық кітап дамуының жоғары деңгейінің белгісі болып табылады, оған сәйкес әртүрлі қызықты, көңілді әуендерді ойнауға болады. Аспаздық кітаптардан халықтың тамақтану дәстүрін үйренуге, дамытуға, жақсартуға және жаңалық ашуға болады.

100 жылдан кейін Италияда, Ватиканда «Ізгі ләззат» кітабы пайда болды, 150 жылдан кейін инквизиция оны ашкөздіктің күнәсіне ықпал етті. Алғашқы аспаздық кітап пайда болғаннан кейін 250 жыл өтті және ықпалды лордтар, рыцарьлардың вассалдары, дворяндарға арналған алғашқы ағылшын кітабы (1508) жарық көрді. Ағылшын тағамдарын дайындаудың басқа бағыты болды: ол алдын-ала дайындалған жоқ, дәстүрлер қатаң бекітілген, азық-түлік жақсы, мұқият - ірі қара еті, майлы шошқа еті, майлы жаппай пудинг, жұмыртқа, бекон, ірімшіктер. АҚШ-та алғашқы аспаздық кітап 1772 жылы пайда болды, бірақ бұл қайта шығарылған ағылшын кітабы болды, ал 1798 жылы ғасырдың соңында алғашқы американдық «Американдық тағамдар» кітабы жарық көрді.

Алғашқы Ұлттық «Орыс аспазшысы» кітабы тек 1816 жылы жарық көрді, яғни Ресей құрылғаннан бері мың жылдан кейін. Дәл осы кезеңде орыс халқының патриотизмі мен ұлттық болмысының күшті өсуі байқалады. Орыс аспаздық өнерінің жиынтығын кеш құрастырудың себебі сыртқы саясат пен мемлекеттік істерден тыс, тұрмыстық тарихтың ұзақ мерзімді өзгермейтіндігінде сауатты адамдардың болмауы болды. XIX ғасырдың басына дейін орыс тағамдарының тарихы ешқашан еш жерде сипатталмаған деп терең өкінішпен айтуға болады. Орыс тамақтану мәдениетінің жалғыз ескерткіші - 1547 жылы жасалған және атаулардан басқа ештеңе жоқ орыс тағамдарының тізімі. XVI ғасырда бір атау жеткілікті болды: оған сәйкес шикізат жиынтығы жасалды, ыдыс-аяқтарды дайындау тәртібі анықталды. Уақыт өте келе Орыс мемлекетінің құрамы өзгерді, қоғамның тез стратификациясы жүрді, осыған байланысты халықтың әдеттері өзгерді, жаңа талғамдар пайда болды және т.б. бір кездері бір ас үй жоғары сыныптардың, әр түрлі бағытта дамыған бай адамдар мен кедейлердің асханаларына бөліне бастады. Сонымен, неміс, голланд және француз тағамдарының енгізілуіне байланысты жоғары сынып тағамдары ең дәмді және сирек кездесетін, кейде ерекше ұлттық тағамдардан айырыла бастады.

Аспаздық мәдениеттің болмауы адамның жалпы мәдени дамуындағы олқылық қана емес. Біздің көпұлтты еліміздің азаматтары үшін Қазақстан халықтарының аспаздық шеберлігін бағдарлай алмау - әлсіз саяси мәдениеттің, немқұрайлылықтың, ұлттық құбылыстар мен процестерге немқұрайлылықтың көрсеткіші.

Ұлттық үстел сияқты халықтың материалдық мәдениетімен тығыз байланыста болуға ештеңе мүмкіндік бермейді. Оның ерекшеліктерін түсіну - бұл ұлттар арасындағы өзара түсіністіктің ең жақсы және қысқа жолы.

Дәм. Бұл жиі қолданылатын сөздің екі түсіндірмесі бар. Көбінесе бұл термин ауыз қуысының шырышты қабаты ретінде қызмет ететін бес сыртқы сезімнің бірін білдіреді. Бұл жағдайда тілдегі, ауыз қуысындағы сезімдер дәм көзі болып табылады. Бірақ бұл сөздің тағы бір кеңірек түсіндірмесі

бар: сезім, әсемдікті түсіну, демек, «талғаммен киіну», «талғамға ену» сөздері. Бұл тұрғыда талғамның «қалыптасуы» мен «дамуы» эстетикалық тәрбиенің нәтижесі болып табылады. Әрине, сервистік кәсіпорындардың басшылары өз бойында дәм сезімін қалыптастыруға өте мұқият болуы керек. Дәмді бала кезінен бастап тәрбиелеу керек, оның жоғалуы соқырлық, саңыраулық сияқты қалыптан тыс болады.

Дәм - бұл адамның сезімінің бір түрі, бізді қоршаған материалдық ортаны танудың бір түрі. Тамақ өнімдерінің иісі, түсі, пішіні мен консистенциясы туралы түсінік беретін иіс, көру және жанасу сезімімен қатар, дәм - бұл адам азық-түлікпен, тамақпен танысатын классикалық сезім квартеті. Дәм - бұл квартеттің басты скрипкасы. Біз тағамға дәміне қарай баға береміз. Өкінішке орай, дәмін толық немесе ішінара жоғалтқан адамдар бар.

Эстетика (грек. сезімтал) - құбылыстардың екі өзара байланысты шеңберін зерттейтін ғылым: адамның әлемге құндылық қатынасының нақты көрінісі ретінде эстетикалық сала және адамдардың көркемдік қызметі. Адамның шындыққа эстетикалық көзқарасын қалыптастырудың мақсатты процесі сұлулықты түсінумен байланысты эстетикалық тәрбиені қалыптастырады. Аспаздық өнер, тамақтану мәдениеті және эстетикалық қабылдау бір-бірімен тығыз байланысты. Талғампаз және әдемі асханалық ыдыс-аяқтар, жоғары көркемдік дастархан жайу ішкі рахат сезімін тудырмай ма? Керемет безендірілген тағам тәбетті ғана емес, сонымен қатар жердегі сұлулық туралы ойларды тудырады.

Асхана - бұл пеш, тамақ дайындауға арналған плита немесе тамақ жеуге арналған жеке бөлме. Асхананы ұлттық, аумақтық, діни белгілері бойынша ажыратылады: орыс, француз, итальян, кавказ, Магриб елдері, мұсылман және т.б.

Кеңірек тұжырымдамада асхананы дәстүрлер, өмір туралы ақпарат, тағам дайындау әдістері мен сервировка әдістері жиынтығы ретінде қарастырған жөн.

Әрбір ұлттық асхананың өзінің тағамдық шикізаты бар, ол бұл асхананы шетелдік туристің көз алдында ерекше етеді.

Айта кету керек, ұлттық азық-түлік шикізаты (ұлттық өнімдер) кейбір экзотикалық өнімдер емес: жылан еті, цикада, пілдің табаны, егеуқұйрықтар, тышқандар, кейбір елдерге тән (Қытай, Таиланд, Эфиопия және т.б.), бірақ ең танымал және кең таралған тағамдар.

Біздің елде, әсіресе ауылдық жерлерде, бүкіл отбасы дастархан басында ас үйге немесе асханаға жиналады. Қалаларда тоқырау жылдарында пікірлес адамдар және міндетті түрде диссиденттер емес, ас үйге жиналды. Мұнда саясат, мәдениет, әдебиет жаңалықтары талқыланды. Зиялы қауымның көпшілігі шағын пәтерлерде тар жағдайда өмір сүрді, ал ас үй тар шеңберде басқа отбасы мүшелеріне кедергі келтірместен немесе балаларды тартпай-ақ өзекті мәселелерді талқылауға болатын жалғыз орын болды.

Кейбір ұлттық асханаларда аталған тағамдардың кез келгені ең сүйікті және тұтынушылы болуы мүмкін, ал басқа асханаларда ол әдеттегіден ерекшеленбейді. Сонымен, итальяндықтарда макарон; кырыққабат, репа, қарақұмық жармасы, тары - орыстарда; күріш пен соя - жапондарда, қытайларда; балық - норвегиялықтарда; ірімшіктер - француздарда және т.б.

Асхана - ұлттық мәдениеттің тіл, өнер, сәулет, әдет-ғұрып және т. б. сияқты маңызды элементі.

Ұлттық асханалар ұғымына мыналар кіреді: біріншіден, тұтынылатын өнімдер, өнімдер жиынтығы және оларды тұтынудағы артықшылықтар (мысалы, Азия - Тынық мұхиты және Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің халықтарында күріш), екіншіден, бұл болашақта пайдалану үшін азық-түлік жинау әдістері (кептіру, маринадтау, орыс халқында тұздау, жапондықтар және т.б.) бар [5].

Сонымен қатар, әр ұлттық асханаға тамақ шикізатын термиялық өңдеудің сүйікті әдістері, ұлттық рецепттер мен тағамдардың рецепті, сондай-ақ дәмдеуіштер тән. Тамақтанудың ұлттық сипаты сонымен қатар дайын тағамды тұтыну рәсімімен анықталады: діни тыйымдар мен артықшылықтар, мәдени тұрмыстық элемент ретінде тамақтану (Жапониядағы шай рәсімі, ресейлік мереке дәстүрлері және т.б.).

Ұзақ уақыт бойы дамып келе жатқан ұлттық асханалар әр түрлі халықтардың аспаздық талғамына сөзсіз әсер етті. Әсер әрдайым таза аспаздық сипатта бола бермейді, көбінесе бұл бір мемлекеттің екінші мемлекетке әлеуметтік-саяси немесе әлеуметтік-экономикалық әсерінің нәтижесі, әлемдік сауданың белгілі бір дамуының нәтижесі болды.

Сонымен, француз асханасының орыс дворяндары арасындағы ықпалы XVII ғасырдың аяғы мен XIX ғасырдың басында француз революциясы мен Наполеон соғыстары болмаса да, тек француз монархистерін ғана емес, сонымен қатар олардың қызметшілерін, соның ішінде тігіншілерді, шаштараздарды, аспаздарды Ресейге қоныс аударуға мәжбүр етті. Кеңес Одағының Екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі Шығыс Еуропа, Азия және Африка елдерімен сауда қатынастары бізді осы елдерге тән кейбір өнімдермен - токана, гювечпен; дәмдеуіштермен - кетчуп, лютенициямен және т.б. таныстырды.

Әр халық өз жерінен алынған шикізаттан өз тамағын дайындайтынын және климатқа, тарихқа, өмір салтына, тәулік бойы азық-түліктің таралуына байланысты өзіндік тамақтану дәстүрлері бар екенін ескере отырып, қазіргі уақытта халықтық дәстүрлер арасындағы айырмашылықтар айқын түрде жойыла бастағанын айту керек. Индустрияландыру, өмірдің жылдам қарқыны, тамақ өнеркәсібінің дамуы, ұтымды тамақтану принциптері, халықаралық байланыстар, жылдам көлік - мұның бәрі әдеттегі өмірлік жағдайлардың бұзылуына ықпал етеді, тамақ дайындаудың жаңа әдеттері мен формаларын қалыптастырады. Сауда кәсіпорындарының кең халықаралық желісімен заманауи әлемдік тамақ өнеркәсібі біртіндеп дамыған халықтардың асханалары арасындағы сызықтарды бұлдыратады.

Сонымен қатар, әртүрлі халықтардың тағамдарының үлкен ассортименті халықаралық асханалардың меншігіне айналды. Ұлттық тамақтану мәдениетіне деген қызығушылық артып келеді, яғни халықтар арасындағы мәдени алмасуға аспаздық өнер де сәйкес келеді.

ӘДЕБИЕТ

1. Щеникова Н.В. Традиции и культура питания народов мира: учебное пособие / НВ. Щеникова. Москва: ФОРУМ: ИНФРА-М, 2021. - 296 с.
2. Бондарь М.В. Традиции и культура питания народов мира. Модуль 1. Культурологические основы в формировании традиции питания [Текст]: монография / М.В. Бондарь. – Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2016. – 120 с.
3. Национальная кухня: учеб. пособ. в 3-х ч. Ч.1 / Сост. И.В. Савочкина. - Брянск: Мичуринский филиал ФГБОУ ВО Брянский ГАУ; 2015. - 195 с.
4. Национальная кухня: учебное пособие. В 3-х ч. Ч. 2 / Сост. И.В. Савочкина. – Брянск: Мичуринский филиал ФГБОУ ВО Брянский ГАУ, 2015. - 136 с.
5. Национальная кухня: учеб. пособ. в 3-х ч. Ч. 3 / Сост. И.В. Савочкина. – Брянск: Мичуринский филиал ФГБОУ ВО Брянский ГАУ, 2015. - 136 с.

ӨОЖ 33.338.48

Жолдасбекова Ж.Е.

Магистрант

«7М11107-Мейрамхана ісі және қонақ үй бизнесі»

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ

Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент **Шоқан Р.**
Астана, Қазақстан

e-mail: zholdasbekovazhanelya@gmail.com

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІНІҢ ТУРИЗМ ЖӘНЕ ҚОНАҚ ҮЙ БИЗНЕСІНЕ ӘСЕРІ

Түйін: Бұл мақалада туристік бизнесте туристік фирманың клиентке деген сенім деңгейін арттыру құралының бірі – әлеуметтік желі жайлы жазылған. Оған қоса, еліміздегі әлеуметтік медиаға қатысты заң туралы да сөз қозғалған.

Кілт сөздер: Интернет, туристік фирма, цифрлық экономика, әлеуметтік медиа, ақпарат, контент, интернет-маркетинг, маркетинг.

Қазіргі қоғамда кез-келген мемлекет азаматтарының арасында әлеуметтік, экономикалық жағдайларына қарамастан Интернеттің рөлі едәуір өсті. Әлеуметтік желілер арқасында адамдар бір-бірімен қатынаста бола алады, жұмыс істеу үшін қажетті ақпаратты таба алады. Оған қоса, әлеуметтік желілер сатылымдар мен қызмет тиімділігін арттыру арқылы қонақ үй кәсіпорындарына да көмектеседі.

Заманауи жағдайларда цифрлық нысанда ұсынылған деректер көбінесе 21 ғасыр экономикасының дамуының негізгі факторы ретінде әрекет етеді. Осыған байланысты әлеуметтік желілер басты рөл атқарады. Әлемде цифрлық экономиканың бір бөлігі ретінде әлеуметтік желілердің қарқынды дамуы мемлекеттердің, салалардың, кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруды қамтамасыз етеді. Әлеуметтік желінің барлық жерде таралған деңгейі бизнесті ұйымдастыру процесінде елеулі өзгерістерге әкелді. Бүгінгі күннің тенденциясы – барлық салаларға әсер ететін, цифрлық технологияларды шаруашылық жүргізуші субъектілердің қызметінде жаһандық қолдануға, ақпараттық қоғамды және тұтастай цифрлық экономиканы қалыптастыруға бағытталған цифрлық трансформация [1].

Туристік бизнесте туристік фирманың клиентке деген сенім деңгейін арттыру үшін клиенттермен жеке қарым-қатынаста болу маңызды. Бұл біздің уақытта турды немесе туристік агенттік әзірлеген жобаны ілгерілетуде үлкен рөл атқаратын әлеуметтік желілердің арқасында мүмкін болды. Әлеуметтік желілерде өнімді жылжыту – компанияларды алға жылжыту және Интернеттегі әртүрлі бизнес мәселелерін шешу үшін әлеуметтік желілерді пайдалану құралдарының жиынтығы, олардың ішінде негізгі міндеті брендті жылжыту және танымал ету болып табылады [2].

Әлеуметтік желілерді талдауға және олар арқылы жарнамалауға кіріспес бұрын, осы терминнің пайда болу және даму тарихын білу жөн. 1954 жылы Манчестер мектебінің социологы Джеймс Барнс «әлеуметтік желі» терминін енгізді. Ол терминге «әлеуметтік объектілер (адамдар немесе ұйымдар) және олардың арасындағы байланыстар (әлеуметтік қатынастар) болып табылатын түйіндер тобынан тұратын әлеуметтік құрылым»- деп анықтама берді. Джеймс Барнс терминді тұжырымдау кезінде коммуникация құралдарына назар аудармады, сондықтан Интернеттегі заманауи әлеуметтік желілер бұл сипаттамаға толығымен сәйкес келеді [3].

Әлеуметтік медиа – бұл әлеуметтік топтың коммуникация механизмі және компания маркетингінің субъектісі. Ең алдымен, бұл пайдаланушылардың мақсатты аудиториясын қамтитын қауымдастықтардағы байланысқа тікелей байланысты жұмыс. Әлеуметтік медиа платформалары аудиториямен өзара әрекеттесуге көмектесетін жаңа құрал ретінде түсініледі.

Әлеуметтік медиа, дәстүрлі ақпарат арналарынан айырмашылығы, ақпаратты барлық бағытта жеткізудің бірегей тәсілі болып табылады [4]. Әлеуметтік желілерде белгілі бір алгоритмдер арқылы оңай пайдалануға болатын әлем халқының жартысының дерекқорлары сақталатынын ешкім білмеді. Пайдаланушы жасаған контенттен тұтынушы және бизнес ақпаратын алу процесі тұтынушы сұранысына назар аудара отырып, өз ұсынысын құрастыратын кез келген туристік бизнес үшін үлкен қызығушылық тудырады. Бүгінгі таңда мақсатты аудиторияға арналған жақсы ойластырылған параметрлері мен жеке ұсыныстары бар жақсы құрылған жарнамалық науқан қысқа мерзімде кірісті арттырып, брендті танымал ете алады. Қазіргі заманғы шындықта әлеуметтік желілер тек ойын-сауық функциясын орындауды тоқтатты және бизнесті дамытудың қуатты құралына айналды. Жарнамалық жазбалар әлеуетті клиенттің арнасында, әңгімелерінде, «қызықты» қойындысында - кез келген жерде өзін жасыра алады. Ал Facebook, VKontakte және басқа да әлеуметтік желілер бұрыннан бері кез келген тауарлар мен қызметтерді, онымен қатар брендтерді, дүкендерді және т.б.сатуға бағытталған [5].

Қолданбалардың дамығаны соншалықты, олар тұтынушы үшін бәрін жасай алады, ал тұтынушылар, өз кезегінде, өз беттерінше іздеуді әлдеқашан тоқтатты. Amadeus бұл қызметті «conversation commerce» деп атайды, яғни «коммуникациялар арқылы сату» деп тұжырымдауда. Шын мәнінде, адамдар әлеуметтік желілер арқылы туыстарымен, достарымен байланыс орнатады және сонымен бірге кеңестер мен қосымша қызметтерді пайдаланады. Мысалы, әлемдегі ең ірі жаһандық тарату жүйелерінің бірі- Amadeus қазіргі уақытта туристік агенттіктерге өз қызметтерін тікелей әлеуметтік желілерде сатуға көмектесіп, осы салаға қомақты инвестиция салуда [6].

«Интернет-маркетинг» термині Интернет ортасында дәстүрлі маркетингті ұйымдастырудың теориясы мен әдістемесін білдіреді, басқаша айтқанда, бұл Интернетте тауарлар мен қызметтерді жылжытуға бағытталған әрекеттер жүйесі. Интернет-маркетингтің негізгі мақсаты - веб-сайт пайдаланушыларын өнімді немесе қызметті сатып алуға ынталандыру, осылайша өздерінің кірістерін арттыру. Бүгінгі таңда интернет-маркетинг туристік қызметтер нарығында да, басқа бизнес салаларында да кез келген тиімді маркетингтік науқанның ажырамас бөлігіне айналды. Классикалық маркетингтен айырмашылығы, интернет-маркетингтің мынадай бірегей артықшылықтары бар:

– Интерактивтілік. Интернет пен әлеуметтік желілердің белсенді дамуының арқасында, атап айтқанда, компанияларға аудиториямен тұрақты өзара әрекеттесу оңайырақ болды. Бұл тұтынушылармен тиімдірек байланысуға және нарықтағы жағдайды бақылауға мүмкіндік береді;

– Таргетинг – барлық бар аудиториядан тек мақсатты аудиторияны таңдауға және тек соған ғана жарнама көрсетуге мүмкіндік беретін механизм);

– Веб-аналитика, бұл компания өкілдеріне қандай әрекеттердің ең тиімді болғанын және сайтқа кейінірек тауарлар мен қызметтерді сатып алған сайтқа келушілердің ең көп санын тартқанын түсінуге мүмкіндік береді [7].

Осылайша, интернет-маркетинг пен әлеуметтік желілер ауызша маркетингті туристік фирмалардың маркетингтік қызметінің маңызды бөлігіне айналдырып, интернет пайдаланушыны ақпаратты беру мен қабылдаудың тиімді арнасына айналдырды. Туристік блогтардың пайда болуымен (Instagram, YouTube, Twitter, Facebook-та) көп миллиондық аудиторияға жарнама немесе айырбастау мүмкіндігі пайда болды, бұл туристік өнімді жылжытудың ескі әдістеріне қарағанда ықтимал тұтынушылардың санын арттырады. Туроператорлар да, турагенттер де әлеуметтік желілерде қызметтерді жылжытуды дамытуға көбірек көңіл бөледі [8].

Social Media Marketing (әлеуметтік желілік маркетинг) – әлеуметтік ресурстардағы мақсатты аудитория өкілдерімен байланыс арқылы өнімді немесе қызметті жылжыту бойынша іс-шаралар кешені [9].

Жалпы маркетингтік жоспарға сәйкес SMM-ның басты мақсаттары жылжыту жүзеге асырылатын мақсатты топты анықтау, тиімді жарнамалау программаларын табу, сату эффективті жолдарын қолдау және қоғаммен тиімді байланыс орнату бағдарламаларын анықтау, сондай-ақ жылжыту тиімділігін бақылау және бағалау үшін жақсы әдістерді таңдау болып табылады. Әдетте, әлеуетті туристер өнімдер, қызметтер және бағыттар туралы алдын ала білуді және жоспарлауды ұнатады. Бұл үшін оларға әлеуметтік желілер мен басқа да интернет көздері өте тиімді болып келеді. Веб-сауалнамаға сәйкес респонденттердің 64% туристік сарапшыларға (туристік агенттер, гидтер жазушылар) сенетіні белгілі болды. Ал туристік блогерлердің ұсыныстарына – респонденттердің 53%-ы сүйенетіні белгілі болды. Пайдаланушылардың бірдей саны туристік форумдарды іздейтіндерін айтты. Бүгінгі таңда SMM промоушнімен айналыспайтын табысты компания сияқты ешбір әлеуметтік желіде тіркелмеген заманауи адамды елестету өте қиын [10].

Біздің елімізде кәсіпкерлік қызмет, Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы № 375-V ҚРЗ Кәсіпкерлік Кодексіне сәйкес реттеледі [11].

Ал, Қазақстандағы жарнама Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 19 желтоқсандағы N508 Жарнама туралы Заңымен реттеледі [12]. Интернет-жарнаманың дамуы қарқын алуды жалғастыруда, бұл қазақстандық жарнама нарығындағы негізгі тенденциялардың бірі, бірақ жарнама нарығының бұл қарқынды дамып келе жатқан сегменті, оның ішінде әлеуметтік желілер іс жүзінде заңмен реттелмейді.

Dentsu Aegis Network Kazakhstan компаниясының әлеуметтік медиа менеджерінің айтуынша, шынымен де әлеуметтік желілерде жарнамаға қатаң шектеулер жоқ. Жарнама стандарттары ең алдымен авторлық құқықты бұзуға, жалған ақпаратты жариялауға, жала жабуға және негативтілікке, алкогольдік өнімдерді жарнамалауға және сексуалдық сипаттағы мазмұнды таратуға қатысты ережелерді қарастыруы керек. Vi Digital Kazakhstan бас директоры тіпті «әлеуметтік желілер» термині жарнама туралы заңда жоқ екенін, сондықтан жарнаманың бұл сегменті үшін шектеуші нормалар жоқ екенін атап өтті. Ал «Интернет» ұғымы бір-екі рет ғана кездеседі – онлайн-казиноларды жарнамалауға тыйым салуда және интернет-ресурстарды алып тастауда [13].

Жалпы әлеуметтік желілерге тоқталатын болсақ, біздің елімізде бұл саланы реттейтін заң жоқ.

Дегенмен, соңғы уақытта бұл заңды әзірлеу және жүзеге асыру жөнінде көптеген ұсыныстар түсіп жатыр. Мәселен, Сенат депутаты Бақытжан Ж. Қазақстанда жалған және қауіпті ақпарат таратқаны үшін қолданушылардың жауапкершілігін арттыратын «Әлеуметтік желілер туралы» заңды әзірлеп, қабылдау қажеттілігі туралы айтқан [14].

Қорытындылай келе, заманауи әлемдік туризм жүйесі - бұл әлеуетті тұтынушылар ретінде әлемнің түкпір-түкпірінен келген азаматтардың назарын аудару үшін көптеген бағыттар (туристік орындар - аумақтар, елді мекендер, қалалар, туристік орталықтар) бәсекелесетін орасан зор дерлік жаһандық нарық. Кез келген өнімді немесе қызметті жылжыту - бұл әлеуетті тұтынушыларға артықшылықтар туралы ақпаратты жеткізу және олардың оны сатып алуға деген ұмтылысын ынталандыру үшін әртүрлі әрекеттердің жиынтығы. Сондай-ақ, бұл нарықтағы кәсіпорынның позициясын тікелей және жанама түрде нығайтуға бағытталған әртүрлі тактикалық және стратегиялық құралдар [15].

Бүгінгі таңда әлеуметтік желілер басқа жарнамалық арналар арасында жақсы ерекшеленеді, өйткені оларда тиімді маркетингтік науқан құру және өнімдер мен қызметтерді жылжыту үшін пайдалануға болатын әлеуетті тұтынушылар туралы толық ақпарат бар.

Туристер үшін күресте туристік ұйымдар арасындағы жоғары бәсекелестік жағдайында бірегей халықаралық туристік имиджді қалыптастыру ерекше рөл атқарады, мысалы, Қазақстан қалаларының бейнелерін насихаттауда, олардың жалпы туристік тартымдылығын арттыруда және олардың ішкі және халықаралық әлемдік туристік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін жоғарылатуда. Туристік бизнес туристік нарықты дамытуда әлеуметтік желілердің үлкен әлеуетін ескере отырып, туристік өнімді әлеуметтік желілермен байланыстыру қажеттілігін көбірек қабылдауда. Сұраныс пен туристік қызметтердің дараландырылуының күшеюімен әлеуметтік желілер мен блогтар туристер арасында ақпарат пен әсер алмасатын платформа болып табылады, бұл олардың қызметтерді барынша тиімді жылжыту ресурсына айналатынын білдіреді.

ӘДЕБИЕТ

1. Богомазова Ирина Викторовна, Аноприева Екатерина Валерьевна, Климова Татьяна Брониславовна Цифровая экономика в индустрии туризма и гостеприимства: тенденции и перспективы // Сервис в России и за рубежом. 2019. №3 (85). [Электрондық ресурс]. – Кіру режимі: <https://cyberleninka.ru> (жарияланған күні: 13.03.2022).

2. Морева С. Н. Социальные сети как инструмент инновационных технологий в продвижении турпродукта / С. Н. Морева, С. Е. Мачалкин // Донецкие чтения 2021: образование, наука, инновации, культура и вызовы современности : материалы VI Международной научной конференции, Донецк, 26–27 октября 2021 года. – Донецк: Донецкий национальный университет, 2021. – С. 191-193. – EDN XVNPZK.

3. Басымбетов А. К. Социальные сети как платформа для продвижения турпродукта / А. К. Басымбетов // Тенденции развития туризма и гостеприимства в России : Материалы IV Международной студенческой научной конференции, Москва, 26 марта 2021 года / Под редакцией С.В. Дусенко, О.Н. Толстых. – Москва: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Российский государственный университет физической культуры, спорта, молодёжи и туризма (ГЦОЛИФК)», 2021. – С. 32-36.

4. Медведская И. К. SMM как инструмент продвижения туризма / И. К. Медведская, Э. Э. Ибрагимов // Тенденции развития туризма и гостеприимства в России : Материалы III Международной студенческой научной конференции, Москва, 13 марта 2020 года. – Москва: Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Российский государственный университет физической культуры, спорта, молодёжи и туризма (ГЦОЛИФК)», 2020. – С. 480-483.

5. Свядосц Д. А. Продвижение туристического бизнеса через социальные сети / Д. А. Свядосц, М. Ю. Белякова // Проблемы и перспективы развития туризма в Российской Федерации : Сборник научных трудов / Севастопольский экономико-гуманитарный институт (филиал), ФГАОУ ВО «Крымский федеральный университет им. В.И. Вернадского». – Симферополь : Крымский федеральный университет им. В.И. Вернадского, 2020. – С. 348-353.

6. Бейл М. Исполнительный вице-президент компании Amadeus по направлению RetailCustomerSolutions&Mobile. Интервью [Электрондык ресурс] / Майкл Бейл – Кіру режимі: <https://tourbus.ru> (жарияланған күні: 02.02.2022).
7. Кравченя А. В. Применение социальных сетей в туристической индустрии/АВ Кравченя; науч. рук. ТМ Сергеева//Современный механизм функционирования торгового бизнеса и туристической индустрии: реальность и перспективы: материалы V Международной научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых, Минск, 3-4 декабря 2020 г./[редакционная коллегия: ГА Короленок (пред.) и др.]; Министерство образования Республики Беларусь.
8. Li F., Larimo J. &Leonidou L.C. Socialmediamarketingstrategy: definition, conceptualization, taxonomy, validation, andfutureagenda. J. of the Acad. Mark. Sci. 49, 51–70 (2021).
9. Jenna Jacobson, Anatoliy Gruz, Ángel Hernández-García, Social media marketing: Who is watching the watchers?,Journal of Retailing and Consumer Services,Volume 53,2020,101774,ISSN 0969-6989.
10. Деньчикова Елизавета Александровна, Особенности продвижения нового предприятия индустрии гостеприимства в социальных сетях // Российские регионы: взгляд в будущее. 2019. №2. [Электрондык ресурс]. – Кіру режимі: <https://cyberleninka.ru> (жарияланған күні: 15.03.2022).
11. Жарнаматуралы. [Электрондык ресурс]. – Кіру режимі: <https://adilet.zan.kz> (жарияланған күні: 05.02.2022)
12. Интернет-реклама в Казахстане: единые правила для всех игроков. [Электрондык ресурс]. – Кіру режимі: <https://sovetreklama.org> (жарияланған күні: 05.02.2022)
13. Закон регулирующий соцсети, предложили принять в Казахстане. [Электрондык ресурс] Кіру режимі: <https://tengrinews.kz>. Жарияланған күні: 07.02.2022
14. Кравченко Н. В. Продвижение гостиничного продукта в социальных сетях / Н. В. Кравченко // Современные проблемы туризма и сервиса : Сборник статей научных докладов по итогам Всероссийской научно-практической конференции, Москва, 29 апреля 2021 года / Под редакцией О.Е. Афанасьева, Е.В. Юдиной. – Москва: Российский государственный университет туризма и сервиса, 2021. – С. 183-188.
15. Суяров А. Ш. Особенности организации зон бесплатного туризма в туризме промышленность// European Scientific Conference: сборник статей XIII Международной научнопрактической конференции. В 2 ч. Ч. 2. – Пенза: МЦНС «Наука и Просвещение». – 2019. – 58-60 с.

УДК : 005.5

Рублева К.С.,
Магистрант
«7M04109 - Менеджмент»
Университет «Туран»
Алматы, Казахстан
e-mail: krubleva88@gmail.com

ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОВРЕМЕННЫХ СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ

Аннотация: Статья рассматривает современные системы управления персоналом в туристической индустрии, акцентируя внимание на интеграции технологий, развитии лидерства и обучении персонала. Автор подчеркивает, что инновационные методы управления не только оптимизируют процессы и снижают издержки, но также улучшают качество обслуживания клиентов и уровень удовлетворенности сотрудников. В статье подчеркивается важность сбалансированного подхода к управлению персоналом в современной туристической индустрии.

Ключевые слова: управление персоналом, интеграция технологий, мотивация, обучение и развитие персонала.

Rubleva K.S.,
master's student
«7M04109 - Management»
«Turan» University
Almaty, Kazakhstan
e-mail: krubleva88@gmail.com

EFFICIENCY OF MODERN PERSONNEL MANAGEMENT SYSTEMS

Abstract: The article examines modern personnel management systems in the tourism industry, focusing on technology integration, leadership development and staff training. The author emphasizes that innovative management methods not only optimize processes and reduce costs, but also improve the quality of customer service and employee satisfaction. The article emphasizes the importance of a balanced approach to personnel management in the modern tourism industry.

Keywords: personnel management, technology integration, motivation, staff training and development.

Введение

В мире, где изменения происходят с беспрецедентной скоростью, туризм выделяется как одна из самых динамичных и конкурентоспособных отраслей. Сфера туризма, пронизанная духом приключений и возможностей, стоит на переднем крае современных бизнес-практик. С ростом числа туристов, ожидающих выдающихся впечатлений и ищущих неповторимые приключения, эффективное управление персоналом в туристической индустрии становится не просто необходимостью, но и ключом к успешной конкуренции и, что более важно, удовлетворению потребностей клиентов.

В данной статье мы погрузимся в мир современных систем управления персоналом в сфере туризма, чтобы понять их механизмы и выявить суть их эффективности. Туристическая индустрия — это не просто мир путешествий; это мир гостеприимства, персонального обслуживания и взаимодействия разных культур. Понимание, как современные системы управления персоналом вписываются в этот уникальный контекст и как они могут быть оптимизированы для обеспечения наилучшего опыта как для клиентов, так и для сотрудников, является ключом к их успешному существованию.

Мы предпримем путешествие внутрь этих систем, чтобы раскрыть их особенности и исследовать, какие факторы делают их эффективными в условиях современного динамичного туристического рынка. В этой статье мы рассмотрим не только технические стороны систем управления персоналом, но и важность мягких навыков и стратегий, которые способствуют гармоничному взаимодействию персонала и клиентов.

1. Внедрение технологий в управление персоналом

Современный туристический бизнес требует не только гостеприимства и профессионализма, но и инновационного подхода к управлению персоналом. Применение передовых технологий в системы управления персоналом является ключевым элементом успешности в этой сфере.

Автоматизированные Графики и Расписания.

Использование программного обеспечения для управления графиками позволяет туристическим компаниям оптимизировать рабочее время сотрудников, исходя из пиковых нагрузок и спроса. Точное планирование рабочих часов с учетом времени года, праздников и событий помогает распределить задачи между персоналом эффективно и снижает риски перегрузок и недостатка рабочей силы. Это также способствует повышению уровня удовлетворенности сотрудников, предоставляя им предсказуемость и стабильность в работе.

Облачные решения для хранения данных.

Использование облачных технологий для хранения данных персонала дает туристическим компаниям удобный и безопасный способ управления информацией. Облачные системы позволяют хранить большие объемы данных, обеспечивая легкий доступ к информации для уполномоченных сотрудников в любой точке мира. Это улучшает коммуникацию и совместную работу между

различными отделами компании, что особенно важно в условиях многозадачности и мобильности современного бизнеса.

Мобильные приложения для оперативной связи.

Мобильные приложения стали незаменимым инструментом для оперативной связи с персоналом в туристической индустрии. Они позволяют сотрудникам оперативно получать информацию о бронированиях, изменениях в графиках работы и обслуживании клиентов. Такие приложения не только упрощают коммуникацию внутри компании, но и позволяют быстро реагировать на запросы клиентов, что повышает уровень обслуживания и удовлетворенность клиентов.

Применение этих технологий в системы управления персоналом туристических компаний помогает снизить операционные издержки, повысить эффективность работы персонала и обеспечить более высокое качество обслуживания клиентов. Использование этих инновационных подходов является неотъемлемой частью успешной стратегии управления персоналом в современной индустрии туризма [1].

2. Развитие лидерских качеств руководителей

Эффективные системы управления персоналом в туристической индустрии невозможны без качественного лидерства. Лидеры, обладающие эмпатией, мотивацией и умением вдохновлять своих подчиненных, создают атмосферу взаимопонимания и поддержки, что прямо сказывается на качестве обслуживания клиентов и уровне удовлетворенности [2].

Эмпатия и понимание сотрудников.

Лидеры, проявляющие эмпатию, понимают потребности и чувства своих сотрудников. Способность поставить себя на место другого человека позволяет руководителям лучше понимать, что мотивирует и волнует их команду. На основе этого понимания лидеры могут варьировать свои методы управления, создавая условия для более продуктивной и удовлетворенной работой.

Мотивация и поддержка.

Руководители, обладающие навыками мотивации, способны вдохновить своих сотрудников на достижение выдающихся результатов. Мотивированные работники более преданы своей работе и готовы приложить дополнительные усилия для достижения общих целей. Лидеры могут мотивировать сотрудников различными способами, будь то финансовые поощрения, похвала или возможности для профессионального роста.

Умение работать в команде.

Лидеры, которые активно развивают навыки командной работы, способны создать гармоничную рабочую обстановку. Умение распределить роли и обязанности в команде, эффективно коммуницировать и решать конфликты помогает создать устойчивый и продуктивный коллектив. Командная работа не только улучшает внутренние процессы, но и способствует более качественному обслуживанию клиентов, так как дружелюбная и слаженная команда лучше реагирует на потребности клиентов и быстро решает возникающие проблемы.

Таким образом лидерство, основанное на эмпатии, мотивации и навыках командной работы, имеет прямое влияние на уровень удовлетворенности сотрудников и качество обслуживания клиентов в туристической индустрии [2]. Следовательно, развитие этих лидерских качеств является важным и необходимым для успешной системы управления персоналом в данной сфере.

3. Обучение и развитие персонала

Одним из краеугольных камней успешных систем управления персоналом в туристической индустрии является непрерывное внимание к обучению и развитию сотрудников. Развитие профессиональных навыков и специфических знаний, ориентированных на уровень обслуживания клиентов, не только поднимает квалификацию персонала, но и способствует улучшению качества услуг и повышению лояльности клиентов [3].

Структурированные образовательные программы.

Создание структурированных образовательных программ – это важнейший аспект успешной системы управления персоналом. Эти программы предоставляют сотрудникам возможность получать новые знания и навыки, соответствующие их профессиональным обязанностям. Например,

обучение новым языкам, знание местных культур и традиций, а также обучение нацеленности и предугадыванием в обслуживании клиентов.

Повышение профессиональных навыков.

Обучение и развитие персонала также направлены на повышение профессиональных навыков. Сотрудники получают обучение в сфере управления временем, коммуникационных навыках, решении конфликтных ситуаций и других навыках, необходимых для успешного выполнения своих обязанностей. Повышение этих навыков помогает улучшить взаимодействие с клиентами, сделав обслуживание более эффективным и приятным для клиентов.

Ориентация на обслуживание клиентов.

Обучение сотрудников в области обслуживания клиентов играет важную роль в системе управления персоналом в туристической индустрии. Этот вид обучения фокусируется на развитии эмпатии, терпения и умения слушать клиентов. Сотрудники обучаются предсказывать потребности клиентов и реагировать на них, обеспечивая персонализированный и высококачественный сервис.

Исследования показывают, что системы управления персоналом, внимательные к обучению и развитию сотрудников, демонстрируют повышенные показатели качества обслуживания и как следствие укрепление преданности (лояльности) клиентов [3]. Обученные и мотивированные сотрудники способны лучше удовлетворять потребности клиентов, делая каждый опыт клиента в туристической компании положительным и запоминающимся.

4. Оценка эффективности системы управления персоналом

Оценка эффективности систем управления персоналом (HRM) в современных условиях требует глубокого анализа и широкого взгляда на различные стороны бизнеса. Эффективность HRM не должна измеряться исключительно через показатели производительности сотрудников. Вместо этого, для полного понимания эффективности системы управления персоналом необходимо учитывать множество факторов, включая качество обслуживания клиентов и уровень удовлетворенности сотрудников.

- **Качество обслуживания клиентов:** Эффективная система управления не только обеспечивает квалифицированный персонал, но и способствует созданию выдающегося опыта обслуживания для клиентов. Показатели удовлетворенности клиентов, уровень их лояльности и реакция на предоставляемые услуги — все это является важными показателями успешности системы. Клиентоориентированные метрики, такие как частота возврата клиентов и рейтинги обслуживания, позволяют измерить влияние системы на уровень удовлетворенности клиентов.

- **Уровень удовлетворенности сотрудников:** Счастливые и удовлетворенные сотрудники чрезвычайно важны для продуктивности и успешности компании. Оценка уровня удовлетворенности сотрудников включает в себя множество факторов: от возможностей карьерного роста и баланса работы и личной жизни до четкости коммуникации и уровня поддержки со стороны руководства. Изучение этих аспектов позволяет оценить, насколько система уделяет внимание потребностям и благополучию своих сотрудников.

- **Адаптация к культурным различиям:** в условиях международных коммуникаций и работы в различных культурных средах, способность персонала адаптироваться к культурным различиям становится ключевым фактором успеха. Это включает в себя понимание культурных особенностей клиентов и коллег, умение эффективно взаимодействовать с ними и уважение к различиям в ценностях и традициях.

- **Эффективное взаимодействие внутри международных команд:** В современных компаниях, особенно в сферах международных коммуникаций, часто создаются многонациональные и многокультурные команды. Система управления должна обеспечивать эффективное взаимодействие внутри этих команд, учитывая особенности каждого члена команды и способствуя созданию позитивного и продуктивного рабочего окружения.

- **Постоянное усовершенствование системы управления:** Постоянное усовершенствование системы управления персоналом - ключ к успешности. Анализ обратной связи от клиентов и сотрудников позволяет выявить слабые места и проблемные области. На основе этих данных система

может разрабатывать и внедрять улучшения, направленные на устранение недостатков и улучшение качества услуг.

Таким образом, эффективность системы в современных условиях оценивается через комплексный подход, учитывая показатели обслуживания клиентов, удовлетворенность сотрудников, способность к адаптации к культурным различиям и качество внутрикомандного взаимодействия. Постоянное усовершенствование HRM на основе обратной связи позволяет организациям долгосрочно поддерживать высокий уровень качества услуг и эффективность управления персоналом.

Заключение

Современный бизнес в сфере туризма и международных коммуникаций сталкивается с высокой степенью конкуренции. В этом контексте эффективные системы управления персоналом становятся ключевым инструментом для достижения успеха и устойчивости в туристической индустрии. В данном исследовании мы рассмотрели несколько важных аспектов, определяющих эффективность современных систем в контексте туристической индустрии и международных коммуникаций.

Первый ключевой аспект – инновации в управлении персоналом. Использование искусственного интеллекта и алгоритмов машинного обучения позволяет не только оптимизировать процессы подбора персонала, но и предсказывать потребности рынка и изменения в поведении клиентов. Эта инновационная способность системы управления обеспечивает компаниям возможность оперативно реагировать на изменения внешних факторов, что является ключевым фактором для конкурентоспособности.

Второй аспект – гибкость и адаптивность в управлении. Современные системы управления должны быть способными адаптироваться к культурным различиям и изменениям на рынке. Облачные решения и мобильные технологии обеспечивают связность персонала в любой точке мира, обеспечивая оперативное реагирование на запросы клиентов и эффективное взаимодействие внутри организации.

Третий аспект – постоянное усовершенствование. Эффективность системы управления персоналом не оценивается только через производительность сотрудников. Важно учитывать удовлетворенность клиентов, адаптацию к разнообразным культурным контекстам и качество внутрикомандного взаимодействия. Анализ обратной связи от клиентов и сотрудников позволяет выявить слабые места и предоставляет возможность для постоянного усовершенствования системы.

Современные системы управления персоналом – это не только инструменты для управления персоналом, но и двигатели инноваций и конкурентоспособности. Их способность к инновациям и адаптивности, а также стремление к постоянному совершенствованию на основе обратной связи от клиентов и сотрудников, делают их ключевыми компонентами успешных компаний в сфере туризма и международных коммуникаций. Развитие и оптимизация этих систем являются важным шагом для поддержания их конкурентоспособности в быстро меняющемся мире современного бизнеса.

ЛИТЕРАТУРА

1. О.П. Звягинцева, Е. Е. Кузьмина, К. А. Лебедев. Инновации в индустрии туризма и гостеприимства – Москва, 2020. – 133 с.
2. А.Д. Чудновский, Н. В. Королев, Е.А. Гаврилова М. А. Жукова, Н. А. Зайцева. МЕНЕДЖМЕНТ ТУРИЗМА – Москва, 2014. – 576 с.
3. Горбатова М. Методы управления персоналом – Кемерово, 2008.–155 с.
4. Кнышова Е.Н. Менеджмент гостеприимства – Москва, 2011. – 512 с.
5. Кибанов А.Я. Основы управления персоналом – Москва, 2008 – 435 с.

**СЕКЦИЯ 7.
ЭКОНОМИКА МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҢ ЗАМАНАУИ ҮДЕРІСТЕРІ
ЖӘНЕ ӨЗЕКТІ БАҒЫТТАРЫ**

**СЕКЦИЯ 7.
СОВРЕМЕННЫЕ ПРОЦЕССЫ И АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ЭКОНОМИКИ
И МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА**

**SECTION 7.
MODERN PROCESSES AND CURRENT TRENDS IN ECONOMICS AND
INTERNATIONAL LAW**

УДК 631.15:633.1

Мизанбекова С.К.,
д.э.н. РК. д.э.н РФ. профессор
Казахский национальный аграрный
исследовательский университет
Алматы, Казахстан
e-mail:salima-49@mailru

Джумабаева А.М.
Магистр, Казахский национальный
аграрный, исследовательский
университет, Алматы, Казахстан
e-mail:aygul_dzumabaeva@mailru

Торегелдиева М. Е.,
Магистрант, Казахский национальный
аграрный исследовательский
университет, Алматы, Казахстан
e-mail: toregeldiyeva.madina@kaznaru.edu.kz

**ФАКТОРЫ УСТОЙЧИВОСТИ ЗЕРНОВОЙ КОМПАНИИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ**

Аннотация. В статье рассмотрены составляющие общей устойчивости предприятий агропромышленного комплекса, представлена общая устойчивость зерновой компании, состоящей из нескольких видов устойчивости и отражающая специфику предприятия. Выделены составляющие компоненты понятия «общей устойчивости» зерновой компании, к которым отнесены природные факторы, имеющие особое значение. Отмечена специфика технологий производства в системе агропромышленного производства, в котором технологии отличаются нестабильностью во времени и дифференцированностью, приведены факторы: по важности, структуре, времени действия.

Ключевые слова: зерновая компания, конкурентоспособность, факторы, технологии, потребители, отрасль, предприятие, цели, устойчивость, продукция.

**БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ АСТЫҚ КОМПАНИЯСЫНЫҢ
ТҰРАҚТЫЛЫҚ ФАКТОРЛАРЫ**

Андатпа. Мақалада агроөнеркәсіптік кешен кәсіпорындарының жалпы тұрақтылығының құрамдас бөліктері қарастырылған, тұрақтылықтың бірнеше түрінен тұратын және кәсіпорынның ерекшелігін көрсететін астық компаниясының жалпы тұрақтылығы ұсынылған. Астық компаниясының «жалпы тұрақтылығы» ұғымының құрамдас бөліктері бөлінді, оларға ерекше маңызы бар табиғи

факторлар жатқызылды. Агроөнеркәсіптік өндіріс жүйесіндегі өндіріс технологияларының ерекшелігі атап өтілді, онда технологиялар уақыт тұрақсыздығымен және саралануымен ерекшеленеді, факторлар келтірілген: маңыздылығы, құрылымы, әрекет ету уақыты.

Түйінді сөздер: бәсекеге қабілеттілік, факторлар, астық компаниясы, тұрақтылық, өнім, технология, тұтынушылар, сала, кәсіпорын, мақсаттар.

FACTORS OF SUSTAINABILITY OF A GRAIN COMPANY IN ENSURING COMPETITIVENESS

Abstract. The article examines the components of the overall sustainability of agricultural enterprises, presents the overall sustainability of a grain company, consisting of several types of sustainability and reflecting the specifics of the enterprise. The components of the concept of “overall sustainability” of a grain company are identified, which include natural factors of particular importance. The specificity of production technologies in the agro-industrial production system, in which technologies are characterized by instability over time and differentiation, is noted; factors are given: by importance, structure, time of action.

Key words: competitiveness, factors, grain company, sustainability, products, technologies, consumers, industry, enterprise, goals.

Развитие полноценной конкуренции в агропромышленном комплексе РК сдерживается под воздействием различных факторов: медленной адаптацией большинства хозяйствующих субъектов к открытой конкурентной экономике, недостаточной разработкой механизма регулирования монополистической деятельности, низкой эффективностью механизмов государственной поддержки сельского хозяйства, недостаточной системой мер поддержки отечественного товаропроизводителя.

Достижение устойчивого развития сельскохозяйственных предприятий является одной из наиболее актуальных проблем текущей экономики и политики. От успеха в ее решении зависит положение Казахстана в будущем: либо наша страна останется сырьевым признаком развитых стран с весьма скромным влиянием в мировой экономике и политике, либо она сумеет занять среди них достойное место.

Актуальность проблемы усиливается нарастающими тенденциями к глобализации мировой экономики и участием Казахстана во Всемирной торговой организации (ВТО), которые не позволяют производителям отсидеться за высокими тарифными и таможенными барьерами без риска надолго отстать от мирового технологического прогресса.

Ключевой характеристикой зерновой компании, позволяющей ей достигать своих целей в условиях конкуренции, является конкурентоспособность. Это понятие многогранно и распространяется на все составляющие деятельности предприятия. Конкурентоспособность зерновой компании означает его способность осуществлять эффективный экономический контакт с потребителями, поставщиками, партнерами и конкурентами.

Конкурентоспособность проявляется в каждый момент, в каждом эпизоде деятельности зерновой компании. Взятая в долговременной перспективе с учетом макроэкономических, политических, социальных и экологических аспектов, конкурентоспособность обеспечивает ей устойчивое развитие [1].

В самом общем смысле под устойчивостью развития зерновой компании понимается её способность к продолжительному осуществлению уставной деятельности на своих отраслевых рынках. Чтобы компания могла действовать неопределенно долго, преодолевая сопротивление внешних обстоятельств, она должна решать следующие задачи: во-первых, обеспечивать эффективность своих текущих экономических контактов с потребителями, поставщиками и партнерами; во-вторых, защищать свои отношения с потребителями, поставщиками и партнерами от конкурентов; в-третьих, заботиться о своей способности к продолжению экономической деятельности в будущем.

Для достижения устойчивости зерновой компании на первом месте стоят вопросы организации производства с издержками ниже средних по отрасли. При доходе, определяемом ограниченными посевными площадями и финансовыми ресурсами, чем ниже издержки производства, тем выше прибыль компании, тем быстрее растут ее активы, тем более она оказывается защищенной от неблагоприятных воздействий извне, в т.ч. финансового кризиса. В настоящее время задача об

укреплении устойчивости зерновой компании сводится главным образом, к обеспечению его финансовой экономической устойчивости.

Однако все более становится очевидной необходимость обновления концепций завоеваний и сохранения лидерства на рынке, их привязки к процессам во внешней среде и, как следствие, невозможности сохранения успеха при следовании одним и тем же неизменным рецептам. Постепенно на первое место в управлении выходит проблема построения стратегии, способной обеспечить предприятию устойчиво высокие показатели производства в условиях непрерывных изменений внешней среды. Успешное решение перечисленных задач позволяет зерновой компании достигать конкурентоспособности и через нее постепенно накапливать устойчивость.

Конкурентоспособность продукции - соответствие требованиям рынка, совокупность характеристик продукции, в которой отражаются ее отличия от продукции конкурента как по степени соответствия конкретной общественной потребности, так и по затратам на ее удовлетворение.

Основным требованием конкурентоспособности продукции, является обеспечение качественных стоимостных характеристик продукции на уровне не ниже требований конкретной группы потребителей. Покупателю совершенно безразличны такие важнейшие, с точки зрения производителя, свойства продукции, как трудоемкость, материальность, энергоемкость производства. Его интересуют лишь качество и цена.

Поэтому «конкурентным является тот товар, комплекс потребительских и стоимостных свойств которого обеспечивает ему коммерческий успех, т.е. позволяет быть прибыльно обмененным на деньги в условиях широкого предложения к обмену других товаров - аналогов». Конечная цель производителя - получение конкурентоспособной продукции, однако, формирование ее происходит на уровне производства, которое в сельском хозяйстве представлено различными отраслями, поставляющими многообразие продукции на рынок[2].

Выделяют структурные составляющие общей устойчивости предприятий агропромышленного комплекса: капитальная устойчивость - определяется размерами собственного капитала; коммерческая устойчивость - зависит от того, насколько органично предприятие «вписывается» в инфраструктуру своего бизнеса; организационно-структурная устойчивость - предполагает, что управление и организационная структура предприятия должны соответствовать как стратегическим целям его деятельности, так и выбранным способам их достижения; функциональная устойчивость - обеспечивается спецификацией на определенном круге производимой продукции и диверсификацией. Общая устойчивость зерновой компании - это совокупная величина, состоящая из нескольких видов устойчивости, отражающих специфику предприятия. Составляющие компоненты устойчивости зерновой компании представим на рисунке 1.

Следует отметить составляющие компоненты понятия «общей устойчивости» зернопроизводящей компании:

1. В развитии агропромышленного комплекса природные факторы имеют особое значение. Основным специфическим природным фактором сельскохозяйственного производства является земля, от качества которой зависит в конечном счете и рентабельность производства, и устойчивость организации в целом. Основными особенностями земли являются:

- абсолютная немобильность земли: земельный участок нельзя переместить в пространстве (например, поближе к элеватору и т.п.) или заменить другим предметом труда;
- неоднородность отдельных участков по плодородию. При этом на плодородие влияет не только качество самих почв, но и такие не контролируемые экономическими субъектами климатические факторы как количество осадков и т.п.;
- ограниченность земли как предмета труда, т.е. невозможность увеличения размеров земельного участка;
- земля является «вечным» фактором. Эта особенность заключается в том, что размер земли не изменяется не только в пространстве, но и во времени, т.е. земля как объект основных средств, не подвержена износу (здесь мы не имеем в виду снижение плодородия почвы).

Рисунок 1 . Составляющие компоненты общей устойчивости зернопроизводящей компании

2. При рассмотрении производственно-технологической устойчивости как компонента общей устойчивости необходимо рассмотреть специфику технологий производства в системе АПК. В целом технологии АПК отличаются существенная нестабильность во времени и дифференцированность в пространстве. Все это связано с колебаниями метеоусловий, влияющих на хозяйственную деятельность и требующих соответствующих маневров и темпов выполнения работ.

3. Как правило, сельскохозяйственное предприятие необходимо рассматривать не только как агропроизводство, но и как социально-территориальную подсистему, выполняющую широкий спектр функций (демографическую, культурную, рекреационную, природоохранную и т.д.). С учетом расположения большинства сельскохозяйственных организаций возможность выбора работников ограничивается границами одного населенного пункта, в котором проживает 1-2 тыс. человек. Ограниченность выбора опосредованно влияет на качество подготовки работников и качество труда. Следовательно, для достижения социальной устойчивости со стороны организации должны прилагаться максимальные усилия для привлечения наиболее квалифицированных специалистов, что требует повышения уровня культурного быта и медицинского обслуживания и т.д.

4. Финансово-экономическую устойчивость сельскохозяйственной организации необходимо рассматривать как совокупность экономических отношений, обеспечивающих непрерывное поддержание оптимальной пропорциональности финансовых ресурсов при осуществлении хозяйственной деятельности. Одним из основных препятствий на пути к финансовой устойчивости сельскохозяйственных организаций является неэффективность системы их управления, низкий уровень ответственности руководителей за последствия принимаемых решений и результаты деятельности.

Не умаляя значения всех составляющих общей устойчивости предприятий АПК, следует особо подчеркнуть значение финансово-экономической устойчивости влияющей на все компоненты общей устойчивости. Это определяется тем, что достижение остальных видов устойчивости невозможно без вложения финансовых ресурсов, а наличие финансовых ресурсов возможно только при достижении финансовой устойчивости сельскохозяйственной организации[3]. Следовательно, умение управлять финансовой устойчивостью является первым шагом к достижению общей устойчивости сельскохозяйственной организации. Финансово-хозяйственная деятельность организаций осуществляется в окружающей среде, состоящей из различных факторов, образующих совокупную систему. В процессе осуществления своей деятельности организации подвержены положительному и негативному воздействию комплекса факторов. По своей совокупности негативное воздействие факторов может поглотить положительное воздействие, и наоборот.

Закуп зерна, а также обеспечение производителей материально-техническими ресурсами осуществляется зерновыми компаниями через АО «Продовольственная контрактная

корпорация» В целях унификации контрактной работы, достижения взаимоприемлемого соглашения сторон по условиям сделки и упорядочения хозяйственных споров необходимо осуществлять закупки зерна с использованием стандартного контракта международного образца.

Все многообразие факторов, влияющих на устойчивость конкретного субъекта экономики, по месту их возникновения разделяют на внешние и внутренние. Внешние факторы являются экзогенными - независимыми от предприятия или степень влияния организации на эти факторы незначительна. Хозяйствующий субъект вынужден приспосабливаться к данным факторам, образующим так называемую сферу деятельности. Внутренние факторы проявляются в зависимости от деятельности самого предприятия, они являются эндогенными (зависимыми). Все факторы тесно взаимосвязаны между собой, некоторые из них могут выступать одновременно как внутренними, так и внешними.

Кроме приведенной классификации факторов на внутренние и внешние, приводят и другие:

- по важности результата - основные и второстепенные;
- по структуре - простые, сложные;
- по времени действия - постоянные и временные

Кроме того, приводят классификацию факторов по открытости воздействия - на прямые и косвенные.

Любая классификация факторов производится для определения целей. В рыночных условиях предприятие одновременно выступает как субъектом так и объектом экономических отношений, соответственно, оно обладает разными возможностями влияния на динамику различных факторов[4] Исходя из этого, рассмотрим проблему обеспечения устойчивости с точки зрения формирования тенденции динамического развития зерновой компании под воздействием внутренних факторов, которые зависят от организации работы управленческого персонала, его профессионализма и т.д.

Но при этом нельзя упускать из виду и внешние факторы, так как исключение из системы каких-либо элементов может привести к искажению всей ситуации.

По характеру воздействия факторы можно подразделить на революционные (катастрофические) и эволюционные. Соответственно, к числу первых можно отнести научно-технические прорывы, различные стихийные бедствия, непрогнозируемые обвалы на финансовых рынках (обычно с последствиями глобального - мирового, регионального, странового характера) и др. Эволюционные факторы, в отличие от предыдущих, являются «мягкими», действующими постепенно (например, усиление или ослабление конкуренции, изменение спроса на определенные виды товаров и т.п.).

ЛИТЕРАТУРА

1. Тиреуов К.М., Мизанбекова С.К. Продовольственная безопасность как важный фактор социально-экономического развития страны. // Ж. Аграрная экономика. Национальная академия наук Беларуси.- 2020.- № 3 - С. 63- 72
2. Трач, Д. М. Управление финансовой устойчивостью предприятия / Д. М. Трач. – DOI 10.33305/231-24. // АПК: Экономика, управление. – 2023. – № 2. – (Экономический механизм хозяйствования). – С. 24-30.
3. Камысбаев М.К., Молдашев А.Б., Бердыкулова Г.М. Агропромышленное производство Казахстана: вопросы диверсификации как приоритетного направления развития. *Проблемы агрорынка*. 2022;(3):13-20. <https://doi.org/10.46666/2022-3.2708-9991.01>
4. В.И.Чернявских, А.Г. Титовский, Р.А. Шарко, .О.В.Шинкаренко, Опыт селекции и семеноводства люцерны и других трав в ЗАО «Краснояржская зерновая компания» -//Достижения науки техники АПК- 2012.-№12.- С.14-17

УДК 342

Мухамеджанов Э.Б.,
д.ю.н., профессор кафедры
Международного права
КазУМОиМЯ им. Абылай хана

О ПРЕДПОСЫЛКАХ ПРИНЯТИЯ «ДЕКЛАРАЦИИ О ГОСУДАРСТВЕННОМ СУВЕРЕНИТЕТЕ КАЗАХСКОЙ ССР»

В 1990 году работая ответственным в аппарате Верховного Совета Казахской ССР, стал очевидцем принятия 25 октября 1990 года Декларации о государственном суверенитете Казахской ССР.

Появление этого документа имеет свою предысторию.

25 марта 1990 года был избран Верховный Совет Казахской ССР XII созыва в составе 360 депутатов (270 избирались от округов, а 90 – от общественных организаций). Первая сессия прошла в период между 24 – 27 апреля и с 14 -23 мая 1990 года. На этой сессии 25 апреля 1990 года Верховный Совет учредил пост Президента Казахской ССР и тайным голосованием избрал первого Президента Казахской ССР.

В этот же период времени 26 апреля 1990 года Президентом СССР был подписан Закон «О разграничении полномочий между Союзом ССР и субъектами федерации». В нем был поставлен вопрос о суверенности договоров с иностранными государствами, что открыло дорогу к созданию нового Союзного договора.

12 июня 1990 года Совет Федерации СССР (консультативный орган при Президенте СССР) принял решение на обновление Союзного договора.

19 июня 1990 года состоялось заседание Президентского совета Казахской ССР, где Президент КазССР Назарбаев Н.А. рассказал об итогах работы Совета Федерации СССР и предложил создать рабочую группу по подготовке проекта нового Союзного договора. В её состав вошли: Сартаев С.С., Федотова З.Л., Абдуллаев Х., позже её дополнили секретарь ЦК Коммунистической партии Казахстана Байжанов С.М. и Председатель Совета Министров Караманов У.К., который стал руководителем этой группы.

20 июня 1990 года в Москве в 11.00 в Большом Кремлевском зале Президиума Верховного Совета СССР открылось первое заседание рабочих групп, представителей союзных республик по подготовке нового проекта Союзного договора.

Открыл это заседание Председатель Совета Национальностей Верховного Совета СССР Нишанов Р.Н. От Казахской ССР на этом заседании присутствовали - Сартаев С.С., Абдуллаев Х., Федотова З.Л, и как эксперт - Акуев Н. И..

На заседании не было представителей от Эстонии, Латвии, Литвы и Грузии.

В проекте нового Союзного договора предлагалось создать новый **союз суверенных государств**.

К осени 1990 года в казахстанской республиканской прессе стали появляться статьи о провозглашении суверенитета. Так, в августе и сентябре, 1990 года в газетах «Казахстанская правда» и «Социалистік Қазақстан» были опубликованы статьи - «Суверенитет — цель страны», «Действительно нужен суверенитет».

К этому времени начала свою работу вторая сессия Верховного Совета Казахской ССР, которая проходила с 16 по 30 октября и с 13 по 15 декабря.

24 октября 1990 года в Верховном Совете Казахской ССР Президент Назарбаев Н.А. начал свое выступление на тему устройства власти в республике. Однако депутаты отложили рассмотрение доклада и приступили к обсуждению Декларации о государственном суверенитете Казахской ССР (См.: «Социалистік Қазақстан», 26 октября 1990 года.).

По итогам обсуждения данного документа около 90 процентов из 360 депутатов Верховного Совета поддержали текст Декларации, а 10 процентов выступили против его принятия. Это было вызвано тем, что на рассмотрение Верховного Совета было вынесено 2 проекта Декларации о

государственном суверенитете. Если первый проект Декларации разрабатывался группой депутатов Верховного Совета во главе с академиком Зимановым С.З., то второй проект Декларации был подготовлен группа депутатов во главе с Оспановым М.Т., который в Верховном Совете сформировал группу «Демократический Казахстан». В эту группу входили такие депутаты как Ауэзов М.М., Воронов В., Своик П.В., Чернышов В.В. и др.

Хотя члены этой группы всё говорили правильно, их предложения не соответствовали общественно-политической ситуации того времени, поэтому их вариант был отклонен.

В Декларации о государственном суверенитете Казахской ССР говорилось, что «Казахская ССР имеет собственное гражданство, и каждому гражданину гарантируется сохранение гражданства СССР». Заявление о том, что все ветви власти будут переданы республике, а некоторые вопросы будут согласовываться с руководством союза, формально повысило самостоятельность Казахстана.

Текст Декларации о суверенитете Казахской ССР был опубликованный в газетах «Казахстанская правда», «Лениншіл жас» 30 октября 1990 года.

В последующем «августовский путч» 1991 года не позволил сохранить СССР и необходимость принятия проекта нового Союзного договора отпала. Однако положения, заложенные в текст Декларации о государственном суверенитете Казахской ССР **не потеряли своей актуальности.**

День Республики, который в Казахстане отмечался с 25 октября 1990 года, был включен в перечень государственных праздников, 18 октября 1995 года, когда был принят Указ Президента РК, имеющий силу закона, «О праздничных днях в Республике Казахстан». Этим Указом 25 октября было объявлено Национальным праздником – Днем Республики.

В 2009 году День Республики был исключен из списка праздничных дат. В этой связи представители казахстанских властей высказывали доводы, что в соответствии с Декларацией о суверенитете Казахстан не был признан независимым субъектом, а стал независимым государством только после Декларации о независимости 1991 года.

В 2022 году День Республики вновь стал национальным праздником нашей страны.

В этой связи полагаем, что возрождение этого праздника не надо напрямую связывать с вышеизложенной историей его появления. Сегодня, на наш взгляд, необходимо сосредоточить внимания на непосредственном названии этого праздника, а именно на – **Дне Республики.**

Это означает, что в Казахстане действует республиканская форма правления, которая может реализовываться либо в президентской, либо парламентской формах осуществления власти, а единым источником власти является народ Казахстана.

Отсюда следует, что только народ Казахстана, через регулярные и честные выборы может наделять властью избранные им органы власти и должностных лиц.

Этот праздник, на наш взгляд, является напоминанием, что впредь никто не вправе узурпировать власть, принадлежащую народу Казахстана.

ЛИТЕРАТУРА

1. Декларация о государственном суверенитете Казахской Советской Социалистической Республики // Постановление Верховного Совета Казахской ССР от 25 октября 1990 г. № 307-XI.
2. Конституционное право Республики Казахстан. Академический курс: в 2-х т. Т.1. Под общ. ред. д.ю.н., проф. К.А. Мами. Авт. предисл., отв. ред. и руков. авт. колл. д.ю.н., проф. К.А. Мами. – Алматы, 2021. – 640 С.
3. Конституционное право Республики Казахстан. Академический курс: в 2-х т. Т.2. Под общ. ред. д.ю.н., проф. К.А. Мами. Авт. предисл., отв. ред. и руков. авт. колл. д.ю.н., проф. К.А. Мами. – Алматы, 2021. – 592 С.
4. Указ Президента Республики Казахстан, имеющий силу закона, «О праздничных днях в Республике Казахстан», от 18 октября 1995 года.

Искалиев М.Д.,
э.ғ.д., профессор
Мынжанова Г.Т.,
PhD, ассоц. профессор
gulzhakan3108@gmail.com
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан

ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖӘНЕ БІЛІМ ЭКОНОМИКАСЫ

Түйін: Аталмыш мақалада авторлар жаңа экономикалық саясатты жүзеге асыруда білім экономикасының орны, рөлі және негізгі мәселелерін қарастырады. Зерттеу жұмыстарына сәйкес, авторлар, инновация, жаңғырту арқылы білім өндірісі өркениетті дамыған елдерде экономикалық дамудың қайнар көзіне айналғандығын келтіре отырып, Қазақстандық жоғары оқу орындарында осы бағытта орын алған мәселелерді атап көрсетеді.

Тірек сөздер: экономикалық саясат, экономиканы әртараптандыру, білім экономикасы, инновация, жоғары оқу орыны, бәсекегеқабілеттілік.

Iskaliev M.D.,
d.e.s., professor
Mynzhanova G.T.,
PhD, assoc. professor
gulzhakan3108@gmail.com
Ablyaykhan KazUIR and WL
Almaty, Kazakhstan

NEW ECONOMIC POLICY AND KNOWLEDGE ECONOMICS

Abstract: The article is concerned with the place, role and main problems of the knowledge economy in the implementation of the new economic policy. According to the research, the authors emphasize the problems in this direction in Kazakhstan's universities, citing the fact that the production of knowledge through innovation and modernization has become a source of economic development in civilized developed countries.

Key words: economic policy, economic diversification, knowledge economics, innovation, higher education, competitiveness.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж.Тоқаевтың Республика халқына соңғы 1.IX.2022, 1.IX.2023 дәстүрлі жолдауларында қойылған талаптарға сай экономиканы жаңарту және әртараптандыру міндеттері алға қойылып отыр. Оны жүзеге асыру Қазақстанның индустриялық-инновациялық дамуының мемлекеттік бағдарламасы және елді индустрияландырудың егжей-тегжейлі картасында экономикалық, ұйымдық, қаржылық, құқылық тұрғыдан негізделген.

Болашақтың экономикасының нәтижелі, әрі тиімді қызмет етуінің негізін ұлттық инновациялық жүйе құрайды. Республикада соңғы жылдары бұл бағытта бірқатар онды жұмыстар атқарылды. Атап айтқанда, Астанада үш жаңа ғылыми орталық құрылып іске кірісіп те кетті. Олар- өмір туралы ғылыми орталық; энергетикалық зерттеулер орталығы; тақырыпаралық аспаптық орталық.

Бүгінде Ұлттық инновациялық жүйе толыққанды жұмыс істеп, Қазақстанда енгізілетін талдаулар, патенттер мен дайын технологиялар түрінде өз нәтижелерін беруде.

Осы жобаларды жүзеге асыруда жоғарғы білім сапасы да ең жоғары халықаралық талаптарға жауап беретіндей болуы керектігі қадап айтылды.

Мемлекет басшысы атап көрсеткендей, елдегі жоғары оқу орындарының алдында әлемнің жетекші университеттерінің рейтингісіне ену міндеттері тұр.

Білім беру саласында Астана қаласындағы құрылған бірегей оқу орындары «Жаңа

Халықаралық Университет»(Назарбаев университеті), «Арнаулы қор» және қазірдің өзінде табысты жұмыс істеп жатқан «Интеллектуалдық мектептер» секілді жобалар осы бағыттағы күрделі, әлеуметтік маңыздылығы бар ізденістердің нақтылы жүзеге асырылуының көрінісі деуге әбден болады.

Болашақ дамуымыздың серпінді күші «Ғылым», «Білім туралы» жаңа заңға сәйкес негізінен жоғарғы оқу орнында, оның ішінде университеттерде шоғырланатын болады. Қазіргі кезеңде университеттердің инновациялық экономикалық процестердегі рөлін үш бағытта сипаттауға болады. Біріншіден, білім берумен байланысты; екіншіден ғылыми - зерттеу; үшіншіден, практикалық(іс-тәжірибелік)қолданбалы бағытта. Классикалық үлгідегі университеттер мамандар даярлаумен ғана шектелмей, терең түбірлі ғылыми зерттеу жұмыстарын да қатар жүргізуі заман талабы. «Білім», «Ғылым» туралы жаңа заңға сәйкес университеттердің статусы өзгеріп оқу - зерттеу университеттері болып қайта құрылуы- инновацияға бет бұрыс.

Ең алдымен осы инновация деген ұғым нені түсіндіреді, оған қалайша анықтама беруге болар екен? Оған жәй ғана жаңару, жаңарту деп сипаттама берген жеткілікті ме? Ал, экономикалық жаңаруды осы түсінік оның мәнін толықтай аша алама? Қалай дегенмен жаңаруды «тар» және «кең» мағынада түсіндіру қажеттігі туындайды. Мәселен, шаруашылық практикасында, экономика ғылымында өндіріс факторларын жаңартуды түрліше түсіндіруге болады. Айталық өндірістің шешуші факторларының бірегейі-жұмысшы күші екендігі белгілі. Сол жұмыс күшінің еңбекке қабілеттілігі әрқалай. Оның физикалық мағынадағы еңбекке қабілеттілік жәйі, білімі, кәсібі, біліктілігі, еңбекке деген қызығушылығы, жауапкершілігі т.б. Одан тыс еңбекті ұйымдастыру, басқару, еңбек ақы, еңбек тәртібі мен қауіпсіздігі т.с.с. факторлардың барлығы да жұмыс күшіне деген қойылатын жаңа талаптар, ол ғылыми-техникалық прогрестің дамуымен байланысты туындап, әрекет ететін объективті факторлар. Немесе, өндіріс-құрал жабдықтарды алалық. Жәй мағынада физикалық тозығы жеткен жекелеген құрал-жабдықтарды алмастыру, немесе жөндеуден (ағымдағы, күрделі)өткізуді де жаңару деп қабылдауға болады. Ал, кәсіпорындардың бүкіл өндірістік қорларын алмастыруды қалайша түсіндіруге болар еді? Әрине, екіншісін үлкен мағынада жаңару деп қабылдау дұрыс болады.

Біздің түсінігімізде “жаңару” дегенді тек экономикалық объектілерді алмастыру ғана емес, бүкіл ұйымдық, басқару кешенді әлеуметтік-өндірістік қатынастардың жаңа үлгісін енгізу. Ол болса, ең үздік технологияға, техникаға, заманауи талаптарына жауап беретін өндірісті,қызмет көрсетуді, ұйымдастыруды қамтиды. Олай болса, жаңару экономикалық жүйені қалыптастырып дамытатын буындардың барлығында әртараптандыруды талап етеді.

Ең алдымен Қазақстанның өндіргіш күштерін жаңарту керек: материалдық өндірістің заттық факторларының жаңа түрлерін жасақтау,оны өндіріске енгізу, табиғат ресурстарының жаңа түрлерін игеру (әсіресе энергетикалық және оның балама түрлері), қазіргі ғылыми-техникалық прогресс талаптарына сай, өндірістің жеке факторы - кәсіби мамандығы біліктілігі жоғары дәрежелі жұмыс күштерін дайындау және қайта дайындаудан өткізу.

Жолдауда жаңарту мен әртараптандыруды экономиканы дамытудың табыс кілті деп көрсетіліп отыр. Олай болса, таяудағы жылдарда тұрлаулы да теңдестірілген даму жедел әртараптандыру және ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру есебінен қамтамасыз етіледі деген сөз. Яғни экономикалық жағдайды оңтайландыру, еңбек өнімділігін арттыру үшін инновацияларды енгізу керек.

Сөз жоқ, өндіргіш күштердің жетекшілік рөлін айта отырып, өндірістік, әлеуметтік-экономикалық, институционалды қатынастарды ескермеуге мүлдем болмайды. Өйткені, мұндай қатынастар жүйесі, өндіргіш күштердің қарқынды, тиімді дамуына немесе тежеуші факторына айналуы да мүмкін. Олай болса, экономиканы жаңарту тек өндіргіш күштермен шектелмейді, институционалды ортаны өзгертуді де жорамалдайды. Атап айтқанда экономиканы басқаруды, ұйымдастыруды, жоспарлау мен жобалауды, қаржыландыруды, жабдықтауды, өндіру мен қызмет көрсетуді, бөлу, айырбастау, тұтынуды қоғамның объективті экономикалық заңдары мен рыноктың заңдарын үйлестіру жаңартудың негізгі талаптары дер едік. Мемлекет пен жергілікті, өңірлік субъектілермен ара қатынасты жаңаша қалыптастырып дамытуда күрделі, келелі проблемаларға жатады.

Қазақстандық экономиканы жаңартудың аса ірі проблемаларының бірегейі ұлттық ерекшелікте. Қазақстан Республикасы табиғи ресурстарға

бай, оның қоры бойыша әлемде алтыншы орынды алады. Д. М Менделеевтің химиялық элементтер кестесіндегі 110 элементтің Қазақстан қойнауынан 99 элементі табылып отыр, барланғаны - 70, игерілгені -60: мұнай, газ, уран, цинк, вольфрам, борри, күміс, корғасын, хромит, мыс, молибден, алтын т.б. Табиғат байлығының көзінің молшылығына қарамастан, игерілмеген ресурстар да аз емес. Белгілі болғандай табиғи ресурстарды өндірумен қатар оны өңдеу, дайын өнімдерге айналдыру өте күрделі мәселе. Оның үстіне Қазақстан жері үлкен (әлемде 9-орын) табиғи-климат жағдайыда әрқилы, халықтың саны аз, орналасуы сирек, ашық теңіз-мұхит жолдарынан қашық. Осылармен байланысты жаңарту және әртараптандырудың техникалық-экономикалық негізін қалайтын еліміздің Индустриялық-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыруда ілгеріде атап өткен табиғи, әлеуметтік-экономикалық ерекшеліктерді ескеру уақыт талабы.

Индустриалды-инновациялық даму Қазақстанның жаңа экономикалық саясатын жүзеге асыру жаңа экономикалық өрлеуін қамтамасыз етудің шешуші табыс кілті.

Қазақстан Президенті «Қ.Ж.Тоқаевтың Қазақстан халқына кезекті жолдауында (21.09.2022) атап көрсеткендей «біз күрмеуі қиын, қайшылығы мол алмағайып заманда өмір сүрудеміз. Болжанған жаһандық дағдарыс қаупі шындыққа айналып келе жатқанын көріп отырсыздар. Біздің міндетіміз-экономиканы осы сынаққа дайындау, оны әртараптандыруды жалғастыру болып табылады».

Осындай күрделі, әрі ауқымды стратегиялық маңыздылығы зор проблемаларды іс жүзіне асыруда Ульянов-В.И. Лениннің «Апат қаупі және онымен қалай күресу керек» деген еңбегі ойға оралады. Онда көрсетілгендей, «мемлекет тарапынан бақылау, қадағалау, есеп-қисап, реттеу қажет, халықтық күшке сақтық, ысырапшылдыққа жол бермеу және үнемділікті көсетуінің тек теориялық емес, іс-тәжірибелік тұрғыдан бүгінгі кезде маңыздылығы зор». Сонымен, елді жаңғыртудың стратегиясын іске асырудың табыстылығы, Президент сөзімен айтқанда «Қазақстандықтардың біліміне», біліктілігіне, табандылығы мен жауапкершілігіне туған еліне, халқына деген ыстық ықыласына байланысты.

Адамзаттың ұлы ұстаздар ұрпағының басты тұлғаларының бірегейі Конфуций: «Әр адам өз ісін атқара білсін, Билеуші ел билесін, Жұмысшы еңбек етсін, әке-әке, бала-бала орнында болсын. Тұрмыстың осы қарапайым қағидасы бұзылса, мемлекет ішінен іриді. Өмірдің сиқы қашады, сыйластық бұзылады, ел ішінде алауыздық пен өтірік-өсек жайлайды. Үлкен өрт кішкене шақпақ тастан шыққан ұшқыннан басталады» деуі қашанда мәнді. Өмір тәжірибесі де осыны айғақтайды. Бұл қоғам үшін, адамзат үшін оның дамуына тікелей ықпал ететін қозғаушы күш.

ҚР Президентінің «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты жолдауында атап өткендей: «Әділ мемлекет – әділетті экономика – әділ қоғам өзара байланысты. Осы үш жорамал зор мақсатқа қол жеткізеді». Нәтижесінде Қазақстанның экономикасы жаңаша дамып, осының негізінде халықтың әлеуметтік-тұрмыстық, мәдени жағдайы жақсаратын болады. Жолдауда (1.IX.2023) жастарға қатысты айтылған Президенттің ой пікірлері, ең алдымен білім беру саласындағы өзгерістерге байланысты жоғарғы оқу орындарының алдында зор міндеттер жүктейтінін, таратып айтқанда сапалы, кәсіби білім мен тәрбиеге қатысты.

Білім мен тәрбиеге байланысты қоғамда көпшілік жағдайда мектепке сілтеме жасалады. Оның да негізі бар. Отан неден басталады? деген қағидаға сүйенер болсақ, алғашқы білім беруде мектептердің рөлі ерекше екендігі белгілі (әрине мектеп жасына дейінгі балалар бақшасынан бастап).

Мағжан Жұмабаев ескерткендей «қазақтың тағдыры, келешекте ел болуы да мектебінің қандай негізде құрылуына барып тіреледі. Мектебінді таза, берік хәм өз жанымызға (қазақ жанына) үйлесетін негізде құра білсек, келешегіміз үшін тайынбай-ақ серттесуге болады»

Білімнің қоғамдық жүйедегі рөліне байланысты Мемлекет басшысы 2020 жылдың 27 Мамырында Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің үшінші отырысы кезінде Қазақстанда білім беру кезінде бөлінетін қаржының көлемінің, сондай-ақ мектептердің инфрақұрылымының, жабдықтауының әлсіздігі жастардың білім алу сапасына тікелей әсер ететінін атап өткен болатын.

Әрине, білім беру сапасына оқу орындарының материалдық, оқу-әдістемелік жабдықтарымен қамту дәрежесіне, ол болса, өз кезегінде оған жұмсалатын қаржының көлемі мен құрылымы, оның мақсатты игерілуіне тікелей байланысты. Түптен келгенде әлемлік білім кеңістігінде бәсекелес болу үшін көп инвестиция жұмсауды қажет етеді. Қазіргі кезеңде салыстырмалы түрде Қазақстан мектептегі бір білім алатын оқушыға бір жылда 1 мың доллар (қазіргі курспен 470 мың теңгеден

аса) жұмсайтыны белгілі болды. Ал PISA рейтингінде жоғары дамыған елдер бір балаға жылына 10-14 мың доллар, яғни 10-14 есе көп жұмсайды деген сөз. Олай болса білім беру саласын арттыру, оның бәсекелік ортада қарқынды, жүйелі дамуы үшін мемлекет білім беру оқу орындарын қазіргі интернет, сапалы оқулықтар мен оқу-әдістемелік құралдарымен жабдықтау, оқу орындарын кәсіби білім дәрежесі жоғары мамандармен қамтамасыз ету, оқушы-жастарды тамақтандыру (бастауыш кластарда), олардың денсаулығы мен психологиясына, қауіпсіздік жайларына үнемі көңіл бөлу аса өзекті мәселелер болып табылады. Осыдан Жолдауда айтылғандай оқушы-жастарға білім беру сапасы мен қауіпсіздігі мәселелері ерекше көңіл бөлуді қажет етеді. БАҚ ақпараттары көрсеткендей ЮНИСЕФ мәліметінше 2020 жылы Қазақстанда балалардың 63 пайызы зорлық-зомбылық пен кемсітудің куәсі болған, 44 пайызы құрбан болған және 24 пайызы мектепте басқа балаларға қатысты зорлық-зомбылық пен кемсіту әрекеттерін жасаған. Баспасөз беттері мен 1001 түн арнасынан байқағанымыздай мұндай келеңсіз жайлар әліде орын алуда. Жолдауда білім берумен тәрбиелеуде оқытушылар мен тәрбиешілердің білім-біліктілігін жетілдіру және жауапкершілігін арттырудың мәнділігіне ерекше назар аударылды.

Жолдауда Мемлекет басшысы «Адал азамат» тұғырнамасы туралы маңызды жайды айтып отырып, білім беру орындарында жұмыс істейтін ұстаздар мен тәрбиешілердің осы тұғырнаманы қатаң ұстану қажеттілігін бізде қуаттаймыз.

XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің тығырыққа тірелері анық. Мемлекет басшысы соңғы жылдардағы жолдауларында атап көрсеткендей, «осы заманғы» білім беру жүйесінсіз әрі алысты барлап, кең ауқымда ойлай білетін осы заманғы басқарушыларсыз инновациялық экономиканы құра алмаймыз. Олай болса экономикалық өркендеудің негізі-білімде, интеллектуалды, жалпы адам капиталының күш-қуатын тиімді пайдалануда екендігін стратегиялық бағыт-бағдар тұрғысынан бағалай білу қажет. Дүниежүзілік Банктің (ДБ) әлеуметтік бағдарламалық тұжырымдамасында «білімге негізделген экономиканың дамуында және демократиялық қоғамды қалыптастыруда үшінші білімнің рөлі ерекше. Өйткені, интеллектуалды күш-қуатты қалыптастыруда оның рөлі аса маңызды. Жекелеген адамдардың алған білімін практикада пайдалана білу және оны жетілдіре білудің өмірлік маңызы зор» деп бағалағаны Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдарын белгілеуде ерекше мәнге ие болып отыр.

Олай болса, Жолдауда көрсетілгендей, жаңа экономикалық саясатты іс жүзіне асыруда білім-ғылымға мемлекеттік дәрежеде көңіл бөліп, оған деген көзқарасты өзгертіп, білім экономикасына назар аударып қоғамның күш-қуатын осы игі мақсаттарын жүзеге асыруға жұмылдыру керек.

Бүгінде білім өндірісі өркениетті дамыған елдерде экономикалық дамудың қайнар көзі. Бұл принципіалды жаңалық, экономиканың негізін технология ғана емес, сенімге негізделген жаңа әлеуметтік-философиялық мәні бар білім өндірісінің бүкіл механизмін қамтиды. Жаңа білім экономикасының негізгі сипаты материалдық емес активтер мен шаруашылық қызметінің материалдық емес ортасына тірек артуында. Мұнда білім өндірісі бөлу және пайдалану оның негізін қалайды. Біз білімді басқаруды жаңа ғылыми бағыт ретінде қарастырамыз, оның практикалық жағын ескере отырып, білімді активтер ретінде экономикалық ұтысқа ие болу.

Жоғары оқу орындарының осы маңызды принципке бағдар ұстауы, оның стратегиялық ұстанымын өзгертеді. Мұнда білім салымын инвестицияның бір түрі ретінде ақшалай бағалануы да мүмкін. Әлемнің көптеген жоғары оқу орындарының (әсіресе университеттердің) жылдық қаржылық айналым көлемі бойынша аса ірі деген өндіріс және қызмет көрсететін кәсіпорнындардан еш айырмашылығы жоқ деуге болады. Мысалы, Оксфорд университеті 300ден аса ғылыми фирмаларымен байланысы бар, ал оның жылдық табысы 5млрд долларға тең.

Ал менеджмент жүйесі қалыптаспаған университет жаңа білімді жасақтайда, оны тиімді басқара да алмайтыны белгілі. Осыдан шығар қорытынды, жоғарға оқу орындары үшін маңыздысы әлемдік рынок талаптарына жауап беретін қазіргі менеджмент жүйесін қалыптастырып, оны бір ізге түсіру міндеттері тұр.

Сонымен, білім менеджментін интеллектуалды активтерді жасақтау және басқару деп анықтауға болады. Білімді жасақтау мен басқаруда мына мәселелер ескерілуі керек: интеллектуалды активтерді айқындау мен құжаттау, білім идеологиясы мен методологиясының қалыптастыруын зерттеу, жинақтау, бекіту және бақылау, бизнес процестерін үлгілеу және оңтайландырып білімді

тарату, инновациялық мақсат-міндеттерді шешу үшін білімді шоғырландыру; білім дәрежесін тұрақты тексеру, бақылау, жаңа технологияны енгізу және бекіту, жаңа білімді құжаттай отырып білім менеджментінің жаңа технологиясына көшу.

Бүгінде ҚР білім экономикасын қалыптастыру жолында білімге бөлінетін қаражат жалпы ішкі өнімнің 5 пайыздық дәрежесінде жобалануда, яғни бірқатар алдыңғы қатарлы дамыған елдер көрсеткіштерімен қарайлас. Қазақстанның жоғарғы оқу орындарында бизнес-құрылымдар және жоғары оқу орындарын зерттеу университетіне айналдырудың арнаулы бағдарламалары жасақталды. Ғылым және жоғары білім министрілігінің мәліметіне қарағанда Қарағанды мемлекеттік техникалық университеті Орталық Қазақстан мен Ресейдің кәсіпорындарымен бірлесе отырып корпоративті университет құрды. Жалпы Республиканың 15 жоғары оқу орнында 15 инженерлі профильдегі лаборатория, ал тағы 3 жоғары оқу орнын, ұжымдық негізде ұлттық ғылыми лаборатория жұмыс істеуде. Қолданбалы зерттеу бағытындағы 325 жобаның 78 (немесе 24%) жоғары оқу орындарында атқарылуда. Ал кейбір жоғары оқу орындары шетелдік жоғарғы оқу орындарымен әріптестік негізінде екі жақтылы диплом бағдарламасы жүзеге асырылуда. Мысалы, біздің Абылайхан атындағы Қазақ халқаралық қатынастар және әлем тілдер университеті Қытайдың, Корея Республикасының университеттерімен халқаралық қатынас, халқаралық құқық, экономикалық және басқару профилі бойынша кадрлар дайындап алмасу, ал ел ішінде жұмыс берушілермен келісім шарт негізінде қарым-қатынас тұрақты сипат алуда. Атап айтқанда, оқу жоспары мен білім бағдарламасын бірлесіп, келісіп жасау өндірістік практикасынан өту, диплом жобаларына жетекшілік ету, мемлекеттік аттестация комиссиясының құрамына енгізу басшылық ету т.с.с. Өмір тәжірибесі көрсеткендей, білім экономикасына мемлекеттік саясат-басымдылық саясаты болғанда, жоғары оқу орындарымен бизнес әріптестігі орныққан жағдайда ғана сапалы білім, білікті маман даярлау іс жүзінде өз нәтижесін беретін болады.

Әділетті Қазақстанды құруда саяси-экономикалық реформа жасау жеткіліксіз. Ең бастысы қоғамдық сана, азаматтардың ниеті өзгеру керектігі Жолдауда ерекше аталып өтті.

Жолдауда «Әркім отаншыл, білімпаз, еңбекқор, тәртіпті, адал, әділ, үнемшіл, әрі жанашыр болса, алынбайтын асу жоқ» деп мемлекет басшысы қадап айтты.

Абайдың «Толық адам ілімнен бастау алатын «Адал азамат» тұжырымдамасының үндестігін, түпкі мәні болашақ Әділетті Қазақстанның қалыпты, үдемелі, бәсекеге қабілетті, инновациялық негізде дамуының қайнар көзі» деп қортындылауға болады.

ӘДЕБИЕТ:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Ж.Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары»(1.09.2023)
2. Антология мысли Конфуций. Уроки мудрости. М.2005.
3. Абай Құнанбаев. Қара сөздері. Алматы Өнер, 2006. 124б.
4. В.И.Ленин. Толық шығармалары. 34том, 1956.

УДК 65(304):248.71

Джетибаев Н.,
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Халықаралық құқық кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының кандидаты
Алматы, Қазақстан
e-mail: zhetybaev_14@mail.ru

«АДАМДАРДЫ САУДАЛАУ ҚЫЛМЫС ҚҰРАМЫН САРАЛАУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»

Түйін: Аталған ғылыми мақалада ізденуші адамдарды саудалаумен байланысты қылмыс құрамын саралайды. Ғылыми мақаланы жазу барысында, ізденуші адамдарды саудалаумен байланысты қылмыс құрамдарын саралаудың ерекшеліктерін талдайды және ұқсас құрамдардан

ажыратады. Еліміздің құқық қорғау органдарынан алынған, осы тұрғыдағы қылмыстардың сандық мәліметтерін сараптайды. Елімізде жұмыс істеп тұрған, Қылмыстық заңнамаға сай, аталмыш қылмыстық құқықтық бұзушылық құрамынның элементтерін талдайды. Сонымен бірге адам саудасы қылмыстарын жасауға әсер ететін себептер мен олардың кеңінен таралуына ықпал ететеін жағдайлар да қарастырылған. Ғылыми мақаланы жазу барысында автор, осы тұрғыдағы қылмыстардың қазіргі таңда азаймай отырғандығын да баса көрсетіп кеткен.

Тірек сөздер: адамдарды саудаға салу, трансұлттық, қылмыстың объектісі, миграция, қылмыстың субъектісі.

Jetibayev N.,

Docent of the chair of International law,
candidate judicial science

Abilaikhan KazUIRandWL,

Almaty, Kazakhstan

e-mail: zhetybaev_14@mail.ru

“FEATURES OF DIFFERENTIATION OF THE CORPUS DELICTI OF HUMAN TRAFFICKING”

Summary: This scientific article analyzes the composition of crimes related to trafficking in persons. In the process of writing a scientific article, the applicant analyzes the features of the differentiation of crime formations associated with trafficking in Persons and distinguishes them from similar ones. Analyzes the quantitative data of crimes in this context obtained from law enforcement agencies of the country. It analyzes the elements of the composition of these criminal violations in accordance with the current criminal law in the country. At the same time, the reasons affecting the commission of human trafficking crimes and the conditions that contribute to their widespread spread are also considered. During the writing of the scientific article, the author stressed that the number of crimes in this context is not decreasing.

Key words: trafficking in persons, transnational, object of crime, migration, subject of crime.

Адамдарды саудалау ортағасырлық дәуірдің белгісіндей болып көрінгенімен, қазіргі таңда жеке тұлғаның бас бостандығына, адамгершілігі мен өмір сүруіне қауіп тудырады. Сол себепті аталмыш қылмыстар қоғамға елеулі қауіп туғызатын қылмыстардың қатарына жатады. Аталмыш келеңсіздіктер, 1948 жылы қабылданған Жалпыға тән Адам құқықтары туралы Декларацияда, 1950 жылғы Еуропалық Адам құқықтары және оның бостандықтары туралы Конвенцияда, 1966 жылы қабылданған Азаматтық пен саяси құқықтар жайлы Халықаралық пактілерде көрініс тапқан гуманизм мен жариялылық қағидаттарына қайшы келуде. БҰҰ тарапынан қабылданған біршама конвенцияларда және оларға келіп қосылатын хаттамаларда адамдарды халықаралық деңгейде саудалау, аса қауіпті халықаралық деңгейдегі қылмыстары болып танылады. Осы қауіпті халықаралық қылмыстармен күресу, әлемдік қауымдастықтың басты міндеттері болып табылуы тиісті. [1, 156.]. Адамдарды саудалау өзгеріп отыратын іс-әрекеттер арқылы жүзеге асады. Өз тарапынан әртүрлі құқыққа қайшы қылмыстық әрекеттер арқылы жасалатындықтан, қылмыстық қудалау органдарының жұмысы уақыт ағымына сай ілесе алатындай тиімді бағытта жүруі шарт. Осы уақытта адамдарды саудалау ұйымдасқан түрде жүзеге асатын халықаралық деңгейдегі қылмыстардың қатарына жатқызылуда. Әлемдегі қалыптасқан тенденциялар адамдарды саудалау қылмыстарын қылмыстық қауымдастықтар лаңкестік ұйымдармен бірге бірлесіп жүзеге асыратындығын көріп отырмыз. Осы тұрғыдағы қылмыстарды жасау барысында, қылмыскерлер көбінесе замануи көлік пен байланыс құралдарын қолдана отырып, жасанды құжаттарды да кеңінен пайдаланады. Лаңкестер мен адамдарды саудаға салушы қылмыскерлерді өзара үйлестіретін үш жағдайды айта кету шарт: халықаралық деңгейде мемлекеттер арасында ұйымдасып әрекет ету, аумағы арқылы өтетін мемлекеттердің арасында иммиграциялық бақылаудың тым әлсіздігі мен сыбайлас жемқорлықтың өрістеуі, қылмыскерлердің жалған құжатты жеңіл жасатуына алып келеді. Әлем бойынша адамдарды саудалаудың жәбірленушілерінің саны, бәр жылда 600 мың мен 800 мыңдай адамды құрауда, статистиканы толық сөйлетсек, 2 миллионнан 4 миллионға дейігі адамды құрап жатқандығы анық байқалады. Адамдарды саудалаумен байланысты қылмыстардың

жәбірленушілерінің 80% балалар мен әйелдер құрауда, оның ішінде 70% жезөкшелікпен айналысу немесе порно индустрия саласында қолдану үшін шет мемлекеттерге саудалануда. Миграциямен байланысты Халықаралық ұйымның (International Organization of Migration) мәліметінше, бір жылдың көлемінде жезөкшелікпен айналысу бойынша, Еуропа елдеріне 500 мыңнан астам әйелдер сатылымға шығарылады. Аталған деректер бойынша, әйелдерді саудалаумен айналысатын, қылмыстық қауымдастықтарды анықтау қиындық туғызады, олардың басым бөлігі тіркелмеген және жасырын жасалады. Беделді халықаралық сарапшылардың айтуынша, кейінгі уақытта адамдарды саудалау қылмыстарының әлем бойынша көбейіп келе жатқандығын айта кеткен дұрыс. Баюдың жеңіл жолы ретінде, транснационалдық қылмыстық топтарға 10 млрд американдық доллардан асатын кіріс алып келген. Адамдарды саудалауға әсер ететін факторлардың қатарына әлемде орын алып жатқан экономикалық дағдарыс та әсер етуде. Сонымен қатар, отбасылардың көп ажырасуы, балалардың толық емес отбасында тәрбиеленуі және ата-аналарының жұмысбастылықпен балаларына дұрыс қарай алмауы әсер етеді. Аталған факторларды ескере келе және адамдар саудасының латенттілігінің жоғары екендігін ескере келе, адамдар қылмыстылығының жасырын жасалатындығына әсер етеді, осы тұрғыдағы қылмыстар тек қана қалалы жерде ғана емес, ауылды жерде де көптеп жасалады. Осы тұрғыдағы қылмыстармен күресуде қалалы жерде күресу белсенді түрде жүзеге асады. Адамдарды саудалаумен күресу практикасында, аталмыш қылмыстарды жасауда жылдан жылға өсім болып жатқандығын айта кетсе болады. Айтылғандарды ескере келе, адамдарды саудалау қылмыстарының жоғары латентті болатындығын атсақ болады. Сондай ақ, осы тұрғыдағы қылмыстарды жасайтын қылмыстық топтардың іс-әрекеті неғұрлым қауіпті. Қазіргі таңда, жасөспірімдерді саудалау кеңінен тааруда. Қазақстан Республикасы Ішкі Істер министрлігінің дерегінше және шет мемлекеттердің берген мәліметінше қарастыруға болады. Жасөспірімдерді Еуропа мемлекеттеріне, Израилге, Түркияға, БАӘ және т.б мемлекеттерге сатуға жіберуде. Жасөспірімдерді сату және сатып алу асырап алу мақсатында да жүзеге асырылады. Он алты мен он сегіз жас арасындағы жасөспірімдерді есірткіге салып, соғыс болып жатқан елдердің аумағындағы әскери шайқастарға және лаңкестік әрекеттерге де пайдаланатын жағдайлар кезігіп қалады. Адамдарды саудалаумен байланысты түсінік. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде да көрініс тапқан. 2022 жылдың алты айдың көлемінде, ҚР территориясында 57 қылмыстық іс қозғалды. Бұл туралы брифингте ҚР ІІМ ұйымдасқан қылмыстылықпен күрес департаментінің, адамдарды саудаға салумен күрес департаментінің өкілі Шынар Көшербаева хабарлама жасады. Оның дерегінше, 2021 жылы 103 қылмыстық іс, 2020 жылы 100 қылмыстық іс қозғалды. Қазақстан Республикасының адам құқығы бойынша өкіл Эльвира Азимованың мәліметінше, адамдарды саудалау қылмыстарын тергеуде, ең дәлелдемелер табыла бермейтіндігі негізгі мәселе болып табылды деп атап кетті. Адамдарды саудағалаудың негізгі белгілерінің бірі болып – еңбек заңнамасын бұзу болып табылуда. [2].

Мемлекет азаматтарға дер кезінде көмек көрсете алмағандықтан, жәбірленушілер уақытында тиісті жерлерге қайрыла алмайды. Эльвира Азимованың айтуынша, елімізде азаматтарға кешенді түрде көмек көрсету әлі де толық қыпшаспаған. ҚР адамдарды саудалаудың хал-ахуалы жайлы мәлімдеме аясында, адамдарды саудаға салушылар, оларға жұмыс тауып береміз деп алдап, одан кейін құрылыс саласында немесе ауыл шаруашылығында мәжбүрлі түрде жұмысқа салады. ҚР президенті жанындағы адам құқығы туралы Комиссияның хатшысы Тастемір Әбішевтің айтуынша, ауылды жерлерде мұғалімдер, дәрігерлер және әкімшіліктің қызметкерлері, адамдар саудасының жәбірленушілерін белгілі бір деңгейде оқыту қажет. Адам құқығы жайлы комиссия өзінің соңғы баяндамасында, ҚР Үкіметіне мемлекеттік еңбек инспекторларының, еңбекті қанау арқылы пайдалануда жәбірленушілерді анықтауға байланысты ұсыныс жасады. Мемлекеттік инспекторлар, еңбекті қанамау үшін, адамдарды тәрбиелеуде ең негізгі шешуші рөлді ойнауы тиіс деді. Алайда, еңбек инспекторлары екі жақты бағыныста болуда: олар еңбек министрлігі және жергілікті әкімшіліктердің қарауында болғандықтан өзіне тән емес құзыреттермен айналысады деді, — Тастемір Әбішев. ҚР Ішкі істер министрлігінің дерегінше, 2022 жылы еңбекті қанауға байланысты бес қылмыстық іс қозғалды. Бұл істерді тергеу барысында. 2020 жылы еңбек қанауының жәбірленушісі 21 адам, 2021 жылы төрт адам анықталды. ҚР адам құқығы туралы өкілдің айтуынша, еңбекті қанаудың құрбанын анықтауда,

олардың еңбекке орналасуы мен құжаттарды қалпына келтіру мәселесі әлі де шешімін таппаған. Адамдарды саудалаудың құрбанына көмек көрсетудің белгіленген мерзімі аз болуы қажет, егер де мерзім ұзарып кеткен жағдайда жәбірленушілер жоғалып кетуі мүмкін деді. [3.]. «Сана сезім» әйелдер бастамашылығы құқықтық орталығы» қоғамдық бірлестігінің директоры Шахноза Хасанованың мәлімдеуінше, қазіргі кезде еліміздің үш облысында адамдар саудасының жәбірленушісін белсенді түрде анықтау үшін ұтқырлы топтар құрылған деп айтты. Оның сөзінше, адамдарды саудалаудың жәбірленушілерін анықтауды білетін мамандар, алыс аудандарға барып, сол жерден жәбірленушілерді тауып отырған. Азаттық корреспондентінің сауалы бойыша сандық мәліметтер келтірілді. Қазақстан Республикасы ІІМ мәліметінше, 2021 жылы жыныстық қанаудың жәбірленушісі болып — 16, в 2020 жылы — 67, в 2019-жылы — 35 адам болған. Елімізден азаматты шет елге шығару дерегі ретінде, Бахрейнге алып кету фактісі анықталған. Сондай-ақ, Түркияға, БАӘ-на адамдарды саудаға салу деректері де тіркелген. Алайда, елдің аумағында тасымалдау басым болып отыр — деді Шынар Көшербаева. [4.]. Аталмыш қылмысқа, қылмыстық құқықтық талдау жасап кетсек. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 128 - бабында «Адам саудасы» үшін қылмыстық жауапкершілік белгіленген.

128 - бап. Адам саудасы 1. Адамдарды сатып алу- немесе сату немесе ол адамға қатысты өзге де мәмілелер жасасу, сол сияқты оны қанау не азғырып көндіру, тасымалдау, беру, жасыру, алу, сондай-ақ қанау мақсатында өзге де іс-әрекеттер жасағаны үшін ҚР Қылмыстық кодексінің 128- бабының бірінші бөлімі үшін жауапкершілік көзделген.

Осы баптың бірінші бөлімі үшін келесідей жаза түрлері көзделінген: мүлкі тәркіленіп, үш жылдан бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жаза тағайындалады.

2. ҚР Қылмыстық кодексінің 128-бабының 2 бөлімі келесідей әрекеттер үшін жауапкершілік көздеген:

- 1) адамдар тобының алдын ала сөз келісуі арқылы;
- 2) бірнеше рет;
- 3) өміріне және денсаулығына қауіпті күш қолданып немесе оны қолдану қаупін туындатып;
- 4) қаруды әлде қару ретінде пайдаланылатын заттарды қолданып;
- 5) кінәліге жүктілік жағдайда екендігі айқын белгілі әйелге қатысты;
- 6) екі немесе одан да көп адамға қатысты;
- 7) трансплантация жасау немесе өзге де пайдалану үшін құрбанның ағзаларын немесе тіндерін алып қою мақсатында;
- 8) алдау немесе сенімді теріс пайдалану жолымен;
- 9) адам өзінің қызметтік жағдайын пайдалана отырып;
- 10) жәбірленушінің мүліктік немесе өзге де тәуелділігін пайдалана отырып;
- 11) айыпты адамға психикалық жай-күйінің бұзылуынан зардап шегетіні немесе дәрменсіз күйде екені айқын белгілі адамға қатысты;

12) жәбірленушінің жеке басын куәландыратын құжаттарды алып қойып, жасырып не жоя отырып жасалған дәл сол іс-әрекеттерді көздеген. Осы қылмыс құрамының үшінші бөліміндегі диспозицияда мынадай әрекеттер қамтылған: аталған баптың бірінші немесе екінші бөліктерінде көзделген, адамды ҚР аумағынан сырт жерге әкету, ҚР алып келу немесе бір шет мемлекеттен екінші шет мемлекетке, ҚР территориясы арқылы тасымалдау мақсатында жасалған іс-әрекеттер, сол сияқты мұндай іс-әрекеттерді жасау барысында, адамды ҚР шегінен басқа жерге әкету, ҚР аумағына әкелу немесе бір шет мемлекеттен екінші мемлекетке ҚР территориясы арқылы тасымалдауды жатқызған. [5, 284-285 бб.].

Аталған бөлімдегі әрекеттер үшін жазаның келесідей түрлері қарастырылған: мүлкі тәркіленіп, жеті жылдан он жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Қарастырылып жатқан қылмыс құрамының төртінші бөлімінде диспозициясы былайша сипатталады: осы баптың бірінші, екінші немесе үшінші бөліктерінде көзделген іс-әрекеттер, егер оларды: 1) қылмыстық топ жасаса; 2) егерде олар абайсызда жәбірленушінің өліміне не өзге де ауыр зардаптарға әкеп соқса- делінген.

Жазалау шарасы ретінде : мүлкі тәркіленіп, он жылдан он бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Қылмыстық құқықбұзушылықтың тікелей объектісі адамдардың бостандығы мен еркі, қосымша тікелей объектісі - жәбірленушінің ар-намысы, адамгершілігі. Қылмыстық құқықбұзушылық объективтік жағынан адамды сатып алу-сату немесе оған қатысты өзге де мәмілелер жасау, сол сияқты оны қинау не азғырып көндіру, тасу, беру, жасыру, сондай-ақ қинау мақсатында өзге де әрекеттер жасау арқылы сипатталады. Қылмыстық құқық бұзушылық әрекеттері әртүрлі тәсілдерді қолдану арқылы: адамды қинау мақсатында біреуден сатып алу немесе оны басқа біреуге сату, аталған адамға қатысты әртүрлі мәмілелер жасау (кепілге, жалға, қарызы үшін төлем ретінде беру, басқадай жылжымалы немесе жылжымайтын мүлікке айырбастау); оны қинау (жезөкшелікке, притон ұйымдастыруға, құлдыққа, азғырып көндіру (нәпсіқұмарлық әрекеттермен басқадай теріс құқық бұзушылық әрекеттерімен айналысуға) т.б. әрекеттер арқылы жүзеге асырылады. Қылмыс құрамы формалды. Қылмыстық құқық бұзушылық субъективтік жағынан тікелей қасақаналық арқылы, пайдакүнемдік нитепен және мақсатпен жасалады. Қылмыстық құқықбұзушылықтың субъектісі болып, он алты жасқа толған кез келген адам, егер де лауазымды адамдардың қызмет өкілеттілігін пайдаланып жасаған әрекеттері, осы құрамдағы қылмыстан басқа іс- әрекеттер жасауы қылмыстардың жиынтығын құрайды.

ӘДЕБИЕТ

1. 1948 жылғы Адамның жалпыға бірдей Декларациясы - 217А (III)// БҰҰ Бас ассамблеясында қабылданған 10 желтоқсан 1948 жылы – 325 б.
2. Қазақстандағы адам саудасы: 2022 жылдағы жарты жылдық деректері - <https://kz.usembassy.gov/ru/tip-report-2022/> - (қаралған күні: 18.11.2022).
3. Қазақстан адамдар саудасындағы тірі тауарға қандай қатысы бар - https://forbes.kz/process/ejegovno_v_kazahstane_registriruetsya_okolo_100_ugolovnyih_del_po_torgovle_lyudmi/ - (қаралған күні: 18.11.2022).
4. Доклад по торговле людьми в Казахстане за 2022 год - <https://kz.usembassy.gov/ru/tip-report-2022/> - (қаралған күні: 18.11.2022).
5. А.Н. Ағыбаев Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме. Жалпы және Ерекше бөліктер.- Алматы, Жеті-Жарғы – 2015 – 741 б.

УДК 339.35

Kishibekova G.K.,

Candidate of economic sciences, docent
Kazakh Ablai Khan University
of International Relations &
World Languages (KazUIR&W),
Almaty, Kazakhstan
e-mail: kishibekova@mail.ru

APPLICATION OF REBRANDING IN MODERN CONDITIONS

Abstract: The article discusses the practice of rebranding. Rebranding is presented as a process of changing or updating a brand, which may include changing the logo, color, slogan, visual style and other elements. The goals of rebranding are given □ This is an improvement in the perception of the brand by consumers, increasing its attractiveness, strengthening its position in the market and attracting new customers. The directions of rebranding improvement are proposed.

Keywords: rebranding, marketing, brand, logo, customers

Кишибекова Г.К., к.э.н., доцент
Казахский университет
международных отношений и
мировых языков имени Абылай хана
(КазУМОиМЯ),
Алматы, Казахстан
e-mail: kishibekova@mail.ru

ПРИМЕНЕНИЕ РЕБРЕНДИНГА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация: В статье рассматривается практика применения ребрендинга. Ребрендинг представлен как процесс изменения или обновления бренда, который может включать в себя изменение логотипа, цвета, слогана, визуального стиля и других элементов. Приведены цели ребрендинга -

1	Stage	Definition	Research	Development
2	Goal	Understanding the current state of the brand and its position in the market	Analysis of competitors, target audience and trends	Creation of a new visual image and promotion strategy
3	Tasks		Identify the strengths and weaknesses of the brand, its competitive advantages and disadvantages	To study the needs and preferences of the target audience, as well as the characteristics of the market and competitors
4	Methods	SWOT analysis, interviews with clients and experts, analysis of sales data, etc.	Interviews with consumers, competitor analysis, surveys, focus groups, etc.	Creation of concepts and prototypes, testing and adjustment
5	Results	Getting information about the current state of the brand and its position on the market	Identifying opportunities and threats, determining the preferences of the target audience	Creating a new brand image, determining its positioning and promotion strategy

Table 1

Briefly about rebranding

Rebranding is an important tool for companies to update their brand and improve its perception by consumers. Successful rebranding requires a thorough analysis of the current situation, definition of goals and strategy, development of the concept of rebranding and its implementation.

Examples of successful rebranding are Pepsi, McDonald's and Apple, which were able to strengthen their positions in the market thanks to the renewal of their brands. In conclusion, rebranding is a necessary process for most companies that want to maintain their competitiveness and attractiveness to consumers. It is important to remember that rebranding is not just changing the logo or colors, but a comprehensive approach to brand renewal, which includes analyzing the current situation, defining goals and strategies, developing a concept and implementing it. Only such an approach can lead to a successful rebranding and strengthening of the company's position in the market.

REFERENCE

1. Aaker David A. (1991). Managing Brand Equity. The Free Press. ISBN 978-0-02-900156-1. (accessed: 02.10.2023)
2. Aaker Jennifer (2004). Branding Your Way to the Top. Harvard Business Review. 82 (12): 117-124. (accessed: 04.10.2023)
3. Aaker Jennifer H., Joachimsthaler Eric A.; Brandenburger, Adam M. (2008). The Value of the Brand. Journal of Marketing. 72 (3):177-189. doi:10.1509/jmkg.72.3.177. (accessed: 06.10.2023)
4. Aaker, Jennifer; Killer, Kevin Lane (1990). Corporate branding and shareholder value. Business Horizons. 33 (3): 49-59. doi:10.1016/0007-6813(90)90061-Z. (accessed: 07.10.2023)

5. Arvidsson Stephans (2006). Rethinking Brand Identity: Capitalizing on the Value of the Long Term. John Wiley & Sons. ISBN 978-1-4051-7744-9. (accessed: 10.10.2023)
6. Balmer John M. T. (1998). Corporate Identity: The Principles of Management. Taylor & Francis. (accessed: 14.10.2023)

UDC 0000-0002-3009-2458

A. Boltayeva,
senior lecturer, Ablai khan
KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan
e-mail: b_aika01@mail.ru

THE DEVELOPMENT AND FORMATION OF SOCIAL RESPONSIBILITY AT THE PRESENT STAGE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN BANKING SYSTEM'S EVOLUTION

Abstract: In the Kazakh banking sector, the development of corporate social responsibility in the last decade. The number of Kazakhstani companies, which implement the principles of social responsibility in their activities, has been constantly growing. It can be explained by the active business promotion to international markets, as well as the desire of companies to make their business more civilized, strengthen their reputation for stakeholders, and reduce the level of non-financial risks. The development and implementation of a socially oriented investment policy is increasingly being used in the general financial strategy of most Kazakhstani commercial banks. Information and relevant reporting related to the implementation of the activities of commercial banks in the field of social investments, allows highlighting a number of main trends in the development of corporate social responsibility in the banking system of Kazakhstan, many of which correspond to the trends in international practice of development of this area of investment. It is the manifestation and existence of these tendencies that makes it possible to speak about the systematic development of social investment policy in the banking sector, as well as the prioritization of this area in the unified investment policy.

Keywords: banking sector, social responsibility, banking system.

А.А. Болтаева,
старший преподаватель
Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӨТУ
Алматы, Қазақстан
e-mail: b_aika01@mail.ru

РАЗВИТИЕ И ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ ЭВОЛЮЦИИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Аннотация: В банковском секторе Казахстана развитие корпоративной социальной ответственности началось в последнее десятилетие. Количество казахстанских компаний, реализующих принципы социальной ответственности в своей деятельности, постоянно растет. Это можно объяснить активным продвижением бизнеса на международные рынки, а также желанием компаний сделать свой бизнес более цивилизованным, укрепить репутацию для заинтересованных сторон и снизить уровень нефинансовых рисков. Разработка и реализация социально ориентированной инвестиционной политики все чаще используется в общей финансовой стратегии большинства казахстанских коммерческих банков. Информация и актуальная отчетность, связанные с осуществлением деятельности коммерческих банков в области социальных инвестиций, позволяют выделить ряд основных тенденций развития корпоративной социальной ответственности

в банковской системе Казахстана, многие из которых соответствуют тенденции мировой практики развития данного направления инвестирования. Именно проявление и наличие данных тенденций позволяет говорить о планомерном развитии социальной инвестиционной политики в банковском секторе, а также о приоритетности этого направления в единой инвестиционной политике.

Ключевые слова: банковский сектор, социальная ответственность, банковская система.

А.А. Болтаева,

аға оқытушы

Абылай хан атындағы Қаз ХҚ және ӘТУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: b_aika01@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БАНК ЖҮЙЕСІНІҢ ЭВОЛЮЦИЯСЫНЫҢ ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢІНДЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАУАПКЕРШІЛІКТІҢ ДАМУЫ ЖӘНЕ ҚАЛЫПТАСУЫ

Андатпа: Қазақстандық банк саласында корпоративті әлеуметтік жауапкершілікті дамыту соңғы онжылдықта басталды. Өз қызметінде әлеуметтік жауапкершілік қағидаттарын іске асыратын қазақстандық компаниялардың саны үнемі өсіп отырды. Мұны бизнесті халықаралық нарыққа белсенді жылжытумен, сондай-ақ компаниялардың өз бизнесін өркениетті етуге, мүдделі тараптар үшін беделін нығайтуға және қаржылық емес тәуекелдер деңгейін төмендетуге ұмтылуымен түсіндіруге болады. Әлеуметтік бағдарланған инвестициялық саясатты әзірлеу және жүзеге асыру қазақстандықтардың көпшілігінің жалпы қаржылық стратегиясында көбірек қолданылуда. Коммерциялық банктердің әлеуметтік инвестициялар саласындағы қызметін жүзеге асыруға байланысты ақпарат және тиісті есеп беру Қазақстанның банк жүйесінде корпоративтік әлеуметтік жауапкершілікті дамытудың бірқатар негізгі тенденцияларын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді, олардың көпшілігі тенденцияларға сәйкес келеді инвестициялаудың осы саласын дамытудың халықаралық тәжірибесі. Дәл осы тенденциялардың көрінісі мен болуы банк секторындағы әлеуметтік инвестициялық саясаттың жүйелі дамуы туралы, сондай-ақ бірыңғай инвестициялық саясатта осы саланың басымдығы туралы айтуға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: банк секторы, әлеуметтік жауапкершілік, банк жүйесі.

Introduction. The first and most important trend is the widespread dissemination of information about the orientation of a particular bank towards social investment and support of social values. This trend manifests itself as the formalization of the mission and strategy of banks in the field of corporate social responsibility in the form of such official documents as the Corporate Social Responsibility Policy, the Regulation on Social Responsibility, CSR Strategy, the Code of Corporate Conduct and other local documents. In other words, we are talking about documents describing the principles of implementing the bank's socially-oriented investment policy, such as the main goals of its implementation, the scope of its application, approaches to managing this policy, responsibility for its implementation [1]. Nowadays such documents have been developed and presented only by some of the largest commercial banks that implement a socially oriented approach in the field of financial policy.

The second trend, generally in line with international practice, is manifested in the development of social reporting (reporting on sustainable development or non-financial reporting) [2]. A non-financial report is a logical addition to a standardized financial report, acts as the main disclosure tool for activities in the field of sustainable social development and corporate policy. The combination of financial and non-financial reporting provides banks with opportunities to declare themselves in the face of increasing competition, to outline a number of key measures implemented by the bank in the social sphere over the past period.

Literature review. The stakeholders have the opportunity to analyze the company's performance in the reporting period, including non-financial results, as fully as possible. Thus, by using non-financial reporting, commercial banks have the opportunity to demonstrate to stakeholders their practical commitment to the principles of social development. Built-in non-financial reporting processes help banks analyze the direct and indirect impact of their activities on the natural, social and economic environment, formulate goals for future development and effectively interact on sustainable social development with clients, local

communities, government authorities, the international community and others. The preparation of reports and the associated definition and measurement of non-financial indicators stimulate the processes of analyzing activities and searching for new opportunities, which are the basis for long-term development and business success [3].

It is important to note that CSR is a relatively new concept for the Kazakh banking sector, there are no universal standards for the preparation of non-financial reports. Banks independently, in accordance with their vision and corporate traditions, decide in what format this reporting can be presented and what its content should be. This can be a section of a regular annual report, an independent report in free form, or a document, which is prepared in accordance with applicable international standards (AA1000, SA8000, GRI, etc.) [4].

Methodology. The formation of social responsibility ratings of Kazakhstani financial companies is another trend in the development of social responsibility of the banking sector in Kazakhstan. Thus, the rating of the social contribution of the leading Kazakhstani commercial banks is determined by the independent Kazakhstani rating agency “Reputation”, which specializes in research and rating assessment in the field of sustainable social business development and corporate social responsibility. The assessment of the agency allows you to objectively evaluate and demonstrate the contribution of an organization to public welfare and social development of society, as well as assess the effectiveness of management decisions in the field of CSR.

Thus, the rating of corporate social responsibility of the rating agency “Reputation” assesses the social orientation of a commercial bank, the degree of integration of the organization into social life, the degree of realization of the organization’s capabilities to fulfill its obligations to society. As well as to maintain the quality and effectiveness of corporate strategies in the field of social responsibility, responsible entrepreneurship and environmental security. The agency’s experts use a methodology developed taking into account the principles and provisions of international standards, and also take into account the peculiarities of economic and social space, in particular, the structure of the social needs of the society, the ownership structure of banking organizations, the specifics of legislation, cultural heritage and spiritual traditions of the country.

Results and discussion. There is one more tendency, which can be clearly seen in most of the presented non-financial reports of many commercial banks, the replacement of traditional and customary social programs with volunteer assistance. An increasing number of commercial banks are deploying large-scale programs and initiatives, the main driving force of which is their employees. For companies that really invest in the social sphere, attracting employees to volunteering is an extremely logical and correct stage in the implementation of this policy. Such involvement enables employees not only to see, but also to understand what their company is really doing for the country, region or society as a whole [5].

The volunteering has nothing to connect with the financial situation of the organization; it is associated with the personal qualities of the people and employees working in it. The probability of successful implementation of these programs and obtaining a positive economic and social effect is extremely high when various social programs are based on the initiatives of existing employees. Unfortunately, in Kazakhstani practice, few banking organizations realize that attracting employees to volunteering is fundamental to their corporate culture and reputation [6.7]. The conditions of an unstable economy in Kazakhstan have exacerbated the sense of human responsibility; the joint work of employees on socially significant projects allows building business and favorable relations in the organization. Moreover, the development of volunteering is not only a manifestation of the company’s social responsibility, but also an important element of its personnel work.

Finally, it is necessary to single out another global trend in the development of corporate social responsibility, the formation of which is associated with the functioning and presence of the Kazakh banking sector in an unstable and unstable economy. This trend lies in the understanding by an increasing number of banking organizations of the need for a systematic strategic approach to social responsibility. The image aspect of corporate social responsibility, which has always prevailed in Kazakhstani business, is slowly and gradually being replaced by the strategic nature of social responsibility. Its undoubted advantages are clarity of obligations to stakeholders and their relationship with the long-term strategy of the bank, are gradually finding greater understanding and dissemination in the practice of Kazakhstani banking organizations [8].

Embedding social responsibility in the bank’s development strategy suggests that social spending in the context of social responsibility programs should be viewed by the bank not as costs, but as long-term

investments with significant social effect. The return on such social investments, first of all, is expressed in the form of strengthening confidence, creating a positive image in the eyes of the public, as well as stimulating positive changes in society, which is the main and main prerequisite for increasing the economic efficiency of the bank [9.10]. Bringing the bank's strategy in line with the concept of corporate social responsibility, defining areas of social investment and developing programs for each of them are a factor in improving the quality of corporate governance and ensuring sustainable development of the country's banking business as a whole.

Conclusion. The trends described above determine and establish the nature and principles of the implementation of the socially oriented investment policy of commercial banks in a modern market economy. Moreover, these trends allow commercial banks, which have not yet implemented and do not use this type of investment policy, to determine the most rational and correct strategy for the implementation of corporate social responsibility standards in the current financial activities of the organization. The existing and identified trends allow us to make a well-founded conclusion about the large-scale and consistent development of socially-directed investments in the modern banking sector, about the recognition by the majority of commercial banks of the social component of the organization's financial activities as one of the most important, fundamental and priority tasks facing any banking organization.

REFERENCES

1. Belal A. and Momin M. (2019), "Corporate social reporting in emerging economies: a review and future direction", *Accounting in Emerging Economies*, Vol. 9, pp. 119-143.
2. Bichta C. (2013), "Corporate socially responsible industry (CSR) practices in the context of Greek", *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, Vol. 10 No. 1, pp. 12-24.
3. Bird R., Hall A., Moment'e F. and Reggiani F. (2007), "What corporate social responsibility activities are valued by the market?", *Journal of Business Ethics*, Vol. 76 No. 2, pp. 189-206.
4. Branco M.C. and Rodrigues L.L. (2007), "Positioning stakeholder theory within the debate on corporate social responsibility", *Electronic Journal of Business Ethics and Organisation Studies EJBO*, Vol. 12 No. 1, pp. 5-15.
5. Bromley D.B. (2001), "Relationships between personal and corporate reputation", *European Journal of Marketing*, Vol. 35 Nos 3/4, pp. 316-334.
6. Carroll A.B. (1979), "A three-dimensional conceptual model of corporate performance", *Academy of Management Review*, Vol. 4 No. 4, pp. 497-505.
7. Carroll A.B. (1991), "The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders", *Business Horizons*, Vol. 34 No. 4, pp. 39-48.
8. Carroll A.B. (1998), "The four faces of corporate citizenship", *Business and Society Review*, Vol. 100-101 No. 1, pp. 1-7.
9. Carroll A.B. (2000), "Ethical challenges for business in the new millennium: corporate social responsibility and models of management morality", *Business Ethics Quarterly*, Vol. 10 No. 1, pp. 33-42.
10. Visser W. (2005), "Corporate citizenship in South Africa: a review of progress since democracy", *Journal of Corporate Citizenship*, Vol. 2005 No. 18, Summer, pp. 29-38.

Nazarova K.,
Master of Pedagogical Sciences,
Teacher of the Ablai Khan KazUIR and WL,
Almaty, Kazakhstan
e-mail: nazar.kamila@mail.ru

CHARACTERISTICS OF INTERNATIONAL BUSINESS AND INSTITUTIONS FOR ITS DEVELOPMENT IN MODERN ECONOMY

Abstract: this article describes modern international business as an innovative entrepreneurial activity associated with the use of domestic and foreign capital in various forms and the benefits of increased business activity. The core institution aimed at developing the innovative nature of modern international business is the Institute of Innovative Entrepreneurship and Venture Business.

Keywords: international business, international business entities, international business development, institutions.

Назарова К.,
Магистр Педагогических Наук,
Преподаватель КазУМОиМЯ
им. Абылай хана, Алматы, Казахстан
электронная почта: nazar.kamila@mail.ru

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕЖДУНАРОДНОГО БИЗНЕСА И ИНСТИТУТЫ ЕГО РАЗВИТИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

Аннотация: Современный международный бизнес – это инновационная предпринимательская деятельность, связанная с использованием отечественного и иностранного капитала в различных формах и преимуществах возросшей деловой активности. Базовым институтом, направленным на развитие инновационной природы современного международного бизнеса, является Институт инновационного предпринимательства и венчурного бизнеса.

Ключевые слова: международный бизнес, международные хозяйствующие субъекты, международные институты развития бизнеса.

International business involves the constant development of business relations between business partners from more than one country. At the same time, in the conditions of an information and innovation economy, there may be no crossing of national borders with material (material) benefits created by partners. In recent years, in trade and economic relations of all countries included in the orbit of the global economy, there has been an unprecedented intensification of international business relations, which is expressed in high rates of growth in trade turnover, expansion of investment cooperation, further intensification of interregional and cross-border ties, and a noticeable increase in the interest of business circles in mutual cooperation and cooperation. Currently, in international business, a fundamental role is played by the exchange of activities in the form of exchange of services (information, technological, intellectual). This is due to the fact that revolutionary technical and technological changes include the entire cycle of production, transportation and sales of products, which must be competitive, and therefore innovative. In this regard, the leading role should be played by institutions for the development of international business, which function in all areas of business interaction (technical and technological, organizational and institutional, credit and financial, etc.). However, the core institution aimed at developing the innovative nature of modern international business is the Institute of Innovative Entrepreneurship and Venture Business.

Despite the unconditional relevance, the problems of international business development institutions in the form of innovative entrepreneurship and venture business are poorly developed, especially in relation to new regional associations with the participation of Russia (Eurasian Economic Union, Shanghai Cooperation Organization, BRICS). International economists E.F. made a certain contribution to the study

of the international level of activity of innovators and representatives of venture capital. Avdokushin, D.I. Barkan, R. Griffin, A.A. Dynkin, M.V. Zharikov, A.I. Maisel, M. Pастey, S.E. Pivovarova, L.S. Tarasevich. At the same time, many issues of the organization and features of the functioning of institutions for the development of international business, in particular, innovative entrepreneurship and venture business, remain the subject of debate and have not been sufficiently studied. In an innovative economy, business development institutions are, first of all, institutions that were born and formed within the framework of the national innovation system. However, the functioning of international innovation business, the introduction of innovations in organizations with foreign capital, has its own specifics compared to business operations within the country. When analyzing their functioning, it is necessary to take into account differences in legal, cultural, and ethical standards of doing business in different countries, the existence of different currencies in calculations, as well as the availability of natural and labor resources, and the development of the economies of partner countries. An important condition for the success of international business, regardless of the institutions of its development, is the high professional competence of managers, which presupposes fluency in foreign languages, extensive knowledge of economics, law, politics, and culture of business partner countries. The developing processes of globalization are increasingly uniting the conduct of business within the country and abroad. According to the UN, in the 100 largest Western transnational corporations, foreign workers make up more than 60% of the total workforce of these corporations. These 100 companies employ more than 17 million foreign employees (2013) [1]. International business historically and logically arises as a result of the development and deepening of the international division of labor and the formation of the world market. International business can be defined as the business interaction of economic entities of different forms of ownership (or their divisions) located in different countries, the main goal of which is to make a profit from the benefits and advantages of international business operations. Modern international business is, first of all, innovative entrepreneurial activity associated with the use of domestic and foreign capital in various forms and the benefits of increased business activity. The target orientation of entrepreneurial activity at the international level is to obtain economic benefits in the form of profit and increase market share in the international economic sphere. International business includes any cross-border business transactions carried out by economic entities in two or more countries.

Such business relationships can occur at the level of both private and public organizations. When private companies participate in international business, business transactions are usually carried out with the aim of making a profit. The activities of companies that are state-owned or created within the framework of a public-private partnership are not always profit-oriented, since the interests of national states are not limited to purely economic interests. State interests in ensuring security (economic, environmental, social, political, spiritual, etc.) are also important here. Business development institutions can be viewed as social capital, which can change through depreciation and new investment and innovation. The essence of international business institutions should be considered in terms of their analysis as a phenomenon and process characteristic of international economic relations. As a phenomenon of international economic relations, international business is a form of interaction between all subjects of international economic activity aimed at obtaining benefits from international, in particular, cross-border cooperation. As a process, international business is a manifestation of a specific type of interaction between the main economic entities (household, firm, state), which is characterized by a certain structure, technology, conditions and rules of conduct, as well as the consequences and results that are achieved in the process of this type of interaction. The subjects of the Institute of International Business are its real participants who are in the process of interaction, who are characterized by national characteristics, internal motives, interests, goals and the ability to implement them in certain areas of international economic activity. The subjects of international business, which can be considered as a specific institution, include:

- individuals (citizens of national states, foreign citizens and stateless persons who have civil capacity and legal capacity);
- legal entities (registered in a national or foreign state and have a permanent location in their territories);
- international commercial and non-profit associations of individuals, legal entities, individuals and legal entities;
- structural units of economic entities of foreign states (subsidiaries, branches, branches, representative

offices);

The driver of international business development is transnational corporations, whose competitive interaction raises business development to a new level through the use of new technologies[2].

International business has significant features compared to national business. To the main features of international business:

1) Making a profit in international business is achieved by taking advantage of the benefits of going beyond national borders to conduct business operations cost-effectively;

2) Entrepreneurs strive to use additional economic benefits arising from the resource characteristics of foreign markets, capacity, legal characteristics of foreign countries, regulated by appropriate forms of interstate interaction;

3) International business is a multinational business, represented by large transnational companies (TNCs), small and medium-sized businesses, for which R&D, production and distribution are areas that cover the entire globe and cover dozens of countries and hundreds of markets;

4) As a result of internationalization, a global business service becomes maximally accessible for any business, i.e., absolutely independent of nationality and focused only on the economic efficiency of a package of various services: from scientific to financial and from transport to the selection of international teams, which allows today maximize business opportunities;

5) The global nature of modern international business is its most important feature: it covers the global system of information business exchange, the global financial market, the global structure of technological innovation as a result of advancement from the national level to the level of internationalization;

6) in contrast to domestic competition, international business can feel the support of its state in the fight against competitors in many hidden forms. The most important feature of international business is its economic, legislative and political field of competition, as well as the sociocultural background, which significantly distinguishes the international sphere of its functioning from the domestic markets of countries. At the same time, modern institutions for the development of international business should be distinguished from international business institutions - these are institutions of innovative entrepreneurship and venture business, which occupy a dual position: - on the one hand, they are part of the national innovation system; - on the other hand, they form a new level of the innovation system, which is not limited to national boundaries, but operates at the international level. Historically, this new level of development of the international innovation system was preceded by institutions of international scientific and technical cooperation and cooperation. The most developed and effective forms of scientific and technical cooperation at the level of companies and the state include:

- research centers for conducting joint research and development work (R&D);
- implementation centers for the use of the latest scientific and technical ideas, heuristic design of new equipment, technical and economic calculations, marketing research;
- temporary teams of laboratories, bureaus for testing joint experiments in the field of improving existing equipment and technology in order to improve its technical and economic indicators;
- joint creative projects, research, testing of foreign experience;
- development of joint scientific and technical policy in certain areas of science and technology development;
- organization of training and retraining of qualified research personnel.

Currently, international business is becoming a comprehensive and pervasive phenomenon of modern civilization. Despite the fact that there are many examples of international business in which the partners are, on the one hand, a private company and, on the other, a government agency of another country, it is still more typical to consider either inter-company transactions, or intra-company transactions - if different divisions firms are located in different extremes and these divisions interact with each other (typical in this case are the so-called multinational corporations).

REFERENCES:

1. World Investment Report. United Nations Conference on Trade and Development. 2014. [Electronic resource]. Access mode: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf
2. Platonova E.D., Stasyuk D.A. On competitive strategies of foreign TNCs on the Russian

market[Text]/ E.D. Platonova, D.A. Stasyuk//Modern competition. 2007, No. 3.P.97-107.

3. Platonova E.D. Modern theory and practice of accumulation (transformational aspect) / Ed. Doctor of Economics, prof. E.V. Yufereva – М.:АПКіPPRO Publishing House, 2006. - 371 p.

4. Website of the organization “Overseas Private Investment Corporation (Overseas)

5. Private Investment Corporation”. Access mode: <http://www.opic.gov>

УДК 339.31

Майданевич Ю.П.,
д.э.н., доцент
Севастопольский
государственный университет
Россия, г. Севастополь,
maidanevich@rambler.ru

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ БЮДЖЕТНЫМИ ИНВЕСТИЦИЯМИ В РЕГИОНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РЕШЕНИЯ

Аннотация. В статье раскрываются основные проблемы государственного управления бюджетными инвестициями в Республике Крым. Приведены основные проблемы государственного управления бюджетными инвестициями в регионе, отмечается необходимость повышения эффективности использования бюджетных инвестиций. Определены направления совершенствования государственного управления бюджетными инвестициями в регионе.

Ключевые слова: бюджетными инвестиции, государственное управление, регион, эффективность, федеральная программа, региональная программа.

Maydanevich Yu.P.,
Doctor of Economics,
Associate Professor,
Sevastopol State University
Russia, Sevastopol,
maidanevich@rambler.ru

STATE MANAGEMENT OF BUDGET INVESTMENTS IN THE REGION: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Abstract: The article reveals the main problems of state management of budget investments in the Republic of Crimea. The main problems of state management of budget investments in the region are presented, the need to increase the efficiency of using budget investments is noted. The directions of improving the state management of budget investments in the region are determined.

Keywords: budget investments, public administration, region, efficiency, federal program, regional program.

Майданевич Ю.П.,
э.ғ.д., доцент
Севастополь
мемлекеттік университеті
Ресей, Севастополь қ.,
maidanevich@rambler.ru

Өңірдегі бюджеттік инвестицияларды мемлекеттік басқару: мәселелері мен шешу жолдары

Андаптама: Мақалада Қырым Республикасындағы Бюджеттік инвестицияларды мемлекеттік

басқарудың негізгі мәселелері ашылады. Өңірдегі Бюджеттік инвестицияларды мемлекеттік басқарудың негізгі мәселелері келтірілген, Бюджеттік инвестицияларды пайдалану тиімділігін арттыру қажеттілігі атап өтілді. Өңірдегі Бюджеттік инвестицияларды мемлекеттік басқаруды жетілдіру бағыттары айқындалды.

Кілт сөздер: бюджеттік инвестициялар, мемлекеттік басқару, аймақ, тиімділік, федералды бағдарлама, аймақтық бағдар

Обеспечение развития государства в целом и отдельных его территорий требует инвестиционных вложений. Инвестиционные вложения могут поступать как от предпринимательских структур (непосредственных инвесторов), так и из государственного бюджета.

Инвестирование предпринимательскими структурами осуществляется, главным образом, с целью получения прибыли, поэтому в проектах с низким уровнем доходности бизнес-структуры не участвуют. Но, с целью решения социальных вопросов и развития отдельных территорий, которые, по мнению бизнес-структур, могут быть не перспективами, инвестиционные вложения осуществляются из государственного бюджета. Именно бюджетные инвестиции оказывают прямое воздействие на воспроизводственные процессы, обеспечивая воссоздание собственного капитала и, привлекая бизнес-структуры к совместной реализации проектов. Государство посредством бюджетных инвестиций оказывает прямое влияние на развитие национальной экономики, решение социальных вопросов и определяет перспективы дальнейшего развития территорий и государства в целом.

Для обеспечения эффективности использования бюджетных инвестиций необходимо построение системы государственного управления ими.

Бюджетное инвестирование в Республику Крым осуществляется по нескольким направлениям:

- на реализацию федеральной адресной инвестиционной программы (ФАИП);
- на реализацию региональной адресной инвестиционной программы (РАИП);
- на реализацию Государственной программы «Социально-экономическое развитие Республики Крым и города Севастополя» (до 31.12.2021 г. реализовывалась Федеральная целевая программы «Социально-экономическое развитие Республики Крым и города Севастополя до 2025 года»)

Отметим, что бюджетное финансирование в Республике Крым осуществляется в соответствии с действующим законодательством РФ [2, 3].

Существующая сегодня в Республике Крым система управления бюджетными инвестициями имеет некоторые недостатки [4], среди которых можно выделить:

- низкие темпы строительства и ввода в эксплуатацию объектов РАИП и государственной программы;
- неисполненные бюджетные ассигнования на реализацию ФАИП и РАИП;
- факты сокращения финансирования объектов строительства в конце года, отодвигание сроков окончания работ с 2020 года на 2021–2023 года и исключение объектов из ФАИП, свидетельствующие о системных недостатках планирования и использования капитальных вложений.
- недофинансирование инвестиционных проектов по ряду государственных программ, что срывает выполнение обязательств, принятых государством;
- большая часть выполнения федеральной адресной инвестиционной программы 2022 г. составляет непрограммная часть (расходы, включенные в государственные оборонные заказы);
- несоблюдение сроков реализации государственной программы;
- отсутствие ориентации на результат у исполнителей мероприятий, больше ориентированы на достижение отдельных показателей;
- отсутствие наказуемости за нарушение сроков реализации мероприятий, что повышает уровень безответственности как у муниципальных, государственных служащих, так и исполнителей проекта;
- низкий уровень ответственности подрядчиков, что приводит к появлению недостроенных объектов.

Считаем, что совершенствование государственного управления бюджетными инвестициями в Республике Крым должно обеспечить повышение эффективности их использования. Поэтому

совершенствование необходимо осуществлять в следующих направлениях:

- совершенствование действующего законодательства в сфере регулирования бюджетных инвестиций;
- создание центра управления бюджетными инвестициями в регионе;
- разработка и утверждение показателей оценки эффективности использования бюджетных инвестиций;
- развитие государственно-частного партнёрства в сфере бюджетного инвестирования.

Для обеспечения целевого использования бюджетных инвестиций на уровне региона необходимо определить направление государственной инвестиционной политики, где указать цели, методы, ресурсы и результаты инвестиционной деятельности. При определении направлений инвестиционной политики необходимо учитывать взаимосвязи участников инвестиционной деятельности, и в соответствии с этим проводить реализацию инвестиционной стратегии Республики Крым. Определить меры государственной поддержки участников бюджетного инвестирования.

Реализация единой концепции инвестиционной стратегии будет способствовать привлечению коммерческих участников в реализации государственных проектов с бюджетным инвестированием и развитию государственно-частного партнерства.

На уровне Советами Министров Республики Крым необходимо разработать нормативно-правовые документы, регламентирующие порядок использования бюджетных инвестиций в регионе. Но, прижизненные нормативные акты не должны противоречить действующему федеральному законодательству.

В частности, отдельное внимание должно быть уделено вопросам организации порядка, положений или распределений по предоставлению субсидий участникам бюджетного инвестиционного процесса, проведению отборов и конкурсов, проектно-изыскательских работ, а также оформлению контрактов и проектно-сметной документации, что позволит снизить сроки на подготовку документов и своевременно приступить к реализации проекта.

Так же на законодательном уровне необходимо установить меры административной ответственности за несвоевременную подготовку документации, ненадлежащее исполнение подрядчиком и муниципальным образованием (другими участниками проекта) своих обязательств, за затягивание сроков реализации проектов и за не достижение запланированных результатов по итогам реализации. Уделить внимание причинам расторжения контрактов с порядными организациями, что позволит снизить количество недостроенных объектов.

Так же, считаем необходимым разработать и утвердить на законодательном уровне региона порядок оценки эффективности реализации бюджетных инвестиций и повышения контроля за деятельностью ответственных исполнителей и подрядных организаций за исполнением мероприятий.

Считаем, что предложенные мероприятия обеспечат совершенствование государственного управления бюджетными инвестициями и будут способствовать повышению эффективности их использования в перспективе.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Федеральная целевая программа «Социально-экономическое развитие Республики Крым и г. Севастополя до 2025 года» – [Электронный ресурс] – URL: <https://fcp.economy.gov.ru/cgi-bin/cis/fcp.cgi/Fcp/ViewFcp/View/2017/429> (дата обращения: 30.10.2023).
2. Федерального закона от 29.11.2018 № 459-ФЗ «О федеральном бюджете на 2019 год и на плановый период 2020 и 2021 годов» https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_312362/ (дата обращения: 30.10.2023).
3. Федеральный закон «Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений» от 25.02.1999 N 39-ФЗ (последняя редакция) – [Электронный ресурс] – URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_22142/ (дата обращения: 30.10.2023).
4. Правительство Республики Крым: Официальный сайт – [Электронный ресурс] – URL: <https://rk.gov.ru/> (дата обращения: 06.05.2023).

УДК 336.2

Рык Д.

Экономический факультет
университет «Туран», Алматы
e-mail: 22230696@turana-edu.kz

Маркелова М.А.

Экономический факультет
университет «Туран», Алматы
e-mail: m.markelova@turana-edu.kz

ПЕНСИОННАЯ СИСТЕМА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ОТ ПРОШЛОГО К НАСТОЯЩЕМУ

Аннотация: В данной статье рассмотрены актуальное состояние пенсионного фонда Республики Казахстан, исходя из проблем, образовавшихся после развала СССР. За годы независимости, в период трудных социально-общественных, экономических и политических факторов была сформирована пенсионная система Казахстана, которая постоянно развивается и модернизируется.

Ключевые слова: пенсионный фонд, пенсия, пенсионные взносы, Республика Казахстан, демография, ВВП страны.

Ryk D.

Faculty of Economics
Turan University, Almaty
e-mail: 22230696@turana-edu.kz

Markelova M.A.

Faculty of Economics
Turan University, Almaty
e-mail: m.markelova@turana-edu.kz

PENSION SYSTEM OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: FROM THE PAST TO THE PRESENT

Abstract: This article discusses the current state of the Pension fund of the Republic of Kazakhstan, based on the problems formed after the collapse of the USSR. During the years of independence, during a period of difficult socio-social, economic and political factors, the pension system of Kazakhstan was formed, which is constantly developing and modernizing

Keywords: pension fund, pension, pension contributions, Republic of Kazakhstan, demography, GDP of the country.

Рык Д.

Экономика факультеті
«Тұран» университеті, Алматы
e-mail: 22230696@turana-edu.kz

Маркелова М.А.

Экономика факультеті
«Тұран» университеті, Алматы
e-mail: m.markelova@turana-edu.kz

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЗЕЙНЕТАҚЫ ЖҮЙЕСІ: ӨТКЕННЕН БҮГІНГЕ ДЕЙІН

Аннотация: Бұл мақалада КСРО ыдырағаннан кейін туындаған проблемаларға сүйене отырып, Қазақстан Республикасы Зейнетақы қорының өзекті жағдайы қарастырылған. Тәуелсіздік

жылдарында, қиын әлеуметтік-қоғамдық, экономикалық және саяси факторлар кезеңінде Қазақстанның зейнетақы жүйесі қалыптасты, ол үнемі дамып, жаңғыртылып отырады.

Түйінді сөздер: зейнетақы қоры, зейнетақы, зейнетақы жарналары, Қазақстан Республикасы, демография, елдің ЖІӨ.

После распада СССР Республика Казахстан одна из первых провела реформу пенсионного обеспечения на постсоветском пространстве. В отличие от действующей на тот момент на территории республики пенсионной реформы, которая по сути, была унаследована от СССР, новая предполагала накопительную систему взамен сложившемуся принципу солидарности поколения. Она подразумевала, что работающие население республики за свой счет “содержит” старшее поколение. Реформа системы пенсионного фонда состоялась 1 января 1998 года.

Ожидаемо, после развала огромного государства, у бывших стран-участниц начнутся серьезные экономические трудности, требующие незамедлительного решения. К таким проблемам, что коснулись Республики Казахстан, можно отнести: повсеместная безработица, банкротство крупных предприятий, дефицит продуктов питания. Все это отразилось на демографических показателях Казахстана: коэффициент рождаемости резко упал. В то время как людей преклонного возраста становилось все больше. Все это серьезно затронуло систему пенсионного благосостояния республики. На Рис 1. мы можем наблюдать как изменилась численность населения Республики Казахстан с 1991 года по 2021 год.

Рис. 1. Социально-демографические показатели Республики Казахстан за период 1991–2021 гг. [2]

Рисунок 1. Социально-демографические показатели РК за период 1991-2021 гг. [1]

Сегодня пенсионная система Республики Казахстан представляет собой многоуровневую систему, состоящую из нескольких уровней. Первый уровень - “солидарный”, именно этот уровень поддерживается государством, то есть его обеспечение происходит за счет ресурсов государственной казны. Данные выплаты начисляются всем участникам пенсионной системы. Размер получаемых средств зависит от следующих составляющих: стаж и время участия. Особенностью данного уровня является тот факт, что выплаты начисляются только тем, кто принимал участие в прежней солидарной пенсионной системе.

Следующий уровень пенсионной системы состоит из взносов, которые можно разделить на три вида: обязательные, профессиональные и добровольные пенсионные взносы. Каждый работодатель на территории Республики Казахстан обязан отчислять в фонд 10% от дохода сотрудника [2]. Такие же отчисления необходимо совершать самозанятым или индивидуальным предпринимателям. Следующий вид пенсионных отчислений - профессиональные, которые производятся, если условия труда носят вредный характер и составляют. Список вредных условий при организации рабочего процесса закреплены в Трудовом Кодексе Республики Казахстан. Завершают список отчислений те, которые сотрудник делает сам, то есть добровольные взносы, сумма которых составляет также 5% от заработка сотрудника.

Согласно ст. 5 данного закона [2] в стране действует система государственной гарантии

сохранности обязательных видов пенсионных взносов в размере фактически внесенных на индивидуальный пенсионный счет сумм с учетом уровня инфляции на момент достижения пенсионного возраста и иных прав, предусмотренных законом.

Таким образом, когда сотрудник достигает пенсионного возраста государство рассчитывает количество выплат не только из накопленных средств, но и согласно действующему уровню инфляции в Республике. Если накопленный инвестиционный доход будет ниже уровня инфляции, государство обязано выплатить это расхождение бенефициару одновременно. Средства для оплаты разницы берутся из государственного бюджета. Зачастую возникает ситуация, когда государство не обязано доплачивать пенсионерам, в ситуации если доход человека равен показателю инфляции в стране, или является выше этого показателя [3].

Интересен тот факт, что динамика доходности пенсионного капитала, начиная с 2014 года по 2020 год, никогда не была отрицательной (**Таблица 1**).

*Динамика доходности пенсионных активов и инфляции
(на начало года)*

Показатель	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Пенсионные накопления, трлн. тг	3,75	4,52	5,83	6,68	7,78	9,3	10,8	12,9
Доходность, %	2,2	6,31	15,65	7,95	7,92	11,27	6,57	10,92
Инфляция, %	4,8	7,4	13,6	8,5	7,1	5,3	5,4	7,5

Из таблицы видно, что накопленная доходность пенсионных активов с момента передачи управления пенсионными накоплениями в ЕНПФ (2014 г.) до конца 2020 г. составила 78%, в то время как накопленная инфляция за этот же промежуток времени составил 64%, составив реальную доходность пенсионных активов на уровне 14% [4].

Таблица 2

Показатели	2020 ж./г.	01.01.2021 -30.09.2021
Уровень доходности пенсионных активов (%)	10.92	8.89
Инфляция (%)	7.5	6.2

В соответствии с пунктом 1 статьи 5 Закона Республики Казахстан «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан» государство гарантирует получателям сохранность обязательных пенсионных взносов, обязательных профессиональных пенсионных взносов в ЕНПФ в размере фактически внесенных взносов с учетом уровня инфляции на момент приобретения получателем права на пенсионные выплаты. Выплата разницы между суммой фактически внесенных взносов с учетом уровня инфляции и суммой пенсионных накоплений, сформированных в ЕНПФ, осуществляется в порядке и сроки, установленные постановлением Правительства Республики Казахстан от 10.04.2014г. № 341.

Таблица 3

Показатели	2022	01.01.2023-31.08.2023
Уровень доходности пенсионных активов (%)	6.55	6.67
Инфляция (%)	20.30	6.60

В соответствии с пунктом 1 статьи 217 Социального кодекса Республики Казахстан государство гарантирует получателям пенсионных выплат сохранность ОПВ в ЕНПФ в размере

фактически внесенных ОПВ с учетом уровня инфляции в порядке, определенном Социальным кодексом Республики Казахстан и иными нормативными правовыми актами Республики Казахстан. Выплата разницы между суммой фактически внесенных ОПВ с учетом уровня инфляции и суммой пенсионных накоплений, сформированных за счет ОПВ в ЕНПФ, осуществляется в порядке и сроки, установленные постановлением Правительства Республики Казахстан от 30.06.2023г. № 522.

В соответствии: с Социальным кодексом Республики Казахстан величина комиссионного вознаграждения ЕНПФ на 2023 год установлена в размере 0,008% в месяц от пенсионных активов, но не более величины, определяемой как произведение 0,04-кратного МРП, установленного законом о республиканском бюджете и действующего на 1 января соответствующего финансового года, и количества ИПС вкладчиков (получателей) с пенсионными накоплениями по учету ОПВ, открытых в ЕНПФ по состоянию на 1 число соответствующего календарного месяца; с постановлением Правления Национального Банка Республики Казахстан от 21.11.2022 г. №101 величина комиссионного вознаграждения Национального Банка Республики Казахстан на 2023 год установлена в размере 1,5% от инвестиционного дохода.

На данный момент одной из основной проблемой пенсионного фонда Республики Казахстан является низкий коэффициент замещения на уровне 12,4% [5]. Другая заявленная проблема - это низкий уровень дохода населения и плохой охват. Согласно многим экспертам, сегодня около трети ВВП Республики Казахстан находится в теневом секторе. Именно этот фактор, по мнению специалистов, имеет сильное отражение на состояние пенсионной системы сейчас.

Опубликованы пороги минимальной достаточности пенсионных накоплений на 2023 год в Едином накопительном пенсионном фонде (ЕНПФ). Порог минимальной достаточности пенсионных накоплений - это минимум, который должен остаться на счете для обеспечения пенсионных выплат не ниже минимальной пенсии. ПМД на 2023 год составляют от 3 до 10 миллионов тенге в зависимости от возраста. Изменения в порогах объясняются ежегодной индексацией социальных показателей, таких как минимальная заработная плата, пенсия и прожиточный минимум. На 2023 год предусмотрены изменения в минимальной заработной плате, минимальной пенсии и прожиточном минимуме.

Таким образом, если подытожить все выше сказанное, можно прийти к заключению о том, что пенсионная система Республики Казахстан нуждается в немедленной модернизации за счет увеличения программ, направленных на поддержание пенсионного фонда. Но, вместе с этим, не стоит забывать про долю теневой экономики Республики, которую необходимо перевести в легальную. Но, все эти меры возможно лишь с помощью правильной и незамедлительной финансовой политики руководства Республики Казахстан.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аубакиров Я.А. Экономическая теория в условиях рыночных преобразований: учеб. пособие. – Алматы: Казахстан, 2003. – 162 с.
2. Закон «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан». – URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31408637
3. Петти В. Политическая арифметика // Экономические и статистические работы. – М., 1990. – 17 с.
4. Официальный сайт Единого накопительного пенсионного фонда Казахстана. – URL: <https://www.enpf.kz/>
5. Курманов Н.А. Уровень пенсионного обеспечения в Республике Казахстан: состояние и перспективы // Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Серия Экономическая. – 2011. – № 1.

УДК 327:339 (510+575)

Туменбаева З.

Магистрант, «7M03114 - Аймақтану»

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ

Алматы, Қазақстан

e-mail: tumenbaevaziyada7@gmail.com

ҚХР ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ МЕМЛЕКЕТТЕРІ АРАСЫНДАҒЫ САУДА- ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ

Түйін: Бұл мақалада Қытай Халық Республикасы мен Орталық Азия мемлекеттерінің ынтымақтастығы қарастырылады. Екі тарап арасындағы ынтымақтастықты дамыту сауда-экономикалық қарым-қатынастар үшін жаңа мүмкіндіктер ашады.

Тірек сөздер: Қытай Халық Республикасы, Орталық Азия, «Бір белдеу – Бір жол», «Жібек Жолы», инвестиция.

Tumenbayeva Z.

Graduate student

«7M03112 - Regional studies»

KazNU named after Al-Farabi

Almaty, Kazakhstan

e-mail: tumenbaevaziyada7@gmail.com

SITUATION OF TRADE-ECONOMIC RELATIONS BETWEEN THE PRC AND CENTRAL ASIA STATES

Abstract: This article examines the cooperation between the People's Republic of China and the states of Central Asia. Development of cooperation between the two sides opens up new opportunities for trade and economic relations.

Keywords: People's Republic of China, Central Asia, «One Belt - One Road», «Silk Road», investment.

Орталық Азия аймағы мемлекеттерінің дамуы КСРО мемлекеттерінің ыдырауы нәтижесінде пайда болған жаңа орталықтандырылған мемлекеттердің бірі. Қазіргі уақытта Орталық Азия аймағы – қауіпсіздік тұрғысынан алғанда дүниежүзінің ең маңызды да күрделі аймақтарының бірі. Еуропаны Қытаймен, Ресейді Ислам әлемімен байланыстыратын Орталық Азия аймағы геостратегиялық орналасуы жағынан бірнеше ірі аймақтардың қауіпсіздік жүйелерінің түйіскен нүктесінде орналасқан. Орталық Азия мемлекеттерінің дамуында Қытай, АҚШ, Еуропалық Одақ, Ресей мемлекеттері сияқты мемлекеттердің үлесі жоғары болды деп сеніммен айтуға болады. Ұлы Жібек жолы Еуразиядағы ең көне жаһандық сауда жолдарының бірі болды. Ұлы Жібек жолын трансевразиялық Магистраль ретінде қалыптастырып Бір жол- Бір белдеу бағдарламасының іске асуына себепкер болды десек болады.

Қытай және Орталық Азия мемлекеттерінің сауда -экономикалық қарым -қатынастары Ұлы Жібек жолы бойындағы «Бір жол-Бір белдеу» процесінің барлық қатысушыларына Еуразия кеңістігінің кешенді сауда-экономикалық ынтымақтастығына және өңірде ұзақ мерзімді тұрақтылықты орнатуға ықпал ете алады. ОА-ның барлық мемлекеттері Қытаймен стратегиялық әріптестік деңгейіне шыққан қатынастарды нығайтуға; Қытай инвестициялық капиталын ұлттық экономикаларды; көлік коммуникацияларын дамытуға; өзара тиімді сауданы қамтамасыз етуге; ақша айналымы саласын нығайтуға, сондай-ақ аймақ халықтарының мәдени-гуманитарлық жақындасуына мүмкіндік алды.

2019 жылы «Белдеу және жол» серпіні бойынша Қытай мен Орталық Азия елдері «саясат коммуникациясы, нысандардың қосылуы, кедергісіз сауда, валюта айналымы және адамдар арасындағы байланыстар» төңірегінде белсенді түрде жоспарлау мен түйістіруді жүзеге асырды, ауқымды жобалық ынтымақтастық және екіжақты экономикалық және сауда ынтымақтастығының тұрақты өсуіне көмектесті, айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізді.

2019 жылдың сәуір айында Бейжіңде өткен «Бір белдеу, бір жол» халықаралық ынтымақтастық жөніндегі екінші форумында Қытай мен Орталық Азияның кейбір елдері екіжақты және көпжақты ынтымақтастық туралы бірқатар құжаттарға қол қойды. Оның ішінде Қытай үкіметі мен Қазақстан үкіметі «Қытай-Қазақстанның өндірістік қуаттары мен инвестициялық ынтымақтастығы жоспарына», «Қытай-Еуропа теміржол экспресс бірлескен жұмыс тобының жұмыс тәртібі ережелеріне» және басқа да ынтымақтастық құжаттарына, Қытай банкі және сақтандыруды реттеу комиссиясы мен Қазақстанның «Нұр-Сұлтан» Қаржы қызметтері агенттігі Өзара түсіністік туралы меморандумға, Қытайдың Бас кеден басқармасы мен Қазақстанның Қаржы министрлігі «Аккредиттелген операторларды» өзара тану және ынтымақтастық туралы тиісті құжаттарға, Мемлекеттік салық басқармасы мен ҚР Қаржы министрлігінің Ұлттық кірістер комитеті «Бір белдеу және жол» салық жинау және басқару бойынша ынтымақтастық тетіктері бойынша өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойды. Қытай мен Қазақстан сондай-ақ Инвестицияларды өзара ынталандыру және қорғау туралы келісімді қайта қарау рәсімдерін бастады және Қытай-Қазақстан инвестициялық ынтымақтастығын ілгерілету үшін маңызды құқықтық кепілдік беретін келіссөздердің алты раунды аяқталды. Сонымен қатар, Қытай Тәжікстан, Қырғызстан және басқа елдердің тиісті мекемелерімен «Белдеу және жол» энергетикалық серіктестігін орнатты. Қытайдың Ғылым және технология министрлігі мен Өзбекстанның Ғылым және технология агенттігі Бірлескен ғылыми орталық пен бірлескен зертхана құру туралы ынтымақтастық құжатына қол қойды. ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің Үкімет басшылары (премьер-министрлері) кеңесінің 18-ші отырысы барысында ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің үкімет басшылары «ШЫҰ-ға мүше мемлекеттердің көпжақты экономикалық және сауда ынтымақтастығы жоспарына» қол қойды [1]. Аталған құжаттар Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы экономикалық және сауда ынтымақтастығын одан әрі нығайтты және ынтымақтастықтың құқықтық негізі ретінде қалыптастыруға мүмкіндік алды.

Сонымен қатар, екіжақты инвестициялық ынтымақтастықты кеңейту мақсатында Қытай үкіметі, Қырғызстан үкіметі және Өзбекстан үкіметі тиісінше екіжақты инвестициялық ынтымақтастық бойынша жұмыс топтарын құрды. 2019 жылдың сәуір айында Қытай-Қырғызстан үкіметаралық экономикалық және сауда ынтымақтастығы комитетінің Қытай Шыңжаң-Қырғызстан жұмыс тобының оныншы отырысы, Қытай-Тәжікстан үкіметаралық экономикалық және сауда ынтымақтастығы комитетінің Қытай Шыңжаң-Тәжікстан кіші комитетінің бесінші отырысы өтті [2, 86 б.]. Отырыстар барысында ауыл шаруашылығы, көлік, порттық кедендік ресімдеу, медициналық қызмет көрсету, білім беру, мәдениет, туризм және басқа да ынтымақтастық салаларында жан-жақты талқылаулар жүргізіліп, прагматикалық ынтымақтастықты жүзеге асыру бойынша бірқатар консенсусқа қол жеткізілді.

«Белдеу және жол» бірлескен құрылысы Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы тауар саудасының дамуына жаңа серпін берді. Қытай кеденінің статистикасына сәйкес, 2019 жылы Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы сауданың өсу қарқыны 8%-дан жоғары болды, бұл Қытайдың осы кезеңдегі сыртқы сауда дамуының жалпы өсу қарқынынан айтарлықтай асып түсті. Қытай мен Орталық Азияның бес мемлекеті арасындағы жалпы сауда көлемі 46,34 миллиард АҚШ долларына жетіп, 2018 жылмен салыстырғанда 11,1%-ға өсті [3, 112 б.]. Ал 2022 жылы Қытайдың Орталық Азия елдерімен сауда айналымы 70,2 млрд. АҚШ долларына жетті. Қытаймен сауда бойынша Орталық Азия елдерінің ішінде көшбасшы Қазақстан болды, оған сауда айналымының 31,1 млрд АҚШ доллары тиесілі болды [4].

Қытайдың Орталық Азия елдеріне экспорты негізінен механикалық және электротехникалық өнімдер мен тоқыма және тігін тауарлары, ал импорты негізінен энергетикалық және минералдық ресурстарды қамтиды. Соңғы жылдары тығыз екіжақты сауда алмасу арқылы ауыл шаруашылығы өнімдері екіжақты сауданың жаңа өсу нүктесіне айналды.

Қытай Өзбекстанның жеміс-көкөніс экспортының бесінші нарығына айналды. Өзбекстаннан Қытайға шие, маш, қызыл бұрыш, қауын, бал экспорты одан әрі кеңейе түсті (1-кесте) [4]. Ал Қазақстаннан бидай мен күнбағыс майы, Қырғызстан мен Тәжікстаннан шие, Түркіменстаннан балмұздақ бірте-бірте еніп, екі жақты сауда құрылымын жақсартып қана қоймай, екі жақтың халқына экономикалық және сауда-саттық алмасудан пайда әкелді.

Кесте 1 - Қытай мен Орталық Азияның бес елі арасындағы жаппай импорттық және экспорттық тауарлардың құрылымы

Мемлекет	Қытай экспорты
Қазақстан	Киім, тооқыма және тігін бұйымдары, механикалық және электротехникалық бұйымдар
Қырғызстан	Тоқыма, механикалық және электротехникалық бұйымдар, былғары бұйымдары
Тәжікстан	Тоқыма, механикалық және электротехникалық бұйымдар, Минералдар, алюминий өнімдері, мақта, былғары және т.б.
Түрікменстан	Механикалық және электротехникалық бұйымдар, тоқыма және тігін бұйымдары, Химиялық өнімдер және т.б.
Өзбекстан	Механикалық және электротехникалық бұйымдар, тұрмыстық техника, пластмасса бұйымдары
Ескерту: [4] дереккөзі негізінде автормен құрастырылған	

2020 жылдың қаңтарынан бастап 50 қазақстандық компания Alibaba электрондық коммерция платформасына «алтын жеткізушілер» ретінде, ал eBay және Etsy платформаларына 6 компания кірді. Осылайша электрондық коммерция екі ел арасындағы сауданың жаңа өсу нүктесіне айналды. Бұл демонстрациялық әсер Орталық Азияның басқа елдеріне де таралып, Қытай мен Орталық Азия елдері арасындағы трансшекаралық электрондық коммерцияның кеңірек даму кеңістігін қамтамасыз етті [5, 156 б.].

«Бір Белдеу-Бір жол» халықаралық ынтымақтастығы арқасында Қытай Орталық Азия елдеріне инвестициясын арттырып, бірқатар ірі инфрақұрылымдық және өндірістік қуат кооперация жобаларын жүзеге асыруға ықпал етіп, оң нәтижелерге қол жеткізді.

Қытай статистикасы бойынша 2018 жылдың соңындағы жағдай бойынша Қытайдың Орталық Азияның бес еліне қаржылай емес тікелей инвестициясы 14,78 миллиард АҚШ долларын құрады Қазақстан мен Өзбекстан Қытайдың Орталық Азиядағы негізгі инвестициялық мақсатты елдері болып табылады, инвестиция көлемі 7,34 миллиард АҚШ доллары және Өзбекстан тиісінше 3,69 млрд доллар. Ал 2020 жылы Қытайдың аймаққа инвестициясы 40 млрд. АҚШ долларын құрады. Қытай Қырғызстан мен Тәжікстандағы ең үлкен инвестиция көзіне, Өзбекстандағы екінші инвестиция көзіне, Қазақстанға төртінші инвестиция көзіне айналды.

Инвестицияланған кәсіпорындар саны бойынша 2018 жылдың мамыр айындағы жағдай бойынша Қазақстанда тіркелген қытайлық кәсіпорындардың жалпы саны 3084-ті құрап, Қазақстандағы шетелдік инвестицияланған кәсіпорындардың саны бойынша үшінші орында тұр. 2020 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша Өзбекстанда 1652 қытайлық компания бар, бұл Ресейден кейін екінші орында. Аймақтағы қытайлық кәсіпорындардың саны 2021 жылдың соңында 7700-ді құрады [6].

Осылайша, Қытай мен Орталық Азия арасындағы сауда-экономикалық ынтымақтастықтың даму үрдістерін талдай отырып, ол біртіндеп, бірақ тұрақты түрде кеңеюде деген қорытынды жасауға болады. Осы мақсатта өңірмен көпжақты ынтымақтастықтың ортақ институттарын құру жөніндегі Қытайдың қызметі жандандырылуда. Қытай негізінен Орталық Азия елдерін үш тұжырымдама аясында түсінеді: геосаяси, геоэкономикалық және геостратегиялық.

Біріншіден, Орталық Азия елдері бұрынғы Кеңес Одағының бөлігі болғандықтан, аймақ ТМД-ның ажырамас бөлігі болып саналады.

Екіншіден, патшалық Ресейдің империялық отаршылдық билік негізінде Орталық Азия елдерімен терең тарихи байланыстары бар екенін ескере отырып, Ресей Федерациясы Орталық Азия

нысанындағы біртұтас тарихи және географиялық аймақ болып саналады.

Үшіншіден, ол бірыңғай орталықта шоғырланған экономикалық мүдделері бар ірі экономикалық аймақ (Еуразиялық экономикалық одақ) болып саналады. Осыған байланысты Қытай Еуразиялық экономикалық одақтың болашағы жарқын немесе, кем дегенде, оның жарқын болашағына мүдделі деп санайды.

Төртіншіден, ол еуропалық өркениет пен азиялық (Шығыс) құндылықтар кездесетін бірегей рухани кеңістік ретінде танылған. Сондықтан біз Қытайдың Орталық Азияға қатысты саясаты біржақты тәртіппен қабылданбайтынына сенімдіміз.

ӘДЕБИЕТ

1. Журсунова М., Хасенова А.К. Актуальные вопросы приграничного сотрудничества Республики Казахстан и Китайской Народной Республики//Сборник материалов с конференции «Вклад молодых исследователей в индустриально-инновационное развитие Казахстана», 2010. – Қолжетімділік режимі URL:<https://articlekz.com/article/6639> 21.10.2018. - (қаралған күні: 24.10.2023).

2. Мадиев Д.А., Чжао Цюаньшэн. Қытайдың Батысты игеру стратегиясы аясындағы Шыңжаңның әлеуметтік-экономикалық дамуы//ҚазҰУ Хабаршысы.Шығыстану сериясы. –Алматы, №1 (88), 2019. - 84-93 бб.

3. Кукеева Ф.Т., Дюсебаев Д.К., Ордабаев А.К., Утегенова М.А. Теоретические аспекты китайской инициативы «Пояс и путь». Қарағанды университетінің хабаршысы. «Тарих. Философия» сериясы. № 2(98)/2020.

4. Как Китай обгоняет Россию в торговле в Центральной Азии. Инфографика. – Қолжетімділік режимі URL: <https://www.rbc.ru/economics/28/05/2023/646e43449a794715028aa655>. - (қаралған күні: 26.10.2023).

5. Алшимбаева Д.У., Мырзахметова А.М., Еримпашева А.Т. Трансграничные связи сопредельных государств в контексте развития приграничных территорий: теоретический аспект (на примере Казахстана и Китая)//Экономика: Стратегия и практика. -2020. -№1(15). – С.153-164.

6. Экономическое сотрудничество между Центральной Азией и Китаем. – Қолжетімділік режимі URL: <https://www.eurasian-research.org/publication/economic-cooperation-between-central-asia-and-china/?lang=ru>. - (қаралған күні: 27.10.2023).

УДК 502.3:341.33(5)

Токмеилова М.,

Магистрант, «6М030200 – Международное право», КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан
e-mail: tokmeilova7@gmail.com

Ким Со Джун,

(PhD in Law / Yonsei University),
руководитель ОП «Право»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ КАК МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ ИНСТРУМЕНТ В РЕШЕНИИ ГЛОБАЛЬНЫХ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ

Аннотация: В последние десятилетия мы наблюдаем все более нарастающее осознание необходимости сохранения окружающей среды и устойчивого развития планеты. Глобальные экологические проблемы, такие как климатические изменения, убыль биоразнообразия, загрязнение воздуха и водных ресурсов, требуют принятия немедленных и эффективных мер, и международное право играет ключевую роль в решении этих проблем, поскольку нормативной основой для разработки и внедрения принципов, регулирующих использование и охрану природных ресурсов, а также обеспечивает обязательное соблюдение целей устойчивого развития.

Ключевые слова: глобальные проблемы современности/ защита окружающей среды/ международное право/ международное сообщество/ международное сотрудничество/ решение экологических проблем/ устойчивое развитие/ экологическое равновесие/ экология/ экономические регуляции

Tokmeilova M.,

Master's student

«6M030200 – International Law»

Kazakh University of International Relations
and World Languages named after Abylai Khan
Almaty, Kazakhstan

e-mail: tokmeilova7@gmail.com

Kim Seo Joon,

(PhD in Law / Yonsei University),

Asst. Prof., Head of Education Program in
Kazakh University of International Relations
and World Languages named after Abylai Khan

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS AN INTERNATIONAL LEGAL INSTRUMENT ON THE ENVIRONMENT

Abstract: In recent decades, we have seen an increasing awareness of the need to preserve the environment and sustainable development of the planet. Global environmental problems, such as climate change, loss of biodiversity, air and water pollution, require immediate and effective measures.

International law plays a key role in solving these problems. It serves as a regulatory framework for the development and application of rules and principles governing the use and protection of natural resources, as well as ensures mandatory compliance with the Sustainable Development Goals.

Keywords: conservation of resources/ ecological balance/ ecology/ economic regulations/ environmental protection/ global problems/ international cooperation/ international law/ maintenance of sustainable development/ solving environmental problems/ sustainable development

На современном этапе взаимодействия общества и природы, основой, базой для разрешения почти всех накопившихся экологических проблем является экономика, ее экологизация и эффективное функционирование в целом. В настоящее время политика тесно связана с вопросами охраны природы, образуя единую политэкологическую дисциплину, уделяющую внимание экологической безопасности. Международное сотрудничество в области природоохраны регулируется международным экологическим правом, которое опирается на все общепризнанные принципы и нормы, разработанные на Стокгольмской конференции ООН по окружающей среде в 1972 году [13], Всемирной хартии природы, принятой Генеральной Ассамблеей в 1982 году [10], и конференции в Рио-де-Жанейро в 1992 году [9], посвященной вопросам окружающей среды и устойчивого развития.

В условиях растущей угрозы экологических проблем, концепция устойчивого развития становится все более актуальной, поскольку человек не может существовать в окружающей среде, которая неспособна поддерживать его жизнь и здоровье. Сама же концепция устойчивого развития обсуждается на международном уровне вот уже более 40 лет, когда в конце XX века государства, корпорации и люди столкнулись с такими системными кризисами как экологические проблемы, глобальное изменение климата, социальное и гендерное неравенство и много другое.

Решение глобальных и национальных экологических проблем является одной из целей устойчивого развития, поскольку оно не представляется возможным без правовой поддержки и согласованной международной структуры экологической безопасности. Соответственно, международно-правовые инструменты в области решения экологических проблем должны быть основаны не только на основе концепции взаимной экологической ответственности государств с целью сохранить благоприятную окружающую среду для будущих поколений, но и на международном праве в сфере устойчивого развития (international law on sustainable development).

Программа ООН по окружающей среде положила начало обсуждению глобальных

экологических проблем еще в 1972 году, когда международная общественная организация (аналитический центр), созданная итальянским промышленником Аурелио Печчеи «Римский клуб» (The Club of Rome) представила свой первый отчет «Пределы роста» (The Limits to Growth) [3]. Термин <sustainable development>, довольно противоречивый в переводе на русский язык - «устойчивое развитие» и термины «устойчивость», «устойчивый» которые по сей день широко используются в международных соглашениях были утверждены Всемирной комиссией по окружающей среде и развитию (WCED), известной по имени председателя Гру Харлем Брундтланд в 1983 году, а сама концепция устойчивого развития была изложена в 1987 году, в пунктах 27–308 доклада «Наше общее будущее» («Доклад Брундтланд») [2].

С того самого времени проблемы устойчивого развития в источниках международного права обсуждались не одним поколением правоведов и ученых, которые подчеркивали необходимость прогрессивного развития международного права, являющегося основополагающим инструментом в процессе перехода к устойчивому развитию как на национальном, так и на глобальном уровне. Разумеется, наиболее важная роль в процессе перехода на устойчивое развитие отведена национальному праву, а международное право, в свою очередь, способствует подобному переходу на национальном уровне, например, посредством разработки нормативно-правовой базы и различных институтов, а также исполнения обязательств по универсальным международным многосторонним и двусторонним соглашениям. [1].

Однако, устойчивое развитие может существовать только в том случае, если законодательство строго регулирует охранные меры и принципы сбережения ресурсов и защиты окружающей среды. Законодательство помогает обеспечить поддержание экологического равновесия, а также решение экологических кризисов и задач по защите окружающей среды. В 2015 году на саммите ООН были разработаны 17 целей устойчивого развития, а документ с этими целями согласовали лидеры 193 стран. В Казахстане на разных этапах были приняты такие нормативно-правовые акты как Распоряжение Президента Республики Казахстан от 30 апреля 1996 года № 2967 «О концепциях общественной и экологической безопасности Республики Казахстан (утратило силу согласно Указу Президента РК от 3 декабря 2003 года № 1241); Закон Республики Казахстан «Об охране окружающей среды» от 15 июля 1997 года № 161-І (утратил силу согласно Экологическому кодексу РК от 9 января 2007 года № 212-ІІІ); Закон Республики Казахстан «Об особо охраняемых природных территориях» от 7 июля 2006 года № 175-ІІІ; Закон Республики Казахстан «Об экологической экспертизе» от 18 марта 1997 года № 85-І (утратил силу согласно Экологическому кодексу РК от 9 января 2007 года № 212-ІІІ); Закон Республики Казахстан «О радиационной безопасности населения» от 23 апреля 1998 года № 219-І; Закон Республики Казахстан «Об охране атмосферного воздуха» от 11 марта 2002 года № 302-ІІ (утратил силу согласно Экологическому кодексу РК от 9 января 2007 года № 212-ІІІ); Указ Президента Республики Казахстан от 3 декабря 2003 года № 1241 «О Концепции экологической безопасности Республики Казахстан на 2004-2015 годы»; Послание Президента страны народу Казахстана «Казахстан-2030: процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев» (город Астана, 10 октября 1997 года) и другие.

В перечень международных конвенций в области охраны окружающей среды, ратифицированных, подписанных Республикой Казахстан входят, в том числе, такие документы как Конвенция Всемирной метеорологической организации от 11 октября 1947 г.; Конвенция о биологическом разнообразии (Рио-де-Жанейро, июнь 1992 г.); Международная Конвенция о гражданской ответственности за ущерб от загрязнения нефтью (Брюссель, 29 ноября 1969 г.); Конвенция о запрещении военного или любого иного враждебного использования средств воздействия на природную среду; Рамочная конвенция ООН об изменении климата (Рио-де-Жанейро, 11 июня 1992 г.); Конвенция ООН по борьбе с опустыниванием; Монреальский протокол по веществам, разрушающим озоновый слой (Монреаль, 16 сентября 1987 г.); Венская конвенция об охране озонового слоя (Вена, 22 марта 1985 г.); Конвенция об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте (Эспо, Финляндия, 25 февраля 1991 г.); Конвенция о трансграничном загрязнении воздуха на большие расстояния (Женева, 10 ноября 1979 г.); Конвенция о трансграничном воздействии промышленных аварий; Конвенция о доступе к информации, участию общественности в процессе принятия решений и доступе к правосудию по вопросам, касающимся окружающей среды; Конвенция по охране и

использованию трансграничных водотоков и международных озер (Хельсинки, 17 марта 1992 г.); Базельская конвенция о контроле за трансграничной перевозкой опасных отходов и их удалением (Базель, 20-22 марта 1989 г.), Конвенция о водно-болотных угодьях, имеющих международное значение, главным образом, в качестве места обитания водоплавающих птиц (с поправками, внесенными в нее Парижским протоколом от 3 декабря 1982 г. и поправками, внесенными в Режине 28 мая 1987 г.); Рамочная конвенция по защите морской среды Каспийского моря (Тегеран, 4 ноября 2003 г.); Стокгольмская конвенция о стойких органических загрязнителях (Стокгольм, 22 мая 2001 г.); Роттердамская конвенция по применению процедуры предварительного обоснованного согласия в отношении отдельных опасных химических веществ и пестицидов в международной торговле; Картахенский протокол по биобезопасности к Конвенции о биологическом разнообразии; Киотский протокол к Рамочной конвенции Организации Объединенных Наций об изменении климата (Киото, 11 декабря 1997 г.) и многие другие документы.

Принципы вышеуказанных соглашений и международных договоров основаны на экономических регуляциях, таких как планирование землепользования, налоги на загрязнение, субсидии на меры по сбережению ресурсов, сокращение выбросов и так далее. Принципы устойчивого развития в международном праве находят отражение во многих юридических инструментах, направленных на решение экологических проблем, таких как комплексный закон о защите природы или регулирующие принципы при разработке новых зон разработки. Международное право устойчивого развития содержит обязательства для правительств, бизнеса и общественности по сбережению природных ресурсов, защите их экологических функций и повышению экологической осведомленности населения. Однако, как справедливо отмечает Ж. Елюбаев в своей статье «Проблемы правового обеспечения государственной экологической политики в Казахстане» [11], несмотря на наличие экологического кодекса и других нормативно-правовых актов, большинство из них либо неэффективны, либо противоречат международно-правовым актам.

На современной повестке дня вопросы устойчивого развития ставятся в приоритет перед национальными правительствами. Чтобы создать изменения и гарантировать благополучие общества, необходимо разработать национальные стратегии с активным участием общественности, включая при этом неправительственные организации. Так или иначе, национальные правительства несут ответственность за подобные изменения, но только при условии международного сотрудничества между организациями и властями на различных уровнях управления, а также неправительственными группами и объединениями граждан мы можем ожидать глобальные изменения. Принцип 27 Декларации Рио по окружающей среде и развитию 1992 года подчеркивает необходимость эффективных международно-правовых инструментов, а положения касательно обеспечения экологических прав человека и участия общественности в принятии экологически значимых решений отражены в Принципах 1 и 10 данной Декларации. В процессе своего развития концепция устойчивого развития в сфере глобальных экологических проблем нашла свое отражение в таких международных документах как Конвенции европейской экономической комиссии ООН об оценке воздействия на окружающую среду в трансграничном контексте 1991 г. (The Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context), Декларация министров по вопросам окружающей среды региона Европейской Экономической Комиссии Организации Объединенных Наций (Declaration by the Ministers of Environment of the Region of the United Nations Economic Commission for Europe (UN/ECE) 1995 г. и многих других.

Сложившуюся до настоящего времени, в современном международном праве систему норм и принципов, обеспечивающих переход к устойчивому развитию, многие ученые и правоведы рассматривают как инструменты международного права, поскольку сама концепция устойчивого развития трансформировалась в концепцию международного права. [8] Концепция устойчивого развития, как инструмент для решения глобальных экологических проблем отражена как в международной и национальной юриспруденции, так и в договорном праве (legally binding international instruments) [6], о чем упоминается в преамбуле Делийской декларации о принципах международного права, относящихся к устойчивому развитию от 2 апреля 2002 г. (ILA New Delhi Declaration of Principles of International Law Relating to Sustainable Development) [4].

Само прогрессивное развитие международного права неизбежно породило набор

международно-правовых инструментов, к которому можно причислить такую отрасль права, как международное экологическое право, которое входит в состав международного права устойчивого развития (international sustainable development law) [5], которое, в свою очередь, помимо всего прочего, включает в себя такой элемент как решения международных судебных органов (Международный Суд ООН, Орган по разрешению споров ВТО, Европейский суд по правам человека, международный арбитражный суд) и национальных судов [7].

Несмотря на то, что нормы и принципы других отраслей международного права, относящиеся к международному праву устойчивого развития, в той или иной степени, обращенные к защите окружающей среды, рациональному природопользованию, обеспечению экологической безопасности и соблюдению экологических прав человека и отражены в международном экологическом праве, универсальным международно-правовым инструментом устойчивого развития для решения глобальных экологических проблем все еще остаются рию-де-жанейрские конвенции и Повестка на XXI век (Agenda 21) [12] - международный документ, принятый на международной конференции по окружающей среде и развитию в 1992 году в Рио-де-Жанейро.

Устанавливая такие принципы международного экологического права как принцип должной осмотрительности (Принцип 2), принцип предосторожности (Принцип 15) и принцип «загрязнитель платит» (Принцип 16), Декларация Рио отражает важнейшие векторы прогрессивного развития международного права, а Повестка на XXI век является одним из наиболее важных инструментов прогрессивного развития международного права как основы глобального перехода к устойчивому развитию (например, глава 39 «Международные правовые документы и механизмы», раздела IV «Средства осуществления») затрагивает такие вопросы как повышение эффективности международного права (п. 3(b)), согласование международного экологического и международного торгового права (п. 3(d)), выявление и предотвращение существующих или возможных коллизий между соглашениями или документами в сфере охраны окружающей среды и в социально-экономической сфере (п. 3(h)) и прочее.

В решении экологических проблем национальные стратегии должны придерживаться международных норм, а правительства сотрудничать в создании рамок для эффективного применения международных законов в рамках устойчивого развития. Международные организации играют важную роль в содействии устойчивому развитию в различных регионах мира, поэтому на ближайшее десятилетие актуальными остаются такие направления развития международного права в области экологии как

- продолжение работы по реализации целей устойчивого развития, в том числе по улучшению качества воды и воздуха, защите биоразнообразия, устойчивому использованию природных ресурсов и других;
- создание новых международных соглашений, направленных на защиту экосистем и биоразнообразия, включая разработку специальных механизмов для управления и охраны мировых океанов;
- усиление роли гражданского общества в сфере экологии и развитие правовых механизмов, способствующих широкому привлечению граждан к участию в экологических процессах и принятии экологически важных решений.

Правовые инструменты, в виде договоров, соглашений и решений судов, способны создать необходимую нормативную основу и принципы для охраны окружающей среды, однако для успешного решения возникших проблем требуется сотрудничество, инновации и обеспечение эффективного соблюдения правил международного права. Только тогда мы сможем достичь устойчивого развития и сохранить нашу планету для будущих поколений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Agenda XXI // Report UNs Conference on Environment and Development. Vol. 1. Resolutions Adopted by the Conference. Rio de Janeiro, 3–14 June 1992. p. 469 // A/CONF.51/26/Rev.1 (Vol. 1)
2. Brundtland, G. H. (1987). Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. Geneva, UN-Document A/42/427. <http://www.un-documents.net/ocf-ov.htm> (Дата обращения - 15.09.2023 г.)

3. Donella H. Meadows [and others]. (1972). The Limits to Growth; a Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind. New York: Universe Books
4. International Environment Agreement: Politics, Law and Economics. (2002). Vol. 2. p. 211–216
5. Maniruzzaman A. F., Schwabach A., Cockfield A. J., Tarlock A. D. (2010). International Sustainable Development Law (UNESCO Project). Oxford. Vol. 1–3; Marong A. (2010). International Sustainable Development Law: The Economic, Social and Environmental Implications of Oil Production. Lambert Academic Publishing.
6. Tladi D. (2007). Sustainable Development in International Law: An Analysis of Key Environmental Economic Instrument. Pretoria. P. XII–XIII
7. Vellore Citizens Welfare Forum v. Union of India (1996, Supreme Court of India), Bulankulame v. Secretary, Ministry of Industrial Development and Others (the Eppawela Case) (2000, Supreme Court of Sri Lanka), Rajendra Parajuli and Others v. Shree Distillery pr. Ltd. & Others (1996, Supreme Court of Nepal) etc.
8. Voight C. (2009). Sustainable Development as a Principle of International Law: Resolving Conflicts Between Climate Measures and WTO Law. Brill; Schrijver N. (2008). The Evolution of Sustainable Development in International Law: Inception, Meaning and Status. Brill
9. Зыбайло А. И. Формирование концепции устойчивого развития и ее отражение в международном праве (послевоенный период-до Конференции в Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию 1992 года). – 2012
10. Нссукуи С. Э. Организационные основы взаимодействия государств по решению экологических проблем // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения. – 2009. – №. 1. – с. 24-31.
11. Специализированный ежемесячный журнал «ЮРИСТ», февраль №2, 2012
12. Субетто А. И. «Повестка дня на XXI век» - ноосферно-социалистическое преобразование глобальной экономики // Теоретическая экономика. – 2018. – №. 4 (46). – с. 52-60.
13. Хандль Г. Декларация Конференции ООН по проблемам, окружающей человека среды (Стокгольмская декларация) 1972 года и Рио-де-Жанейрская, декларация по окружающей среде и развитию 1992 года // URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dunche/dunche_r.pdf. – 2013. (Дата обращения - 13.10.2023 г.)

УДК 336.2

Клюев Д.А.

Экономический факультет

Университет «Туран», Алматы

E-mail: 22231670@turan-edu.kz

Маркелова М.А.

Экономический факультет

Университет «Туран», Алматы

E-mail: m.markelova@turan-edu.kz

ОБЩИЙ И ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ВНЕШНИЙ ДОЛГ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (за последние 3 года)

Аннотация: В данной статье будет рассмотрена динамика общего и государственного внешнего долга РК в стандартном и чистом представлении за последние 3 года и анализ его движения.

Ключевые слова: общий внешний долг, государственный внешний долг, чистый общий внешний долг, чистый государственный внешний долг, COVID-19, Республика Казахстан.

Klyuyev D.A.

Faculty of Economics

Turan University, Almaty

E-mail: 22231670@turan-edu.kz

Markelova M.A.

Faculty of Economics

Turan University, Almaty

E-mail: m.markelova@turan-edu.kz

TOTAL AND STATE EXTERNAL DEBT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN (for the last 3 years)

Abstract: This article will consider the dynamics of the total and state external debt of the Republic of Kazakhstan in a standard and pure representation over the past 3 years and an analysis of its movement.

Keywords: total external debt, public external debt, net total external debt, net public external debt, COVID-19, Republic of Kazakhstan.

Клюев Д.А.

Экономика факультеті

«Тұран» университеті, Алматы

E-mail: 22231670@turan-edu.kz

Маркелова М.А.

Экономика факультеті

«Тұран» университеті, Алматы

E-mail: m.markelova@turan-edu.kz

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК СЫРТҚЫ БОРЫШЫ (соңғы 3 жыл ішінде)

Аннотация: Бұл мақалада соңғы 3 жылдағы стандартты және таза көріністегі ҚР жалпы және мемлекеттік сыртқы борышының динамикасы және оның қозғалысын талдау қарастырылады.

Түйінді сөздер: жалпы сыртқы борыш, мемлекеттік сыртқы борыш, таза жалпы сыртқы борыш, таза мемлекеттік сыртқы борыш, COVID-19, Қазақстан Республикасы.

Государственный внешний долг является одной из ключевых макроэкономических переменных, которая тщательно анализируется и отслеживается правительствами, международными финансовыми институтами и академическими исследователями. Он представляет собой сумму денежных обязательств, которые государство должно выплатить в будущем, и имеет большое влияние на экономическую стабильность и устойчивость страны.

В данной статье будет рассмотрен и проанализирован общий и государственный внешний долг Республики Казахстан за последние три года (2020-2023), выявлена их динамика, структура и влияние на экономику страны.

Для анализа внешнего долга Республики Казахстан возьмем официальные данные с сайта национального банка РК и выделим основные цифры в две таблицы:

На момент:	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023	01.04.2023
Органы государственного управления:	12 417,6	13 885,0	15 859,3	13 390,1	12 857,6
Центральный банк:	891,1	1 329,4	2 535,8	2 171,8	2 217,9
Банки:	4 818,1	4 837,4	5 493,8	9 674,6	10 624,5
Другие сектора:	41 040,5	41 388,0	44 023,1	42 102,3	42 916,5
Прямые инвестиции: межфирменная задолженность	100 376,8	102 540,2	96 203,9	93 152,8	92 830,7

Внешний долг:	159 544,2	163 980,1	164 115,9	160 491,6	161 447,3
----------------------	------------------	------------------	------------------	------------------	------------------

Таблица 1 - Внешний долг РК: стандартное представление. Млн. долл. США.

На момент:	01.01.2020	01.04.2020	01.07.2020	01.10.2020	01.01.2021	01.04.2021	01.07.2021	01.10.2021	01.01.2022	01.04.2022	01.07.2022	01.10.2022	01.01.2023	01.04.2023		
Показатель:	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)	Внешний долг (1)	Внешние активы в долговых инструментах (2)	Чистый внешний долг (3) = (1)-(2)
Органы государственного управления	-36 114,4	-35 254,0	-32 474,9	-30 371,9	-28 294,2	-25 479,6	-23 201,5	-22 146,9	-21 745,4	-21 667,0	-23 247,0	-25 126,4	-27 258,6	12 857,6	42 099,2	-29 241,6
Центральный банк	-12 957,8	-12 224,7	-14 076,1	-12 669,4	-12 601,6	-11 713,8	-12 337,3	-11 119,3	-8 672,8	-9 669,5	-8 900,7	-10 384,2	-13 710,5	2 217,9	16 465,8	-14 247,9
Банки	-3 009,9	-2 397,3	-1 244,2	-1 812,2	-1 334,4	-1 950,4	-2 060,5	-2 071,8	-2 253,7	-1 235,4	-281,0	-1 710,3	-7,1	10 624,5	11 054,9	-430,4
Другие сектора	9 668,5	6 479,8	8 384,1	10 540,4	11 730,6	10 608,4	10 297,4	9 891,7	8 513,2	4 690,9	7 014,2	3 685,5	3 856,5	42 916,5	40 913,2	2 003,4
Прямые инвестиции: межфирменная задолженность	95 069,4	96 198,4	97 733,7	97 217,1	96 839,5	94 675,9	93 524,2	90 954,5	88 324,2	86 360,6	85 266,7	84 843,3	87 120,6	92 030,7	7 056,3	85 774,4
ИТОГО	52 655,8	52 802,3	58 322,6	62 904,1	66 339,9	66 140,5	66 222,4	65 508,2	64 165,4	58 479,7	59 852,3	51 308,0	50 001,0	161 447,3	117 589,4	43 857,9

Таблица 2 - Чистый внешний долг РК. Млн. долл. США.

Перед тем как приступить к анализу определим различия между общим и государственным внешним долгом:

1. Общий внешний долг включает в себя все долги, которые страна имеет перед иностранными кредиторами, включая как правительственные, так и частные долги, а также долги, взятые корпорациями и банками. Общий внешний долг отражает финансовую ситуацию всей страны.

2. Государственный внешний долг представляет собой долги, которые непосредственно обязано выплачивать государство, а не частные лица или компании. Государственный внешний долг связан с обязательствами правительства перед иностранными кредиторами и чаще всего используется для финансирования бюджетных нужд и государственных проектов.

Опираясь на данные национального банка Республики Казахстан, мы видим, что в предоставленном отчете государственный внешний долг РК по состоянию на 1 января 2020 года являлся 12 миллиардам 417 миллионов долларов США.

В этот момент времени общий внешний долг Республики Казахстан составил 159 миллиардов 544 миллиона долларов США из которых доля государства занимала около 7,8 процента. Основная часть внешнего долга пришлось на категорию “Прямые инвестиции: межфирменная задолженность”, что составила 100 миллиардов 376 миллионов долларов США или доминирующие 62,9 процентов.

В течении 2020 года государство продолжало накапливать свои долговые обязательства и к 1 января 2021 года государственный внешний долг РК составил целых 13 миллиардов 885 миллионов долларов США, увеличившись на 1 миллиард 468 миллионов долларов США, что составило рост примерно равный 11,8 процента в сравнении с началом 2020 года.

К сожалению общий внешний долг Республики Казахстан за 2020 год так же проявил отрицательную тенденцию и увеличился до отметки 163 миллиардов 980 миллионов долларов США, что в перерасчете на проценты является приростом приблизительно равным 2,8 процента или 4 миллиарда 436 миллионов долларов США к началу 2021 года, из которых основная доля пришлось на категорию “Прямые инвестиции: межфирменная задолженность” составив 2 миллиарда 164 миллиона долларов США, равную 2,1 процента.

В 2020 году многие страны, включая Республику Казахстан, столкнулись с серьезными экономическими вызовами, вызванными пандемией COVID-19 и сопутствующими мировыми финансовыми и экономическими последствиями. Увеличение внешнего общего и внешнего государственного долга Казахстана в 2020 году можно объяснить рядом факторов, включая меры по смягчению последствий пандемии, сокращение экономической активности и изменения в мировой конъюнктуре.

1. Пандемия COVID-19 и экономические меры поддержки

Пандемия COVID-19 оказала серьезное воздействие на экономику Республики Казахстан. Чтобы справиться с негативными последствиями пандемии, правительство быстро ввело ряд мер по поддержке экономики, включая финансовую помощь бизнесу и населению. Эти меры требовали

дополнительных финансовых ресурсов и могли быть финансированы за счет увеличения внешнего государственного долга.

2. Снижение мировых цен на энергоносители

Республика Казахстан зависит от добычи и экспорта энергоносителей, таких как нефть и газ. В 2020 году мировые цены на энергоносители снизились из-за сокращения спроса на них в связи с пандемией и ценовой войной на рынке нефти между Россией и Саудовской Аравией. Это привело к снижению доходов от экспорта и ухудшению финансовой ситуации страны, что могло потребовать привлечения дополнительного финансирования через внешний долг.

3. Сокращение экономической активности

Пандемия и связанные с ней ограничительные меры привели к снижению экономической активности в стране. Экономические спады снизили доходы бюджета и увеличили потребность в финансовой поддержке для поддержания стабильности и социальной защиты населения.

Увеличение внешнего общего и внешнего государственного долга Республики Казахстан в 2020 году было вызвано совокупностью факторов, включая пандемию COVID-19, снижение мировых цен на энергоносители, сокращение экономической активности и изменения на мировых финансовых рынках. Эти меры были приняты с целью обеспечения стабильности экономики и социальной поддержки населения в сложных условиях.

В этот год сильно пострадали или вовсе обанкротились множество видов бизнеса в стране, многие люди остались без работы и испытывали финансовые трудности, что непосредственно повлияло на необходимость финансовой поддержки со стороны государства, к чему оно было не готово.

В 2021 году государство так же боролось с влиянием коронавируса увеличив свой внешний государственный долг на покрытие нужд к 1 января 2022 года до 15 миллиардов 859 миллионов долларов США, что составляет рост на 1 миллиард 974 миллиона долларов США или 14,2 процента в сравнении с началом 2021 года.

Общий внешний государственный долг Казахстана к началу 2022 года так же вырос, но относительно предыдущих годов совершенно не значительно, составив сумму в 164 миллиарда 115 миллионов долларов США, что является ростом на 135 миллионов долларов США или 0,8 процента. Это в 3,5 раза меньше, чем за прошлый период времени, что уже является положительным итогом.

Посмотрев на результаты общего внешнего и внешнего государственного долга к началу 2023 года, мы видим положительную динамику и долгожданное сокращение сумм. Сам факт того, что долг не увеличился, а сократился уже говорит нам то, что экономика восстанавливается должным образом и набирает свои обороты.

На момент 1 января 2023 года внешний государственный долг сократился на 2 миллиарда 469 миллионов долларов США или 15,5 процентов составив сумму в 13 миллиардов 390 миллионов долларов США.

А общий внешний долг снизился на 3 миллиарда 624 миллиона США или 2,2 процента составив сумму в 160 миллиардов 491 миллионов долларов США. Мы видим значительное снижение в категориях “Органы государственного управления” и “Прямые инвестиции: межфирменная задолженность”, но в тоже время сверх рост в банковской категории на целых 4 миллиарда 181 миллионов долларов США или 76,1 процентов в сравнении с началом 2022 года.

В общем и целом, произошло сокращение сумм и год выдался результативным. Как эти значения изменятся к началу 2024 года мы скоро уже узнаем, но надеемся на продолжение снижения.

Стоит отметить, что все это время мы рассматривали внешний долг РК в стандартном его представлении. То есть суммы, которые в целом были заняты из внешних источников. Но Казахстан тоже является источником для некоторых других государств имея внешние активы.

Обратив на это внимание складывается совершенно иная картина. Опираясь так же на официальные выделенные данные с национального банка РК по чистому внешнему долгу, мы видим, что у Казахстана в долговых инструментах имеются активы на 117 миллиардов 589 миллионов долларов США. Да, эта сумма не выше общего внешнего долга, но она и не мала. Таким образом чистый внешний долг Республики Казахстан на момент начала 2023 года составил сумму в 50 миллиардов долларов.

Так же из важного в данных показателях мы видим, что на апрель 2023 года у государства имеются внешние активы на 40 миллиардов 99 миллионов долларов США, что значительно выше государственного внешнего долга. Таким образом чистый внешний долг органов государственного управления РК отрицателен и составляет сумму в минус 29 миллиардов 241 миллиона долларов США, что означает, сложив внешние активы и долги государство остается в плюсе. А это в свою очередь очень хороший показатель.

Сокращение общего внешнего и внешнего государственного долга Республики Казахстан - это сложная задача, которая требует комплексного подхода и множества мер. Для этого требуется грамотное планирование, жесткая финансовая дисциплина, экономический рост и многое другое.

Остается верить, что Казахстан справится с данной нагрузкой и сможет обеспечить себе светлое будущее!

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ:

1. Официальный сайт Национального банка РК – URL: <https://www.nationalbank.kz/ru/news/vneshniy-dolg>
2. Размер госдолга Казахстана назвали в Минфине – URL: <https://www.nur.kz/politics/kazakhstan/2020793-razmer-gosdolga-kazahstana-nazvali-v-minfine/>
3. Эксперты о внешнем долге РК: Гораздо интереснее не сколько, а кому мы должны – URL: <https://www.zakon.kz/finansy/6399922-eksperty-o-vneshnem-dolge-rk-gorazdo-interesnee-ne-skolko-a-komu-my-dolzhny.html>
4. Госдолг страны: кому и сколько должен Казахстан – URL: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/gosdolg-stranyi-komu-i-skolko-doljen-kazakhstan-496773/
5. Государственный долг Казахстана: Итоги 2022 – URL: <https://jusan.kz/analytics/opinion/gosudarstvennyy-dolg-kazahstana-itogi-2022>
6. Внешний долг Казахстана растет: кому страна задолжала больше всего – URL: <https://lsm.kz/dolg-vneshnij-kz>
7. Что такое государственный долг и зачем он нужен Казахстану – URL: <https://kz.kursiv.media/2023-04-25/skvr-nai/>

УДК 33(338):338.28

Жанайдарова К.Н.,
Докторант
8D04107 - DBA
АО Казахстанско-Британский
Технический Университет
Алматы, Казахстан
E-mail: zhanaidarova@istc.int

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОГРАМНО- ЦЕЛЕВЫХ ПРОЕКТОВ НА ПРИМЕРЕ МНТЦ

Аннотация. В статье рассматривается сущность программно-целевого метода финансирования научно-технических проектов. Приведена динамика программной деятельности МНТЦ в 2015-2022 гг., а также показаны достоинства программно-целевого финансирования.

Ключевые слова: целевая программа, программно-целевое планирование, научно-технические программы.

Abstract: The article is concerned with the subject of the financing the scientific and technical projects on the basis of the program-targeted method. The implementation of the ISTC program activities in 2015-2022 has provided, in addition the advantages of program-targeted financing have been stated.

Keywords: target program, program budgeting, scientific-technical program.

Программно-целевой метод финансирования является ключевым способом государственного регулирования научно- инновационной сферы. Подобная система доказала свою эффективность, так как позволяет концентрировать имеющиеся средства и способствует привлечению дополнительных ресурсов из иных источников.

Сущность программно-целевого планирования состоит в отборе основных целей социального, экономического и научно-технического развития, разработке взаимоувязанных мероприятий по их достижению в намеченные сроки при сбалансированном обеспечении ресурсами и эффективном развитии управляемого объекта [1,2]. Основным инструментом программно-целевого подхода являются целевые программы. Под целевой комплексной программой понимают увязанный по ресурсам, исполнителям и срокам осуществления комплекс социально-экономических, производственных, научно-технических, организационно-хозяйственных и других заданий и мероприятий, направленных на решение важной экономической проблемы наиболее эффективными способами и в установленные сроки.

Программно- целевые подходы в организации бюджетного процесса подразумевают не только разработку и реализацию соответствующих программ в долгосрочной перспективе, но и организацию эффективного контроля за достижением прогнозируемых результатов. В этом и состоят преимущества программ в качестве инструмента управления расходами. Целям и элементом такого контроля служит система информационно-аналитического сопровождения научно-технических программ, разработанная Международным научно- техническим центром (далее – МНТЦ).

МНТЦ – межправительственная, международная, некоммерческая организация. Создание МНТЦ был первоначально предложено Российской Федерацией, Германией и США, после чего организация расширилась и в настоящее время включает в себя Армению, Грузию, Японию, Казахстан, Кыргызстан, Республику Корея, Норвегию, Таджикистан, США и всех членов Европейского союза. Возможность членства рассматривают и другие страны. Идея создания Международного научно-технического центра (МНТЦ) возникла тридцать лет назад, во времена быстрых технологических, социальных, политических и экономических изменений.

После выхода Беларуси и Российской Федерации из МНТЦ в 2015 году штаб-квартира МНТЦ была перемещена из Москвы в Астану в Казахстан.

МНТЦ разрабатывает, утверждает, финансирует и контролирует виды деятельности, предназначенные для использования в мирных целях, которые осуществляются в государствах, расположенные на территории Сторон. Проекты могут осуществляться в государствах, которые не являются Сторонами, обладающих технологиями, экспертными знаниями и связанными материалами, в тех случаях, когда эти государства обращаются с запросом в письменном виде об осуществлении таких проектов в Совет управляющих, и когда Совет управляющих единогласно одобряет осуществлении таких проектов.

С момента появления и до настоящего времени цель Сторон МНТЦ заключается в том, чтобы гарантировать безопасную разработку перспективных технологий (в том числе тех, которые могут представлять риски) в мирных целях. В дальнейшем достижения, ставшие возможными благодаря совместной работе в рамках МНТЦ, укрепили здоровье, благополучие, свободу и безопасность граждан всех Сторон.

На рисунке 1 представлена программная деятельность МНТЦ за последние семь лет с момента перемещения в Республику Казахстан. [14,15].

Совокупные расходы по проектам с 2015 года по 2022 год составили 62,553 тысяч долларов США (2021 год: 13,977) и отражают фактические расходы, понесенные по текущим и завершенным проектам. (Рисунок 1).

Рисунок 1 - Программная деятельность МНТЦ

Так расходы, понесенные в 2022 и 2021 годах по проектам МНТЦ включали следующие категории затрат:

	2022	2021
Комплексные услуги по оснащению лабораторий	2,675	5,867
Оборудование	1,556	3,074
Гранты ученым	1,993	1,838
Профессиональные услуги	1,094	1,250
Прочие расходы	1,471	1,777
Расходы на командировки	1,158	171
	\$ 9,947	\$ 13,977

Прочие расходы состоят из расходов на обучение, обучающие материалы и банковские расходы.

Решаемые в рамках научно-технических проектов проблемы охватывают почти все области знаний. Четвертая часть всех проектов относится к биотехнологии и естественным наукам (45% от общего числа), третья часть - охране окружающей среде (29%), физике (27%), ядерным реакторам (25%). Незначительную часть проектов осуществляется в области химии (9%), техники и технологии производств (7%). А также имеются проекты в области информации и не применяющего ядерного оружия. (рисунок - 2)

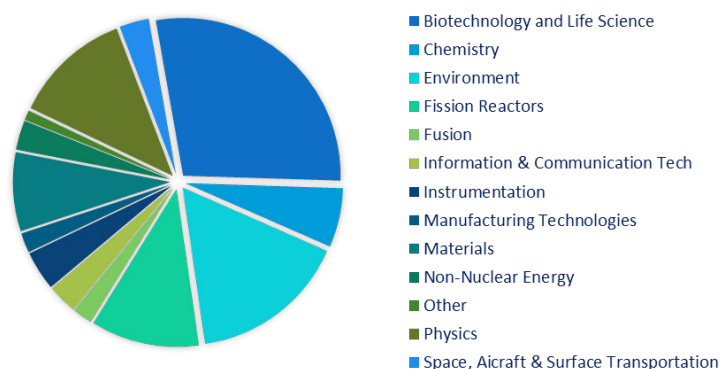

Рисунок 2 - Области знаний реализуемых проектов за 2015-2022 годы

В последние годы в МНТЦ наблюдается тенденция увеличения проектов в рамках программно- целевого финансирования. Так в 2022 году портфель научно-технических проектов состоял из 61 проекта (2021 год: 62), из которых 27 проектов (2021 год: 26) реализовывалось в рамках программно-целевого финансирования. Динамика реализуемых научно- технических проектов в Научно-Техническом Центре за 2018-2022 представлена на рисунке 3.

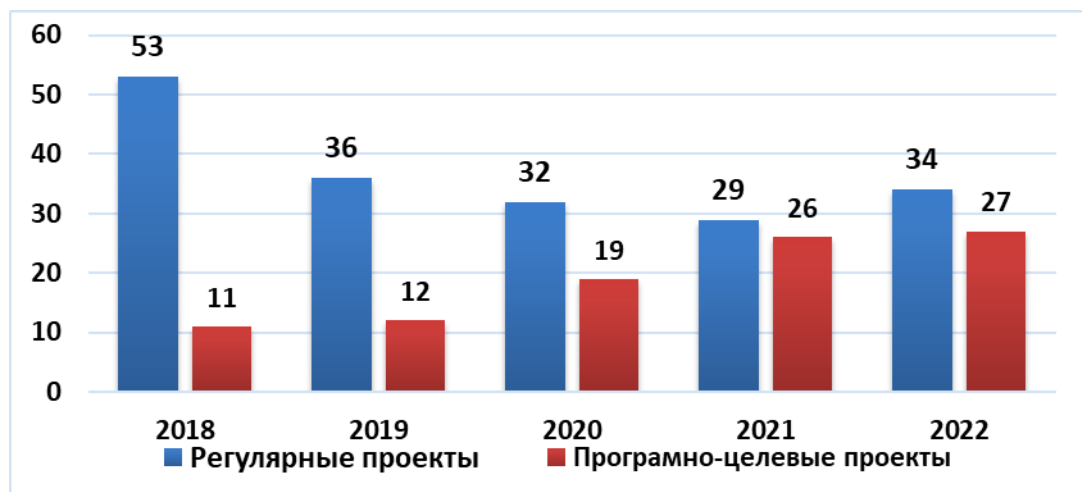

Рисунок 3 - Динамика реализуемых проектов в Научно-Техническом Центре в 2018-2022 гг., количество единиц

Следует отметить что несмотря на не значительное преобладание количества реализуемых научно-технических проектов МНТЦ, затраты проектов, понесенные в рамках программно-целевого финансирования, увеличивается и в последние 2 года составляет 71% - 90%. Что подтверждает финансирование научно-технических проектов МНТЦ в рамках программно-целевого метода.

Рисунок 4 - Динамика затрат научно-технических проектов за 2018-2022 гг. в тысячах долларах США

Ярким примером программно- целевого финансирования является Пандемия корона вирусной инфекции, которая была серьезным испытанием для управления как на национальном, так и на международном уровне.

Признавая трудности, с которыми сталкивались страны, международные организации проявляли солидарность, оказывая поддержку наиболее уязвимым странам в борьбе с пандемией коронавирусной инфекции. С этой целью Государственный департамент США в рамках своей Программы взаимодействия в области биобезопасности и Проекта 53 Центров передового опыта Европейского Союза по снижению химических, биологических, радиологических и ядерных рисков (ЦПО ЕС ХБРЯ) «Укрепление национальной нормативно-правовой базы и проведение специализированного обучения по биобезопасности и биозащите в странах Центральной Азии» выделил финансирование для поддержки государств-членов МНТЦ в реализации ими мер реагирования в ответ на пандемию COVID-19.

Целями данной программы являлись усиление биобезопасности и биозащиты для сотрудников правоохранительных органов, служб экстренного реагирования, службы таможенного контроля и пограничной службы путем проведения обучения основам профилактики и борьбы с инфекцией; усиление биобезопасности и биозащиты для персонала медицинских учреждений и лабораторий путем проведения обучения и семинаров, посвященных санитарному контролю и оценке рисков; улучшение региональной координации и сотрудничества в случае вспышек заболевания посредством проведения международной конференции.

Так в результате данного проекта было обучено 36 мастеров-тренеров, обученных в рамках международных консорциумов (Армения — 2, Грузия — 8, Казахстан — 9, Кыргызстан — 7, Таджикистан — 10), было проведено 54 обучающих семинаров, проведенных мастерами-тренерами в таких странах как (Армения — 13, Грузия — 20, Казахстан — 10, Кыргызстан — 8, Таджикистан — 3); были обучены мастерами-тренерами 1070 человек (Армения — 154, Грузия — 399, Казахстан — 372, Кыргызстан — 110, Таджикистан — 35) и 76 людям была оказана помощь для участия в Международной конференции «Пандемия COVID-19: полученный опыт», проведенной ЦПО ЕС ХБРЯ совместно с Ассоциацией биобезопасности Центральной Азии и Кавказа (BACAC).

Ответные меры МНТЦ на пандемию являются примером того, почему деятельность МНТЦ в рамках программно-целевого финансирования является значимой. Совместная работа в области медицины, эпиднадзора и общественного здравоохранения во время пандемии COVID-19 была более эффективной, поскольку опыт сотрудничества в этих сферах уже хорошо отработан МНТЦ.

Таким образом, МНТЦ устанавливает новые правила и механизмы финансирования для привлечения ученых из большого количества регионов мира, но при этом были разработаны целевые инициативы для реализации собственных ключевых приоритетов. Такие более гибкие и динамичные программы позволили также сократить административные и управленческие расходы.

Таким образом, достоинствами программно-целевого подхода метода финансирования [4]:

- Финансовые средства распределяются не по видам затрат, а по программам или стратегическим целям, тем самым повышается эффективность исполнения бюджетов всех уровней.

- Программы формулируются на основе общих целей и стратегических приоритетов, согласованных с законодательными органами. В итоге выстраивается прозрачная система финансирования, связывая цели и задачи разных уровней.

- Программно-целевой бюджет учитывает отдаленные последствия принимаемых решений, позволяет сравнивать разные способы достижения поставленных целей, производить выбор оптимальных решений с учетом возможности реализации разных сценариев развития. Тем самым использование этого метода повышает обоснованность принимаемых решений и позволяет лучше контролировать их выполнение. [4]

ЛИТЕРАТУРА

1. Программный подход в системе макропланирования/eup.ru/ documents/.../41b0a-1.asp
2. Булаев Н.И. Опыт и перспективы внедрения программно-целевого финансирования на федеральном уровне www.ed.gov.ru/photo/.../9116/
3. Марусова О.А. Зарубежный опыт программно-целевого управления государственными расходами и возможности его адаптации в России //rane-brf.ru/conference/2012/marusova.pdf
4. Кочкаров Р. А. Программно-целевое бюджетирование и государственные целевые программы //i-vimi.ru/editions/for.../article_detail.php

5. Финансовый отчет МНТЦ за 2015-2022 годы //www.istc.int
6. Отчет о доходах и расходах МНТЦ за 2015-2017 годы. //www.istc.int
7. Поддержка государств-членов МНТЦ в Центральной Азии и на Кавказе в связи с Пандемией COVID-19. Годовой отчет МНТЦ за 2022 год. //www.istc.int

УДК 336.2

Коломиец Ю.

Экономический факультет
университет «Туран», Алматы
e-mail: 22232551@turana-edu.kz

Маркелова М.А.

Экономический факультет
университет «Туран», Алматы
e-mail: m.markelova@turana-edu.kz

ФОНД ОБЯЗАТЕЛЬНОГО СОЦИАЛЬНОГО МЕДИЦИНСКОГО СТРАХОВАНИЯ: АНАЛИЗ СИСТЕМЫ

Аннотация: В данной статье рассматривается система обязательного медицинского страхования, как она действует, на какие цели уходят деньги из ОСМС и ВОСМС. Также, оценив опыт зарубежных стран в системе медицинского страхования, была проанализирована казахстанская ОСМС, за счет чего выделены плюсы и минусы данной системы.

Kolomiyets Y.

Faculty of Economics
Turan University, Almaty
e-mail: 22232551@turana-edu.kz

Markelova M.A.

Faculty of Economics
Turan University, Almaty
e-mail: m.markelova@turana-edu.kz

MANDATORY SOCIAL HEALTH INSURANCE FUND: SYSTEM ANALYSIS

Abstract: This article discusses the compulsory health insurance system, how it operates, and for what purposes money from compulsory medical insurance and compulsory medical insurance is spent. Also, having assessed the experience of foreign countries in the health insurance system, Kazakhstan's compulsory medical insurance was analyzed, thereby highlighting the pros and cons of this system.

Коломиец Ю.

Экономика факультеті
«Тұран» университеті, Алматы
e-mail: 22232551@turana-edu.kz

Маркелова М.А.

Экономика факультеті
«Тұран» университеті, Алматы
e-mail: m.markelova@turana-edu.kz

МІНДЕТТІ ӘЛЕУМЕТТІК ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАНДЫРУ ҚОРЫ: ЖҮЙЕЛІК ТАЛДАУ

Аннотация: Бұл мақалада міндетті медициналық сақтандыру жүйесі, оның қалай жұмыс істейтіні, міндетті медициналық сақтандыру мен міндетті медициналық сақтандырудан түскен

акшаның қандай мақсатқа жұмсалатыны қарастырылады. Сондай-ақ, медициналық сақтандыру жүйесіндегі шет мемлекеттердің тәжірибесіне баға бере отырып, қазақстандық міндетті медициналық сақтандыруға талдау жасалды, сол арқылы бұл жүйенің оң және теріс жақтары айқындалды.

Обязательное социальное медицинское страхование было введено чтобы сделать медицинские услуги дешевле, доступнее и качественнее. После распада СССР медицинское страхование в Казахстане потерпело несколько реформ. В 1991 году была введена обязательная медицинская страховка, она предоставляла определенное количество медицинских услуг населению. Далее система медицинского страхования совершенствовалась и терпела изменения.

И с 1 июля 2016 года было выпущено постановление Правительством Республики Казахстан о создании некоммерческого акционерного общества «Фонд социального медицинского страхования», где права владения и пользования государственным пакетом акций остаются за Министерством здравоохранения РК [1]. Систему обязательного медицинского страхования (далее ОСМС) внедрили с 1 января 2020 года и каждый работодатель обязан платить 3% за каждого работника от его заработной платы, для наемного работника взнос составит 2% от его дохода, для индивидуального предпринимателя 4900 тенге (это 5% от 1,4кратного МЗП), для плательщиков Единого Социального платежа составит 40% от 1 МРП для жителей городов республиканского/областного значения это 1380 тенге, а для сельских жителей 40% от 0.5 МРП это 690 тенге [2]. Так как данный платеж введен относительно недавно не все граждане имеют должного представления о деньгах, которые уходят в этот Фонд, некоторые граждане ошибочно полагают, что ОСМС работает как накопительный фонд, вроде Единого накопительного пенсионного фонда, но это не так. Фонд социального медицинского страхования работает по принципу солидарной ответственности государства, работодателей и граждан. Плательщиков системы ОСМС, на сегодняшний день 16,27 миллионов человек, из них 11,4 миллиона человек это 15 уязвимых категорий (дети, инвалиды, многодетные матери, пенсионеры и так далее) за которые платит государство. [1]

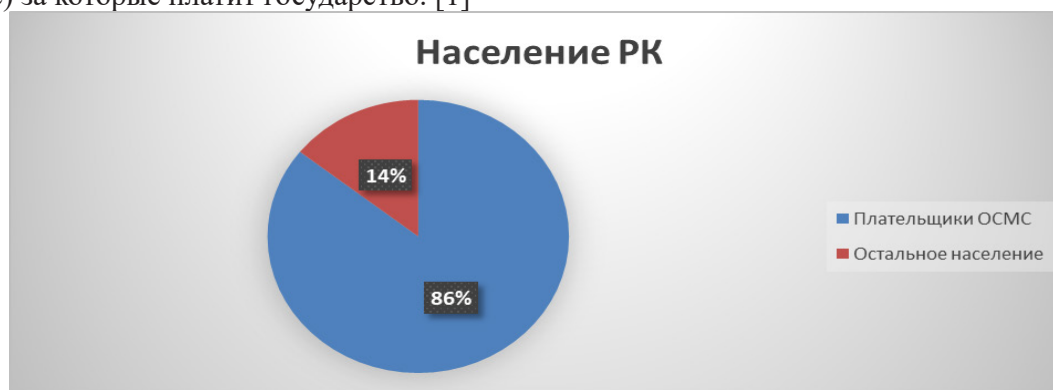

Рисунок 1. Количество плательщиков ОСМС на фоне остального населения [1]

Все деньги, которые поступают на счет Фонда медицинского страхования идут на медицинскую помощь больным и нуждающимся в ней людям, причем в равных размерах, независимо от размера взносов в ОСМС, в этом и заключается принцип солидарной ответственности.

ОСМС предоставляет возможность получение услуг медицинского характера, такие как плановые осмотры, приемы, консультации, диагностика врачей по направления участкового врача, медицинская помощь, обеспечение медицинскими лекарствами при медицинской помощи в стационарных условиях, а также медицинская реабилитация. По мимо ОСМС, есть гарантированный объем бесплатной медицинской помощи (далее ГОБМ), он включает в себя меньший спектр услуг, и чтобы получить данный медицинский пакет необязательно быть плательщиком ОСМС и иметь там взносы, кроме того, этот пакет услуг доступен не только для граждан Республики Казахстан. В ГОБМ входят услуги скорой помощи, первичную помощь в местах инфекционных заболеваний, специализированное лечение и обеспечение лекарствами при болезнях, которые несут опасность для населения и могут нанести вред окружающим.[1]

Конечно же, в ОСМС есть недочеты, медицинская помощь в сельских местностях не всегда доступна в полном размере, это происходит из-за того, что нет нужного оборудования или

достаточно квалифицированных специалистов, сам фонд также признает эту проблему и делает все возможное чтобы с ней бороться. Если сельские больницы не могут предоставить должной помощи, они отправляют больных в районные или городские больницы. Кроме этого, в сельской местности важной проблемой является несвоевременное выявление диагноза у пациента. Если сравнивать медицинское страхование Казахстана и других стран, то можно выявить свои минусы и плюсы у системы ОСМС. Одной из лучших систем здравоохранения считается Тайваньская. Медицинская страховка там покрывает 98% лечения, счета за предоставленные медицинские услуги государственные больницы скидывают напрямую в Управление здравоохранения. Не только частные клиники оснащены высокотехнологичными оборудованием, но и государственные, также они имеют множество аккредитаций и наград за инновационные достижения в лечении различных болезней. Так же одной из лучших медциин из европейских стран являются Нидерланды [4]. Там действует специальная страховка, которую можно разделить на два вида: базовую и расширенную. Все лица проживающие на территории Нидерландов, вне зависимости от их гражданства обязаны иметь базовую страховку. Базовая страховка включает в себя услуги, определенные законом. А расширенная страховка это - дополнительная страховка, которую может оформить нуждающееся лицо. В медицинской компании, предоставляющей страховку, определяются эти дополнительные услуги, чаще всего это медицинские препараты, которые оплачивает страховщик, лечение и дополнительный уход, связанный с каким-либо диагнозом. Особенность данной системы в том, что гражданин может сам выбирать страховую компанию, а не как в Казахстане все средства идут в один фонд. На сегодняшний день основных страховщиков 9 и их услуги достаточно недешевы. Помимо этого, можно выбрать полис, ориентированный на ваши возможные болезни в той или иной страховой компании. Все пункты данной страховки регулируются законодательством каждый год. Ребенок должен быть записан в полис одного из своих родителей до 18 лет, за инвалидов государство платит лишь часть страховки. В Казахстане же за детей, инвалидов, пенсионеров и другие категории граждан медицинскую страховку оплачивает государство – это плюс, так как родителям не нужно платить деньги отдельно за страховку ребенка, либо же переживать о том, что придется доплачивать за отдельные медицинские услуги, в случае непредвиденных болезней или форс-мажорных обстоятельств. За счет того, что медицинская страховка в Нидерландах стоит дороже, чем в Казахстане, средств в сферу здравоохранения выделяется больше, за счет этого Нидерландские клиники оснащены более высокотехнологическим оборудованием и высококвалифицированными специалистами. Кроме того, в Нидерландах предусмотрены штрафы за неуплату медицинской страховки, и если после нескольких штрафов гражданин не застраховался добровольно, то его регистрируют специальные службы, а после удерживают стоимость страховки из его заработной платы. Если рассмотреть пример Российской федерации, то у них также, образован специальный фонд – Федеральный фонд обязательного медицинского страхования [3]. Отчисления в этот фонд поступают от работодателей. Медицинская страховка делится на две программы: базовую (размер помощи и количество предоставляемых услуг ежегодно определяется Правительством), ее может получить любое застрахованное лицо в страховой медицинской организации по месту жительства и территориальная программа – она дает возможность получать более углубленную медицинскую помощь. В Казахстане вместо полиса по месту жительства, нужно прикрепляться к участковой поликлинике и, если в этой поликлинике не могут вам помочь, вам дают направление в другую.

В ОСМС можно выделить как свои плюсы, так и свои минусы, как и в любой другой системе. Из-за небольших размеров отчислений и из-за того, что не все граждане РК имеют отчисления в ОСМС, сфера здравоохранения не получает должного объема финансирования, за счет этого качество медицинских услуг оставляет желать лучшего, а ведь сделать качественнее и доступнее медицинскую помощь это одна из целей Фонда обязательного социального медицинского страхования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Официальный сайт фонда социального медицинского страхования <https://fms.kz/ru/>
2. Взносы на ОСМС – Параграф https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32885829
3. Официальный сайт Федерального Фонда Медицинского страхования России <http://www.ffoms.gov.ru/>

4. Нидерландская медицинская система страхования <https://www.kwf.nl/english/toolkit-for-development-implementation/the-dutch-health-insurance-system#:~:text=Everyone%20who%20lives%20or%20works,this%20through%20premiums%20and%20taxes>

УДК 331:31.12

Туребаева Ж.К.,
кандидат экономических наук
Агабекова Г.Н.,
кандидат экономических наук
Агабекова Ш.Н.,
кандидат экономических наук
Университет «Мирас»
г.Шымкент, Казахстан
turebaevaz@mail.ru

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ДЕФИНИЦИИ АРЕНДНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УЧЕТЕ

Аннотация: В статье рассматриваются концептуальные основы арендных отношений, вопросы конкретизации типов аренды, обобщение в научной литературе взгляды на формирование и развитие арендных отношений.

Ключевые слова: учет, аренда, бизнес-процессы, лизинг, МСФО, налогообложения, конкуренция.

Turebayeva Zh.K.,
Candidate of Economics
Agabekova G.N.,
Candidate of Economics
Agabekova Sh.N.,
Candidate of Economics
Miras University
Shymkent, Kazakhstan
turebaevaz@mail.ru

CONCEPTUAL APPROACH TO THE DEFINITION OF LEASE RELATIONS IN ACCOUNTING

Abstract: The article discusses the conceptual foundations of lease relations, the issues of specifying types of lease, generalization in the scientific literature, views on the formation and development of lease relations.

Keywords: accounting, lease, business processes, leasing, IFRS, taxation, competition.

В современных реалиях в результате прогрессирующего развития научных технологий и новых подходов в управлении бизнес-процессов, возросла конкуренция, как на местных, так и на международных рынках, сложности бизнес среды и различных бизнес-процессов управление коммерческим предприятием существенно меняется, что требует изменений в менеджменте и бухгалтерском учете.

На наш взгляд, необходимость реорганизации учета на новом уровне, должен возникать только тогда, когда реализованная в организации стратегия учитывается при реализации проекта по организации управленческого учета и контроля.

Противоречия в возникновении арендных отношений в первую очередь связаны с тем, что существуют разные взгляды на природу и сущность этих явлений. Чтобы более подробно раскрыть сущность арендных отношений, исследование было проведено в исторической ретроспективе, выделив конкретный тип арендных отношений из их совокупности. Обобщая высказанные в научной

литературе взгляды на формирование и развитие арендных отношений, суть проблемы разделяется на два приоритета: доисторический и эволюционный [1].

В настоящее время очень распространены арендные отношения. Основные средства часто сдаются в аренду. Аренда - это соглашение, которое дает арендодателю право использовать актив для замены платежа или серии платежей в течение согласованного периода. Законодательство в национальном законодательстве регулируется Гражданским кодексом Республики Казахстан (ГК РК). По этому договору аренды арендодатель обязуется платить арендатору за временное владение или пользование недвижимостью.

В аренду могут быть сданы земельные участки и другие обособленные природные объекты, предприятия и другие имущественные комплексы, здания, сооружения, оборудование, транспортные средства и другие предметы, не испорченные и не утратившие физических свойств вовремя использования [2].

В казахстанской практике учет аренды существенно отличается от международного учета, поскольку основное внимание уделяется владению арендованным имуществом, а не прибыльности и возможному риску. Права на собственность - это правомочие отказа в доступе владения, к имуществу, третьих лиц, состоящая из права владеть, использовать и распоряжаться им.

При учете аренды казахстанский бухгалтерский учет должен сначала получить право собственности арендатора на недвижимость после истечения срока аренды.

Аренда, которая не подлежит и не подходит определенным критериям, то есть не соответствует определенным условиям аренд способности, обязуется быть разделенной на финансовую и операционную, аналогично классификации аренды согласно МСФО (IFRS) 17 в соответствии с учетом 8.3 1С, с учетом распределения имущественных рисков и выгод [3].

По нашему мнению, из анализа изученных источников литературы, на ранних этапах развития арендных отношений, аренда это, договоренность сторонами между сдачей имущества в аренду и временным использованием имущества, принадлежащего его собственнику, поскольку в древности хозяйственная практика было просто и понятно. Лишь позже, в связи с экономическим развитием общества и усложнением экономических отношений в процессе имущественного и имущественного развития, возникло инвестиционное направление лизинговых операций, которое впоследствии превратилось в простую аренду, особенность которой теперь называется финансовым лизингом.

Обобщая важные характеристики кредита, инвестиций и лизинга, лизинг вместе со своими особенностями преобразует другой способ развития бизнес-процессов, которая, в свою очередь, определяет лизинг как экономическую категорию, и влияет на организационную деятельность и учет лизинговых операций.

Совместно с любой экономической категорией, лизинг имеет собственные принципы, которые строят модель учетов лизинговой операции в бухгалтерском учете.

По мнению отечественных и зарубежных ученых, концептуальная модель лизинга состоит из трех основных основополагающие принципы (рисунок 1).

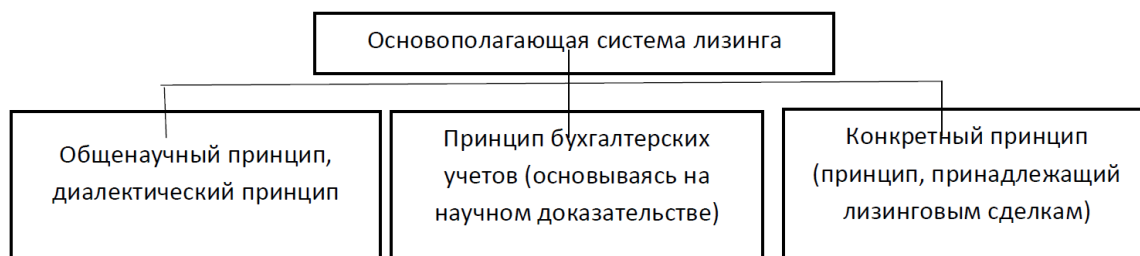

Рисунок 1 - Системы принципа и критериев концептуальной модели учета

Из вышестоящего рисунка можно предположить, что системы лизинга структурированы из таких принципов, как общенаучные и диалектические. Критерии бухгалтерского учета, основано на научном анализе, также конкретные принципы, характеризующие лизинговые сделки. Ниже на таблице 1 проанализируем принципы, чьи интерпретации выявляются из методологического научного подхода

Таблица 1 – Наглядное подтверждение общенаучных фундаментальных принципов характеризующие финансовые отношения

№	Принципы диалекта научного знания	Интерпретации принципов
1	Принципы всеобщих связей	Обладает тенденцию отражаться в отношении предмета лизинговых отношений.
2	Принципы системностей	Лизинговое отношение обладает внутренне направления, взаимодействия лизингодателя распределены.
3	Принципы историзмов	Общеисторический способ свидетельствует о модификация во финансовых взаимоотношениях, присущем предмету аренды
4	Принципы детерминизмов	Аренда в разных степенях многозначительного развития, также совершенно разных странах оповещает об его нормативно-законных основах

При создании концептуальной модели мы выделили четыре элемента: лизинг, лизинговые компании, принципы бухгалтерского учета и налогообложения (Рисунок 2).

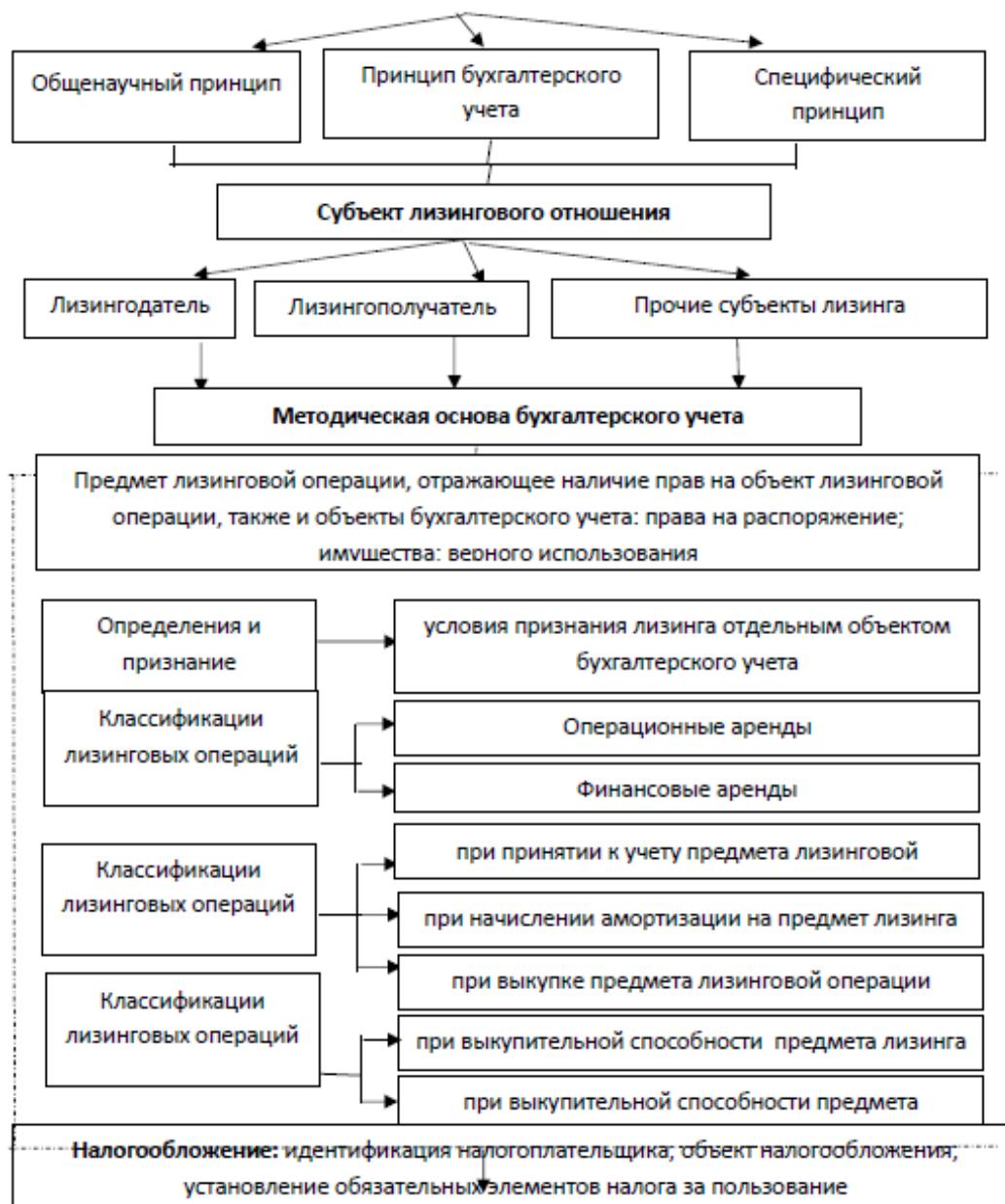

Рисунок 2 – Концептуальная модель учета лизинговых опеаций

На современном этапе развития бухгалтерского учета, и адаптация международной практики в соответствии с МСФО, методы оценки применительно к лизинговым операциям значительно расширились и усовершенствовались. На сегодняшний день, рекомендуется использовать метод последующей оценки лизинговых операций, основанное на пересчете суммы дебиторской и кредиторской задолженности при эффективной процентной ставке.

Развитый учет бухгалтерский, также как и эффективный контроль по учету лизинга является основополагающей задачей управления на уровне предприятия, где функционируют сделки и операции на основе лизинга.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Проскурина В.П. 1С: Предприятие 8.3 Бухгалтерия для Казахстана. -Алматы: Издательство «LEM», 2018. - 98с.
2. Назарова В.Л., Волохова О.В. Бухгалтерский учет от первичного документа до отчетности: Учебное пособие: Алматы: Экономика, 2016. -232 с.
3. Проскурина В.П. Бухгалтерский учет от азов до баланса (практическое пособие). Изд.6-е/ Алматы: ТОО «Издательство LEM» 2016. -384 с.

УДК 033.338

Арманқызы Жансая,
Магистрант
«7M04117 – Инновациялық менеджмент»
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ
Астана, Қазақстан
E-mail: zhansayashka2022@gmail.com

ҚАЗАҚСТАН КӘСІПОРЫНДАРЫНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМУЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН МҮМКІНДІКТЕРІ

Түйін: Мақалада Қазақстан Республикасындағы кәсіпорындардың инновациялық дамуының жағдайы, мәселелері талданып, сипатталған. Инновациялық даму бойынша статистикалық мәліметтер келтірілген. Жұмыс қорытындысы бойынша Қазақстандағы инновациялық кәсіпорындардың дамуы үшін әсер ететін мүмкіндіктер мен факторлар анықталды. Қазақстанда инновациялық экономиканы қалыптастыру үшін кәсіпорындардың инновацияны пайдалану мүмкіндігі талданды. Инновациялық процестердің кәсіпорындарда орын алуы ел экономикасына әсері сипатталды.

Тірек сөздер: инновация, инновациялық кәсіпорын, шағын және орта кәсіпорын, Қазақстан Республикасы, экономика, инновациялық қызмет.

Armankyzy Zhansaya,
Master's student
«7M04117 – Innovation management»
ENU named after L.N. Gumilev
Astana, Kazakhstan
E-mail: zhansayashka2022@gmail.com

PROBLEMS AND OPPORTUNITIES OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES OF KAZAKHSTAN

Abstract: The article analyzes and describes the state, problems of innovative development of enterprises in the Republic of Kazakhstan. Statistical data on innovative development are given. As a result of the work, opportunities and factors affecting the development of innovative enterprises in Kazakhstan were

identified. The possibility of using innovation by enterprises for the formation of an innovative economy in Kazakhstan was analyzed. The impact of innovative processes taking place at enterprises on the country's economy is described.

Key words: innovation, innovative enterprise, small and medium-sized enterprise, Republic of Kazakhstan, economy, innovative activity.

XXI ғасырда әлеуметтік-экономикалық дамудың қарқынды дамуының кепілі жоғары, “серпінді” технологияларды, еңбек пен басқаруды ұйымдастырудың жаңа нысандарын, озық өнертабыстар мен ғылыми-техникалық прогрестің жетістіктерін енгізуге бағытталған тиімді инновациялық саясат болып табылады. Қазақстанда инновациялық экономиканы қалыптастыру күрделі экономикалық, әлеуметтік және саяси міндет болып табылады. Қазақстанның табысты бәсекеге қабілеттілігінің, экономикалық өсудің жоғары қарқынын қамтамасыз етудің, өмір сүру сапасын жақсартудың және басқа да инновациялық басымдықтарды іске асырудың маңызды шарты экономиканың нақты секторында зерттеулер мен әзірлемелердің нәтижелерін тиімді пайдалану болып табылады. Мұндай жағдайларда қазақстандық кәсіпорындарды дамытудың негізі ретінде

Инновациялық процестерді басқаруды дамыту тиісті техникалық, операциялық, ұйымдастырушылық, маркетингтік және қаржылық операциялардың жиынтығымен айқындалатын маңызға ие болады. Елдің инновациялық дамуы көбінесе бизнестің инновацияға қатысу дәрежесімен анықталады. Инновация-бұл кәсіпорындардың ұзақ мерзімді бәсекеге қабілеттілігін, өнеркәсіптің жоғары технологиялық салаларын дамытуды, ғылымды қажет ететін өнімдер өндірісін кеңейтуді қамтамасыз ететін фактор. Бүгінгі таңда инновациялардың қарқындылығы негізінен экономикалық даму деңгейінде көрінеді: жаһандық бәсекелестікте инновациялар үшін қолайлы жағдайларды қамтамасыз ететін елдер ең көп ұтады. Осылайша, инновациялық экономиканы дамыту елдің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың ең тиімді тәсілдерінің бірі болып табылады.

Көптеген экономистер мен практиктер экономикалық және әлеуметтік салалардағы инновациялық менеджментті ғылыми қамтамасыз етуге баса назар аударады. Алайда, экономикадағы инновациялық процестерді тиімді басқаруға байланысты ғылыми мәселелердің едәуір бөлігі Қазақстан контекстінде шешілмеген күйінде қалып отыр.

Қазақстандағы инновациялық процестерді дамытудың қазіргі жағдайы мен проблемалары Қазақстандағы және шет елдердегі ғылыми-техникалық және инновациялық қызметті салыстырмалы талдау елдегі инновацияларды қолдаудың ұлттық жүйелерінің дамуы қалыптасу сатысында екенін көрсетті және бұл ұлттық инновациялық жүйе қазірдің өзінде табысты жұмыс істеп тұрған әлемнің жетекші елдерінен біршама артта қалушылықты түсіндіреді. Көптеген технологиялық дамыған елдер (АҚШ, Еуропалық Одақ, Оңтүстік Корея және Жапония) он жылдан астам уақыт ішінде ғылым мен инновацияның әлемдік көшбасшылығына қол жеткізді және өте дәйекті және ұзақ тарихы бар. Әлемде инновациялық экономикаларды құрудың басталуы, әдетте, екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі кезеңге жатады. Осы тұрғыда Қазақстанның осындай салыстырмалы түрде қысқа мерзімдегі инновациялық даму нәтижелерін қатаң бағалау өте тиімсіз болып саналады. Қазір Қазақстан ресурстарға бағдарланған экономикадан дамудың инновациялық түріне көшудің бастапқы кезеңінде ғана тұр. Инновациялық қызметті дамыту үшін қаржылық қолдаудың арнайы құралдары жетілдірілді. Инновацияларды дамыту үшін отандық кәсіпорындар үшін жаңа салықтық жеңілдіктер мен преференциялар енгізілді. Қазіргі уақытта қазақстандық инновациялық жүйе жетілдіріліп, өнеркәсіп пен инновацияларды қолдаудың жаңа құралдарымен толықтырылды. Мысалы, 2012 жылы “индустриялық-инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау туралы” Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды, оған индустриялық-инновациялық дамуды қолдаудың 14 құралы, оның ішінде инновациялық гранттардың 5 жаңа түрі кіреді [1]. Сондай-ақ, елді жоспарлау тетіктерінің технологиялық жүйесі қаланды және индустриялық-инновациялық саясатты іске асырудың тиімділігіне талдау жасалды, инновацияларды қолдаудың қолданыстағы тетіктерін ынталандыру мен жетілдірудің жаңа тетіктері ұсынылды.

Венчурлық қорлар мен өнеркәсіптік дизайн бюросын құру бойынша жұмыс жалғасуда, коммерцияландыру кеңселері ашылуда, сондай-ақ өңірлік индустриялық парктерді бизнес-инкубациялау бағдарламасы жұмыс істейді. Сонымен қатар, Bloomberg инновациялық индексіне

сәйкес, инновация деңгейі бойынша Қазақстан қазір 50-орында (Джамриско және Лу, 2016) [2]. Дүниежүзілік экономикалық форумның 2016-2021 жылдардағы жаһандық бәсекеге қабілеттілік туралы есебіне сәйкес, инновациялық әлеует көрсеткіші бойынша Қазақстан әлемнің 140 елінің арасында 78-ші орында тұр (Schwab, 2021 [3]). Сонымен қатар, соңғы жылдары Қазақстанның ҒЗТКЖ шығындары жалпы ішкі өнімнің 0,15% - дан 0,28% - на дейін ауытқиды, ал Финляндияда бұл көрсеткіш 3,49% , Кореяда - 3,64% , АҚШ-та 2,6% , Қытайда ЖІӨ-нің 1,44%, құрайды, бірақ экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының елдері бойынша орташа есеппен бұл көрсеткіш 2,24% құрайды [4].

Қазақстанның мұндай жағдайы елдің инновациялық дамуының іргелі негізін қалыптастыратын факторларға байланысты. Біріншіден, ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерінің едәуір бөлігі экономиканың нақты секторында енгізілмейді, әзірлеушілерге табыс әкелмейді және технологиялар мен әзірлемелерді коммерцияландырудың ұйымдастырушылық-экономикалық тетіктерінің болмауына байланысты кірісті қамтамасыз етпейді. Сондай-ақ технологияларды табысты коммерцияландыру мысалдарының болмауы ұлттық қолдау және инновацияларды енгізу жүйесінде елдің білімді ұлттық байлыққа айналдырудың тиімді жүйесін құруға мүмкіндік бермейтін олқылықтар бар деген қорытындыға келеді.

Алдыңғы қатарлы халықаралық тәжірибенің мысалдары осындай шаралардың қажеттілігін көрсетеді. Сонымен қатар, орталық және жергілікті мемлекеттік органдар өзара әрекеттесетін және бірін-бірі толықтыратын көптеген жеке және мемлекеттік серіктестерден тұратын икемді желіні құру үшін Технологияларды коммерцияландыру процесін ілгерілетуде және қолдауда маңызды рөл атқаруы керек (Ұлттық Технологиялық даму агенттігі [5]).

Екіншіден, ғалымдар мен инноваторлардың инновациялық инфрақұрылым элементтеріне, сондай-ақ инновациялық қызметті мемлекеттік қолдау құралдарына оңай қол жеткізуі жоқ инновациялық инфрақұрылымды құру даму мен инновациялық саясаттың негізгі бағыттарының бірі болып табылады. Бүгінде Қазақстанда 9 коммерцияландыру офисі, 8 өңірлік технопарк және 4 өнеркәсіптік дизайн бюросы жұмыс істейді, 2 технологиялар трансфері орталығы құрылды. Үшіншіден, Жаһандық инновациялық жүйеге интеграцияны күшейту қажет. Қазақстандық ғалымдар мен инноваторлар халықаралық ғылыми және бизнес-жобаларға қатысуға, сондай-ақ халықаралық даму институттары мен инвесторлар ұсынатын шетелдік қызметтер мен капиталға қол жеткізуге шектелген.

Қазақстандағы институционалдық өзгерістерді талдау негізінде 1-кестеде схемалық түрде көрсетілген Қазақстандағы инновациялық процестердің тиімділігін төмендететін негізгі себептерді анықталды.

Кесте 1 - Қазақстандағы инновациялық процестердің тиімділігін төмендету себептері

Экономикалық себептері	Ұйымдастырушылық себептері	Инфрақұрылымдық
-Төмен ғылыми-техникалық және инновациялық әлеует; -Меншікті ресурстардың жетіспеушілігі; -Несиеудің қолайсыз шарттары; -Инновацияның жоғары құны; -Жаңа өнімдерге төмен төлем қабілеттілігі; -Инновацияның жоғары экономикалық тәуекелі; -Өтелудің ұзақ мерзімі.	-Ғылым мен өнеркәсіп, мемлекеттік және жеке секторлар арасындағы өзара байланыстың болмауы; -Кооперацияны дамытудың және күрделі өнім өндірудің жаңа нысандарының болмауы; -Аймақтық және жаһандық интеграцияның төмен деңгейі	-Технологиялар нарығының дамымауы; -Ақпарат және коммуникациялар нарығының дамымауы; -Инновациялық инфрақұрылымның жеткіліксіз дамуы

Кәсіпорындардың инновациялық қызметін одан әрі дамытуды қамтамасыз ету үшін келесі шаралар ұсынылады.

1. Технологияларды коммерцияландырудың тиімді жүйесін әзірлеу. Технологияны коммерцияландыру нарыққа жаңа немесе жетілдірілген өнімдерді, процестерді, қызметтерді шығару және оң экономикалық нәтиже алу мақсатында ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін практикалық қолданумен тікелей байланысты болуы керек. Технологияларды коммерцияландыруды дамытуға жүйелі көзқарас ғылыми-техникалық қызмет нәтижелерін экономикалық циклге жылдам енгізуге елеулі серпін береді, бұл сайып келгенде мемлекетке жаңа жұмыс орындарын құруға, салық жүйесі арқылы ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға салынған қаражатты бюджетке қайтаруға және жалпы халықтың өмір сүру сапасын жақсартуға мүмкіндік береді. Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігі әлемдік технологиялық нарықта. Қазақстан Республикасында зияткерлік меншік объектілерін коммерцияландыру жүйесін дамытудың нормативтік-құқықтық базасын құру үшін инвестициялардың тұрақтылығы мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін зияткерлік меншікті коммерцияландырудағы барлық мүдделі тараптардың мүдделерін ескеру қажет. Бұл шара ғылыми-зерттеу мекемелеріне зияткерлік меншікті коммерцияландырудың барлық түрлеріне қатысуға мүмкіндік береді және зерттеушілерге мемлекеттік ғылыми-зерттеу мекемелерінде жұмыс істеуге, сондай-ақ Инновациялық компаниялардың акцияларының бір бөлігін басқаруға және иеленуге мүмкіндік береді, осылайша зияткерлік меншікке негізделген өз бизнесін құратын ғылыми қауымдастық үшін тәуекелді азайтады.

2. Кәсіпорындардың инновациялық белсенділігін ынталандыру. Қазақстанның инновациялық жүйесінің мемлекет басқаратын модельден жеке сектор басқаратын тұрақты жүйеге көшуі әкімшілік кедергілер мен салықтық жеңілдіктерді азайту, қаржыландыруға қолжетімділікті кеңейту, инновациялық кластерлерді құру, бизнес-ортаны дамыту және инновацияларға сұранысты қалыптастыру есебінен қамтамасыз етілуге тиіс. Қаржыландыруға қол жетімділікті жақсарту кезінде әкімшілік және техникалық кедергілердің төмендеуі көптеген инновациялық компаниялардың пайда болуына ықпал етеді. Ішкі нарықтардың ашықтығы жаһандық білім мен технологияға қол жетімділіктің артуына әкеледі. Бұл озық білім мен технологияларды беру мынадай маңызды үрдістерді қоса алғанда, оң орта мен ынталандыру құралдарын құру жолымен жүзеге асырылатын болады:

- Шетелдегі шағын және орта инновациялық компанияларды тарту және олармен ортақ өндіріс құру.

- Шетелде табысты жұмыс істейтін отандас ғалымдардың ғылыми әлеуетін барынша пайдалану және тарту. шетелдік ғылыми-зерттеу институттарында.

3. Инновациялық инфрақұрылымды дамыту. Инновациялық инфрақұрылымның қызметі инновациялық процестің барлық кезеңдерінде қажетті қаржылық, әдіснамалық және ақпараттық қолдауды қамтамасыз етуге, жаңа жоспарлар құруға және ілгерілетуге, ғылымды қажетсінетін салалардың озыңқы дамуын қамтамасыз етуге және жоғары технологиялық өндірістерді енгізуге бағытталуы тиіс.

ӘДЕБИЕТ

1. Tolysbayev B. S., Kirdasinova K. A., & Sabirova R. (2015). Industrial innovative policy of Kazakhstan: current status and development prospects. Актуальные проблемы экономики, (9), 155-161.

2. Трофимов О. В., Трофимова Т. В., Ефимычев Ю. И. Методика выбора стратегии инновационного развития промышленного предприятия // Креативная экономика. — 2010. — № 5 (41). — с. 8–13.

3. Управление инновационными процессами в современной экономике. Коллективная монография под общей редакцией д.э.н., профессора Шманева С.В. – Воронеж «Научная книга», 2019. – С.101

4. Пятецкий В.Е. Управление инновационными процессами: методологические основы и принципы инновационного менеджмента в управлении предприятиями: учебное пособие. – М.: Изд. Дом МИСиС, 2020. – 152 с

5. Рахметулина Ж.Б. Механизмы снижения рисков в предпринимательской деятельности: монография. - Шымкент: Южно-Казахстанский государственный университет им. М.О. Ауэзова, 2020. - 176 с.

УДК 339.1.

Пятковский И.Е.

студент 4 курса «Государственное
и муниципальное управление»

Научный руководитель: к.ф.н., доцент

Вершицкая Е.Р.

ФГАОУ ВО им. В.И. Вернадского, Россия

АНТИМОНОПОЛЬНАЯ ПОЛИТИКА КАК СОСТАВНАЯ ЧАСТЬ КОНЦЕПЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Аннотация. В статье указывается влияние реализации антимонопольной политики на экономическое развитие региона. Определены направления совершенствования антимонопольной политики, положительно влияющие на экономические составляющие региона.

Ключевые слова: антимонопольная политика, государственное регулирование, регион, экономика, экономические процессы.

Pyatkovsky I.E.

4th year student "State and
Municipal Administration"

Supervisor: Ph.D.,

Associate Professor **Vershitskaya E.**

R. V.I. Vernadsky FSAOU, Russia

ANTIMONOPOLY POLICY AS AN INTEGRAL PART OF THE CONCEPT OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGION

Abstract: The article indicates the impact of the implementation of antimonopoly policy on the economic development of the region. The directions of improving the antimonopoly policy that have a positive impact on the economic components of the region are determined.

Keywords: antimonopoly policy, state regulation, region, economy, economic processes.

Пятковский И.Е.

«Мемлекеттік және муниципалды
басқару» 4 курс студенті

Ғылыми жетекшісі: ф.ғ.к.,

доцент **Вершицкая Е.Р.**

Фгау атымен. В. И. Вернадский, Ресей

МОНОПОЛИЯҒА ҚАРСЫ САЯСАТ АЙМАҚТЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫНЫҢ АЖЫРАМАС БӨЛІГІ РЕТІНДЕ

Андаптама. Мақалада монополияға қарсы саясатты іске асырудың аймақтың экономикалық дамуына әсері көрсетілген. Аймақтың экономикалық құрамдас бөліктеріне оң әсер ететін монополияға қарсы саясатты жетілдіру бағыттары айқындалды.

Кілт сөздер: монополияға қарсы саясат, мемлекеттік реттеу, өңір, экономика, экономикалық процестер.

Развитие антимонопольного контроля направлено на обеспечение развития здоровой конкуренции и свободного предпринимательства в стране, которые являются залогом экономического развития страны. От эффективности деятельности органов, осуществляющих контроль и регулирование государственной антимонопольной политики, зависит уровень экономического развития и финансовая устойчивость как отдельного региона, так и страны в целом.

Государственное регулирование антимонопольной деятельности Российской Федерации осуществляется в соответствии с действующим законодательством по конституционному принципу

антимонопольного регулирования. Основным нормативным документом федерального уровня, регулирующим конкурентные отношения в нашей стране, является Федеральный закон «О защите конкуренции» от 26.07.2006 № 135-ФЗ [2]. На уровне регионов государственное регулирование антимонопольной деятельности строится на принципах федерального законодательства, соответствует Стандарту развития конкуренции в субъектах РФ и законодательным нормам, установленным региональными органами власти.

Реализацию антимонопольной политики и соблюдение действующего законодательства в данной сфере обеспечивают органы государственной власти в лице исполнительного органа власти – Федеральной антимонопольной службы Российской Федерации (ФАС РФ). С целью обеспечения эффективности деятельности данного органа исполнительной власти в регионах создаются территориальные подразделения.

В Республике Крым в 2015 г. согласно Приказа ФАС России от 23.07.2015 №649/15 «Об утверждении Положения о территориальном органе Федеральной антимонопольной службы» [3] был создан уполномоченный орган исполнительной власти Управление Федеральной антимонопольной службы по Республике Крым и городу Севастополю, который является территориальным подразделением Федеральной антимонопольной службы России. Эффективности деятельности Крымского УФАС в сфере антимонопольного регулирования возрастает, что способствует росту эффективности реализуемой территориальным отделением государственной политики. Как результаты эффективности государственной политики в сфере антимонопольного регулирования можно отметить снижение уровня нарушений в данной сфере, повышение контроля деятельности монополистов в регионе, что дает возможность развиваться малому и среднему бизнесу.

Деятельность Крымского УФАС, как и других территориальных ФАС направлена на обеспечение развития экономики региона. Посредством реализации функций, возложенных на территориальный ФАС, обеспечиваются создание равных конкурентных условий для развития экономических субъектов региона.

Анализ антимонопольной политики Российской Федерации позволил выделить следующие экономические цели антимонопольной политики:

- оптимизация экономической структуры;
- воздействие на экономическое поведение субъектов: предупреждение и пресечение;
- корректировка экономических результатов.

Экономические цели антимонопольной политики необходимо сгруппировать по трем направлениям:

- оптимизация экономической структуры, направленная на развитие малого и среднего бизнеса и снижения уровня монополизма на рынке региона, создания равных условий для всех участников рынка;
- воздействие на экономическое поведение субъектов, направленное на предупреждение формирования договоренностей, случаев недобросовестной конкуренции;
- корректировка экономических результатов, что проявляется в устранении барьеров разного уровня со стороны органов власти.

В рамках реализации первой группы целей антимонопольной политики можно отметить, что деятельность, осуществляемая Крымским УФАС на протяжении 2020-2022 гг. способствовала значительному сокращению количества нарушений, связанных с фактами применения недобросовестной конкуренции, что положительно сказалось на развитии малого и среднего предпринимательства региона.

В рамках реализации второй группы целей антимонопольной политики Крымским УФАС – воздействие на экономическое поведение субъектов, работниками УФАС осуществляются проверки деятельности предприятий отдельных отраслей. Так, под особым вниманием Крымского УФАС сегодня находятся АЗС, хозяйства водопоставок, операторы связи, частные охранные предприятия и др.

Основной проблемой в рамках второй группы можно назвать организацию картельного сговора. Чаще всего предметом картеля выступают сговоры на торгах. Больше всего картелизации подвержены отрасли строительства, медицины, обороны и ЧОПы.

Основными признаками, которые ФАС России, как правило, квалифицируются как доказывающие наличие картельного сговора являются следующие:

- участники торгов выдвигают изначально неприемлемые условия или цены, в результате чего остается один победитель;
- участники сговора по очереди подают заявки на торги с самыми выгодными предложениями цены;
- заявки подаются с единого IP-адреса;
- участники закупок без видимых причин отзывают заявки, поданные ими ранее;
- в аукционах происходит либо минимальное снижение цены со стороны одного участника при намеренном отсутствии реакции других, либо резкое снижение минимальной цены контракта всеми участниками без намерения его заключить в последующем [1, с. 568].

Стоит обратить особое внимание на данные правонарушения и предложить следующие способы минимизации коррупции в сфере торгов. Необходимо создать так называемый «черный список», в который будут включены участники картелей, который будет закрывать для них доступ на участие в последующих торгах. Подобным образом уже существует реестр недобросовестных поставщиков, который зарекомендовал себя положительно.

Также считаем, что с целью повышения возможности выявления образованных картелей или потенциально возможных условий формирования картелей необходимо осуществлять комплексную проверку предприятий одной отрасли, но тут же возникает вторая проблема – недостаток кадров. Поэтому, необходимо обеспечить расширение штатного расписания Крымского УФАС, что позволит сотрудникам более качественно выполнять свои обязанности, так как снизится уровень их переработки.

В рамках реализации целей третьей группы считаем целесообразным на уровне УФАС обеспечить разъяснение в части влияния административных, межрегиональных, организационных барьеров на развитие недобросовестной конкуренции, обеспечить постоянный мониторинг государственной и муниципальной помощи, оказываемой экономическим субъектам при осуществлении их деятельности и выходе на рынки.

Построение системы мониторинга можно обеспечить с использованием сети интернет.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Бегжанова Е.В. Российское антимонопольное законодательство как государственный регулятор предпринимательской деятельности. / Е.В. Бегжанова // Аллея науки. – 2021. – Т. 2. – № 1 (52). – С. 567-570.
2. О защите конкуренции [Электронный ресурс] : Федер. закон, 26 июля 2006 г., № 135-ФЗ, ред. 29 июля 2018 г. // Режим доступа: <http://www.coNesultaNet.ru/coNes/cgi/oNeliNee>. – Дата доступа: 15.08.2018.
3. Приказ ФАС России от 23.07.2015 №649/15 «Об утверждении Положения о территориальном органе Федеральной антимонопольной службы» [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://kkp.rk.gov.ru/ru/documeNet/show/752>. (дата обращения: 17.04.2023).

УДК: 378.147

Baltabayeva A.N.

4th year of Bachelor's Degree

6B01701 - "Training of Foreign Language Teachers", Scientific supervisor:

Candidate of Pedagogy

Professor **Zhumabekova G.B.**

zhuma_a@mail.ru

Kazakh Ablai khan UIR&WL

Almaty, Kazakhstan

e-mail: aiym0008@gmail.ru

EXPLORING THE APPLICATION OF ARGUMENTATION DISCOURSE AS A METHODOLOGY FOR TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN THE CONTEXT OF CURRENT ECONOMIC TRENDS

Abstract: This article explores the use of argumentation discourse as a modeling approach to enhance foreign language education, specifically focusing on current economic trends. By integrating argumentation discourse in language learning, students can actively engage in critical thinking, analysis, and debate while developing their language proficiency. The article discusses the advantages of incorporating argumentation discourse in foreign language education with a specific emphasis on its application to understanding and discussing current economic trends. It highlights the benefits of this pedagogical tool, such as the development of critical thinking skills, the promotion of intercultural awareness, and the cultivation of language fluency through authentic communication. The article concludes by emphasizing the significance of incorporating argumentation discourse in foreign language education to prepare learners for a globalized world and empower them with the necessary skills to navigate complex economic concepts.

Keywords: Modeling, foreign language education, argumentation discourse, current economic trends, critical thinking, intercultural awareness, language fluency, authentic communication, globalized world.

Балтабаева А.Н.

Студентка 4-курса бакалавриата

6B01701 – «Подготовка учителей иностранного языка»

Научный руководитель:

Заведующий кафедрой методики

обучения иностранным языкам кандидат

педагогических наук **Г.Б. Жумабекова**

zhuma_a@mail.ru

КазУМОиМЯ имени Абылай Хана

Алматы, Казахстан

e-mail: aiym0008@gmail.ru

ИЗУЧЕНИЕ ПРИМЕНЕНИЯ АРГУМЕНТАЦИОННОГО ДИСКУРСА КАК МЕТОДОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ТЕНДЕНЦИЙ

Аннотация: В данной статье исследуется использование аргументационного дискурса в качестве модельного подхода для повышения качества обучения иностранному языку, особое внимание уделяется текущим экономическим тенденциям. Интегрируя дискурс аргументации в изучение языка, учащиеся могут активно заниматься критическим мышлением, анализом и дискуссиями, одновременно развивая свой уровень владения языком. В статье обсуждаются преимущества включения аргументационного дискурса в обучение иностранному языку с особым акцентом на его применении для понимания и обсуждения текущих экономических тенденций. В

нем подчеркиваются преимущества этого педагогического инструмента, такие как развитие навыков критического мышления, повышение межкультурной осведомленности и развитие свободного владения языком посредством аутентичного общения. В заключение статьи подчеркивается важность включения аргументационного дискурса в обучение иностранному языку для подготовки учащихся к глобализированному миру и наделения их необходимыми навыками для ориентации в сложных экономических концепциях.

Ключевые слова: моделирование, иноязычное образование, аргументационный дискурс, современные экономические тенденции, критическое мышление, межкультурная осведомленность, свободное владение языком, аутентичная коммуникация, глобализированный мир.

In today's interconnected world, the ability to effectively communicate in a foreign language has become increasingly essential. With the fast-paced global economy constantly evolving, it is crucial for language learners to not only acquire language skills but also develop a deep understanding of current economic trends.

This article aims to explore the use of argumentation discourse as a modeling approach to enhance foreign language education, specifically focusing on its application in teaching language learners about current economic trends. By integrating argumentation discourse in language learning, students can actively engage in critical thinking, analysis, and debate while developing their language proficiency.

The effective acquisition of a foreign language is an ever-evolving challenge in today's globalized world, where the understanding of current economic trends is paramount. The ability to articulate thoughts, analyze data, and construct well-reasoned arguments in a foreign language has become a crucial skill for individuals seeking success in the international economic landscape. In this context, the concept of argumentation discourse plays a pivotal role in the process of modeling foreign language proficiency.

This article delves into the dynamic intersection of foreign language acquisition and the comprehension of current economic trends through the lens of argumentation discourse. It explores how individuals, particularly those with an interest in economics, can harness the power of persuasive discourse to enhance their language skills and simultaneously gain insights into the intricate world of global finance.

The discourse model discussed here not only addresses linguistic competence but also emphasizes the integration of economic knowledge and critical thinking. By analyzing and constructing arguments in a foreign language, learners can deepen their understanding of economic concepts and their ability to engage in discussions related to today's economic dynamics.

This article will uncover the significance of argumentation discourse in modeling foreign language proficiency and its relevance to comprehending and participating in discussions surrounding current economic trends, ultimately equipping individuals with the tools they need to thrive in an increasingly interconnected world.

Understanding and discussing economic trends in a foreign language offers numerous advantages. It equips learners with the ability to communicate effectively in professional contexts, engage in dialogue about global economic issues, and analyze complex economic concepts. Moreover, acquiring these skills can contribute to better career prospects and a competitive advantage in a rapidly changing job market.

The use of argumentation discourse as a pedagogical tool immerses learners in authentic and meaningful language use, enabling them to apply their linguistic knowledge to real-world situations. Through discussions, debates, and the construction of well-structured arguments, learners can develop critical thinking, negotiation, and persuasive skills while expanding their vocabulary and grammatical accuracy.

By focusing on current economic trends, language learners are exposed to relevant and up-to-date content, fostering their understanding of global economic issues and promoting intercultural awareness. This approach encourages learners to explore differing perspectives, develop informed opinions, and articulate arguments effectively.

Furthermore, modeling foreign language education through argumentation discourse opens opportunities for collaborative learning and interaction among students. Collaborative discussions allow learners to exchange ideas, challenge assumptions, and work together towards achieving a deeper understanding of economic concepts. This cooperative learning environment promotes active participation and enhances language fluency through authentic and purposeful communication.

In the globalized world of today, proficiency in a foreign language is more than just a linguistic skill; it has become a strategic asset, especially when viewed through the lens of current economic trends. The dynamics of international commerce, financial markets, and economic policies necessitate a deep understanding of economic concepts and the ability to articulate one's thoughts persuasively in a foreign language. This is where argumentation discourse takes center stage, serving as a powerful tool for modeling foreign language proficiency while simultaneously gaining insights into the complex realm of contemporary economics.

At its core, argumentation discourse is the art of constructing and presenting reasoned arguments, often involving the use of evidence and logic to persuade or inform an audience. This skill extends beyond mere linguistic competence; it integrates the ability to comprehend complex economic concepts and express them coherently in a foreign language.

In the context of economics, being able to articulate one's thoughts through argumentation discourse is invaluable. It goes beyond the memorization of economic terminology and delves into the practical application of economic knowledge. Learners who engage in argumentative discourse are more adept at dissecting economic trends, critically evaluating economic policies, and engaging in informed discussions.

While the focus of argumentation discourse is often on the content of arguments, it inherently enhances linguistic competence. Constructing well-reasoned arguments requires a deep understanding of language structures, precise vocabulary, and the nuances of idiomatic expressions. This comprehensive approach to language learning fosters not only fluency but also accuracy in communication.

Furthermore, argumentation discourse is closely related to real-life scenarios in the economic field. Whether one is participating in debates, contributing to policy discussions, or presenting economic analyses, the ability to argue persuasively is a practical skill that transcends the classroom and finds application in the professional world.

In a world where economic trends are shaped by global forces, and communication across borders is more vital than ever, modeling foreign language proficiency through argumentation discourse is an invaluable asset. This approach empowers individuals not only to excel in language learning but also to navigate the complex terrain of current economic trends. By mastering the art of argumentative discourse, learners equip themselves with the tools needed to thrive in an interconnected world where language and economics are intertwined in unprecedented ways.

In conclusion, integrating argumentation discourse into foreign language education, specifically addressing current economic trends, holds great potential for enhancing language proficiency and preparing learners for the demands of a globalized world. By engaging in critical thinking, analysis, and debate, language learners can develop strong language skills while gaining insights into the complex interplay between language and the dynamic field of economics.

REFERENCES

1. Smith J. (2022). Modeling foreign language by argumentation discourse concerning current economic trends. *Journal of Language Education*, 45(2), 123-137.
2. Jones A. J. (2021). Enhancing language proficiency through argumentation discourse: A focus on economic trends. *International Journal of Applied Linguistics*, 34(3), 189-205.
3. Brown C. D. (2020). Integrating argumentation discourse in foreign language education: Bridging language proficiency and economic knowledge. *Applied Linguistics Review*, 27(4), 325-342.
4. Garcia M. P., & Lee S. (2019). Promoting critical thinking and intercultural awareness through argumentation discourse in language teaching on economic topics. *TESOL Quarterly*, 53(1), 87-105.
5. Johnson R. T., & Ramirez L. M. (2018). The role of argumentation discourse in developing language fluency and understanding of current economic trends. *Modern Language Journal*, 102(2), 345-361.

УДК 331.108

Жауынбай Жаңылсын,
Магистрант
«7M04117 – Инновациялық менеджмент»
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ
Астана, Қазақстан
E-mail: zhzhanylsynn@gmail.com

ҰЙЫМДАҒЫ ПЕРСОНАЛДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАРДЫ ТАЛДАУ

Түйін: Жылдам өзгертін бәсекелестік ортада бәсекелестік артықшылықты қамтамасыз ету үшін ұйым үнемі инновацияларды енгізуі керек. Ұйымның сәтті инновациялық қызметінің негізгі құрамдас бөліктерінің бірі инновациялық белсенді персонал болып табылады. Қызметкерлердің инновациялық белсенділігін басқару саласындағы көптеген зерттеулер нәтижесіне сүйене отырып, мақалада ұйым персоналының инновациялық белсенділік деңгейіне әсер ететін сыртқы және ішкі факторлардың жіктелуі жасалды.

Тірек сөздер: инновация, персоналдың инновациялық белсенділігі, персоналдың инновациялық белсенділігінің факторлары.

Zhauynbay Zhanylsyn,
Master's student
«7M04117 – Innovation management»
ENU named after L.N. Gumilev
Astana, Kazakhstan
E-mail: zhzhanylsynn@gmail.com

ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING THE INNOVATIVE ACTIVITY OF PERSONNEL IN THE ORGANIZATION

Abstract: In order to ensure a competitive advantage in a rapidly changing competitive environment, the organization must constantly introduce innovations. One of the main components of the successful innovation activity of the organization is innovative active personnel. Based on the results of numerous studies in the field of management of innovative activity of employees, the article developed a classification of external and internal factors affecting the level of innovative activity of the organization's personnel.

Key words: innovation, innovative activity of personnel, factors of innovative activity of personnel.

Ғылым мен технологияның қарқынды дамуы ұйымдарды сыртқы ортадан келетін жағымсыз салдарлар мен қауіптердің алдын алу мақсатында инновацияларды енгізуге ынталандырады. Бұдан басқа, ұйымдардың инновациялық қызметінің қажеттілігі ішкі бизнес – процестердің тиімділігін арттыру есебінен басшылықтың нарықта орнықты жағдайға қол жеткізуіне және оны сақтауға ұмтылуынан туындайды. Ұйымның инновациялық қызметін жүзеге асыруда бәсекелестік артықшылыққа қол жеткізудегі табыстың маңызды құрамдас бөліктерінің бірі оның қызметкерлері болып табылады [2, 4]. Ұйымдағы персонал инновацияларды енгізудің негізгі ресурсы болып табылады және ұйымның инновациялық қызметінің нәтижелері оның инновациялық белсенділігінің деңгейіне байланысты.

«Персоналдың инновациялық белсенділігі» ұғымының мазмұнды аспектісін зерттеу кезінде осы салада жеткілікті жарияланымдар мен зерттеу жұмыстары болған кезде бұл ұғымның бірыңғай түсіндірмесі дамымағаны анықталды. Шетелдік әдебиеттерде «персоналдың инновациялық белсенділігі» терминін түсіндірудің төрт негізгі тәсілі бар:

- қызметкерлердің жеке қасиеттерін сипаттау тұрғысынан персоналдың инновациялық белсенділігі;
- ұсынылған инновациялық идеялар жиынтығы тұрғысынан персоналдың инновациялық белсенділігі;
- персоналдың инновациялық белсенділігі персоналдың қызмет түрі ретінде, оның нәтижесі ұйым қызметіне инновацияларды енгізу және тиімділікті арттыру болып табылады;
- ұйым қызметкерлерінің қолда бар инновациялық әлеуетін ашу тұрғысынан персоналдың инновациялық белсенділігі.

Барлық дереккөздерді қарастыра отырып, персоналдың инновациялық белсенділігі деп инновацияларды әзірлеу және енгізу бойынша басқарудың барлық санаттары мен деңгейлеріндегі персоналдың мақсатты, динамикалық қызметін түсінуге болады, оның шеңберінде қолда бар құзыреттер іске асырылады, сондай – ақ осындай қызметтің нәтижелерінде персоналдың қызығушылығы, бастамашылығы, кәсіпкерлігі мен жауапкершілігі көрінеді.

Ұйым үшін түпкілікті инновациялық нәтижені көрсететін персоналдың инновациялық белсенділігін басқару жүйесінің негізгі сипаттамалары:

- ұсынылған және енгізілген инновациялардың саны және олардың тиімділігі (бұл ретте қызметкерлердің ағымдағы қызметі сапаны жоғалтпай орындалуы маңызды);
- персоналдың инновациялық қызметінің алынған нәтижелерінің ұйымның инновациялық стратегиясының негізгі аспектілеріне сәйкестігі;
- қызметкерлердің инновациялық белсенділігінің нәтижелеріне қызығушылық танытатын барлық стейкхолдерлердің мүдделерін қанағаттандыру;
- персоналдың инновациялық қызметін ынталандыру жүйесін әзірлеу кезінде олардың инновациялық белсенділігінің деңгейіне әсер ететін факторларды жүйелі есепке алу.

Соңғы сипаттама персоналдың инновациялық белсенділігін басқару жүйесін әзірлеу кезінде маңызды болып табылады. Кез – келген жүйенің жұмысына әсер ететін факторларды анықтау және есепке алу қазіргі қауіптер мен болашақ тәуекелдерді азайтады, нәтижесінде мұндай жүйені басқарудың тиімділігі артады.

Персоналдың инновациялық белсенділігіне әсер ететін факторларды анықтау мәселелерін зерттеуге ресейлік (М.Н.Безлипкин [1], Н.В.Ключкова [3], Н.Н. Саксина [5] және т.б.) және шетелдік (Y. Zhang, J. Zhang, J. Forest, C. Chen [6], J. Zhou [7] және т.б.) авторлар үлес қосқан. Мысалы, Н.Н. Саксина жұмысында [5] негізгі факторлар ретінде келесілер ерекшеленеді: көшбасшының басқару стилі, ұйымның инновациялық стратегиясы, ұйымның инновациялық бағыты, ұйымдық құрылымның түрі, ұйым басшылығының инновацияларды енгізуге қызығушылық деңгейі, ұйымның экономикалық жағдайы, қазіргі инновациялық климат және т.б. факторлар.

Н. В. Ключкова өзінің зерттеуінде [3] ұйым қызметкерлерінің инновациялық белсенділік процестеріне әсер ететін барлық факторларды екі топқа бөледі: сыртқы және ішкі. Ұйым персоналының инновациялық белсенділігінің факторларын сыртқы және ішкі факторларға бөлу тұтастай алғанда ұйымның позициясынан емес, жеке қызметкердің позициясынан қарастырылады. Ішкі факторлар, ең алдымен, қызметкердің жеке басымен, ал сыртқы факторлар ұжымдағы әлеуметтік – психологиялық климат пен ұйымның инновациялық мәдениетін және еңбек жағдайларын қамтитын қоршаған ортамен байланысты. Ғылыми әдебиеттерде қызметкерлердің инновациялық белсенділік деңгейіне әсер ететін факторларды бөлектеу тәжірибесін жалпылау нәтижесінде осы факторлардың жіктелуі 1 – кестеде көрсетілген.

Кесте 1 – Персоналдың инновациялық белсенділігіне әсер ететін факторларды жіктеу

Ішкі факторлар		Сыртқы факторлар	
Тұлғалық және жеке сипаттамалар	Іскерлік және кәсіби сипаттамалар	Жақын орта	Алыс орта
1. Жеке мотивтер 2. Командада жұмыс жасау қабілеті 3. Тұлғалық сипаттамалар: жауапкершілік, мақсатқа бағытталушылық 4. Құндылықтар мен қағидалар 5. Инновациялық әлеует 6. Эмоционалдық және кәсіби шаршау деңгейі	1. Біліктілік деңгейі 2. Білімі, дағдылары мен ептілігі 3. Инновацияларды әзірлеу мен енгізу бойынша жұмыс тәжірибесі	1. Ұжымдағы моральдық – психологиялық климат және қарым – қатынастар 2. Тікелей басшының басқару стилі 3. Бөлімдегі еңбек жағдайлары 4. Топтық мотивтер	1. Инновациялық қызметті ынталандыру мен еңбекақы төлеу жүйесі 2. Ұйымдастырушылық мәдениет типі 3. Ұйым стратегиясы, мақсаттары мен міндеттері 4. Ұйымдағы инновациялық климат 5. Ұйымдастырушылық құрылым типі 6. Инновациялық қызметті ресурстық қамтамасыздандыру

Қызметкерлердің инновациялық белсенділігінің сыртқы факторлары қызметкерлердің ұйым тарапынан инновациялық мінез – құлқына әсер ететін ортамен байланысты. Бұл факторлар қоршаған орта персоналы үшін жақын және алыс факторларға бөлінеді. Қоршаған орта факторлары жеке қызметкер тікелей жұмыс істейтін нақты ұжымның (бөлімнің) жұмыс істеу ерекшеліктерімен байланысты. Оларға келесілер жатады: ұжымдағы моральдық – психологиялық климат, көшбасшылық стилі, топтық жұмыс мотивтері және еңбек жағдайлары. Мысалы, ұжымда қызметкерлер басшыға және өз әріптестеріне сенуге бейім болатын қолайлы моральдық – психологиялық климаттың инновациялық әлеуеті, кәсіпкерлікті қалыптастыру, жеке қызметкердің дамуға және инновациялық қызметке дайындығы үшін алғышарттар жасалады.

Алыс қоршаған орта факторлары тұтастай алғанда ұйым деңгейіндегі инновациялық белсенділікке әсер етеді. Мұндай факторларға келесілер жатады: еңбекақы төлеу және ынталандыру жүйесі, ұйымдық мәдениеттің түрі, стратегия, инновациялық климат, корпоративтік мәдениеттің түрі және инновациялық қызмет шеңберіндегі ресурстармен қамтамасыз ету деңгейі. Қоршаған орта факторларын зерттеу кезінде бүкіл ұйым деңгейінде қызметкерлердің инновациялық белсенділігі үшін алғышарттар жасалады деп айтуға болады. Мысалы, ұйымда инновациялық даму мақсаттарына сәйкес келмейтін және қызметкерлердің жаңа идеяларды қалыптастыруы мен енгізуін ынталандырмайтын ынталандыру жүйесінің болуы қызметкерлердің инновациялық белсенділігінің деңгейін төмендетеді.

Ұйым персоналының инновациялық белсенділік деңгейіне әсер ететін ішкі факторлар да екі топқа бөлінеді:

- 1) жеке қызметкердің тұлғалық және жеке сипаттамаларына байланысты факторлар;
- 2) қызметкердің іскерлік және кәсіби сипаттамаларына байланысты факторлар.

Қызметкердің тұлғалық және жеке сипаттамалары оның инновациялық белсенділігі мен ұйымның инновациялық қызметіне қатысуы үшін негіз жасайды. Мысалы, егер еңбек қызметінің жеке мотивтерін талдау кезінде даму мен жетістіктерге, сондай – ақ еңбек процесінде шығармашылықтың көрінуіне мотивтердің жоқтығы анықталса, онда мұндай қызметкерлерден жоғары инновациялық белсенділік күтуге болмайды.

Персоналдың инновациялық әлеуеті деп ұйымның инновациялық қызмет жағдайында тиімді жұмыс істеуін қамтамасыз ететін, оның инновацияларды қабылдауға, енгізуге және өндіруге дайындығын анықтайтын персоналдың білімі, дағдылары, қабілеттері мен жеке сипаттамаларының жиынтығы түсініледі. Инновациялық қызмет процесінде адамның жаңа мүмкіндіктері мен қажеттіліктері пайда болады. Сондықтан, осы қызмет аясында ұйым басшысы мен қызметкерлерінің

инновациялық әлеуетін бөліп көрсетуге болады. Әрине, көшбасшы инновациялық өзгерістерді жүргізуде шешуші рөл атқарады, бұл оның кәсібилігі және инновациялық қызмет саласындағы ұстанымы қызметкерлерге өздерінің жеке әлеуетін ашуға мүмкіндік береді. Қызметкерлердің инновациялық әлеуеті олардың біліктілік деңгейін, инновацияларға бейімділігін, инновацияны іске асыруға бастамашыл қатысуын сипаттайды.

Қызметкердің іскерлік және кәсіби сипаттамалары және олардың даму деңгейі қызметкерлердің инновациялық қызметі үшін де маңызды. Егер қызметкер қажетті кәсіби құзыреттерге ие болса, бұл оған кәсіпорынның бизнес-процестерін ұйымдастырудағы проблемаларды көруге, оның қызметін жетілдіру жолдарын көруге мүмкіндік береді. Мұның бәрі инновациялық идеяларды қалыптастыру үшін негіз жасайды және инновациялық қызметті жүзеге асырудың табысты тәжірибесі болған кезде персоналдың инновациялық белсенділік деңгейін арттырады.

Қорытындылай келе, белгілі бір кәсіпорындағы персоналдың инновациялық белсенділік деңгейіне әсер ететін факторларды анықтау және талдау оның инновациялық қызметін басқару процесінде бірінші кезекте тұрғанын атап өту қажет. Мұндай рәсім инновациялық қызметті жүзеге асыру болжанатын базалық жағдайларды, сондай – ақ персоналдың инновациялық белсенділігінің төмен деңгейінің себептерін анықтауға мүмкіндік береді. Осы факторларды уақытылы талдау негізінде ұйым персоналының инновациялық белсенділігін басқару және ынталандыру процесінің тиімділігін арттыратын уақытылы басқару шешімдері қабылдануы мүмкін.

ӘДЕБИЕТ

1. Безлепкин М.Н. Влияние организационной культуры на инновационную активность персонала: дис. на соиск. учен. степ. к.с.н. по спец. 22.00.08 / Безлепкин Максим Николаевич. – Санкт-Петербург, 2008. – 192 с.
2. Громцова О.В. Инновационная активность персонала в условиях трансформации экономики: автореферата дис. на соиск. учен. степ. к.э.н. по спец. 08.00.05 / Громцова Ольга Вячеславовна. – Томск, 2006. – 26 с.
3. Ключкова Н.В. Повышение инновационной активности персонала в интересах развития предприятия / Н.В. Ключкова, Н.Н. Саксина // Вестник ОрелГИЭТ. – 2013. № 4(26). – С. 7–13.
4. Родионова Е.М. Теория формирования инновационной активности персонала интеллектуальных организаций // Экономические и гуманитарные науки. №11 (274). 2014. – С. 33–37.
5. Саксина Н.Н. Активность персонала как фактор инновационной деятельности предприятия / Н.Н. Саксина, С.А. Бабенко // Перспективы науки и образования. – 2013. – № 5 – С. 219–223.
6. Zhang Y. The Negative and Positive Aspects of Employees' Innovative Behavior: Role of Goals of Employees and Supervisors / Y. Zhang, J. Zhang, J. Forest, C. Chen // Front Psychol, 2018. – PP.1871.
7. Zhou J. Research on employee creativity: a critical review and directions for future research / J. Zhou, C.E. Shalley. – Oxford: Elsevier Press, 2003. – PP. 165–217.

UDC 338

Rysbay A.

Abdykalykova A.

Bachelor, “6B04103 - Management and marketing”, Scientific supervisor: Master of Economic sciences, **Baiuzakova G.**
Ablaikhan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan

ADAPTION OF MARKETING STRATEGIES TO THE GLOBAL ENVIRONMENT

Summary: This article explores how hidden management theories — people’s hidden beliefs about the flexibility of human characteristics — influence the decisions of B2B export managers to adapt an

international marketing strategy.

Keyword: Based on the theory of mentality and international marketing literature, we assume that managers from the point of view of growth choose higher levels of adaptation of marketing strategy, while managers with stable thinking who believe in the immutability of human qualities can standardize their marketing strategies in different markets.

Adapting marketing strategies to the global environment is an important aspect of successful international business. Here are some key points to consider when adapting marketing strategies to the global environment:

1. Market Research: Conduct a detailed study of the global market to understand local preferences, needs, competitors and macroeconomic conditions in different regions. This will help you adapt your strategy to local conditions.

2. Cross-cultural understanding: Take into account cross-cultural differences in consumer behavior, values, customs and communication styles in different countries. Show respect for local cultures and adapt your marketing approaches to match the preferences and expectations of consumers in each region.

3. Product and Assortment: Adapt your products or services to local needs and preferences. It may be necessary to change the packaging, size, functionality, color scheme or product range to meet the expectations of different markets.

4. Pricing: Take into account the local economy, purchasing power, competition and tax policy when setting prices for your products. Adapt your pricing strategy to local market conditions to ensure competitiveness and profitability.

5. Distribution and logistics: Choose the optimal distribution channels for products in different regions, depending on local preferences and infrastructure. Contact local partners or distributors to better penetrate the local market.

6. Promotion and Communication: Adapt your marketing communication to local languages, culture and communication channels. Take into account the specifics of advertising, promotion and PR in each region.

7. Monitoring and Analysis: It is important to constantly monitor the effectiveness and reaction of your adapted marketing strategy. Evaluate the results, analyze the data and implement the necessary adjustments to achieve success in the global market.

Adapting marketing strategies to the global environment requires flexibility, understanding of local conditions and adaptability to a variety of cultural, social and economic factors in different regions.

The role of managerial judgment and decision-making ability is crucial in international marketing research and no longer relies solely on purely normative or objective assessments. Given that international marketing decisions ultimately stem from managerial judgment, managerial decision processes undoubtedly hold a key position, with the important role of the manager as a key decision-maker consistently highlighted in the literature. Macro-level factors are a useful starting point to understand and predict strategic decisions, but explaining when, how, and why individual-level factors shape such decisions in an international marketing domain is also of particular importance.

In this research, we examine the effect of an individual-level managerial factor—namely, mindset—on international marketing strategy adaptation decisions among B2B firms. A widely accepted notion is that decisions are powered by decision-makers' mindset. Therefore, drawing on mindset theory, we aim to experimentally investigate whether, how, and under what conditions mindset affects B2B managers' decisions about international marketing strategy adaptation. Mindset, rooted in implicit theories, refers to a priori beliefs that people hold about human qualities (Dweck & Leggett, 1988). The research stream on mindset has traditionally focused on and compared two implicit theories or mindsets: entity theory or a fixed mindset and incremental theory or a growth mindset. Under a fixed mindset, people believe that human characteristics are fixed, whereas under a growth mindset, people view human characteristics as malleable.

Mindset is a compelling tool that has helped researchers understand and evaluate a broad spectrum of behavioral and psychological responses. During the past 30 years, research on mindset across different disciplines has centered on judgment, behavior, and information processing.

Marketing adaptation strategies have a high level of complexity, especially in dynamic cross-

border markets. This complexity is further enhanced in B2B markets given the more complex nature of B2B demand in conjunction with greater customer heterogeneity and fragmentation. B2B managers, who hold a central role in marketing strategy making, are often rationally bounded in their ability to predict all possible challenges associated with adaptation strategies; therefore, the level of difficulty and the likelihood of failure increase. Primarily due to their anticipated level of failure, adaptation strategies tend to be risky. On the one hand, individuals with a growth mindset are more willing to engage in riskier behaviors because even in cases of failure, they acknowledge that an unsuccessful attempt can provide valuable feedback to perform better in the future.

In volatile, uncertain, complex, and ambiguous environments, including many B2B markets, international marketing managers are constantly faced with the lack of available and precise information. Within these business landscapes, individual decision-makers who have higher levels of ambiguity tolerance tend to be more comfortable with organizational change and environmental uncertainty; consequently, they are often successful when making complex adaptation decisions.

Considering the COVID-19 situation, commercial enterprises should re-think their current business strategies in order to remain competitive. This is due to several reasons including to take advantage of opportunities, remain ahead of the competition within the existing industry, companies must develop new capabilities and seek out less crowded niche markets, which necessitates the acquisition of new resources. Hence, Resource orchestration theory (ROT) has become increasingly common in adjacent and complementary fields such as operations management and marketing, sub-disciplines such as human resource management, and entrepreneurship. It has been attempted to meta-analyze either the marketing strategy-export performance relationship or the marketing strategy-export performance relationship in the international marketing literature.

The applicability of RBV to revise international marketing strategies during the COVID pandemic can be further justified based on two main reasons. Firstly, this framework focuses on how managers efficiently distribute resources to gain competitive advantages. The process of structuring, bundling, and optimizing an enterprise's capital to boost competitive advantages is known as resource orchestration. Combining the three processes is crucial in generating market value for stakeholders. Cui and Pan recently applied resource orchestration theory to clarify how companies handle and package resources in a complex world to achieve efficient e-commerce and e-government processes. Carnes et al. examined how companies utilize capital portfolios and various resources for developing skills to make development at various stages of the life cycle. Secondly, ROT is generally recognized as one of the most influential and effective theories for identifying, interpreting, and forecasting organizational relationships even twenty years later. ROT, like many theories, has evolved in stages that correspond to the formation of several revised marketing strategies, including introducing new products/services or procedures to overcome changes in the existing marketing environment.

To investigate the revised international marketing strategies during COVID-19, they used a mixed-method approach since it allows the researcher to ask both confirmatory and exploratory questions and thus to verify and generate theory in the same study. As international marketing strategies for COVID-19 in retail sectors will provide a comprehensive knowledge base for retail organizations, these strategies will be particularly beneficial during this unexpected pandemic. Before the quantitative analysis, they conducted a qualitative thematic analysis to identify the crucial factors. Since this methodology is widely used and applied, they tested their model with conviction. Further, they used a questionnaire-based survey approach to validate the qualitative study findings. Their model was developed using abductive reasoning and iterative evolution. One significant benefit of the mixed method is that the qualitative results confirmed the quantitative findings on revised international marketing strategies during COVID-19 for managers in the retail sector.

The first section of this paper is a qualitative analysis with data collected by conducting face-to-face personal interviews. The qualitative approach was adopted to investigate the viewpoints of key stakeholders of retail organizations which changed their digital marketing strategies during COVID-19 by asking them to describe their views on how their careers evolved and what advice born out of the experience they can share with others—using a nonprobability sample of 25 participants from Sri Lanka, Australia, China, Papua New Guinea, and USA. These participants include ten sales assistants, ten retail branch managers, and five senior managers. During the interviews, the respondents were given a short description of retail shopping

for FMCG products; it read, A total of 25 participants shared their experience: 59 % female, 41 % male, with 30 % between 18 and 24 years old, and 50 % between 25 and 34 years old. Moreover, 20 % were in the older age category. Therefore, our sample lies in the younger age range. A study controlled for the effect of age on the data, and age did not affect the results reported. The qualitative analysis is done using the NVivo software. The applicability of the NVivo for the thematic analysis can be further justified, as revising the marketing strategies comes under exploratory research. Using an international market research agency, the data was collected from 587 respondents to conduct data in the second section of this paper, which is a quantitative approach.

Although quantitative research gathers and analyses data using statistical techniques to test a hypothesis, qualitative research seeks to describe, interpret, or develop a theory or conceptual framework around events. As a result, we used the principal concept of resource orchestration, which was recently proposed to address previously overlooked mechanisms by which international managers can collect, integrate, and leverage resources to support available opportunities and explore potential opportunities to boost the firm's competitive advantage. Resource orchestration theory contributes to changing the existing international marketing communication method by structuring, utilizing, and leveraging resources and capabilities during COVID-19. The theoretical constructs include information technology resources, capabilities, dynamic capabilities, and environmental uncertainty, which were examined through a series of interview questions.

This paper provides directions for academics and future researchers by showing how business firms can restructure the resources in a firm by building new capabilities and eventually leveraging these capabilities based on the resource orchestration theory, which is another interesting future research area. Further, we believe future studies could also consider the applicability of ROT to emerging markets which the COVID pandemic affected a lot. Therefore, the authors used the theoretical constructs of resource orchestration theory which limits the findings of this study due to the limited scope. In addition to some limitations, the study suggests some directions for future research. Our research extends the previous literature, which has been chiefly applied to single-retail settings. However, the two main variables of environmental uncertainty and dynamic capabilities can be further investigated to examine the contribution of existing marketing communication methods of firms during COVID-19.

REFERENCE

1. Agag, G., & El-Masry, A. A. (2016). Understanding consumer intention to participate in online travel community and effects on consumer intention to purchase travel online and WOM: An integration of innovation diffusion theory and TAM with trust. *Computers in Human Behavior*, 60, 97–111.
2. Ahammad, M. F., Glaister, K. W., & Gomes, E. (2020). Strategic agility and human resource management. *Human Resource Management Review*, 30(1), 1–3. Ahmadi, & O'Cass. (2016).
3. The role of entrepreneurial marketing in new technology ventures first product commercialisation. *Journal of Strategic Marketing*, 24(1), 47–60.
4. Alber, N., & Dabour, M. (2020). The dynamic relationship between FinTech and social distancing under COVID-19 pandemic: Digital payments evidence. *International Journal of Economics and Finance*, 12(11). Alexy, O., West, J., Klapper, H., & Reitzig, M. (2018).
5. Surrendering control to gain advantage: Reconciling openness and the resource-based view of the firm. *Strategic Management Journal*, 39(6), 1704–1727. Allison, T. H., Davis, B. C., Webb, J. W., & Short, J. C. (2017).
6. Persuasion in crowdfunding: An elaboration likelihood model of crowdfunding performance. *Journal of Business Venturing*, 32(6), 707–725. Allison, T. H., Davis, B. C., Webb, J. W., & Short, J. C. J. J. o. B. V. (2017).
7. Persuasion in crowdfunding: An elaboration likelihood model of crowdfunding performance. 32 (6), 707–725. Am, E. N., Affandi, A., Udobong, A., & Sarwani, S. (2020).
8. Implementation of Human Resource Management in the Adaptation Period for New Habits. *International Journal of Educational Administration, Management, Leadership*, 32(1), 19–26.

«Жаһандық өзгерістер жағдайындағы ғылым мен білімнің өзекті мәселелері»
атты X Халықаралық ғылыми-практикалық
конференция материалдары жинағы

16-17 қараша 2023 жыл

II - том

Сборник материалов
X Международной научно-практической конференции
«Актуальные проблемы науки и образования в условиях глобальных изменений»

16-17 ноября 2023 года

II - том

X International Scientific and Practical Conference Proceedings
“Current problems of Science and Education in the context of global changes”

November 16-17, 2023

II - Volume

Ответственные редакторы:

Успанова М., д.э.н., проректор по научной и инновационной деятельности
КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Тусупова А.С., ведущий специалист управления научно-инновационной деятельности
КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Редакционная коллегия:

Чакликова А. Т., д.п.н., проректор по учебной работе КазУМОиМЯ им. Абылай хана

Сверстано и отпечатано в издательстве «Полилингва»
при КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов, данных, результатов и другой информации

Подписано в печать 15.11.2023 года
Гарнитура «Times New Roman», «MS Minsho»
Формат 70х90 1/8. Объем 54,0 п.л. Заказ №3353. Тираж 200 экз.

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 24-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru